

Bitlis Salnameleri

Devlet - Vilayet - Maarif

Eralp Yaşar Azap

Yayına Hazırlayan
Eralp Yaşar AZAP

Katkıda Bulunanlar
(Transkripsiyon / Sadeleştirme)
Pınar ÇEVİK

Betav Adına
Yayın Kurulu
Sabite MÜFTÜGİL
Nurdoğan OTO
Fatih ÖZDEMİR
Güner ÖZDEMİR
Eralp Yaşar AZAP

Tasarım

Grafik Uygulama / Baskı

RotaOfSet®

Rota Barışçı Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri A.Ş.
T: 0224 242 72 00 BURSA

BETAV Yayın No: 6

Kapak Gravür

Die heutige Türkei, Leipzig, Bitlis

ISBN: 978-975-00207-3-5

İstanbul 2017

Bu yayın, BETAV'ın bir kültür hizmetidir. Her türlü yayın hakkı saklıdır. İzinsiz iktibas edilemez. Kaynak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir. Kitap metni içerisindeki görüşler, şahsî ve kurumsal olarak Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı'nın görüşlerini yansıtmaz. Bu konuda her türlü sorumluluk, eseri yayına hazırlayana aittir.

İçindekiler

Tarihî Terimler Sözlüğü	5
Sunuş	7
BETAV Ön Sözü	8
Ön Söz	10
Giriş	11

1. Bölüm: Bitlis ve Kazaları İle Nahiyelerine Ait Malumat

♦ Bitlis Merkez Kazası	17
♦ Adilcevaz Kazası	61
♦ Ahlat Kazası	67
♦ Hizan Kazası	77
♦ Mutki Kazası	85
♦ Karckan / Karçkan Kazası	91
♦ Çukur / Norşin Nahiyesi	95
♦ Huyut Nahiyesi	101
♦ İspayert / Uçum Nahiyesi	105
♦ Rabat-Simek-Şetek Nahiyeleri	109

2. Bölüm: Bitlis İle Kaza ve Nahiyelerinin Mülkî Teşkilatı

♦ Bitlis Merkez Kazası	115
♦ Adilcevaz Kazası	171
♦ Ahlat Kazası	177
♦ Hizan Kazası	189
♦ Mutki Kazası	197
♦ Huyut Nahiyesi	205
♦ Nahiyeler	209

3. Bölüm: Bitlis ve Kazaları İle Nahiyelerine Ait Sosyo-Ekonomik Veriler

♦ Bitlis Merkez Kazası	215
♦ Adilcevaz Kazası	229
♦ Ahlat Kazası	233
♦ Hizan Kazası	241
♦ Mutki Kazası	247
♦ Çukur / Norşin Nahiyesi	253
♦ Huyut Nahiyesi	257
♦ Karckan / Karçkan Kazası	261
♦ Rabat-Simek-Şetek Nahiyeleri	265

Tarihî Terimler Sözlüğü

Ağnam Vergisi: Hayvanlardan alınan vergi anlamında kullanılan bir tabirdir. “Ganem” koyun, “Ağnam” ise onun çoğuludur.

Aşar Vergisi: Toprak mahsullerinden alınan verginin adıdır.

Bevvab: Osmanlı'nın son zamanlarında mektep kapıcıları için kullanılan tabirdir. Kapıcılık manasında “Bevvabcılık” manasında da kullanılmıştır.

Bedel-i Askerî: Tanzimattan sonra (1839) Hristiyanlardan alınan askerlikten muafiyet vergisidir.

Debbağhane: Meşin, kösele yapmak için hayvan derilerini tabaklayan sanat sahiplerine “Debbağ”, bu işin yapıldığı yere ise “Debbağhane” denmektedir.

Dirhem: Bu kelime Osmanlı'da iki anlamda kullanılmış olup, ilk manası Arap malî sisteminde gümüş sikke yerine kullanılan ve Osmanlı'ya geçen paradır. İkinci manası da 3.148 gramlık ölçü birimidir.

Duyun-ı Umumiye Dairesi: 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ardından iflas eden Osmanlı maliyesinden borçlarını tahsil edebilmek adına alacaklı ülkelerin içerisinde bulunduğu komisyon ve teşkilattan müteşekkil dış borçlar idaresidir.

Defter-i Hakanî: Şahsî tasarrufların, tımar, zeamet ve hasların, mülk ve vakıfların alım-satım ve kaydıyla ilgili işlemlerden mükellef olup, senetlerini veren günümüzün tapu dairesidir.

Ermeni Marhasası: Osmanlı Ermeni dinî yapısında Katagikosluk makamının üzerindeki din adamına verilen dinî unvandır. Osmanlı belgelerinde bu makamda görülen dinî liderler Başepikopos / Başpiskopos rütbesini de haizdir.

İbtidai Mektebi: Osmanlı'da ilk tahsili veren mektep yerine kullanılan tabirdir.

İstinaf Mahkemesi: Bir şeye yeniden başlamak demek olan istinaf, hukuk ıstılahı olarak bidayet mahkemesinden (ilk derece / ilk başvuru mahkemeleri) verilen hükmün üst mahkemeye müracaatla temyizini gerçekleştirmek için teşkil edilen mahkemedir. Klasik İstinaf Mahkemeleri dört aza ve bir başkandan müteşekkildir.

Kâbile: Osmanlı'da ebe kadın yerine kullanılan bir tabirdir.

Kıyye: Okka manasında eskiden kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Şimdiki 1282 grama tekabül eder.

Kile: Hububat ölçmek için kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür.

Kolcu: Gümrük, orman ve tütün rejisi gibi gelir temin eden kurumlarda muhafaza memuru olarak çalışan görevli.

Kolağası: Osmanlı askerî hiyerarşi sisteminde yüzbaşılıkla binbaşılık arasındaki rütbenin adıdır. Sağ ve sol kolağası olmak üzere ikiye ayrılan bu rütbeden terfi, önce sol kolağalığından sağ kolağalığına ve akabinde binbaşılığına olurdu.

Mesalih-i Cariye Memuru: Gündelik işleri yürüten memurdur.

Vilayet Mektupçusu / Mektubîsi: Vilayete (Valilik) ait yazıların yazılmasından sorumludur. Mühim yazıları kendisi yazar, kalemdaki kâtipler tarafından yazılanları ise bizzat

düzeltilirdi. Bu görevli aynı zamanda, Vilayet İdare Meclisi'nin doğal üyesidir.

Mubassır: Osmanlı mekteplerinde öğrencinin inzibat işleriyle meşgul olan memur için kullanılan deyimdir. Kelime, Arapça "görüp, gözetici" anlamını taşır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra bu görevli yerini, müdür muavinlerine bırakmıştır.

Muhzır: Davacıları ve dava olunanları, mahkemelere çağıran memura verilen unvandır. Ekseriyetle Şer'î mahkemelerde kullanılan bu tabirin hukuk ve ceza mahkemelerindeki karşılığı "Mübaşir"dir.

Muhammen: Osmanlı Vergi Dairesinde vergi tutarlarını belirleyen memurdur.

Mustantık: Osmanlı mahkemelerinde sorgu yargıcı olarak adlandırılabilen hâkimliklerdir.

Mülazım: Farklı anlamlara da geldiği gibi memuriyette stajyer olarak kullanılan tabirdir.

Mübeyyiz / Müsevid: Müsvedde yazıları temize çeken kâtiptir.

Mürettib: Matbaa Dairesinde dizgici.

Mülazım-ı Evvel: Osmanlı askerî hiyerarşisinde yüzbaşından aşağıdaki rütbede bulunan askerın unvandır.

Mülazım-ı Sani: Osmanlı askerî hiyerarşisinde subaylığın ilk rütbesidir. Bu rütbeden terfi eden Mülazım-ı Evvel, yani bugünkü anlamda yüzbaşı olurdu.

Müdde-i Umumî: Bugünkü anlamda savcıya karşılık gelen Osmanlı adlî teşkilatlarında görevli yargı memuru.

Naib: Şer'î mahkemelerin hâkimlerine verilen unvandır. Kadı yerine kullanılır.

Nafia Mühendisliği: Osmanlı'da inşaat mühendisliği anlamına gelecek imara dönük işlerde fennî olan mühendis.

Rüsumat Memuru: Osmanlı'da vergi memurudur.

Rüştiye Mektebi: Bugünkü anlamda ortaokul derecesindeki okullara verilen isimdir.

Sandık Emîni: Devlete ait para ve menkul kıymetleri alıp veren ve elinde tutan ve bunların alınıp verilmesinden ve saklanmasıından sorumlu olan maliye memurudur. Günümüzde "Veznedar" olarak tabir edilebilir.

Sıbyan Mektebi: Osmanlı'da, ilk tahsili vermek üzere tesis edilmiş mekteplere verilen addır.

Sicill-i Ahval Dairesi / Komisyonu: Osmanlı memurlarının sicil kayıtlarının tutulduğu daireye verilen isimdir.

Tahrirat Kâtibi: Kazalarda yazı işleriyle vazifeli bulunan memura verilen unvandır.

Sunuş

Geçtiğimiz yıl yayınladığımız “Osmanlı Belgelerinde Bitlis” kitabından sonra şimdi de “BİTLİS SALNAMELERİ”ni yayınlıyoruz. Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde devlet tarafından yayınlanan salnameler, Bitlis’in o zamanki Devlet-Vilayet-Maarif bilgilerine ışık tutacaktır.

Bu çalışma tarihi Bitlis’imizin en büyük eksiklerinden biri yazılı kent belleğinin oluşturulmasıyla ilgili çalışmalarımızın devamı niteliğindedir. Bitlis’in Cumhuriyet öncesi tarihine bir nebze olsun ışık tutacağı inancındayız.

Bilindiği üzere BETAV, eğitime verdiği katkılarının yanı sıra Bitlis’in tanıtımına, tarihî ve kültürel mirasına sahip çıkmak için böyle bir projeyi başlatmıştı. Salnameler kitabı;1879-1929 arası İstanbul’da basılan 39 ad. devlet ve 1898-1904 arası 5 ad. maarif,1892-1901 arası Bitlis’te basılan 4 ad. vilayet, Erzurum’da 1870-1876 arası basılan 7 ad. vilayet ve Van’da 1897’de yılında basılan 1 ad. vilayet Salnameleriyle toplamda 56 tane salnameyi içermektedir. Salnameler her yıl düzenli yayınlanmamış, arada atlanılan yıllar olmuştur. Salnamelerde o döneme ait çok çarpıcı bilgiler bulunmaktadır.

Bitlis tarihine ışık tutacak benzeri çalışmaların akademisyenler tarafından da yapılması en büyük arzumuzdur. Yayınladığımız tüm eserlerin tüm akademik çevrelerin ilgisini çekeceğini düşünüyoruz.

“BİTLİS SALNAMELERİ”nin ve diğer çalışmalarımızın birlikte Bitlis Kent Belleğinde, üniversitelerin kütüphanelerinde ve artık kurulması gereken Bitlis Kent Müzesinde yer alması, benzeri çalışmalara öncülük etmesi en büyük arzumuzdur.

Bu eseri bizlere kazandıran başta Eralp Yaşar Azap kardeşimiz olmak üzere emeği geçen Sabite Müftügil, Nurdoğan Oto, Güner Özdemir, Fatih Özdemir ve diğer tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Ahmet Eren

BETAV Yönetim Kurulu Başkanı

Tarihin Dayanakları; Belgeler

Geçmiş zamanlara ait belgeler, bulgular, izler ve bunların anlattığı olgular, tarihi tüm yönleriyle anlamamız için gerekli en önemli dayanaklardır. Günümüzde tarihin incelenmesi, yaşananların nedenleri ve nasılı sorgulanarak yapılabilir. Tarihçi, 'niçin' ve 'nasıl' sorularının cevabını bulmak için, bir bulmacanın parçalarını bir araya getirerek anlamlı bir bütünü ortaya çıkarır gibi, mümkün olduğu kadar çok belgeye ve olguya ulaşmaya çalışır, bunları zihninde işler, ilişkilendirir ve geçmiş zamanları doğru ve çok açılı görmemizi sağlayacak şekilde yorumlar.

Ne kadar çok parçaya, yani belgeye ulaşırsa, tarih yazımı o kadar doğru, gerçeğe yakın, nesnel ve derinlikli olacaktır.

Tarih, insanın kendisini, diğer insanları ve çevresindeki olguları anlamasını sağlar. Ancak tarih, insan ve çevresi üzerinde egemenlik kurmak için de yazılmıştır. Bazen öznel tarih yorumları ile tarihçiler ve çoğunlukla siyasî yargılarıyla devlet yöneticileri, geçmişte yaşananları bir cephesiyle, daha çok da siyasî cephesiyle görmeyi ve bu öznel tarih anlatısını topluma egemen kılmayı yeğlemişlerdir. Oysa bugün olduğu gibi geçmişte de toplumların yaşadıkları olaylar, siyasî, askerî ve idarî olgular kadar iktisadî, insanî, coğrafi, kültürel ve hatta doğa olayları gibi çok sayıda nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Bu düşünceler, tarihi nesnel ve çok yönlü bir yaklaşımla incelemenin gereğine inanan BETAV, Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı'nın, Bitlis'in tarihini ve kültürünü aydınlatmak için başlattığı çalışmaların çıkış noktalarıdır. BETAV, bu çalışmaların ilk adımı olarak 17. ve 20.yy'lar arasında, Osmanlı hâkimiyeti altında geçen dönemlere ait ve Devlet Arşivlerinde yer alan Bitlis'e dair resmi belgelerin incelenmesi sonucu ortaya çıkan 'Osmanlı Belgelerinde Bitlis' başlıklı kitabın basımını 2015 yılı içinde gerçekleştirmiştir. Kitap, devletin, dolayısıyla siyaset yönetiminin ifadesini, bakış açısını taşıyan bu belgeleri, idarî, askerî, sosyal, iktisadî, eğitim, dinî hayat, imar ve kalkınma, sağlık, iç karışıklıklar ve göçler gibi başlıklar altında inceleyerek, Osmanlı devlet idaresinin resmi yazışmalarından, bölgenin tarihini farklı yönleriyle anlamamıza imkân sağlayacak bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Bu yıl BETAV, bir ikinci adım atarak, 'Bitlis Salnameleri' çalışmasını yürütmüştür. Bu çalışmada, resmi devlet ve vilayet yıllıkları olan Salnamelerin Bitlis'e ait bölümleri, Osmanlı Devleti Salnamelerinin 1847- 1912 yılları arasında ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Salnamelerinin 1925-1929 arasında basılan yıllıklarında incelenmiştir. Salnameler Nüfus, Mülki Durum, Eğitim, İktisat, Sağlık, Binalar, Dini Yapı, Adlî durum gibi çeşitli başlıklar altında ve çok çeşitli veriler içermektedir. Bu özelliği ile Salnameler, Bitlis ve çevre il ve ilçelerin geçmişteki yaşamına dair yapılacak tarih ve kültür araştırmalarına çok yönlü kaynak sağlayacaktır.

BETAV'ın öncelikli hedefi Bitlis'te eğitime ulaşma imkânlarını geliştirmektir. Vakıf, bu hedefini gerçekleştirirken, doğru ve derinlikli bir tarih ve kültür bilinci ve birikiminin, eğitim alanında sağlanan gelişmeleri daha güçlü kılacağına ve zenginleştireceğine inanmaktadır. Bu düşünceyle Bitlis'in toplumsal tarihi ve kültürü üzerine yapılan bu

alışmaları, yazılı ve sözlü farklı kaynakları inceleyerek sürdürmeyi ve uzun vadede yerli, yabancı araştırmacıların yararlanabileceği kapsamlı bir Bitlis Tarihi Arşivini meydana getirmeyi hedeflemektedir.

Bu hedefe giden yolda önemli bir adım olduğuna inandığımız 'Bitlis Salnameleri' kitabını yayına hazırlayan değerli araştırmacı ve tarihçi Sayın Eralp Yaşar Azap'a, gösterdiği özenli çalışma için minnettarız. Kitabın hazırlanmasında zamanlarını, emeklerini veren ve destekleyen tüm üyelerimize teşekkürlerimizi sunarız.

Sabite MÜFTÜGİL

Ön Söz

Bu yayın, akademik anlamda Bitlis'e ait devlet, vilayet ve maarif yıllıklarını bütünsel olarak ilk defa birleştiren bir mahiyet arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, "Bitlis Salnameleri" başlığı altında bugünkü mülkî taksimatı esas alarak Osmanlı dönemi salnamelerini Bitlis ve ilçeleri özelinde ilk defa birleştiren bir yapıdadır. Çalışma ana başlıklar itibarıyla üç bölümden oluşup, merkez ve kaza bazında birçok alt başlığa ayrılmaktadır. Bölümler; Bitlis ve Kazaları ile Nahiyelerine Ait Malumat, Bitlis ve Kazaları ile Nahiyelerinin Mülkî Teşkilatı, Bitlis ve Kazaları ile Nahiyelerine Ait Sosyo-Ekonomik Veriler başlıklarını içermektedir.

Çalışmada kullanılan metinlerin transkripsiyonu (çevriyazı) yapılırken, transkripsiyon işaretlerine, okuyucuyu yormamaya kaygısıyla gerek duyulmamış, sadeleştirme başlığı altında verilen metinler ise, okuyucunun metinleri daha kolay anlaması açısından bugünkü dile uyarlanarak verilmeye çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan eserin iki bölümü, şematik olarak sunulmuş, burada verilen malumatların daha düzenli verilmesi bu usulün amacı olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan salnamelerin eski harfli nüshalarının büyük bir kısmı İSAM'dan (İslam Araştırmaları Merkezi) dijital olarak elde edilmiş, kalan kısmı da yine İstanbul Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinden temin edilmiştir.

Salnamelerin orijinallerinin ekseriyetinde kullanılan hicrî yıllar, büyük çoğunlukla miladî olarak çift yılı kapsadığı için, bu yıllar miladîye çift olarak çevrilmiş ve bu yılların sadece miladî hali kullanılmıştır. Yine hicrî tarihlendirme esasına göre hazırlanan devlet ve vilayet salnamelerinin büyük bir kısmında, aynı yıl içerisinde bazı devlet görevlilerinin iki salname türünde farklılık gösterdiği göze çarpmakla birlikte, bu durumun salnamelerin hazırlanış ve basılış zamanlarının birbirlerinden farklı olmasından kaynaklanabileceği ve ay farkıyla bu isimlerin değişiklik gösterebileceği ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Salnamelerin merkez ve kazalarıyla ilgili olarak malumat verilen kısımlarında mesafeler arası kullanılan saat hesabı, 1 saat için 5 / 6 km cinsinden ele alınarak gerçek mesafenin bu şekilde değerlendirilmesinin doğru olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında gerek yer, kişi, coğrafya ve aşiret isimlerinde, gerekse de tüm metinlerin transkripsiyonunda hatasız bir okuma ortaya çıkarılmaya çalışılmış olmasına rağmen; dikkatten kaçan ve sehven yapılmış yanlışlar için okuyucunun affına mazhariyet dilenmiştir. Bunun dışında metinler içerisinde okunamayan kelimeler yahut eski harfli baskılarda silik çıkan bölümler "..." ile okunması muhtemel olan kelimeler ise "?" işaretleriyle gösterilmiştir. Çalışmada yer alan eski yer isimleri, bulunabildiği ölçüde yeni adları ve bağlı bulundukları yer itibarıyla köşeli parantez içerisinde verilmeye çalışılmıştır.

"Osmanlı Belgelerinde Bitlis" adlı çalışmamızda olduğu gibi bu çalışmamızda da desteklerini esirgemeyen başta Betav Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ahmet EREN olmak üzere tüm Betav yönetimine ve üyelerine şükranlarımı sunuyorum. Bunun yanı sıra Betav Kitap Yayın Kurulumuz Üyeleri: Sayın Sabite MÜFTÜGİL, Sayın Nurdoğan OTO, Sayın Güner ÖZDEMİR ve Sayın Fatih ÖZDEMİR'e de çalışmamızın hazırlığına ve yayınına sunmuş oldukları katkılardan ötürü teşekkür ediyorum. Son olarak çalışma boyunca her daim bana destek olan eşim Pınar AZAP'a ve çalışmanın tashih ile değerlendirme aşamasında ciddi yardımlarda bulunarak esere büyük katkı sağlayan meslektaşım ve büyüğüm Sayın Ruşen DENİZ'e teşekkürü bir borç addediyor, arz-ı hürmet ediyorum.

Eralp Yaşar AZAP

Giriş

Salname, kelime manası itibariyle Türkçe 'de "Yıllık" olarak karşılanmaya çalışılmış ve Farsça asıllı iki kelimenin "Sal" [yıl] "Name" [mektup, yazılı şey] birleşmesiyle ortaya çıkmış bir sözcüktür. Osmanlı Devleti'yle ilgili çalışmaların ilmî literatüründe terimsel bir mana da kazanan "Salname" kelimesi, Osmanlı'ya ait idarî, mülkî, siyasî, tarihî, ictimai, iktisadî gibi birçok alanda yıllık olarak tutulan kayıt ve yazıların bir araya getirildiği mecmua bütünü olarak değerlendirilmiştir. Salnameler, Osmanlı Devleti'nin resmî olarak tuttuğu kayıtlar olarak karşımıza çıktığı gibi, özel kurumlara ait yıllıklar bütünü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'da Tanzimat'ın ilanıyla birlikte (1839) yeniden teşkil edilmeye çalışılan devlet idaresi ve bunun beraberinde getirdiği reform çabaları, her alanda kendisini gösteren bir yapıya bürünmüştür. Bununla birlikte Osmanlı coğrafyasında ciddi manada mülkî teşkilat değişiklikleri meydana gelmiştir. Bu mülkî değişiklikler arasında en fazla göze çarpanların başında, Osmanlı coğrafyasında vilayet teşkilatlarının kurulmaya başlaması gelmektedir. Bu teşkilatlanmayla birlikte; sancak, kaza, nahiye, köy gibi yerleşim birimleri mülkî teşkilat içerisinde konumlandırılmaya başlamıştır. Söylenebilir ki; bugünkü mülkî taksimatımızın temelleri, Osmanlı'nın Tanzimat'tan sonra yani 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşturduğu yapıyı takip etmektedir. 1864 yılında Osmanlı Vilayet Nizamnamesinin yayımlanmasıyla birlikte, vilayetlerde yayımlanmaya başlayan yıllıkların (salname) artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu yıllıklara örnek oluşturan asıl veriler, Osmanlı merkezî hükümetinin 1847 yılından itibaren, devlet teşkilatını her birimiyle anlatan salnameleri yayımlamaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. "Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye" adıyla basılmaya başlayan Devlet Salnameleri, Hicri 1263 (1847) yılında ilk defa olmak üzere 68 kere basılmıştır. 1912 yılına kadar düzenli olarak basılan devlet salnameleri, 1917 yılına kadar yayımına ara vermiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte 4 defa daha yayımlanan Devlet Salnameleri (1925-1926, 1926-1927, 1927-1928, 1928-1929), uzun yıllar sonra bir iki defa daha yayını haricinde, yayımına tamamen son vermiştir.

Vilayet Salnameleri de, Devlet Salnameleri örnek alınarak, yerel bazda ve çok daha detaylı verileri bütünselleştiren yıllıklardır. Osmanlı'da ilk Vilayet Salnamesi 1869 yılında Bosna için hazırlanmıştır. Vilayet sayısının artmasıyla birlikte yıllar boyunca hazırlanan Vilayet Salnamesi de artış göstermiştir. Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) saltanatının başlarından itibaren büyük vilayetler parçalanarak içlerinden yeni vilayetler çıkarılmış; vilayet sayısı artış gösterirken, bu vilayetlere ait bilgiler de yeni Vilayet Salnamelerinin basılmasıyla çok daha teferruatlı bir hal almıştır. Devlet Salnamelerine göre, Vilayet Salnamelerinde dikkati çeken en bariz fark, vilayete bağlı kaza ve nahiyelere ait teferruatlı teorik bilgi ve teşkilat yapısının her ayrıntısıyla verilmesidir. Devlet ve Vilayet Salnameleri haricinde, Osmanlı resmî kurumları içerisinde basılmış olan birçok salname de mevcuttur. Bu salnameler: Hariciye Salnameleri, Bahriye Salnameleri, İlmiye Salnamesi, Maarif Salnameleri, Rüşumat Salnamesi, TBMM Salnamesi gibi salnamelerdir.

Bitlis özelinde yapılmış olan bu çalışmada, ağırlıklı olarak Osmanlı olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yayımlanmış olan salnameler ele alınmıştır. Osmanlı dönemi Bitlis'ini ihtiva eden kaynakların irdelenmesi hedefiyle incelenen Devlet, Vilayet ve Maarif Salnamelerine ait Bitlis bölümleri, çalışmanın çerçevesini oluşturmuştur.

Bitlis'in vilayet olana değin geçen süre zarfında bir dönem bağlı bulunduğu Erzurum

vilayetine ait salnamelerin Bitlis ile ilgili bölümleri, 1870 yılından 1876 yılına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu yıllıklar içerisinde Bitlis, Muş sancağına bağlı bir kaza statüsünde ele alınmıştır. Aynı salnamelerde bugün Bitlis'e bağlı bulunup, o dönem Muş sancağına ait idarî birimler şu şekilde sıralanmıştır: Ahlat kazası, Huyut kazası, Mutki nahiyesi, Çukur / Norşin nahiyesi. İlgili salnamelerde bugün yine Bitlis'e bağlı bulunup Osmanlı döneminde sürekli olarak Van sancağı yahut Van vilayetine bağlı olan iki idarî birim de; Erzurum vilayet salnamelerinde yerini almaktadır. Bu iki idarî birim Erzurum vilayetine Van sancağına bağlı Adilcevaz kazası ile Van sancağının Gevaş kazasına bağlı Karckan nahiyesidir. Erzurum vilayet salnamelerinin 1870-1876 yılları arasındaki Bitlis kısımları, merkez kaza ve bugün Bitlis'e bağlı olan ilçe ve nahiyele- rin mülkî teşkilatıyla demografik yapısının verilmesi açısından çok mühimdir. İlgili 7 salnamede tüm bu bilgiler ele alınarak, Bitlis açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Netice itibariyle Erzurum Vilayet Salnamelerinin Bitlis kısımları, çalışma kapsamında değerlendirilerek, bu salnamelerde zikredilen tüm veriler kullanılmaya çalışılmıştır.

Osmanlı döneminde Bitlis'in vilayet statüsüne kavuşması 1877 yılı itibariyle gerçek-leşmiştir. Bu yıldan itibaren çok kısa bir süre zarfında olmasa da, bir vilayette olması yahut teşkil edilmesi gereken tüm kamu kurum ve kuruluşları oluşturulmaya başla-mıştır. Devlet Salnamelerinde Bitlis vilayetine ait ilk teşkilat birimlerini 1880 yılı iti- bariyle görmemiz mümkün olmaktadır. Yine Devlet salnameleri baz alındığı vakit ilk Bitlis Valisi Yenişehirli Arif Paşa'nın 1879 yılı salnamesinde zikredildiği göze çarpmak- tadır. Bu yıldan sonra kesintisiz olarak 1912 yılına kadar ve ardından 1918 yılıyla bir- likte tüm Devlet Salnamelerinin Bitlis vilayeti ve kazalarını içeren kısımları, çalışmaya dâhil edilmiştir. İlaveten Cumhuriyet Dönemi'nde gerek eski harfli gerekse de yeni harfli basılan (1925-1926, 1926-1927, 1927-1928, 1928-1929) Devlet Salnamelerinde- ki Bitlis vilayetine ait kısımlar da tamamen incelenerek çalışmanın kapsamı içerisine alınmıştır. Osmanlı dönemi Devlet Salnamelerinin Bitlis kısımları içerisinde, merkez kazaya ve ilçelerine ait teorik bilgiler yer almamakla birlikte; en geniş bilgilerin Bitlis vilayetine ait olduğu görülmektedir. Bitlis'te vilayetin teşekkülünden itiba- ren ona bağlı kazalar çalışma kapsamında ele alınırken, tüm salnameler için bugünkü mülkî taksimat ele alınmaya çalışılmıştır. Bu sebeple gerek Devlet, gerekse de Vilayet ve Maarif Salnamelerinin Bitlis vilayetine bağlı kısımları, Cumhuriyet döneminde de Bitlis'e bağlı kaza, nahiye ve köyleri kapsamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Osmanlı döneminde Bitlis'e bağlı bulunmayan Karckan nahiyesi ve Adilcevaz kazası, bağlı bu- lunduğu Van'a ait bilgiler kapsamında ele alınarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Hatta bu kapsamda hususî olarak, ulaşılabilen tek vilayet salnamesi olan Hicrî 1315 (1897- 1898) yılını içeren Van Vilayeti Salnamesinin ilgili kısımları da, çalışmanın kapsamına alınmıştır.

Devlet Salnamelerinin Bitlis kısımları dışında incelenen Bitlis Vilayet Salnameleri Hicrî tarihlendirme esasına göre 1310, 1316, 1317, 1318 olmak üzere 4 adettir. Osmanlı'nın Bitlis vilayetine en geniş malumatını havi olan bu 4 salname de çalışma kapsamın- dadır. Bu salnameler içerisinde 1310 ve 1316 yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnameleri, Bitlis ve kazaları açısından en geniş teorik malumatı veren salnameler olarak öne çık- maktadır. Bu iki vilayet salnamesi arasında da en geniş teorik malumatı, Hicrî 1310 yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinde görmek mümkündür. Bitlis Vilayet Salnameleri kapsam itibariyle Bitlis kaza ve nahiyele- rinin; idarî, ekonomik, coğrafi, sosyolojik, de-

mografik, sıhî, dinî, mimarî, geleneksel vb. birçok özelliğini konu edinmiş; yer yer uzun uzun teorik yer yerse şematik bilgiler sırasıyla kaydedilmiştir. Mülkî taksimat açısından Hicrî 1310 yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinde bulunmayan birçok nahiyeyi, Hicrî 1316 yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinde görmek mümkün olmaktadır. Bunun yanı sıra Bitlis'e ait tüm vilayet salnamelerini düşündüğümüzde, Hicrî 1317 ve 1318 yıllarına ait salnamelerde merkez, kaza ve nahiyelere ait teorik bilgilerin kesinlikle kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Bitlis'e ait bu dört vilayet salnamesine göre Bitlis merkez de dâhil olmak üzere Bitlis, 4 sancağa ayrılmaktadır. Bu sancaklar: Bitlis Merkez Sancağı, Muş Sancağı, Siirt Sancağı, Genç Sancaklarıdır. Bu itibarla Osmanlı dönemi Bitlis vilayetinin sınırlarının, bugünkü Muş, Siirt, Bingöl, kısmen Batman illerini içerisine aldığı görülür. Bugünkü mülkî sınıflandırma içerisinde değerlendirdiğimiz ve salnameler kapsamında ele aldığımız Bitlis kaza ve nahiyeleri ise; Bitlis merkez kazası, Ahlat kazası, Adilcevaz kazası, Hizan kazası, Mutki kazası, Çukur / Norşin nahiyesi, Karckan nahiyesi, Hakif nahiyesi, Huyut nahiyesi, İspayert nahiyesi, Misk nahiyesi, Rabat nahiyesi, Simek nahiyesi, Şetek nahiyesi, Uçum nahiyesinden ibarettir.

Detaylı olarak irdelenip, Bitlis ile ilgili kısımları üzerinde çalışılan bir diğer salname grubu ise Maarif Salnameleridir. Maarif Nezaretinin kurulmasından Cumhuriyet dönemine kadar Hicrî 1316, 1317, 1318, 1319, 1321 olmak üzere bu salname türü toplamda 5 defa basılmıştır. Bu salnameler genel hatlarıyla Maarif Nezaretinin teşkilat tarihçesi, yapısı, idarî ve eğitim kadrosuyla tüm Osmanlı memleketlerindeki okullar ve onları her detayıyla vermeye çalışan bir yapı arz etmektedir. Maarif Salnameleri Bitlis özelinde, Bitlis ve dâhilinde açılan mekteplerin sayısını, öğrenci mevcutlarını, yerlerini, eğitimcilerini, statülerini verdikleri gibi; misyoner ve yabancı okullara ait birçok bilgiyi de içerisinde barındıran bir hüviyettir. Bu salname türünün Bitlis için ele aldığı diğer bir konu başlığı ise; vilayet dâhilinde bulunan medreselerin sayısı, kuruldukları yerler, kurucuları ve tesis tarihlerini yayımlandığı tüm yıllarda tek tek el almış olmasıdır.

Netice itibarıyla çalışma kapsamında, Bitlis'in vilayet teşkilatının oluşmasından itibaren Devlet Salnamelerinden salnamelerin; 1879 yılından 1929 yılına kadar olan kısmı eksiksiz ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Bitlis'in vilayet olmadan evvel bağlı bulunduğu Erzurum'a ait vilayet salnamelerinden 1870 ve 1876 yıllarını kapsayan salnameleriyle, Bitlis'in bağımsız Hicrî 1310, 1316, 1317, 1318 ait vilayet salnameleri, Van'ın Hicrî 1315 tarihli vilayet salnamesi ve Maarif Nezaretinin bastığı Hicrî 1316, 1317, 1318, 1319, 1321 ait Maarif Salnamelerinin Bitlis bölümleri çalışmanın teması ve iskeletini oluşturmaktadır.

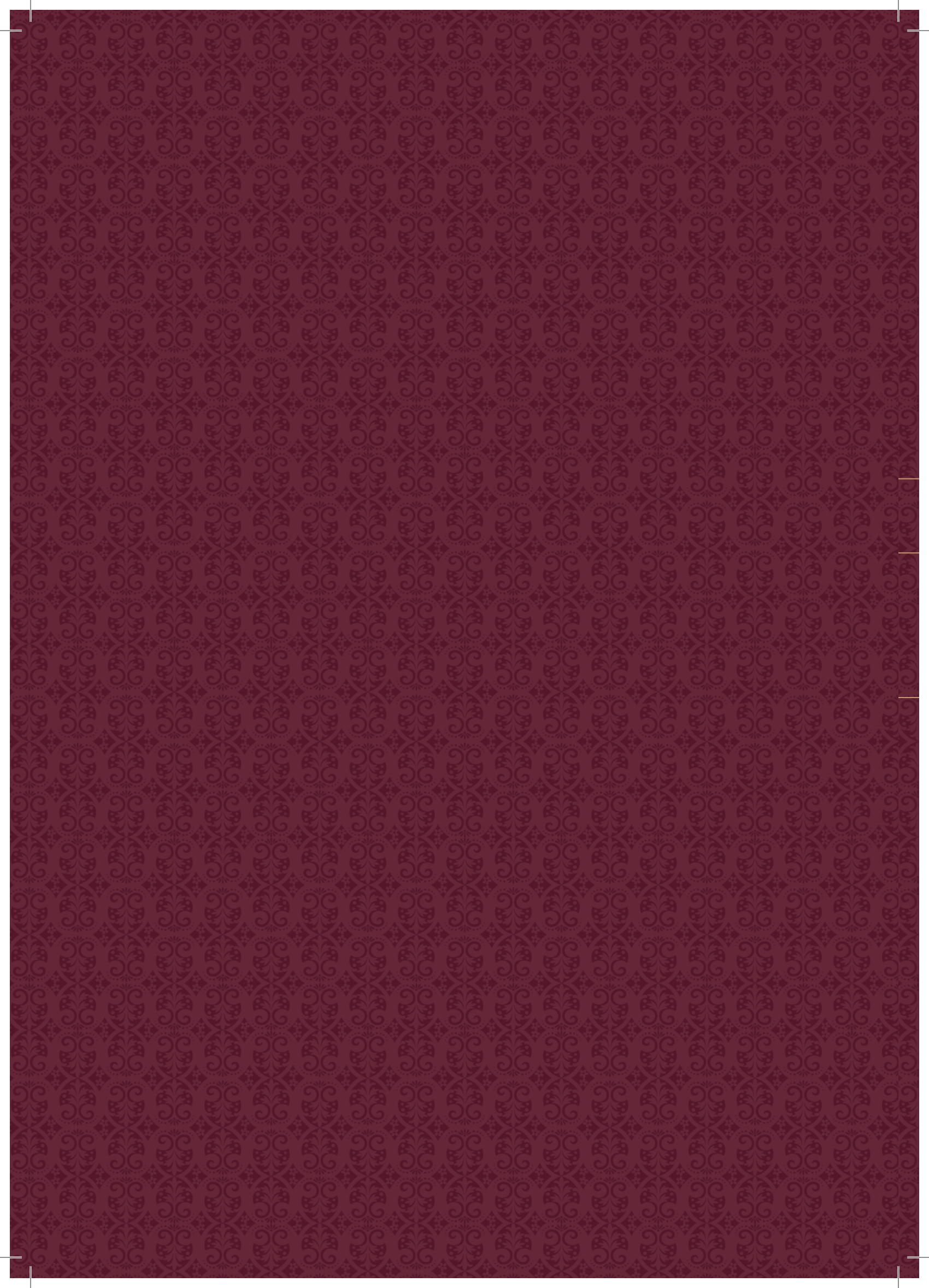

1. Bölüm

BİTLİS VE KAZALARI İLE NAHİYELERİNE AİT MALUMAT

Bitlis Merkez Kazası, Adilcevaz Kazası, Ahlat Kazası, Hizan Kazası, Mutki Kazası, Karçkan / Karçkan Kazası, Çukur / Norşin Nahiyesi, Huyut Nahiyesi, İspayert / Uçum Nahiyesi, Rabat-Simek-Şetek Nahiyeleri

BİTLİS MERKEZ KAZASI

Konum, Tarih, Coğrafi Yapı ve İklim, Mülkî Durum
Ekonomi, Eğitim, Nüfus, Sağlık, Yapılar-Binalar,
Yeraltı Kaynakları, İmar-Yollar-Geçitler, Toplumsal
Adlî Durum, Dinî Yapı, Genel Malumat.

KONUM

Mevkî¹

[Transkripsiyon]

Bitlis Vilayeti ki: Asya-yı Osmanînin şimal-i şarkîsinde vaki ve hal ve mevkii mülken ve siyaseten ehemmiyet-i hakikiye ve mükemmeleyi camidir. Tul-i takribîsi 95, arzı 65 saatlik mahalli şamil bulunan bu vilayet coğrafya-yı cedidin tarif ve taksimine göre iklim-i sadisin üç cüzünden cüz-i sanisi ibtidalarında ve sath-ı bahirden 5100 İngiliz kademi irtifadadır.

Bu'du hatt-ı istivanın 28 derece 23 dakika arzında ve Dersaadet'den itibaren 13 derece tul-i şarkîde olub Dersaadetle tefavüt-i saatîsi 52 dakika ve tul-i neharı 14 saat 41 dakikadır. Vilayetin iskelesi Trabzon ve Haleb cihetinde İskenderun'dur.

Şarken ve şark-ı şimali ve cenubice Van, şimalen Erzurum, garb ve garb-i şimalice Diyarbekr ve Mamuretü'l-Aziz ve cenuben Musul vilayat-ı celileleri ve Mardin sancağıyla mahduddur.

Bu vilayet mürtefi yaylak, soğuk su ve sürekli kışlarıyla Memalik-i Osmaniye'nin sair cihat ve ikliminden fark ve temyiz olunur.

Taksimât-ı mülkiyesi itibariyle ikinci sınıf vilayat-ı şahaneden olub Bitlis, Muş, Siird, Genç sancaklarını ve birinci sınıf mutasarrıflıklardan olan bu sancaklar dahi müteaddid kaza ve nevahiye camidir.

Bitlis Sancağı- merkez kazasıyla birinci sınıfdan Ahlat, Hizan, Mutki kazalarını ve nefs-i Bitlis kazası Çukur, Huyut ve Hizan kazasında İspayert nahiyelerini

Muş Sancağı- Merkez kazasıyla keza ilk birinci sınıfdan Malazgird, Bulanık, Varto ve sınıf-ı saniden Sason kazalarını ve nefs-i Muş Kazası, Kosür / Kösür, Handeris ve Malazgird kazası da Elmalı nahiyelerini

Siird Sancağı- Merkez kazasıyla yine birinci sınıfdan Eruh, Pervari, Şirvan, Garzan kazalarını ve Eruh kazası Dirgöl ve Şirvan kazası Zirki, Garzan kazası da Rıdvan, nahiyelerini.

Genç Sancağı- Merkez kazasıyla birinci sınıfdan Çabakçur ve üçüncü sınıfdan Kulp kazalarını ve nefs-i Genç kazası Gönik?, Zikti, Piçar nahiyelerini havidir.

Vilayetin mevcudiyet ve ahval-i kadimesini tedkik ve istikşaf bahsinde maziye irca olunacak enzar-ı efkar zalam-ı mechuliyet içinde mağlup-ı istitar olmak tabii ve ancak hal-i hazırınca Asya-yı Osmanînin ekrağ sakın olan vilayetlerinin en mutena bir mevkiinde bulunmak meziyetiyle ehemmiyet-i fevka'l-gayesi ihtiyac-ı beyandan müstagnîdir.

Ezmine-i salifede niçe vekayi-i mühimmenin merkez-i hudus ve cereyanı olmuş ve tekadüm-i asar ve ezman ile niçe niçe sademate uğramışdır.

Evailde her kaza, her nahiye ve denilebilür ki her karyesi birer kale ile muanven ve bunlardan her biri bir hanedana veya bir müteğallibe mesken imiş.

Buranın birinci defa feth ve teshiri zaman-ı hilafet-i Hazret-i Farukî'de ser-ceyş-i mücahidin Halid Bin Velid ve İyaz bin Ganem radiyallahü anhüma El-Melikü'l-Mu'in Hazretlerinin memuriyet ve mesai-i mücahede-karileriyle müyesser ve liva-yı hidayet iltiva-yı İslâmî hicretin yirmi birinci senelerinde mebhüs kıla' ve buka'ın burç ve baruları üzerinde temevvüc-nüma-yı feth ü zafer olmuşdur.

¹ İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Ondan sonra idare-i İslamiye tahtında bulunmak şerefiyle mübahi kalmış ve eğerçi aralıkda ümera ve tevaif ve kabailin yek-diğerine karşı muhafaza eyledikleri hiss-i rekabet ve daiyye-i teferrüde hubb-ı riyaset gibi fikr ü halleri ahyanen bir takım halatın vuku ve cereyanına mahal vermiş ise de tavr-ı âlemde beka-yı intizamı irade buyurmuş olan cenab-ı ahkamü'l-hâkimin hazretlerinin teyidat-ı ilahiyesi dokuzuncu asrın rebüülevveli evahirinde bu havali içinde tecelli-nüma-yı feyz ve fütuh olmuş ve envar-ı adalet ve barika-i satvet-i Osmaniye'nin aktar-ı âlemi eşia-i maadelet ve hikmet-i cihangirî ile tenvir buyurmuş olduğu esnada sıyt-ı fazileti afakgir-i iştihar olan sahibü't-tefsir Hüsameddîn Kurdî'nin necl-i necib-i alileri Mevlana İdris-i Bitlisî'nin tavassut ve istidasiyla idare-i adile-i Osmaniye'ye dehalet ve iltihak ve intisab şerefiyle ihtilafat-i sabıka tesiratından varestede kalmışdı.

Bitlis için idare-i âdile-i Osmaniye'ye intisabın istilzamat-ı müteyemmine-i ahraranesi kâfi ve ila gayri'n-nihaye bu şeref ve mesudiyyetle mübahi iken zübtedü'l-müluk-ı ümem ve evsaf ve meziyyat-ı aliyye ve fevka't-tabî'a ile gıpta-ferma-yı selatin-i a'zam olan tacidar-ı mülk-perver ve şehriyar-ı hikmet-guster, gazi-i bi-meydanî şevketlü padişahımız (Es-sultanü'l-Gazi Abdülhamid Han-ı Sani) Efendimiz Hazretlerinin mülk ve milletin fatiha-i ikbal ve saadet ve sabahü'l-hayr-ı yümn u huzur ve selameti olan cülus-ı mesadet-me'nus-ı hazret-i hilafet-penahîlerinin üçüncü sal-ı ferah-falinde idi ki: Buraların ehemmiyet-i külliyesi nezd-i dakayık-vefd-i hazret-i hilafet-penahîde tamamıyla taayyün etmesine mebnî isabet ve merhamet-efza-yı sünuh ve sudur buyuru-lan emr ü ferman-ı mevhibet-nişan-ı cenab-ı zıllullahileri ahkâm-ı celilesine tevfikân kaymakamlık idaresi vilayete terfî ve daire-i idaresi tevsî ve mevki ve sekenesinin saadet-i haliye ve âtiyesi niçe ümid ve mefahir-i âlül-âl ile teyid ve temin buyuruldu.

Bu teşkil-i hükümet-i adil gaile-i zaileyi müteakib devletce ciddiyet-i kamile ve mahsuse ile ele alınan ıslahat ve tensikat-ı mühimme-i mülkiye sırasında vilayetin heyet-i hazırası vilayat-ı mütecavirenin mevaki-i münasebesinin fek ve tefrik ve Bitlis'e rabt ve telhiki suretiyle vücud-pezir olmuş ve inayet ve müsaade-i ihsan-ade-i cenab-ı hilafet-penahî ile takarrür eden vilayetin suret ve münasebet-i teşkiliye ve tertibiyesi idare ve ahval-i mahalliye'nin temin-i hüsn-i intizamından ziyade bir takım ahvale karşı muhafaza-i asayiş emeli içinde tedabir-i münferidedendir.

Bitlis bugünkü günde bir ehemmiyet ve menaat-ı mevkiyeyi haiz ve tecavüzat-ı gayr-i meşruadan masuniyet için manî'a-i tabiiyesi mevcuddur.

Silsile-i tabiiyesi Bayezid sancağı dâhilinde bulunan Balıklı Gölü civarından ve daha ilerilere sevk-i hayal edilmeksizin Ararat, Palandöken, Dersim, Bingöl ve emsali şayan-ı zıkr u beyan cibâl-i cesime ve meniadan bed ile medd-i tabiileri şarken Van Gölü garben Genç ve Muş ve Sason silsileleriyle Bitlis'e ve daha aşağılara kadar mümted olan ve istihkamat-ı tabiyyeden madud ve zirveleri aylarca kar ve buzlarla mesdud bulunan ve ülfet etmeyenlerin barınmalarına müsaid olmayan ehviye-i baridenin cevelangah-ı daimîsi olan Kürdistan Dağları ve bu dağlar aralarından ve ovalardan geçen ve gâh-be-gâh feyzan ve tuğyanlarıyla mürur ve uburu müstehil bir halde bulunduran cesim sular dahi mevkinin ehemmiyet ve menaatını tayine kâfidir.

(Bitlis) şark-ı cenubî cihetinden Bitlis'den bed ile Siird, Cezire, Musul üzeri Bağdad ve daha pek aşağılara kadar imtidad eden ve sağı solu Kürdlerden nice akvam-ı sadıka ve şecia-i Osmaniye'nin meskeni bulunan mühim bir tarik-i askeriyenin tâ medhalinde bulunuyor.

Garb-ı cenubî cihetlerinde yine Bitlis'den bed ile her mevkii Osmanlılığa mahsus sadakat-ı fevkalade ile maftur? ve sebat ve gayret ve şecaat-ı mükemmele ile meşhur niçe kabail ve tavaif-i ek-radın meva ve meskenleri ve nazarlarında muhterem vatanları bulunan (Erzen) Garzan, Diyarbekr üzeri Haleb'e muntehâ olan bir hatt-ı şamilin mebbeindedir.

İşte Bitlis bu iki hatt-ı mühim-i muvasala üzerinde niçe memalik ve akvam-ı Osmaniyeyi kuvvetü'z-zahr makamında arkasında bırakıp, canib-i yeminine Van ve Hakkâri ve mülhakatını ve yesarına Muş, Genç, Mamuretü'l-Aziz, Dersim'i ve cephesine de Erzurum ve Bayezid ve mülhakatını almak ve zehair içinde adeta bir menba-ı feyz u bereket bulunmak suretlerine nazaran esbab-ı mürasele ve muvasala ve idaresi bi-lütfihi teala emniyet ve hatt-ı ricatı selamet-i matlube tahtındadır. Dersaadet, Trabzon, Erzurum, Van, Muş, Siird, Diyarbekr, Musul, Haleb ve aralıkta Bağdad ile revabıt-ı ticariyesi olmak cihetiyle Bitlis şehri mevaki-i ticariyeden de madud olabilir.

Bitlis şehrinin vaziyet-i mevkiesi arızalı olduğundan manzarası adeta mustatilü'l- heyet bir vadi halini andırır. Fakat dere ve tepeleri ferah-efza bağlar ve bağçeler ve lâ-yuadd vela yuhşa eşcar-ı müsmire ve gayr-ı müsmire ve ezhar-ı latife ile müzeyyen ve muvaşşah ve latif ve berrak sular ve çağlayanlar her tarafından carî ve mütereşşih olmağla her köşesi bir nüzhetgâh-ı safa ve her bukası niçe bedayi ve mevahib-i dilara- yı fitratla insana ferah-bahşa ve letafet ve itîdal-i ab u hevası hakikaten hayat-efzadır.

Vilayet merkezi olan Bitlis kasabasının mutavassıt bir noktada bulunması da aşair ve akvam ve kabail-i muhtelifenin muhafaza-i sükûn-ı hali ve emn ü asayişin istihzar-ı esbab-ı kemali için vesail-i münâsebe ve münferidedendir.

Konum

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti Osmanlı Devleti Asya'sının kuzey doğusunda bulunup, konumu gerçekten önemlidir. Takribî uzunluğu 95, eni 65 saatlik yerel mesafede bulunan vilayet, yeni coğrafyanın tarif ve sınıflandırmasına göre altıncı iklimin üç parçasından ikinci parçasının başlarında ve deniz seviyesinden 5100 İngiliz adımı yüksekliğindedir.

Uzaklığı boylamın 28 derece 23 dakika aşağısında ve İstanbul'dan itibaren 13 derece uzak doğuda olup, İstanbul ile saat farkı 52 dakika ve gündüz uzunluğu 14 saat 41 dakikadır. Vilayetin iskelesi, Trabzon ve Halep tarafındaki İskenderun'dur.

Doğudan, kuzey doğudan ve güneyden Van, kuzeyden Erzurum, batı ve kuzey batıdan Diyarbakır ve Elazığ, güneyden Musul vilayetleri ve Mardin sancağıyla sınırdır.

Bitlis vilayeti yüksek yaylak, soğuk su ve sürekli kışlarıyla Osmanlı memleketlerinin diğer iklimlerinden ayrılır. Bitlis, mülkî taksimatı itibariyle ikinci sınıf vilayetlerden olup, Bitlis, Muş, Siirt, Genç sancakları ve birinci sınıf mutasarrıflıklardan olan bu sancaklar ve birden çok kaza ile nahiyelerden oluşur. Bitlis sancağı merkez kazasıyla birinci sınıftan Ahlat, Hizan, Mutki kazalarını ve Bitlis merkez kazası ile Çukur, Huyut ve Hizan kazasında İspayert nahiyelerini içini alır.

Muş Sancağı, merkez kazasıyla aynı şekilde birinci sınıftan Malazgirt, Bulanık, Varto ve ikinci sınıftan Sason kazalarını; Muş merkez kazası, Kesur, Handeris ve Malazgirt kazası da Elmalı nahiyelerini içine alır.

Siirt sancağı, merkez kazasıyla yine birinci sınıftan Eruh, Pervari, Şirvan, Garzan kazalarını ve Eruh kazası Dirgöl ve Şirvan kazası ve Zirki, Garzan kazası da Rıdvan, nahiyelerini içine alır.

Genç sancağı merkez kazasıyla birinci sınıftan Çapakçur ve üçüncü sınıftan Kulp kazalarını ve Genç merkez kazası Göynük, Zikti, Piçar nahiyelerini içine alır.

Vilayetin varlığını ve eski durumunu tetkik ve keşif bahsinde geçmişe dönülecek ve karanlık meçhul görüşler içerisinde kalmak doğal olacaktır fakat hal-ı hazırda Osmanlı Asya'sının Kürtlerinin sakin olduğu vilayetler arasında en dikkati çeken mevkiinde bulunmak meziyetiyle Bitlis'i beyan etmeye lüzum yoktur.

Geçmiş zamanlarda nice önemli olayların gerçekleşme merkezi olmuş, yüzyılların geçmesiyle çok yıkımlara uğramıştır. Ortaçağlarda her kazası, her nahiyesi ve denilebilir ki her köyü birer kale ile meşhur ve bunlardan her biri bir hanedana veya bir hükümdara mesken imiş.

Bitlis'in ilk kuşatması ve fethi Hz. Ömer Faruk'un hilafeti zamanında onun serdarı Halid bin Velid ve İyaz bin Ganem [radiyallahü anhüma] El-Melikü'l-Mu'in Hazretlerinin mücahitçe çabalarıyla mümkün olmuştur ve hicretin yirmi birinci senelerinde bahsi geçen kaleler ve burçlar üzerinde fetih ve zafer dalgalanmıştır.

Ondan sonra islamî idarenin altında bulunma şerefine erişmişse de bazı zamanlar çeşitli kabile, emirler ve milletlerin birbirlerine karşı besledikleri rekabet hissiyle birtakım hadiseler meydana gelmiştir. Hicrî 9. asrın rebiülevveli Allah'ın nizamının tecellisi ile fethedilmiş Bitlis, adaletin nuru ile nurlandırılmış olduğu esnada faziletli müfessir Hüsâmeddîn Kûrdî'nin oğulları Mevlana İdris-i Bitlisî'nin aracılığı ve isteğiyle Osmanlı'nın idaresine girme şerefine erişmiş ve eski ihtilaflı durumlarının tesirinden kurtulmuştur.

Bitlis, Sultan II. Abdülhamit Han'ın saltanatının üçüncü yılında vilayet teşkilatına kavuşmuştur. Bu oluşum ile yapılan mülkî düzenlemeler sırasında vilayet heyeti, civardaki vilayetlerin uygun olan mevkillerinin ayrılıp Bitlis'e bağlanmasına padişahın da izniyle karar vermişlerdir. Verilen bu kararla aynı zamanda vilayetin düzeninin ve asayişinin güzel bir şekilde temin edilmesi de amaçlanmıştır.

Bitlis, bugünkü konumuyla korunaklı ve engelli bir yapıya sahip olmakla birlikte, meşru olmayan saldırılar için de doğal bir koruma alanı içerisindedir.

Bitlis'in doğal silsilesi, Bayezit sancağı [Ağrı] dâhilinde bulunan Balıklı Gölü civarından ve daha ilerilere Ararat [Ağrı], Palandöken, Dersim, Bingöl gibi büyük dağlardan başlayarak, doğal uzunluğu doğudan Van Gölü, batıdan Genç ve Muş ve Sason silsileleriyle Bitlis'e ve daha aşağılara kadar uzar. Bu dağlar bir doğal istihkâm sayılır ve zirveleri aylarca kar ve buzlarla kaplıdır. Alışık olmayanların barınmalarına uygun olmayan ve soğuk havaların daimi dolaşım yeri olan Kürdistan Dağları ve bu dağların aralarından ve ovalarından geçerek zaman zaman bol akışıyla geçişi kolay olan büyük sular da Bitlis'in konumunun önemini ve engellerini belirlemeye yeterlidir.

Bitlis, güneydoğusundan başlayarak; Siirt, Cezîre, Musul üzeri Bağdat ve daha pek aşağılara kadar uzanan ve sağ-solu Kürtlerden nice sadık kavimler ve Osmanlı kahramanının meskeni bulunan önemli bir askerî yolun girişindedir.

Bitlis, yine güneybatısından başlayarak her yeri Osmanlılığa has sadakat ve mükemmel kahramanlıklarıyla meşhur Kürt kabilelerinin yaşadığı ve kendi nazarlarında hürmet gösterdikleri vatanları olan Garzan ve Diyarbakır üzerinden Halep'te son bulan bir hattın başlangıcındadır.

İşte Bitlis bu iki önemli ulaşım hattını, üzerinde nice memleketler ve Osmanlı kavimlerinin yardımcıları olarak arkasında bırakıp; sağ tarafına Van, Hakkâri ve bağlı yerlerini; soluna Muş, Genç, Elazığ, Dersim'i; önüne de Erzurum ve Bayezid ve bağlı yerlerini alır. Yiyecekler içerisinde adeta bereket kaynağı bulunması nedeniyle gidiş-gelişi ve dönüşü emniyet altındadır.

İstanbul, Trabzon, Erzurum, Van, Muş, Siirt, Diyarbakır, Musul, Halep ve Bağdat ile ticarî ilişkileri olması açısından Bitlis şehri, ticarî mevkiller arasında da sayılabilir.

Bitlis şehrinin konumu engebeli olduğundan, manzarası âdeta dikdörtgen bir vadi halini andırır. Dere ve tepeleri ferahlık saçan bahçeler ve meyveli-meyvesiz ağaçlar ile süslenmiştir. Şehrin her tarafından latif ve berrak sular ile çağlayanlar akmaktadır. Her köşesi temiz ve her yeri insana ferahlık veren havası ve suyuyla gerçekten ömür uzatandır.

Vilayet merkezi olan Bitlis kasabasının orta bir noktada bulunması da, aşiretler ve çeşitli kabilelerin kontrolü ve asayişin temini için uygun olmuştur.

Vilayetin Vaziyeti ve Ahval-i Umumiyesi²

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti şarken Van vilayeti Van Gölü, garben ve şimalen Muş, cenuben Siird vilayetleriyle çevrilmiştir. Mesaha-i sathiyesi 6,225 kilometre murabbai raddesindedir. 75-80 bin nüfusa malikdir. Teşkilat ve taksimat-ı idare nokta-i nazarından livaların vilayet olmasına müteakib Ahlat, Hizan ve Mutki kazalarıyla merkez-i kazaya merbut Tatvan, Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis],..., Şetek, Hizan'a merbut Uçum ve Hakif, Mutki'ye merbut Huyut, Ahlat'a merbut Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis] Nahiyelerinden müteşekkildir. Vilayetin bugün 466 mamur köyü vardır.

Vilayetin Vaziyeti ve Genel Durumu

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti doğudan Van vilayeti ve Van Gölü, batıdan ve kuzeyden Muş, güneyden ise Siirt vilayetleriyle çevrilmiştir. Yüzölçümü, 6,225 kilometre kare civarındadır. Nüfusu 75-80 bindir. Teşkilatlanma ve idarî taksimat doğrultusunda livaların vilayet olmasının ardından Ahlat, Hizan, Mutki kazalarıyla merkez kazaya bağlı Tatvan, Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis], Şetek [Sarıkönak (köy), merkez / Bitlis], Hizan'a bağlı Uçum [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis] ve Hakif [Örenbaş, Hizan / Bitlis], Mutki'ye bağlı Huyut [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis], Ahlat'a bağlı Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis] nahiyelerinden müteşekkil bir yapı kazanmıştır. Vilayetin bugün 466 mamur köyü vardır.

Hudud ve Mesaha-i Sathiy³

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti şimalen Erzurum, Bayezid vilayetleri, şarken Van, Hakkâri, cenuben Hakkâri, Siird ve Diyarbekr ve garben Diyarbekr, Erzurum vilayetleriyle muhat ve mahduddur. Mesaha-i sathiyesi 12,330 kilometre murabbaidir.

Sınır ve Yüzölçümü

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti kuzeyden Erzurum ve Bayezid [Ağrı] vilayetleri, doğudan Van ve Hakkâri, güneyden Hakkâri, Siirt ve Diyarbakır, batıdan Diyarbakır ve Erzurum vilayetleriyle sınır ve çevrilidir. Yüzölçümü 12,330 kilometre karedir.

Hudud ve Mesaha-i Sathiy⁴

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti şarken Van vilayetinin Erciş ve Gevaş kazalarıyla Van Gölü, garben El-Aziz vilayetinin Genc ve Çapakçur ve Erzincan vilayetinin Kiğı kazaları, şimalen Bayezid vilayetinin Tutak ve Erzurum vilayetinin Hasankale ve Hınıs kazaları cenuben Siird vilayetinin Pervari, Şirvan, Garzan ve Sason ve Diyarbekr vilayetinin Kulb, Lice kazaları ile muhat ve mahdud olup mesaha-i sathiyesi 12,230 kilometre murabbaidir.

2.Bu bilgiler 1925-1926 tarihli Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

3.İlgili kısım 1926-1927 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

4.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Sınır ve Yüzölçümü

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti doğudan Van vilayetinin Erciş ve Gevaş kazalarıyla Van Gölü, batıdan Elazığ'ın Genç [Genç (ilçe), Bingöl] ve Çapakçur [Bingöl] ile Erzincan vilayetinin Kığı [Kığı (ilçe), Bingöl] kazaları, kuzeyden Bayezit [Ağrı] vilayetinin Tutak ve Erzurum vilayetinin Hasankale ve Hınıs kazaları, güneyden Siirt vilayetinin Pervari, Şirvan, Garzan, Sason ile Diyarbakır vilayetinin Kulp ve Lice kazalarıyla çevrilidir. Yüzölçümü 12,230 kilometre karedir.

Hudut ve Mesaha-i Sathie⁵

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti, şarkta Van vilayetinin Erciş ve Gevaş kazaları ile Vangölü, garpte Genç ve Çapakçur, Kığı kazaları, şimalde Beyazıt vilayetinin Tutak ve Erzurum vilayetinin Hasankale ve Hınıs kazaları, cenupta Siirt vilayetinin Pervari, Şirvan, Garzan ve Sason ve Diyarbakır vilayetinin Kulp, Lice kazaları ile mahdut olup mesaha-i sathiesi 16507 kilometro murabbadır.

Sınır ve Yüzölçümü

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti, doğuda Van vilayetinin Erciş ve Gevaş kazaları ile Van Gölü, batıda Genç ve Çapakçur [Bingöl], Kığı kazaları, kuzeyde Bayazıt [Ağrı] vilayetinin Tutak ve Erzurum vilayetinin Hasankale ve Hınıs kazaları, güneyde Siirt vilayetinin Pervari, Şirvan, Garzan ve Sason ile Diyarbakır vilayetinin Kulp, Lice kazalarıyla çevrilidir. Yüzölçümü 16507 kilometre karedir.

TARİH

Ahval-i Tarihiye⁶

[Transkripsiyon]

Vilayet ve mülhakatının ahval ve vukuat-ı salife-i tarihîyesini musavver ve şayan-ı itimad bir mehaz bulunamadığından zalam-ı rey ve zünun içinde kalan malumat-ı tarihîyenin eğerci tedarik edilen bazı mecelle-i ahvalden emniyet-bahş-ı vüsuk olamayacak derecede istinbatı kabil görünmüş ve mümkün mertebe hülasa ve tenkid edilmiş ise de matlub olan vüsuk ve sıhhatin tahkik ve tayini vakte muhtac bulunmasına ve senenin bir kısmının müruru salnemenin tehir-i tab ve neşrine müsaid olmamasına mebnî bi-tevfikihi teala sene-i âtiye salnamesi vilayetin bir tarihçesiyle tezyin edilmek üzere bu salnamemizde malumat-ı tarihîye dercinden sarf-ı nazar olundu.

Tarihî Durumlar

[Sadeleştirme]

Vilayet ve bağlı bölgelerinin geçmişi tasvir eden güvenilir bir kaynak bulunamadığından; karanlıkta kalan tarihî malumatı bazı güvenilemeyecek vesikalardan tenkitli bir biçimde özetlenmiş ol-

5. İlgili kısım 1928-1929 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

6. İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır. H. 1316 (1898-1899) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinde de aynı kısım mevcut olup, bu kısmın ifadesinde bazı kelime farklılığı bulunduğundan, ilgili bölüm H. 1310 Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

sak da, istenilen güvenilir malumatın sağlıklı bir şekilde elde edilmesinin vakte muhtaç olması ve senenin bir kısmının geçmesi salnemenin basılması ve yayımlanmasına uygun olmayacağından; bu salnamemizde vilayete ait tarihî malumata yer verilmemiştir. Allah'ın izniyle gelecek yıl yayımlanacak olan salnamede, vilayete ait tarihçe de yer alacaktır.

Tarihî Malumat⁷

[Transkripsiyon]

Bitlis'de temel kurun-ı ulada atılmışdır. Romalıların, Arabların, Türklerin ayrı ayrı ve uzun zamanlar ellerinde kalmıştır. Evliya Çelebi tarihine nazaran İskender-i Kebir şark fütuhâtını takib ederken Bitlis sularında vücudunun müstefid olduğunu görerek maiyetinde bulunan (Bidlis) nam adamına bir kale inşasını emr etmiş ve elan mevcut olan kaleyi yaptırtmış avdetinde İskender-i Kebir bizzat kaleyi muhasara ettiği halde zabt edememiştir ve kale banisinin adına izafeten memleketin adı da Bidlis-Bitlis olmuştur.

Selim'in fethine kadar [Yavuz Sultan Selim] mülukdan müluke intikal etmiştir. Bir müddet Azerbaycan hükümdarlarından Karakoyunlu Yusuf Celâlî Akkoyunlu Uzun Hasan'ın daire-i hükümetine dâhil olmuştur. 920 tarihinde Bitlis Hanı Selim-i evele [Yavuz Sultan Selim] muti ve münkad olarak evladdan evlada intikal suretiyle Osmanlı padişahına tabi hanlıkla idare edilmiştir. Osmanlıların Anadolu'ya istilalarından evvel ve sonra Bitlis havalisi ekseriyetle Türk kabailinin geçid mahalline tesadüf etmesi ve daima Türklerin muhite hâkim bulunması sebebiyledir ki kasabalar kâmilan Türklerden ibaret olub Türkçe konuşurlar.

Tarihî Bilgiler

[Sadeleştirme]

Bitlis'te temel, ilk yüzyıllarda atılmıştır. Şehir; Romalıların, Arapların, Türklerin ayrı ayrı ve uzun zamanlar ellerinde kalmıştır. Evliya Çelebi Tarihine göre; Büyük İskender doğu fetihleri sırasında, Bitlis sularının vücuduna yararlı geldiğini görerek, maiyetinde bulunan "Bidlis" isimli adamına bir kale inşa etmesini emretmiştir. Mevcut olan kale bu şekilde yapılmış olup, Büyük İskender seferlerden döndüğünde kaleyi muhasara ettiği halde ele geçirememiştir. Bu sebeple şehrin ismi, kaleyi yaptıranının adından hareketle Bidlis-Bitlis olmuştur.

Şehir, Yavuz Sultan Selim'e kadar çeşitli hükümdarlar görmüştür. Bir müddet Azerbaycan hükümdarlarından Karakoyunlu Yusuf Celâlî, Akkoyunlu Uzun Hasan'ın idaresine geçmiştir. 1514 yılında Bitlis Hanı, Yavuz Sultan Selim'e itaat ettikten sonra şehir, Osmanlı padişahına bağlı hanların soyundan gelenlere intikal ederek yönetilmiştir. Osmanlıların Anadolu'ya istilalarından evvel ve sonra Bitlis havalisi genellikle Türk kabilelerinin geçit mahalline denk gelmiştir. Bu yüzden kasabalar tamamen Türklerden ibaret olup, halk Türkçe konuşur.

COĞRAFÎ YAPI VE İKLİM

Hava, Dağlar, Nehirler, Ormanlar

Dağlar⁸

[Transkripsiyon]

Vilayetin her tarafı binlerce müteselsil dağ ve tepelerle muhattır. Cibâl-i mevcude miyanında Süb-

7.İlgili kısım 1926-1927 yıllarına ait Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

8.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

han, Palandöken, Nemrut, Bingöl, Kalems ve Mereto Dağları'nın irtifa-i bahrîleri 3500'den 4500 metre kadar tahmin olunur.

Memalik-i şahanede en ziyade yağmur nüzul eden cibalden maduddurlar. Bingöl Dağı, Aras ve kısmen Fırat [Murat olmalı] Nehirlerini teşkil ve Varto kazasıyla Günü / Künü nahiyesinin mürtefi ova ve arazisini ihate eder.

Dağlar

[Sadeleştirme]

Vilayetin her tarafı binlerce birbirini takip eden dağ ve tepelerle çevrilidir. Mevcut dağlar arasında bulunan Süphan, Palandöken, Nemrut, Bingöl, Kalems ve Mereto Dağları'nın deniz seviyesinden yükseklikleri 3500 ile 4500 metre arasında tahmin edilmektedir.

Bu dağlar, Osmanlı coğrafyasında en fazla yağmur yağın dağlar arasında sayılırlar. Bingöl Dağı, Aras ve kısmen Fırat [Murat olmalı] Nehirlerini oluşturarak; Varto kazasıyla Künü nahiyesinin yüksek ova ve arazisini çevreler.

Ahval-i Hevaiye⁹

[Transkripsiyon]

Bitlis öteden berü memalik-i barideden olmak üzere şöhet bulmuşdur. Bu şöheti vilayet hakkında umumiyetle kabul etmek kabil değildir. Çünkü derecat-ı arzın tefavetiyle beraber bazı yerlerin çukur ve ova bazı yerlerin de yüksek ve dağlık olması gibi ihtilafat-ı tabiye-i arziye münasebetiyle bazı mevakiinde bürudet ve her kazaya ait malumat sırasında icmalen beyan idildiği vechle birçok mahallerinde de fusul-i erbaa hükmünün tamami-i cereyanına mani olmayacak itidal ve letafet bulunduğundan bu vilayeti memalik-i mutedileden add eylemek lazımdır. Hevası vahim ve sıhate muzır denilebilecek mahalli yok gibidir. Hele Siird sancağında pek cüzi berf nüzul ederse de devam etmediğinden kış da adeta bahar halini andırır. Mevaki-i sairesinde bazı senelerde teşrin-i evvel ve bazı senelerde de teşrin-i sani evahirinde berf nazil ve mart ibtidalarında mahv u zail olur. Eylülden bed ile kar nüzulüne kadar aralıkda ve martdan mayıs onuna kadar heman denilebilir ki gün aşırı yağmur nüzul eder. Kış mevsimlerinde bürudet acz u şikayet edilecek derecede değildir. Nüzul-i berf ve baran buralarca arazinin kuvve-i inbatiesinin tezyidi için min tarafillah ihsan ale'l-ihsan kabilinde olduğu mücerrebatdandır.

Hava

[Sadeleştirme]

Bitlis öteden beri soğuk havasıyla şöhet bulmuştur. Bu şöhetini vilayetin geneli için söylemek mümkün değildir. Çünkü arazinin farklılığı nedeniyle bazı yerlerin çukur, bazı yerlerin ova, bazı yerlerin de yüksek ve dağlık olması gibi arazinin doğal farklılıkları bulunmaktadır. Bu sebeple bazı yerlerde soğukluk bulunup, her kazaya ait bilgi yazımında da özet olarak beyan edildiği üzere, dört mevsimin yaşanmasına tamamen engel olmayacak ılık ve güzel havanın olduğu yerler de mevcuttur. Bu yüzden Bitlis vilayetini ılık memleketlerden saymak gerekir. Havası kötü ve sağlığa zararlı denebilecek yeri yok gibidir. Hele ki Siirt sancağında çok az kar yağar ve devamlı olmaz ve bu yüzden kış da adeta bahar gibidir. Vilayetin bazı yerlerinde, bazı yıllarda ekim, bazı yıllarında da ka-

9. İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

sım sonlarında kar yağmaya başlar. Kar, mart başlangıcında ortadan kalkar. Eylül'den başlayarak karın yağmasına kadar aralık ve marttan mayıs onuna kadar aşırı yağmur yağar. Kış mevsimlerinde soğukluk, şikâyet edilecek derecede değildir. Karın yağması, arazinin tarımsal potansiyelinin artması için Allah'ın bir lütfu olarak değerlendirilir ve böyle de tecrübe edilmiştir.

Enhar¹⁰

[Transkripsiyon]

Vilayet dâhilinde Van bahîresi ve meşhur Fırat (Murat olmalı) ve Karasu ve Botan Nehirleri ve Nazik ve Bulanık ve Nemrut Gölleriyle mülhakata aid malumat sütunlarında zikr ve tasvir edildiği vechle daha nice enhar ve miyah-ı lezize carî ve menafii arazi-i mahalliyeyi ihya edecek derecede sarîdir.

Nefs-i Bitlis kasabasının dört mahallesini daimiyü'l-cereyan dört nehir tefrik eder. Kosur / Kösür namıyla şöhret alan birinin menbai meşhur Duab mevkiinde ve kasabaya iki saat mesafede bulunan İskender Pınarıyla (Berke) suyu olup menbaından ayrıldıktan ve etraf ve cevanibinden daha nice bin pınarlar iltihak etdikten sonra ibtida azıcık garbe mail ve sonra şarka müteveccih olarak şehir ortasından cereyan eder.

Rabat namıyla maruf olan nehir de yine kasabaya iki saat mesafede kâin Başhan civarından benan (nebean olmalı) ile azıcık şarka ve sonra cenube temayül ve kasabaya gelinceye kadar Divlice ve Por ve Papşın sularının iltihakıyla tezayüd eder.

Bu iki nehir kasabanın tâ orta bir noktasında telakki eder. Üçüncüsü (Girbalzer) Altun Kalbur suyudur ki kalbur şeklinde büyük dairevî ve gayet berrak bir menbadan nokta nokta benan (nebean olmalı) ettiği için bu namı almış gayet sâfi ve nayab bir sudur. Bu da Cindo Bağı Suyuyla birleşib kasabanın münteha-yı umranında nehre dökülür.

Dördüncü merkeze mülhak Cüküs [Tabanözü (köy), Merkez / Bitlis], Celikan [Celikan (mezra), Merkez / Bitlis], Senedyan karyelerinden akarak Avih Mahallesi'nin semt-i garbîsinden cereyanla kasaba altında bu nehirlere karışır.

Bu nehirlerin mecmuna kadimen (Habur-ı Sagır) ve beyne'l-avam (Kethar) ve Siird'e kadar Mutki ve sair sularla birleşib cesamet peyda ederek Siird civarında (Başur) namını alır ve giderek Bohtan Nehri'ne ve daha ileride Dicle'ye munsabb olur. Kasabanın her tarafında ve hanelerde lâ-yuadd vela yuhsa leziz çeşmeler ve müteaddid miyah-ı madeniye vardır. Suların kâffesi safvet ve letafetce yek-diğerine faik ve müreccahdır.

Kasaba ve civarında bunca miyah-ı madeniyenin vücudu bu civarda kadimen ateşfeşan bir volkanın leheb-efza-yı zuhur olmuş ve ahiren teberrüd etmiş olduğuna delalet eder.

Mebhus dördüncü nehre karışır bir su vardır ki her sene kânun-ı evvel ibtidasından haziran evâsıtına kadar Cekus [Tabanözü (köy), Merkez / Bitlis] karyesi civarındaki menbaından cenuba ve haziran evasıtından kânun-ı evvel ibtidasına kadar da tahvil-i menba ile Güzeldere [Küçüksu (köy), Tatvan / Bitlis] nahiyesinin Alpert [Kokarsu (köy), Merkez / Bitlis] karyesi civarındaki menbaından şimale doğru miadını geçirmeksizin cereyan ve inkita eder.

Ve iki menba arasında cibal-i cesimeden Bej şek? Dağı vardır. Her iki taraftaki menbaaları bu dağın kaidesindedir. Bu tarafa cereyan ettiği zamanda mezruatın iska ve irvası için öte cihetde ve öteye cereyanı zamanlarında da bu cihetde suya ihtiyac kalmaz.

10.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Nehirler

[Sadeleştirme]

Bitlis dâhilinde Van Gölü ve meşhur Fırat (Murat olmalı), Karasu ve Botan Nehirleri; Nazik, Bulanık ve Nemrut Gölleri, ilgili yerlerde verilen bilgilerle tasvir edilmişlerdir. Bunun yanı sıra daha nice nice nehirler ve leziz akarsular, faydasıyla bölgedeki araziye ihya edecek kadar yaygındır.

Bitlis merkezin dört mahallesini, sürekli akan dört nehir böler. Kosur / Kösür namıyla şöhret alan birisinin kaynağı meşhûr Duab bölgesinde ve kasabaya iki saat mesafede bulunan İskender Pınarı (Berke) olup; kaynağından ayrıldıktan sonra etrafındaki binlerce pınarla birleştikten sonra başlangıçta biraz batıya yönelip sonra doğuya doğru şehrin ortasından akar.

Rabat adıyla bilinen nehir de yine kasabaya iki saat mesafede bulunan Başhan civarından doğarak, azıcık doğuya ve sonra güneye meyillenerek şehre gelinceye kadar Divlice, Por ve Paşın sularının eklenmesiyle artar. Bu iki nehir kasabanın orta bir noktasında karşılaşır. Üçüncü nehir ise (Girbalzer) Altun Kalbur suyudur ki; kalbur şeklinde büyük dairesel biçimi ve gayet berrak bir kaynaktan nokta nokta doğduğu için bu adı almıştır. Bu su, gayet saf ve benzersizdir ve Cindo Bağı Suyu ile birleşerek; kasabanın sonunda nehre dökülür.

Dördüncü nehir, Bitlis merkeze bağlı Cekus, Celikan, Senedyan köylerinden akarak Avih Mahallesi'nin batısından geçip, kasaba altında diğer nehirlerle karışır. Bu nehirlerin hepsine eskiden Habur-ı Sagir [Küçük Habur] ve halk arasında Kethar denilirdi. Siirt'e kadar Mutki vs. sularla birleşerek büyüyen ve Siirt civarında Başur adını alan bu nehir, önce Botan Nehri'ne ve daha ileride de Dicle'ye dökülür. Kasabanın her tarafında ve hanelerde leziz çeşmeler ve birçok maden suyu mevcuttur. Suların tamamı temizlik ve güzellik açısından birbirinden üstündür.

Kasaba ve civarında bu kadar maden suyunun bulunması, bölgede eski bir volkanın faaliyette olup, sonradan söndüğüne işaret etmektedir. Bahsedilen dördüncü nehre [Başur] karışan bir su vardır ki; her sene Aralık başlangıcından Haziran ortasına kadar Cekus köyü civarındaki kaynaktan güneye, haziran ortasından aralık başlangıcına kadar da kaynağını değiştirerek Güzeldere nahiyesinin Alpert [Kokarsu (köy), Bitlis] köyü yakınındaki kaynağından kuzeye doğru akar. İki kaynak arasında büyük dağlardan Bej şek? Dağı vardır. Suyun her iki taraftaki kaynağı, bu dağın dibindedir. Bu tarafa aktığı zaman ekili arazinin sulanmasına, diğer tarafa aktığında da bu taraftaki arazinin sulanmasına ihtiyaç kalmaz.

Meşeler¹¹

[Transkripsiyon]

Vilayetin her tarafında ihtitab-ı ahali ve idare-i mahalliyeye kâfi orman ve baltalık ve yapraklık vardır. Siirdle Bitlis aralarındaki cesim baltalıklarla Bitlisle Muş hududu beynindeki Haçereş ve emsali bir iki vasi orman ihtiyatlı istimal ile bitmek tükenmek şanından olmayan baltalıklardandır.

Meşeler

[Sadeleştirme]

Vilayetin her tarafında halkın ve idarenin odun ihtiyacını karşılayacak orman, baltalık ve yapraklık vardır. Siirt'le Bitlis aralarındaki büyük baltalıklarla Bitlis ve Muş sınırı arasındaki Haçereş vb. bir iki geniş orman, bilinçli kullanıldığı takdirde tükenmeyecek derecede baltalıklardandır.

11 .İlgili kısım H. 1310 [1892-1893] ve H. 1316 [1898-1899] Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Ormanlar ve Madenler¹²

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti dâhilinde, Bitlis kazasının otuz hektar, Varto kazasının iki, Muş kazasının on, Bulanık kazasının iki, Hizan kazasının yirmi beş, Mutki kazasının kırk hektar olmak üzere ceman meşe ve envai ile mütenevvi çalılıklardan ibaret 109 hektar orman mevcuttur. Vilayet dâhilinde maden yoktur.

Ormanlar ve Madenler

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti dâhilinde, Bitlis kazasının otuz hektar, Varto kazasının iki, Muş kazasının on, Bulanık kazasının iki, Hizan kazasının yirmi beş, Mutki kazasının kırk hektar olmak üzere toplamda meşe ve çeşitlerinden oluşan 109 hektar orman vardır. Vilayet dâhilinde maden yoktur.

MÜLKÎ DURUM

Taksimât-i Mülkiye¹³

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti, yedi kaza ve yirmi bir nahiyeden müteşekkildir. Bunlardan Simek [Doğruyol (merkez), Bitlis], Şetek [Ortakapı (köy), Bitlis], Tatvan, Norşin [Güroymak, Bitlis] nahiyeleri merkez kazasına, Huyut nahiyesi Mutki [Korsuvak] kazasına, Uçum [İspayert] [Sürücüler (köy), Hizan, Bitlis], Hakif [Durmervan] [Akşar (köy), Hizan / Bitlis] nahiyeleri, Hizan [Karasu] kazasına, Geliyokozan / Geligüzan [Tapik] [Cevizlidere (köy), Merkez / Muş], Azkapor [Til] [Korkut (ilçe), Muş], Akçak [Sakavi] [Mercimekkale (köy), Muş], Ziyaret [Ziyaret (köy), Merkez / Muş], Valir nahiyeleri Muş kazasına, Liz [Kargan] [Erentepe (belde), Bulanık / Muş] nahiyesi Bulanık (Kop) Kazasına, Üstükran [Üçbulak (köy), Varto / Muş], Karaköy [Karaköy (köy), Varto / Muş] nahiyeleri Varto (Gümgüm) kazasına, Nureddin [Nurettin (köy), Malazgirt / Muş] (Harab), Sultanmud [Doğansu (köy), Patnos / Ağrı], Patnos nahiyeleri Malazgirt kazasına ve Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis], Adilcevaz, Sarısu (Kösele) [Köseler (köy), Patnos, Ağrı] nahiyeleri de Ahlat kazasına merbutdur. Vilayetin 999 aded köyü vardır.

Taksimât-i Mülkiye¹⁴

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti, Bitlis merkez kazasıyla, Mutki (Korsuvak), Hizan (Karasu), Muş, Bulanık (Kop), Varto (Gümgüm), Malazgird ve Ahlat kazalarından müteşekkildir. Bitlis merkez kazasının Simek [Doğruyol (köy), merkez / Bitlis], Şetek, Tatvan, Norşin (Çukur) nahiyeleriyle 158 aded köyü, Mutki kazasının Huyut nahiyesi [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis], Hizan kazasının Uçum (İspayert) [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis], Hakif [Akşar (köy), Hizan / Bitlis] nahiyeleriyle 198 aded köyü, Muş kazasının Geliyokozan / Geligüzan [Tapik] [Cevizlidere (köy), Merkez / Muş], Azkopur [Til] [Korkut (ilçe), Muş],

12.İlgili kısım 1927-1928 yılları arasında yayınlanan Devlet Yıllıklarının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

13.Bu kısım 1926-1927 Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

14.Bu kısım 1927-1928 Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Akçak [Sakavi] [Mercimekkale (köy), Muş], Ziyaret [Ziyaret (köy), Merkez / Muş], Valir nahiyeleriyle 277 adet köyü, Bulanık kazasının Liz [Erentepe (belde), Bulanık / Muş] [Kazgan] nahiyesiyle 88 adet köyü, Varto kazasının Üstükran [Üçbulak (köy), Varto / Muş], Karaköy [Karaköy (köy), Varto / Muş] nahiyeleriyle 110 adet köyü, Malazgird kazasının Nureddin [Nurettin (köy), Malazgirt / Muş] [Harab], Sultanmud [Doğansu (köy), Patnos / Ağrı], Patnos [Patnos (ilçe), Ağrı] nahiyeleriyle 180 adet köyü, Ahlat kazasının Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis], Adilcevaz, Sarısu [Köske] nahiyeleriyle 101 adet köyü vardır.

Mülkî Taksimat¹⁵

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayeti, Bitlis kaza merkezi ile, Mutki Hizan, Muş, Bulanık, Varto, Malazgirt ve Ahlat kazalarından müteşekkildir.

Bitlis merkez kazasının Simek, Şetek, Tatvan, Norşin nahiyeleri ile 158 adet köyü, Mutki kazasının Huyut nahiyesi, Hizan kazasının Uçum, Hakif nahiyeleri ile 198 adet köyü, Muş kazasının Keliközan, Azakapor, Akçan, Ziyaret, Liz, nahiyesi ile 88 adet köyü, Varto kazasının Ustkeran, Karaköy nahiyeleri ile 110 adet köyü, Malazgirt kazasının Nurettin, Sultanmut, Patnos nahiyeleri ile 180 adet köyü, Ahlat kazasının Misk, Adilcevaz, Sarısu nahiyeleri ile 101 adet köyü vardır.

EKONOMİ

Gelir-Giderler, Bankalar, Sanayi, Ticaret, Ziraat, Hayvancılık

Varidat ve Masarîf¹⁶

[Transkripsiyon]

Müfredad cedveli kısım-ı mahsusunda münderic bulunduğu vechle vilayetin iş bu üç yüz sekiz senesi varidat-ı umumiyesi 14.138.910 ve masarîfı 7.202.211 guruşdur.

Gelirler ve Giderler

[Sadeleştirme]

Programın özel kısmında yazıldığı üzere vilayetin 1308 [1892] senesi genel geliri 14.138.910 ve gideri 7.202.211 kuruştur.

Varidat-ı Umumiye-Hususiye ve Belediyeler Varidatı¹⁷

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayetinin varidat-ı umumîyesi 287,066 lira, varidat-ı hususîyesi de 198,012 lira olup Bitlis kazası belediyesinin varidatı 29,291 lira, Ahlat kazası belediyesinin varidatı 998 lira, Malazgird kazası belediyesinin varidatı kırk altı lira, Varto kazası belediyesinin 180 lira, Muş kazası belediyesinin 8515 lira, Bulanık kazası belediyesinin 298 lira, Hizan kazası belediyesinin 778 lira, Mutki kazası belediyesinin varidatı 300 liradır.

15.Bu kısım 1928-1929 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

16.İlgili kısım H. 1310 [1892-1893] Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

17.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Özel, Genel ve Belediye Gelirleri

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayetinin genel geliri 287,066 lira, özel geliri de 198,012 liradır. Bitlis kazası belediyesinin geliri 29,291 lira, Ahlat kazası belediyesinin geliri 998 lira, Malazgirt kazası belediyesinin geliri kırk altı lira, Varto kazası belediyesinin 180 lira, Muş kazası belediyesinin 8515 lira, Bulanık kazası belediyesinin 298 lira, Hizan kazası belediyesinin 778 lira, Mutki kazası belediyesinin geliri 300 liradır.

Umumî, Hususî ve Belediye Varidatı¹⁸

[Transkripsiyon]

Bitlis vilayetinin bu seneki umumî varidatı 217920 lira, hususî varidat 286541 lira, merkez kazası belediyesinin varidatı da 29745 adet liradır. Vilayetin bir senelik genel geliri 164,161 liradır.¹⁹

Bankalar²⁰

[Transkripsiyon]

Bitlis merkez kazası ile Ahlat ve Muş kazalarında Ziraat Bankası'nın [1]305 [1887] tarihinde tesis edilmiş birer şubesi vardır.

Erbab-ı Sanayi ve Mamulat ve Mensucat²¹

[Transkripsiyon]

Vilayet ve mülhakatında hakkâk, kuyumcu, kunduracı, kazzaz, debbağ, sıvacı, pabuşcu, dikici, hallac, külahçı, demirci, yorgancı, sobacı, mermerci, duvarcı, kireşçi, boyacı, kassar, iplikçi, hasırcı, tenekeci, mücellid, muhtab, attar, nalband, saatçi, mumcu, sabuncu, çarkçı, terzi, makina-cı, tahtacı, çalgıcı, santurcu, semerci, sarrac, abacı, kazancı, helvacı, kadaıfçı, berber, baytar, aşıcı, dişçi, penbeci, cülfe, basmacı, dülger, dokuyucu, peştemalci, çakmakçı, kılınccı, mekarıcı, dellal, esnaf ve sanatkârları bulunarak her biri sanatının mukteziyatını icra eder.

Dahil-i vilayetde altın ve gümüşden savatlı savatsız hulliyyat-ı nisaiye ve esliha tezyînatı ve zuruf ve evani ve a'la aba ve setre ve pantolonluk zarif ve her renkten şallar, kırmızı ve mai ve beyaz bez ve manise, halı, kilim, keçe, çuval, heybe, çorab, külah, terlik, pabuc, kundura, çift takımları ve edevat-ı hadidiye, evani-i nuhasiye, şamdan, sigaralık, baston, seccade, ihram, havlu, eldiven, tuzluk, kanepa, masa, boru, sandalya, koltuk, hasır, soba, sabun, mum, mermerden mezar taşları, müskirat, meşrubat, oda döşemesi, şalvarlık, kuşak, ipekden ve mişinden at takımları ve gön ve sahtiyan ve desti, bardak, kılınç, hançer, soba, mangal, şamdan vesair malzeme nesc ve imal olunur.

Bir vakitler görülen fevaid ve ticaretin külliyyeti erbab-ı sanatın calib-i şevk ve rağbeti olurken bir müddetden beri mamulat ve mensucat-ı hariciye idhalatı mensucat ve mamulat-ı mahalliyyenin kesr-i revacını bir dereceye kadar müeddi ola gelmekde ise de sanatı ticaret ve fevaid ve maişetin lazım-ı gayr-ı müfarıkı add eden erbab-ı sanayimiz bu sebeble gayretine himmetine halel getürmemiş ve bi-lütfihi teala saye-i mamuriyet-vaye-i hazret-i padişahîde sanayiî derece-i matlubede husul-i terakkiyatı da şübhesiz bulunmuşdur.

18.İlgili kısım 1928-1929 Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

19. İlgili kısım 1925-1926 Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

20.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

21.Bu kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Sanayi Erbabları, Ürünler ve Dokumalar

[Sadeleştirme]

Vilayet ve bağlı bölgelerinde: Mühürücü, kuyumcu, kunduracı, ipekçi, derici, sıvacı, pabuççu, dikici, yüncü, külahçı, demirci, yorgancı, sobacı, mermerci, duvarcı, kireççi, boyacı, yıkayıcı, iplikçi, ha-sırcı, tenekeci, ciltçi, kıl dokuyucu, attar, nalbant, saatçi, mumcu, sabuncu, çarkçı, terzi, makinacı, tahtacı, çalgıcı, santurcu, semerci, sarraç, abacı, kazancı, helvacı, kadayıfçı, berber, baytar, aşıcı, dişçi, pamukçu, cülfe, basmacı, dülgere, dokuyucu, peştemalçı, çakmakçı, kılınççı, mekareci, tellal, esnaf ve sanatkarları bulunarak her biri sanatlarının gereklerini icra ederler.

Vilayet dâhilinde altın ve gümüşten nakışlı ve nakışsız kadın süs eşyaları ve silah süslemeleri ve kap kakak süslemeleri yapılır. Aba, setre ve pantolonluk zarif ve her renkten şallar, beyaz bez ve manise halı, kilim, keçe, çuval, heybe, çorap, külah, terlik, pabuç, kundura, çift takımları ve demir-çelik aletler, bakır kaplar, şamdan, sigaralık, baston, seccade, ihram, havlu, eldiven, tuzluk, kanepeler, masa, boru, sandalye, koltuk, hasır, soba, sabun, mum, mermerden mezar taşları, içki, meşrubat, oda döşemesi, şalvarlık, kuşak, ipekten ve meşinden at takımları, gön ve tabaklanmış deri ve testi, bardak, kılınç, hançer, mangal, şamdan vb. dokunur ve üretilir.

Daha önce görülen faydaları, ticaretin geneli için sanat erbabına şevk vermişken; bir süredir yabancı ürünler ve dokumalar, yerel mallara olan rağbeti azaltmıştır. Buna rağmen sanatı, faydası ve geçimin gereği olmaktan ayıran sanayi erbablarımız gayretlerine devam etmişlerdir. Allah'ın lütfuyla, sanayinin istenilen derecede ilerleme kaydetmesi de şüphesiz gerçekleşecektir.

Muamelat-ı Ticariye²²

[Transkripsiyon]

Vilayetden Dersaadet ve Halep, Erzurum, Van ve mahall-i saireye enva-ı mazu kitre, tiftik, yapağı, ceviz, ..., tütün, beyaz ve kırmızı bez, asel, revgan-ı sade, kuru üzüm, zekerek, camus gönü, keçi derisi, pösteki, esb, ester, sığır ve agnam ihrac ve mahall-i mezkureden de çuka, basma, manifatura, şeker, kahve, çay, manise, mensucat-ı haririye, cam, gaz, attariye ve alat ve edevat-ı hadidiye idhal olunur.

İhracat, idhalatın onda biri nisbetinde tekabül edemez. İdhalat-ı vakıa-i hariciye mahsulat ve emtia-i dâhiliyeye rekabet-bahş olalıdan ve bi't-tahsîs tiftik, mazu, kitre, kök boyanın Avrupaca kesr-i revacından beri ticaret-i mahalliyede epeyce fark tedenni olmuşdur.

Vaktiyle tiftik ve mazu ve saireden senevî vilayete vuku bulan pek çok idhalat-ı nakdiye şimdi öşr-i mişarı derecesinde bile kalmamış ve bu suret vilayet için epeyce kesad-ı ticaret ve zarurete mahal vermiştir.

Muamelat-ı hazıra-i ticariyeye nazaran bu vilayetden senede bir hayli para çıkmakda ve bu ihracat akçece gide gide noksan tesirini ihsas etmektedir.

Kasabalar ahalisi ticaretle meşgul bulunduklarından zahirece levazım-ı zaruriye-i beytiyelerini nakd mukabelesinde istihzara mecbur oldukları gibi ziraat ve hayvan beslemekle meluf olan kurevîler dahi melbusat ve bazı kısım mekulatını idarelerinden fazla kalan zahire ve hayvanlarının ve hayvanları mahsul ve nitacının mübayaa ve esmanıyla tedarik mecburiyetinden vareste kalmazlar.

İşte bu suret-i mübadele muamelat-ı umumiyenin bir dereceye kadar deveranına medar olabilmekde ise de bu da fevaid-i matlubeyi pek de temin edemez. Zahire ve hayvan ahz ve itası ve

22.Bu kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

manifaturacılık, policesilik ve emsali aksam-ı ticaretin tadad ve tasviri tafsilat-ı zaideyi müeddi olacağından o cihetin bast ve tasvirinden sarf-ı nazar olunmak münasib görüldü. Binaenaleyh Ziraat Bank şubelerinin halen bais olduğu ve atiyen vuku ve husulünü temin etmekde bulunduğu fevaid ve teshilat-ı la-tuhsadan dolayı hami-i bilad ve ibad ve naşir-i adl ve dad olan zat-ı hilafet-simat-ı hazret-i tacidarının ediy-e mefruza ve hayriyelerinin kat-ender-kat tekrar ve ifası cümlece bir vazife-i mukaddese hükmünü almış ve lisan ve cenan-ı umumî bu vazife-i nazifenin temadi-i ifasına hasr-ı iştigal eylemekde bulunmuştur.

Ticarî İşlemler

[Sadeleştirme]

Vilayetten; İstanbul, Halep, Erzurum, Van ve diğer yerlere çeşitli mazu, kitre, tiftik, yapağı, ceviz, tütün, beyaz ve kırmızı bez, yumurta, bal, sade yağ, kuru üzüm, zekerek, camus gönü, keçi derisi, pösteki, at, katır, sığır ve koyun-keçi ihraç edilmektedir. Yine bahsedilen yerlerden de çuka, basma, manifatura, şeker, kahve, çay, dokuma, cam, gaz, attariye, demir-çelik ürünleri ithal edilir.

İhracat, ithalatın 1/10'unu karşılamaz. Dışardan ithal edilenler, yerli mallara rakip olduğundan beri tiftik, mazu, kitre, kök boyasının; Avrupa tarafından piyasasının kırılması, yerel ticareti düşürmüştür. Zamanında tiftik ve mazu gibi şeylerden vilayete gelen yıllık nakit para şimdilerde binde bir öşür derecesinde bile kalmamıştır. Bu durum, vilayetin ticaretini azaltmıştır. Hal-i hazırdaki ticarî işlemlere göre; bu vilayetten yıllık bol miktarda para çıkmakta ve bu para çıkışı git gide eksiklik tesirini hissettirmektedir. Kasabaların halkı ticaretle uğraştıklarından, evlerinin zarurî yiyecek ihtiyaçlarını nakit para karşılığında almaya mecburdurlar. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan köylüler de elbise ve yiyeceklerini, ellerinde fazla olan yiyecek ve hayvan mahsullerinin ve yavruklarının satışı ile sağlamaya mecburdurlar. İşte bu takas işlemi, genel işlemlerin bir dereceye kadar dönmesine vesile olabilmekte ise de; istenilen faydayı çok da sağladığı söylenemez. Yiyecek, hayvan alım-satımı, manifaturacılık, poliçecilik vb. ticarî bölümlerin sayılması ve anlatılması, fazla bilgi vermeye sebep olacağından; bu kısımların tasvir edilmemesi daha uygun bulunmuştur. Ziraat Bankası şubelerinin gelecekte temin edeceği faydalar ve sayısız kolaylıklardan dolayı padişahımıza hayr-dua etmek, sorumluluğumuz olmuştur.

Ticaret²³

[Transkripsiyon]

Henüz layık olan mevkiini bulamayan Bitlis'in bugünkü iktisadiyatı en ziyade her mevsimde çalışan kervanlara medyundur. Yolların inşası ve otomobil nakliyatı etrafına olan münasebat-ı ticariyeyi artırmış ve şimdiye kadar sönük kalan Ticaret Odasının 342 senesi için küşadı zaruret haline gelmiştir. Coğrafya-yı tabiiyesiyle büyük ve zengin menabia malik olan Bitlis, Diyarbekr, Van, Erzurum, Muş ticarî taraf muvasalasında bir muharrik-i tamdır. Binaenaleyh muhtaç bulunduğu sermaye itibarıyla herhangi bir teşebbüs-i muavene ticarî istihsalat üzerinde kutlu bir tesir yapacaktır. Mamafih idhalat ve ihracat muvazî bir halde devam eder. Başlıca idhalatı manifatura, attariye, tuhafiyeye ve kantariyedir, idhalat merkezleri İstanbul ve Haleb'dir. Diyarbekr, Erzurum gibi tavassut merkezlerinden de istifade olunmaktadır. İhracat merkezlerine gelince civar vilayetleriyle İstanbul ve Haleb'e kadar uzanmaktadır. Hayvanat-ı vahşiye ve kürk derilerinin envai işlenmemiş ham deriler, kuru meyve mazi, kize?, yağ, yün, peynir, tütün ham mevad ve saire başlıca ihracatını teşkil eder. İdhalat ve ihracatın bir milyon lira üzerinde oynadığı tahmin edilebilir. Bütün bunlardan başka Cizre ve havalisi gibi cenub noktasından şimalden İstanbul'a kadar ve Van

23. Bu kısım 1925-1926 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

civarı gibi şimal-i şarkî noktasından cenube Haleb'e kadar uzanan koyunculuk için Bitlis mühim bir transit merkezidir. Menşelerinden ayrıldıktan sonra ilk ve son kabiliyet-i şahsiyelerini artırmak hususuyla koyuncuların kazançları Bitlis yaylalarına ve bu yaylaların kudretli ve kutlu nebatlarına medyundur.

Ticaret

[Sadeleştirme]

Henüz layık olduğu yere gelemeyen Bitlis'in bugünkü ekonomisi, durumunu en çok her mevsim çalışan kervanlara borçludur. Yolların inşası ve otomobil taşımacılığı, etrafıyla olan ticarî ilişkilerini artırmış ve şimdiye kadar sönük kalan Ticaret Odasının 1926 senesi için açılması zaruret haline gelmiştir. Bitlis'in coğrafyası, büyük ve zengin kaynaklara sahiptir. Muhtaç olduğu sermaye itibarıyla herhangi bir yardım teşebbüsü, ticarî ürünler üzerinde kutlu bir tesir yapacaktır. Böylelikle ithalat ve ihracat dengeli bir halde devam eder. Bitlis'in başlıca ithalatı; manifatura, attariye, tuha-fiye ve kantariye olup ithalat merkezleri İstanbul ve Halep'tir. Diyarbakır, Erzurum gibi aracı merkezlerden de istifade edilmektedir. İhracat merkezleri ise; civar vilayetlerle İstanbul ve Halep'e kadar uzanmaktadır. İhracat malları: Vahşi hayvan ve kürk derilerinin çeşitleri, işlenmemiş ham deriler, kuru meyve, mazi, kize?, yağ, yün, peynir, tütün ham maddeler vs.dir. İthalat ve ihracatının bir milyon liranın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bütün bunlardan başka Cizre ve havalisi gibi güneyden kuzeye ve İstanbul'a kadar ve Van civarı gibi kuzeydoğudan güney ve Halep'e kadar uzanan koyunculuk için Bitlis, önemli bir transit merkezidir. Beslendiği yerden çıktıktan sonra ilk ve son şahsî yeteneklerini artırmak için koyuncular kazançlarını, Bitlis'in yaylalarına ve bu yaylaların kudretli ve kutlu bitkilerine borçludurlar.

Arazi ve Ziraat ve Filahet²⁴

[Transkripsiyon]

Vilayet dâhilinde bulunan aksam-ı araziden takrib suretiyle tahkik edilebilen mikdarını havi bir cedveli salnameye merbutdur. Bundan bazı kazaların tahmin suretinde bile tahkik edilemeyen arazisi haric ve mamafih vilayetin havi olduğu arazi mezkur cedvel şumulünden pek ziyade olabileceği vazıhdır. Vilayet arazisinin kuvve-i inbatıyesi mükemmel ve arazi de bu nisbetde vasideir.

Buraca da bir iki kazadan maada diğer mevakide (ziraat-ı mütenavibe) dinlendirme usulü carîdir. Arazisi her nev-i hububat ve eşcar ve sebze yetiştirmeye ve ziraat-ı düheniye ve nebatat-ı nesciye ve levniyeye müsaidir. Ova ve yaylaklarında çayır ve mera ve yapraklık pek mebzul olduğu gibi suni çayır ve yoncalıklar da kesretle bulunur. Hele Muş sancağı ve Ahlat ve Garzan kazaları en ziyade buğday yetişen mahallerdendir.

Hasılı vilayetin cami olduğu aksam-ı arazi bedia-i hilkatın o derece bir kenz-i feyz- bahşasıdır ki üzerinde sakin bulunanları sair bazı mahaller ahalisi gibi niçe edevat ve ihtiraat-ı cedide ve mütenevvia ile tabiat-ı araziye tahvil ve neşv ü nemayı temin için fevkalade metaib ve müşkilata mücevver etmeksizin nema-yı tabiisini bi-hakkın izhar etmek istidadını mükemmelen haizdir.

Kuvve-i inbatiye, feyz-i nemaca madde-i asliye-i hayatiye demek olan mecari-i miyah letafet-i heva gibi vesail-i feyz ü bereket vilayetin her cihetinde mevcuttur.

Zahairi yaş ve kuru meyveleri ve bulunabilen sebzeleri, cümleyi memnun edecek derecede ehven-dir. Bahar ve güz mevsimlerinde yazlık ve kışlık, ziraat olur.

24.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Ziraat ve hasad usul-i marufe ve edevat-ı kadimeye tabi olup yalnız vilayet dâhiline bir kaç harman kalburu Amerika ve Dersaadet'den celb edilmiştir.

Nakliyat kısmen öküz arabaları ve aplebiyetle esb, ester, öküz, merkeb vasıtasıyladır. Siird'e mülhak Eruh kazasından Musul cihetlerine götürülen tahtalık ve ihrakiyeye mahsus keran ve ağaçlar birbirine bağlanub sal şeklinde nehre ilka suretiyle götürülür. Suyu olmayan arazilerdeki mezruat haziran evailinden temmuza kadar ve güz mezruatı eylül aylarında yağmur nüzulüne ihtiyacdan vareste kalmaz. Bu ihtiyac miadı heman her yer için bir demektir. Tefavüt pek azdır. Yalnız Siird cihetinin mevsim hasadı daha evvel hulul itmekte olduğundan oralarca yaz mezruatı için mayıs zarfında yağmura ihtiyac görünür.

Mahsulat-ı araziye-i enva buğday, pirinç, çavdar, şair, akdarı, kumdarı, nohud, mercimek, mısır, gilgil, kokoroz, kendir tohumu, keten tohumu, küşne, fasulye, penbe, tütün, patates, domates, batlıcan, yonca, kara yonca, üzüm, enva-ı elma, enva-ı armud, nar, incir, alıc, iccas, badem, ceviz, fındık, kestane, bittim, erik, zerdali, kayısı, kara erik, kiraz, vişne, iğde, ayva, kişmiş, tuz, perk, koyun boyası, sumak, zeytun, tut, (kara tut suyu boğaz ağrılarınca iltihabını gargara ile dafidir) kavun, karpuz, bakla, hıyar, enva-ı kabak, dereotu, ebem gümesi, hindiba, semiz ot, kereviz, maydanoz, sarımsak, soğan, bamya, ıspanak, marul, biber, pancar, şalgam, turp, havuc, lahana, salatalık, yabanî enginar, nane, reyhan, uçkun (ribas), yer elması, mantar, kenger, çiriş, enva-ı mazu, anason, çörek otu, kitre, kök boya, sarı boya ağacı, tere, palamut, cehrî ve kudret helvasından ibaretdir.

Mahsulat-ı sairesi de yün, yapağı, tiftik, yağ, peynir, kaymak, bal, bekmez, balmumu, ipek kozası, ekşi ve tatlı pestil, bezir yağı, sirke, nardenk, sabun, mum ve emsali şeylerdir. Eşcar-ı müsmire ve ormanlarda meşe ağaçlarının envaından başka her tarafta pek çok kavak ve söğüt ağaçları vardır ki bunları ebniye ve saire istimal eder ve tahta biçerler.

Arazi, Ziraat ve Çiftçilik

[Sadeleştirme]

Bitlis dâhilinde bulunan arazi çeşitlerinin yaklaşık olarak tahkik edilebilen kısmı, bir cetvel halinde salnameye eklidir. Bazı kazalardaki arazi miktarı tahmin bile edilemezken, haricindeki arazinin dahi yazılan mevcuttan daha fazla olması muhtemeldir. Vilayet arazisinin tarımsal potansiyeli mükemmel olup arazisi de bu oranda geniştir.

Bu bölgede de bir iki kaza dışındaki diğer mevkilerde, dinlendirme usulü yaygındır. Arazisi, her tür hububat, ağaç, sebze, tütüne uygundur. Ova ve yaylaklarında, çayır, mera ve yapraklık pek boldur. Bunun yanında yapay çayır ve yoncalıklar da çoktur. Muş sancağı, Ahlat ve Garzan kazaları en fazla buğday yetişen yerlerdendir. Özetle vilayetin arazisi yaratıcının bir güzellik hazinesidir. Bu sebeple burada yaşayanlar yeni tarım aletlerine ihtiyaç duymaksızın, çok fazla zorlanmadan ve yorulmadan doğal gelişmeyi görebilmektedir. Tarımsal potansiyel için gereken ve hayatın asıl maddesi demek olan su kaynakları ve latif hava, bereket aracı olarak Bitlis'in her tarafında bulunmaktadır. Hububat ve yiyeceği, yaş ve kuru meyveleri, sebzeleri, herkesi memnun edecek derecede ucuzdur. Bahar ve güz mevsimlerinde yazlık ile kışlık tarım olur. Tarım için eski ve bilinen usuller uygulanmakla beraber, sadece Bitlis merkeze bir kaç harman kalburu Amerika ve İstanbul'dan getirilmiştir.

Nakliyat kısmen öküz arabaları ve genellikle at, katır, öküz ve eşek aracılığıyladır. Siirt'e bağlı Eruh kazasından Musul tarafına götürülen tahtalık ve yakmalık ağaçlar, birbirine bağlanarak sal şeklinde nehre bırakılmak suretiyle götürülür. Suyu olmayan arazilerdeki ekinler, haziran sonundan temmuza kadar ve güz ekinleri ise eylül ayında yağışa ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaç, her yer için aynıdır. Fark pek azdır. Yalnız Siirt tarafının mevsim hasatı daha evvel sona ermekte olduğundan, oralarda

yaz ekini için mayıs ayında yağmura ihtiyaç duyulur. Arazide yetişen mahsuller: Buğday, pirinç, çavdar, arpa, akdarı, kumdarı, nohut, mercimek, mısır, gilgil, kokoroz, kendir tohumu, keten tohumu, küşne, fasulye, pamuk, tütün, patates, domates, patlıcan, yonca, kara yonca, üzüm, elma çeşitleri, armut çeşitleri, nar, incir, alıç, iccas (erik), badem, ceviz, fındık, kestane, bittim, erik, zerdali, kayısı, kara erik, kiraz, vişne, içde, ayva, kişmiş, tuz, perk, koyun boyası, sumak, zeytun, tut, (kara tut suyu, boğaz ağrılarının iltihabını gargara ile yok eder) kavun, karpuz, bakla, hıyar, kabak çeşitleri, dereotu, ebem gümesi, hindiba, semiz ot, kereviz, maydanoz, sarımsak, soğan, bamya, ıspanak, marul, biber, pancar, şalgam, turp, havuç, lahana, salatalık, yabanî enginar, nane, reyhan, uçkun (ribas), yer elması, mantar, kenger, çiriş, mazu çeşitleri, anason, çörek otu, kitre, kök boya, sarı boya ağacı, tere, palamut, cehrî ve kudret helvasından ibarettir.

Diğer ürünler de yün, yapağı, tiftik, yağ, peynir, kaymak, bal, pekmez, balmumu, ipek kozası, ekşi ve tatlı pestil, bezir yağı, sirke, nardenk, sabun, mum ve benzeri şeylerdir.

Meyveli ağaçlar ve ormanlarda meşe ağaçlarının çeşitlerinden başka her tarafta pek çok kavak ve söğüt ağaçları vardır ki; bunları bina yapımında kullanıp tahta biçerler.

Ziraî²⁵

[Transkripsiyon]

Bitlis mesaha-i sathiyesinin %25 dağlık ve ormanlık, %10 mera, %65 arazi-i mezrua ve saireden ibarettir. İstihsalat sahaları münavebeten zer edilmek usullerine tabi bulunmaktadır. Bununla beraber Muş Ovası ve feyz ü bereketiyle maruf Bulanık ve Malazgirdle havzası ve Ahlat, Adilcevaz mıntıkası Bitlis'in mine'l-kadim zahire anbarıdır.

Vilayetin ziraî istihsalat-ı envarı türlü hububat, bakliyat, tütün ve sairedir. Bunlardan kısmen ihracat yapıldığı gibi kısmen istihlakat-ı dahiliyeden ziyade olamamaktadır.

Ziraat

[Sadeleştirme]

Bitlis'in yüzölçümünün %25 dağlık ve ormanlık, %10 mera, %65 ekili arazi vs. araziden oluşmaktadır. Tarlalar nöbetleşe ekim usulüne göre ekilmektedir. Bununla beraber Muş Ovası ve bereketiyle bilinen Bulanık, Malazgirt havzası, Ahlat ve Adilcevaz bölgeleri, Bitlis'in eskiden beri tahıl ambarlarıdır.

Vilayetin ziraî ürün çeşitleri: Hububat, bakliyat, tütün ve sairedir. Bunlardan kısmen ihracat yapıldığı gibi kısmen de yerel tüketime ürün elde edilmektedir.

Ekilebilir Arazi ve Hasatlar Toplamı²⁶

Vilayetin yüzölçümü 12,230 kilometre karedir. Bu arazinin 5000 kilometre karesi ekili, kalanı boştur. Vilayetin bir senelik ziraat ve ürün miktarı aşağıdadır.

25. Bu kısım 1925-1926 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

26. Bu kısım 1927-1928 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Hayvanat ve Bazı Edevat²⁷

[Transkripsiyon]

Vilayetin vasi orman ve mera ve yaylakları her nev hayvan beslemeye müsaid ve binaenaleyh her nevinden bulunduğu gibi içlerinde şayan-ı intihab olanları da çokdur. Mülhakatdan alınan malumat varakaları mündericatından bi'l-iktibas ve münferiden kısm-ı mahsusuna merbud cedvelde muharrer olduğu vechle vilayet dâhilinde 2979 esb, 6756 kısarak, 2990 ester, 18700 merkeb, 6789 camuz, 7246 manda, 40772 öküz, 50091 inek, 800102 koyun ve keçi ve tiftik, 306500 tavuk, 1020 hindi, 400 ördek, 280 kaz, 20980 arı kovani, 12785 çift takımı, 3081 öküz arabası, 5440 harmandöğen görünmekte ise de tahkikat-ı kâfiye icrasında bundan pek çok ziyade zuhuru memuldür. Burada güzel ve cins atlar, kısraklar vesair hayvanat yetişdirülür.

Cibal ve ormanlarında hayvanat-ı vahşiye-i müfteriseden kaplan, ayu, kurd, sansar, tilki tavşan, karaca, porsuk, hınzır, vaşak, kastor [kunduz], geyik, dağ koyunu, dağ sığırı, dağ kedisi ve tuyurdan bülbül, karga, hüdhüd, güvercin, bıldırcın, üvek, çulluk, karabatak, balık kuşu, serçe, sığırcık, eba-bil, sarı sandal, kara baba, kuzgun, çaylak, saksağan, laklak vesair enva-ı tuyur ve Van Bahiresi'yle sair sularda büyük ve ufak enva-ı balıklar ve çaganoz, kaplumbağa, kurbağa vesair hayvanat-ı maiye ve zahife ve hevamm ve mülevven enva-ı böcek ve sinekler ve kırlarda bayırlarda agnam ve hayvanatı beslemek için iri ve ayu ve kurda saldırır ve pek çok kereler de öldürür köpekler ve âdi sokak ve bazı şıkar köpekleri ve tazı ve güzel güzel kediler vardır.

Hayvanlar ve Bazı Aletler

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayetinin geniş ormanları, meraları ve yaylakları; her türlü hayvan beslemeye uygundur. Bu yüzden her tür hayvan burada mevcut olduğu gibi içlerinde seçilmeye layık olanlar çoktur. Vilayet dâhilinde: 2979 at, 6756 kısarak, 2990 katır, 18.700 eşek, 6789 camuz, 7246 manda, 40.772 öküz, 50.091 inek, 800102 koyun, keçi ve tiftik, 306.500 tavuk, 1020 hindi, 400 ördek, 280 kaz, 20.980 arı kovani, 12.785 çift takımı, 3081 öküz arabası, 5440 harman döğen bulunmakta ise de; daha fazla olma ihtimali de vardır. Burada güzel ve cins atlar, kısraklar vb. hayvanlar da yetiştirilir. Bölgenin dağlarında ve ormanlarında yırtıcı vahşi hayvanlardan: Kaplan, ayı, kurt, sansar, tilki tavşan, karaca, porsuk, hınzır, vaşak, kastor [kunduz], geyik, dağ koyunu, dağ sığırı, dağ kedisi bulunmakla birlikte; kuş türlerinden bülbül, karga, hüthüt, güvercin, bıldırcın, üvek, çulluk, karabatak, balık kuşu, serçe, sığırcık, ebabil, sarı sandal, kara baba, kuzgun, çaylak, saksağan, laklak gibi çeşitli kuşlar bulunmaktadır. Van Gölü ile bazı sularda büyük ve ufak balık çeşitleri ve çağanoz [Yengeç], kaplumbağa, kurbağa vb. su hayvanları, sürüngenler, haşareler, çeşitli kabuklu böcekler, sinekler vardır. Kırlarda ve bayırlarda koyun ve keçileri ve diğer hayvanları beslemek için iri, ayı ve kurda saldırır ve pek çok kereler de öldürür köpekler mevcuttur. Sıradan sokak ve av köpekleri ile tazı ve güzel kediler de bulunmaktadır.

EĞİTİM

Maarif²⁸

[Transkripsiyon]

Vilayet ve mülhakatında kadimen mevcut bulunan medaris her asırda bunca müellifin ve fuzala

27. Bu kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

28. İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

ve ulema yetiştirmiş olmasına nazaran her biri fi-nefsü'l-emr bir maşrık-ı ilm ve marifet iken zaman müruru ve mevkufatının nevan avarıza uğramasıyla bazıları ifade ve istifade âleminde tayy-ı nam etmiş ise de şimdi mevcut ve mekşuf olan 110 bab medresede 1217 nefer talebe ve 5 bab mekatib-i rüşdiye ve 196 bab mekatib-i ibtidaiye ve sıbyaniyede zükur ve inas 6000 şakird bulunmakda ve nur-ı hüner ve maarif-i saye-i maarif-vaye-i hazret-i padişahîde eşia-paşa-i asar olmakda bulunmuşdur.

Vilayet ve mülhakatı dâhilindeki Ermeni, Protestan, Katolik, Keldanî milletlerinin 69 bab mekatib-i ibtidaiye ve sıbyaniyesinde dahi zükur ve inas 3724 nefer şakird vardır. Ancak halen mevkian derkar olan ihtiyaca ve vilayet ahalisinin mikdar-ı nüfusuna nazaran hal ve derece-i hazırta tamim-i istifadeye kâfi görülemediğinden zat-ı ali-i vilayet-penahîce bu lüzum-i esasî dahi nazar-ı dikkat-i çare-saziye alınmış ve kendileri âlem-i edebiyatın vücudlarıyla iftihar eylediği kümmelin-i erbab-ı hüner ve maarifin mümtaz ve pişvalarından bulunmalarına binaen bu babda tecrübeleri dâhilinde kavaid-i metine-i emniyet-bahşaya müstenid bulunan tasavvurat ve teşebbüsât-ı aliye-i maarif-danîlerinin dahi semere-bahş-ı hüsn-i muvaffakiyet ve fart-ı zeka ve istidad ile meftur ve mevsuf olan ve vilayetin teşekkülünden beri fikirleri de terbiye ve terakki arzusuyla itilaf eden evlad ve etfal-i vatanın behreyab-ı tahsil ve tertib olması lutf-ı celil-i cenab-ı vahhibü'l-atayadan memul ve müstaida bulunmuşdur.

Bazısı heyet-i kadimesiyle mevcut ve bazıları azıcık tamire muhtac olan medarisden maada vali-i esbak merhum Fikri Paşa zamanında ahali ianesiyle ve idadiye elverişli bir suret ve vüsatde merkezde mükemmel bir mekteb inşa olunduğu gibi Muş, Siird, Genç, Ahlat'da da epeyce şakird istia-bına kâfi dört bab rüşdî mektebi vardır.

Bu sene mekteb-i rüşdî imtihanını müteakib maarifin lüzum ve meziyetini takdiren zat-ı âli-i vilayet-penahî canibinden irticalen îrad buyurulan nutuk suretinin ber-vech-i zir buraya derci hal ve makama muvafık görüldü.

Eğitim

[Sadeleştirme]

Bitlis ve bağlı yerlerinde eskiden kalma medreseler; her yüzyılda âlimler, fazıllar ve müellifler yetiştirmiştir. Bunların her birinin vakıflarının zamanla değişime uğramasına rağmen şu anda 110 medresede 1217 talebe, 5 rüştiye ve 196 ibtidai ile sıbyan mektebinde erkek/kız 6000 öğrenci eğitim görmektedir. Bitlis dâhilinde Ermeni, Protestan, Katolik, Keldanî milletlerinin 69 ibtidai ve sıbyan mekteplerinde erkek ve kız toplam 3724 öğrenci bulunmaktadır. Fakat hal-ı hazırda vilayet nüfusu göz önüne alındığında mevcut durum yeterli görülmediğinden, bunun için birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Medreselerden bazıları eski haliyle dururken, bazıları da tamire muhtaç durumdadır. Bitlis Eski Valisi merhum Fikri Paşa zamanında halkın yardımlarıyla idadiye elverişli genişlikte bir okul inşa olunduğu gibi Muş, Siirt, Genç, Ahlat'ta da epeyce öğrenciye yetecek ölçüde dört adet rüştiye bulunmaktadır.

Mektebler²⁹

[Transkripsiyon]

Merkez-i Bitlis'de bir orta mekteb ile on ilk mekteb ve bunların 326 müdavim talebesi vardır. Vilayet ve bağlı bölgelerinde yirmi mektep ve bu mekteplere devam eden 438 talebe vardır.³⁰

29.Bu kısım 1926-1927 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

30.Bu kısım 1925-1926 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

NÜFUS

Nüfus ve Sekene ve Akvam³¹

[Transkripsiyon]

Salnamenin kısm-ı mahsusunda her kaza üzerine müfredat ve cins ve milliyeti gösterildiği vechle vilayetin dâhil-i tahrir olan nüfus-ı zükur ve inası 318.911 nüfustur. Hasebü'l-mevki aşair ve ekrad nüfusu bazı mahallerde tamamen ve bazı yerlerde kısmen tahrir haricinde bulunduğundan bunlarla her kasaba ve kurada kalan mektumat ve vukuatı yürüdülmeyen tevellüdatın tamamı-i tahriri halinde bu mikdarın bir buçuk misline balig olacağı şübhesizdir.

Tahririn tamamıyla farz-ı icrası takdirde nüfus-ı müslimeye nisbetle Ermeni, Protestan, Katolik, Süryanî, Keldanî milletlerinden ibaret olan ahali-i gayr-i müslimenin nüfusu ancak rub' nisbetinde görülebilir.

Ekrad o aşair ve kurevîler umumiyet itibarıyla ziraat ve haraset ve hayvan beslemekle meşgul ve idare ve maişetleri bu iki surete mahsurdur.

Mekulat ve melbusat-ı beytiyelerini mümkün oldukça kendi ziraatleriyle besledikleri hayvanların yün, yağ ve yapağı vesairesinden temine çalışırlar.

İhtiyac-ı zarurî his etmedikçe harice müracaat etmemek adat-ı asliyelerindendir. Kürdlerin hayme-nişin olan kısmı senenin her faslını müteaddid yaylak ve meştalarda geçirir. Konargöçerler ki bu kısma bu havalice (göçer) tabir edilir. Bunlar ziraatle pek de mukayyed olamazlar. Bu kısmın maadası ekseriyetle mutavattındır.

Bu vilayet dâhilinde Hristiyan karyelerinin mecmuunun dördü beşi nisbetinde Kürd karyeleri vardır. Hiç bir kaza ve nahiye ve karye yoktur ki orada Ermeni mutavattın olsun da Kürd bulunmasın ve orada alaka-i mülkiye ve hak tasarrufu olmasın. Fakat müteaddid nevahi ve pek çok kura vardır ki sekenesi sırf ekraddan ibaret olup orada Ermeni ahali ve Ermenilerden bir güne mülk ve araziye mutasarrıf kimse yoktur. Kürdler biraz istirahat meyyal olduklarına binaen maişetleri ve servetleri mahdud bulunmak tabiidir. Ekseriyetle servetleri esb ve esliha ve hayvanlarından ibaret kalır. İçlerinde nadiren pek cüziyi nakde malik olanlar da bulunur.

Bunlardan ilm ve kemal ve seyy ve sinan ile hizmet edenler ve Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de vezaret mansıplarına vesair mansıb ve meratibe nail olanlar ve bu vilayetle Kürdistan'dan madud bulunan Erzurum, Diyarbekir, Van, Mamuretü'l-Aziz ve kısmen Bağdad ve Musul vilayet-ı celilesi ahalişinden ve neseben ekraddan bulunanlardan saye-i inayet-vaye-i hazret-i padişahîde el-haletü hazihi meratib-i aliyye ve menasib-ı refia ve hidemat-ı mütenevviada bulunanlar pek çoktur.

Her biri birer türlü asar ve telifatla insaniyet ve medeniyet âleminde isbat-ı mevcudiyet eden nice ulema ve fuzala ve meşayih-pişin ile Selahaddin Eyyubî ve evail-i halinde Bursa'da müderris olup, ahir eyyamında cennet-mekân Sultan Orhan Hazretleri devrinde nail-i vezaret olarak Hayreddin Paşa namıyla meşhur olan Mevlana Taceddin Kürdî ve meşhûr Rüstem Zal Hürmüz bin Nuşirevan'ın ve müluk-ı Sasaniye'den Keykubad'ın Pehlivan ve mutemedleri Behram Çupin ve Rüstem-i Zal ve Çehmekin? ve vüfur-ı şecaatla mevsuf rical-i marufeden Kerkin Milad? ve Hüsrev Perviz devrinde şöhret-rüba-yı aşk ve sevdâ olan aşık-ı Şirin Ferhad ve sahibü't-tefsir Hüsameddin Bitlisî ve necl-i necibi ve meşhur Heştbehişt tarihinin müellifi olup devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye'ye ubudiyet-karane pek çok hidemat-ı sadıkası mesbuk Mevlana İdris-i Bitlisî ve bunun mahdumu olup Devlet-i Aliyye'de hidemat-ı mühimmede bulunmuş olan Ebu'l Fazl Efendi ve Şeyhülislam mutemedü'l-enam Abdülhallak bin Şeyh Hasan el-Hizanî ve cennet-mekân Sultan

31.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bittis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Selim Han Hazretlerinin hizmetlerinde bulunmuş ve Selimiye kaside-i garrasını inşad etmiş olan şair-i meşhur Şükrî ve yalnız bu vilayet dâhilinde bulunub ism ve şöhretleri salnamemizin kısm-ı mahsusunda münderic bulunan nice meşayih ve ulema ve fuzala hep ekraddan oldukları gibi ... zamil-bend-i civar-ı rahmet olan müşiran-ı izamdan Hidayet Paşa dahi bu kavme mensub ve Siird ahalisindendi. Aslen ve neseben bu kavimden ve el-haletü hazihi ber-hayat olub oldukça temin-i mevki ve itibar etmiş olanlar da vardır. Devletce en mümtaz müessesat-ı hasaneden olan Hamidiye Süvarî Alayları'nın bir kısmı da Kürdlerden teşkil buyuruldu.

Bu miyanda da birçokları nail-i atıfet-i cihan-kıymet-i hazret-i tacidarî oldu. Binaberin Kürdler uğur-ı meyamin-mevfur-ı Devlet-i Aliyye'de ve be-tahsis-i envar-ı merhamet ve madelet âlemi müstagrak-ı inayet ve eltaf-ı alü'l-al buyurmakda olan şevket-meab-ı merhamet-nisab efendimiz hazretlerinin emr ü ferman-ı keramet-beyan-ı hazret-i zıllullahîlerine kemal-i itaat ve ubudiyetle hizmet yolunda ve muharebat ve vatan ve diyanete müteallik hususatda umumen arz-ı sadakat ve fedakârlık için veli nimet-i bi-minnetimiz padişah-ı felek-bargah efendimiz hazretlerinin rıza-yı âli ve emr ü ferman-ı hümayun-ı mülukanelerine tabi ve dua-yı devam-ı ömr ü afiyet ve şevket ve saltanat-ı hazret-i zıllullahîlerinin leyl ü nehar eda ve tekrarıyla müştagildirler.

Kabail-i ekraddan nüfusu ziyade olanlar aşiretleri namıyla ve efradı nisbetle az olanlar bulundukları mahaller ile tarif olunurlar.

Bitlis vilayetinin cihet-i cenubiyesinde olan mevaki ve arazide külliyyetle fevaki ve canib-i garbisindeki mahal ve arazide zahire hâsıl olmakda idüğünden tarafeyn ihtiyacatını mübadele ile temin ederler.

Mahsulatlarının mahrec ve mahall-i sarfı Bitlis şehridir. Kasabalar ahalisi umumen ticaret ve sanatla iştigal ederler.

Saye-i intizam-vaye-i hazret-i şehriyarîde vilayetçe ahz-ı asker muamelesi carî ve ahalinin askerlik şerefini temine ve tahsil-i ulum ve maarife kemal-i arzu ve rağbetleri bedihîdir.

Nüfûs, Halk ve Topluluklar

[Sadeleştirme]

Salnamenin özel kısmında her kazanın nüfusuna ait detaylar gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Bitlis vilayetinin erkek ve kadın nüfusu 318.911 kişidir. Konumu gereğince bazı aşiretlerin ve Kürtlerin nüfusu, kimi yerlerde tamamen ve kimi yerlerde kısmen sayım dışı olduğundan, bunun dışında saydırılmamış yeni doğumlar da düşünüldüğünde nüfusun tamamı zikredilen rakamın bir buçuk katına ulaşacaktır.

Nüfus sayımı tam olarak icra edildiği takdirde, Müslüman nüfusa oranla Ermeni, Protestan, Katolik, Süryanî, Keldânî milletlerinden ibaret olan gayr-i Müslim nüfusun ancak oranında olacağı düşünülmektedir. Kürtler, aşiretler ve köylüler, genellikle ziraat ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Yiyecek ve giyeceklerini mümkün oldukça kendi ziraatlarıyla besledikleri hayvanların yün, yağ ve yapağı gibi ürünlerinden temin etmeye çalışırlar. Zaruret hissetmedikçe dışarıya müracaat etmemek adetlerindendir. Kürtlerin yerleşik olan kısmı senenin her dönemini birçok yaylak ve kışlaklarda geçirirler. Konargöçerler ki bu kısma bu bölgelerde "göçer" denir, bunlar ziraatla uğraşmazlar. Bunların çoğu yerleşiktirler. Bitlis dâhilinde bulunan Hristiyan köylerinin toplamının dördü beşi oranında Kürt köyü vardır. Bitlis'te hiç bir kaza, nahiye ve köy yoktur ki; orada Ermeni yerleşik olsun da Kürt olmasın. Buralarda mülkî hak tasarrufu da bundan dolayı mevcut bulunur. Yalnız birçok nahiye ve pek çok köy vardır ki; ahalisi sadece Kürt'ten ibarettir ve böyle yerlerde Ermeni ahalisi ve Ermenilere ait hiçbir mülk yoktur. Kürtler biraz istirahat meylli olduklarından, servetlerinin sınırlı olması doğaldır. Kürtlerin çoğunlukla servetleri at, silah ve

hayvanlardan ibarettir ve aralarında nadiren pek az paraya sahip olanlar bulunur. Kürtler arasında ilmi ve silahıyla Osmanlı'ya hizmet edenler ve Devlet-i Aliye-i Osmaniye'de vezirlik unvanı alanlar bulunmaktadır. Bitlis vilayetiyle birlikte Kürdistan'dan sayılan Erzurum, Diyarbakır, Van, Elazığ ve kısmen Bağdat ile Musul ahalisinin soy olarak Kürt olanlarının hal-ı hazırda da çeşitli hizmetlerde bulunanları pek çoktur. Bunlardan her biri insanlık ve medeniyet âleminde türlü eserler veren ulema ve şeyhlerden oluşmaktadır. Bunun yanı sıra Selahaddin Eyyubî ve Bursa'da müderris olup, son günlerinde Sultan Orhan devrinde vezir olan Hayreddin Paşa namıyla meşhur olan Mevlana Tâceddîn Kürdî, meşhûr Rüstem Zâl Hürmüz bin Nuşirevân'ın ve Sasanîlerden Keykubad'ın pehlivan ve mutemedleri Behrâm Çupin, Rüstem-i Zal ve Çehmekin? ve Kerkin Milad? ve Hüsrev Perviz devrinde Şirin'e aşık Ferhat ve Müfessir Hüsameddin Bitlisî ile oğlu meşhur Heştbehişt Tarihinin yazarı İdris-i Bitlisî'nin ve onun oğlu Ebu'l Fazl Efendi ve Şeyhülislam Abdülhallak bin Şeyh Hasan el-Hizânî Sultan Selim'in hizmetlerinde bulunmuşlardır. Ayrıca Selimiye kasidesini yazan meşhur Şair Şükrü ve müşirden Siirtli Hidayet Paşa da Kürtlerden olup memlekete hizmet ehliendir. Aslen Kürt olup, hal-ı hazırda mevkisi ve itibarı yüksek olanlar da bulunmaktadır. Devletçe en mümtaz müesseselerden olan Hamidiye Süvari Alayları'nın bir kısmı da Kürtlerden oluşmaktadır. Bunların arasında birçoğu padişahın korumasına mazhar olmuştur. Bu yüzden padişahımıza hizmet etmeye devam eden Kürt ahalisi, vatan ve diyanet uğruna sadakat ve fedakârlıkla çalışmakta ve padişahımıza gece gündüz dua ile meşgul olmaktadır. Kürt kabilelerinden nüfusu fazla olanlar aşiretlerinin adlarıyla, nüfusu oransal olarak az olanlar ise bulundukları yerin adıyla anılırlar. Bitlis vilayetinin güneyindeki mevkiler ve arazilerde bol meyve, batısında bulunan arazilerde ise hububat olduğundan, taraflar ihtiyaçlarını değiş-tokuş ile karşılarlar. Mahsullerinin çıkış ve tüketiliş yeri Bitlis şehridir. Bitlis kasabası ahalisi genellikle ticaret ve sanatla meşgul olurlar. Vilayet dâhilinde askere alma işlemleri yapılmakta olup, halkın askerlik eğitimine ve askerliğin şerefine karşı rağbetleri oldukça açıktır.

SAĞLIK

Sıhhat-ı Umumiye³²

[Transkripsiyon]

Civar ve muhite nazaran çok iyidir. ... yerleri azdır ve devlet kininî tevziatı güzel bir tedbir olarak devam ediyor. Yalnız vilayetin bugünkü şimal hududunu ve Ahlat kazasıyla Muş ve Bitlis vilayetlerinin fasl-ı müşterekini husule getiren Nemrud Dağı'nın garb ve cenub sahalarında teşekkül eden karasu bataklıkları Muş ve Bitlis vilayetlerinin elli kadar köyünü malarya ile tehdit etmektedir. Bu bataklığın kurutulması ve akıtılması için teşebbüsatta bulunulmaktadır. Sıhhiye Vekaletinin bütçesiyle ve belediyenin yardımıyla takviye edilen yirmi beş bataklık memleket hastanesi vilayetin idare-i hususiyesi tarafından ciddi bir ihtimam ile tedvir olunuyor ve bilhassa celb edilen laboratuvar cihazı ihtiyacın büyük bir kısmını tatmin etmiştir. Bundan başka Sıhhiye Vekaletinin merkez-i kaza ile Ahlat kazasında bulundurduğu iki dispanser yüksek faideler temin etmiştir.

Genel Sıhhat

[Sadeleştirme]

Çevreye göre çok iyidir. Sıtmaya karşı kinin dağıtımı güzel bir tedbir olarak devam etmektedir. Yalnız vilayetin bugünkü kuzey hududunu ve Ahlat kazasıyla Muş ve Bitlis vilayetlerinin ortak bölümünü oluşturan Nemrut Dağı'nın batı ve güney sahalarında ortaya çıkan karasu bataklıkları, Muş ve Bitlis vilayetlerinin elli kadar köyünü sıtma ile tehdit etmektedir. Bu bataklığın kurutulması ve

32.İlgili kısım 1925-1926 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

akıtılması için girişimlerde bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığının bütçesiyle ve belediyenin yardımıyla takviye edilen yirmi beş yataklık memleket hastanesi, Vilayetin Özel İdaresi tarafından ciddi bir özenle çevriliyor. Özellikle alınan laboratuvar cihazı, ihtiyacın büyük bir kısmını karşılıyor. Bunun yanı sıra Sağlık Bakanlığının kaza merkezinde ve Ahlat kazasında bulundurduğu iki dispanser de yüksek faydalar elde edilmesine zemin oluşturuyor.

Ahval-ı Sıhhiye³³

[Transkripsiyon]

Vilayetin ahval-ı sıhhiyesi iyidir. Bitlis’de yirmi beş yataklı idare-i hususiyenin bir hastahanesi ile Muş, Ahlat, Bulanık, Varto kazalarında beşer yataklı muayene ve tedavi evleri vardır.

Sıhî Durum

[Sadeleştirme]

Vilayetin genel sıhî durumu iyidir. Bitlis’te yirmi beş yataklık özel idareye ait bir hastahane ile Muş, Ahlat, Bulanık, Varto kazalarında beşer yataklı muayene ve tedavi evleri vardır.

YAPILAR-BİNALAR

Asar-ı Medeniye³⁴

[Transkripsiyon]

Bitlis kasabası vasatında ve kasabadan cereyan eden iki nehir arasında gayet mürtefi ve metin ve müsellesü’ş-şekl ve mütesavi’s-sakeyn cesim bir kale vardır. Bu kalenin banisi ve şehrin müessisi İskender-i Kebir’in müteallikatından (Lis) namında bir zat olduğu Bitlis ve mahall-i saire ümerasının teracim-i ahvalini havî bulunan Şerefname nam kitabda muharrer ve ol vakitte bu kasabaya Lis’in memleketi manasını mutazammın olarak tesmiye edilen (Beled-i Lis) tabiri mürur-ı zamanla tahfif ve tahrîfe uğrayıp bazı atık vesaik-i şeriyede görüldüğü vechle evvelleri Bedlis ve sonraları da kitabet-i Türkiye’de Bitlis lafzına tebeddül eylediği azherdir. Kale ve şehrin sebeb-i binası ise buralarca zehab-ı umumîde İskender-i Zülkarneyn diye zan idilen İskender-i Kebir, Babil ve Irak-ı Arab’dan canib-i Rum’a müteveccih olduğu esnada güzergâhı Şattü’l-Arab sevahiline tesadüf etmekle etraf ve eknaftan Şattü’l-Arab’a munsabb olan suların hiffet ve sıklet ve ta’ım ve lezzetini muvazene emel ve işigaline düşmüş ve Bitlis’e muvasalatında kasabadan cereyan eden nehirlerden Kösür Nehri’nin suyunun elezz ve ehaff olduğunu tecrübeten anlamış olmağla bu tecrübe-i letafet-perestane sa’ikası kendilerini mezkur nehrin kasabanın canib-i şimalîsinde Duab nam mevkideki menbâna kadar azimete mecbur etmiş idi ki menba-ı mezkurun safa ve letafeti şua-ı kadimece zirdeki manzume ile şayeste-i sena görülmüşdür.

[Manzume kısmı yazılmamıştır]

....

manzumesiyle tavsife layık gördükleri Bitlis’in ab u hevasına meftuniyeti saikasıyla vuku bulan emr ü tensibine ibtinaen mezkur kale ve şehrin (Lis) marifetiyle bina ve tesis edildiği salifü’z-zıkr Şerefname mufassalan muharrer ve mestur bulunmuşdur. Rivayat-ı mevcudeye nazaran evail-

33.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

34.Bu kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

de bu şehirde hayyenin kesreti ve kış mevsimlerinde sehab-ı zulmet-asa kasabayı istila eden pus ve dumanın sıkleti sekenesini bî-zar ederken ahiren kale kapısındaki taş üzerinde kabartma ve elinde hayye resmi bulunan insan tasviri yapılmış ve pus içinde güya diğer bir tılsım tertib edilmiş olmasına mebnî şimdiler eyyam-ı şitada etraf ve cevanibi zulmet-i kasvet-engizanesiyle istila eden pus kasabaya nüzul ve hulul etmemekte ve hayye ise pek ender olarak görülebilmektedir.

Bitlis kazasında 202 karye ve nefis-i kasaba 5000 kura ile beraber ve mülhak 11549 hane 107 cevami ve mesacid, 3 minare, 4 zaviye, 5 hankâh, 5 tekaya ve Gökmeydan, İhlasiye, Şerefiyye, Hacı Bekkiye, Şeyh Ebu Tahir-i Kürdî, Gaziye, Haliliye, Şerifiye, Müezzinzade, Reşkiye, Kuru Pınar, Hatibiye, Yusufiye ve saire namlarla 24 medrese, 1 hükümet konağı, 33 kilise, 1 mekteb-i rüşdî, 2 tüccar hanı ve nefis-i kasaba ile civarında 15 yolcu hanı, 3 hamam, 1 gazino, 1 eczahane, 1334 dükkân ve mağaza, 26 köprü, 1 millet bağçesi, 13 atik künbed, 133 değirmen, 3 yağhane, 6 debbağhane, 3 günhane, 2 mezbaha, 50 boyahane, 14 fırın, 15 kahvehane, 4 lokanta, müslîm ve gayr-i müslîm 53 ibtidaî ve sıbyan mektebi, 1 matbaa vardır.

Maa-mülhakat umumiyet itibariyle vilayet dâhilinde mahallat-ı müteaddideye münkasım 7 kasaba, 2317 karye, 61734 hane, 747 cevami ve mesacid, 110 medaris, 37 tekaya ve zevaya ve hankâh, 13 minare, 11 hükümet konağı, 3 kışla, 3 depo, 1 evrak mahzeni, 5 rüşdiye mektebi, 15 kütübhane, 196 zükur ve inas-ı müslim mekatib-i ibtidaiye ve sıbyaniyesi ve ruhsat-ı resmîyeye müstenid ve gayr-ı müstenid zükur ve inas 67 gayr-i müslim mekatib-i ibtidaiye ve sıbyaniyesi, 186 manastır ve kilise, 34 han, 2762 dükkân, 908 değirmen, 40 fırın, 76 bezirhane, 1 gazino, 32 kahvehane, 54 boyahane, 15 debbağhane, 2 eczahane, 17 hamam, 5 lokanta, 1 tahta fabrikası, 1000 bez ve kilim destgâhı, 45 mamur ve gayr-i mamur kale, 104 köprü, 1284 anbar, menfez, kilometre inşa olunmuş ve tesviye-i türabiye görmüş, şose tariki ve pek çok çeşme vesaire mevcuttur.

Asar-ı atikadan olub hilal-i rahda mevcud bulunan ve kadim sanat-ı mimarîyenin derece-i kemalinin bürhan-ı mücessemi ve her sene kar fırtınalarında binlerce nüfusun sebep-i zahiri-i necatı demek olan hanların her biri bir sahib-i hayrın ibka-name-i medâr-asarı olmağla namlarını ilelebed elsine-i sitayişde zikr-i cemil ve rahmetle yad etdirecek vesail-i mergube ve muteberedendir.

Bitlis'e mülhak Şetek [Ortakapı (köy), merkez / Bitlis] karyesi karşısındaki Akabe civarıyla Kermate'de [Alaniçi (köy), merkez, Bitlis] han ve hamam ve kale ve çarşı asar ve enkazı mevcud olmasından oraların kadimen mamur birer kasaba olduğu anlaşıyor.

Güzeldere'nin Kut karyesi civarında asarı görülen bir harabe evelleri darü'd-darb ve maadin iza-besine mahsus ocak halini andırır.

Kasabanın canib-i şarkisindeki dağ üzerinde evelleri etrafı tarassuda memur nigâh- bânlar için yapılmış bir kule harabesi ve evailde muharebat-ı İraniye esnasında icra-yı tecessüs için yine kasabanın Sefer Bek nam mevkiindeki köprüsü altından Başhan'a kadar zir-i zeminde casuslara mahsus hafî bir tarik ve Rahva nam mevki-i meşhurda vaki Rahva Han-ı cesimi içinde dükkân ve cami ve medrese ve hamam ve mezkur Rahva Hanı'ndan on beş dakika mesafe beride asar-ı atikadan k'ar-ı nayab iki kuyu ve kasabanın bir mahallesinden diğerlerine geçmek için ırmak ve dereler üzerinde müteaddid ve bir kaç devr-i mesud-ı hazret-i padişahîde mebna ve müesses köprüler ve merkez ve mülhakadda daha birçok asar-ı atika ve garibe mevcud olduğundan ve bunlar kısmen de kazalara mahsus malumat sırasında ve kısm-ı mahsusunda münderic cedvellerinde bahs ve terkim edildiğinden burada tafsilat-ı zaide itasına lüzum görülemedi.

Eserler

[Sadeleştirme]

Bitlis kasabasının ortasında ve kasabadan akan iki nehir arasında gayet yüksek ve sağlam, üçgen

ve ikizkenar büyük bir kale vardır. Bu kaleyi yapanın, şehrin kurucusu Büyük İskender'in yakınlarından Lis olduğu, Bitlis ve diğer mahallerin emirlerinin biyografilerini içeren Şerefnâme adlı kitapta yazılıdır. Bu yüzden bu kasabaya Lis'in memleketi anlamına gelen Beled-i Lis ismi verilmiş; bu isim zaman geçtikçe tahrife uğrayarak bazı eski şer'î belgelerde de görüldüğü üzere Bedlis ve sonraları da kitabet-i Türkçe'de Bitlis söyleyişine dönüşmüştür.

Kale ve şehrin yapılış sebebi yaygın bir yanlış olarak İskender-i Zülkarneyn sanılan Büyük İskender'in yolu, Babil ve Irak'tan Anadolu'ya yöneldiği sırada Şattü'l-Arap sahillerine rastlamak-tadır. Bu esnada etraftan Şattü'l-Arab'a dökülen suların hafifliği ve yoğunluğunu, tadını dengeleme işine girişmiştir ve Bitlis'e ulaştığında kasabadan akan nehirlerden Kösür / Kosür Nehri'nin suyu-nun lezzetli ve hafif olduğunu tecrübe ederek anlamıştır. Bu güzel tecrübeyle kendileri, zikredilen nehrin; kasabanın kuzeyindeki Duab adlı yerde bulunan kaynağına kadar gitmiştir. Bahsi geçen su kaynağının latifliğini eski şairler alttaki şiir ile övgüye layık görmüşlerdir.

[Manzume kısmı yazılmamıştır]

İlgili şiir ile övgüye layık bulunan Bitlis'in havası ve suyuna tutulan İskender'in, verdiği emir ile şehrin Lis tarafından yapılmasını bildirmiştir. Bu durum Şerefnâme'de ayrıntılı bir şekilde yazıl-maktadır. Mevcut rivayetlere göre, ortaçağda Bitlis'te, yılanın çokluğu ve kış mevsimlerinde kara bulutlarla şehri istila eden dumanın yoğunluğu, Bitlis halkını bıktırmıştır. Sonraları kale kapısın-daki taş üzerinde kabartma ve kabartmada elinde yılan olan insan resmedilmiştir. Bu tılsımla bir-likte yoğun duman için de başka bir tılsım yapılmıştır. Şimdilerde kış günlerinde etraftan gelen karanlık ve pus, şehre inmemekte, yılan ise çok nadir görülmektedir. Bitlis kazasında 202 köy ve merkez kasabada 5000 köy ile berâber ve bağlı 11549 hâne, 107 cami ve mescit, 3 minare, 4 za-viye, 5 hankâh, 5 tekke ve Gökmeydan, İhlâsiyye, Şerefiyye, Hâcî Bekkiye, Şeyh Ebu Tahir-i Kürdî, Gaziye, Haliliyye, Şerîfiye, Mü'ezzinâde, Reşkiye, Kuru Pınar, Hatîbiye, Yûsufiye ve sair isimlerle 24 medrese, 1 hükümet konağı, 33 kilise, 1 rüştiye mektebi, 2 tüccar hanı ve şehir için ile civarında 15 yolcu hanı, 3 hamam, 1 gazino, 1 eczahane, 1334 dükkân ve mağaza, 26 köprü, 1 millet bahçesi, 13 eski künbet, 133 değirmen, 3 yağhane, 6 derici, 3 günhane, 2 mezbaha, 50 boyahâne, 14 fırın, 15 kahvehâne, 4 lokanta, müslîm ve gayr-î müslîm 53 ibtidaî ve sıbyan mektebi ve 1 matbaa vardır.

Vilayete bağlı 7 kasaba, 2317 köy, 61734 hane, 747 cami ve mescit, 110 medrese, 37 tekye, zaviye ve hankah, 13 minare, 11 hükümet konağı, 3 kışla, 3 depo, 1 evrak mahzeni, 5 rüşdiye mektebi, 15 kütüphane, 196 erkek ve kız müslüman ibtidai ve sıbyan mektebi ve ruhsatlı erkek ve kız 67 gayr-î müslim ibtidai ve sıbyan mektebi, 186 manastır ve kilise, 34 han, 2762 dükkân, 908 değirmen, 40 fırın, 76 bezirhane, 1 gazino, 32 kahvehane, 54 boyahane, 15 derici, 2 eczahane, 17 hamam, 5 lo-kanta, 1 tahta fabrikası, 1000 bez ve kilim tezgâhı, 45 yapı ve yapısız kale, 104 köprü, 1284 anbar, menfez, onarımı yapılmış birçok yol ile çeşme vs. bulunmaktadır. Eski eserlerden olup yolda mev-cut bulunan ve eski mimarî sanatın en üstün derecesinin bir delili niteliğinde bulunan, her sene kar fırtınalarında binlerce nüfusun yiyeceklerinin kurtuluş sebebi olan hanların her biri, hayırse-verlerin kalıcı eserleridirler. Bu eserler, sahiplerinin adlarını sonsuza kadar güzellikle ve rahmetle yaddettirecek vesilelerdendirler.

Bitlis'e bağlı Şetek [Ortakapı (köy), Bitlis] köyü karşısındaki Akabe civarıyla Kermate'de [Alaniçi (köy), Bitlis] han, hamam, kale ve çarşı gibi eserler ve enkazları bulunmasından, buraların eskiden mamur birer kasaba olduğu anlaşılıyor.

Güzeldere'nin [Kuçüksu (köy), Tatvan / Bitlis] Kut ? köyü civarında kalıntıları görülen bir harabe, önceleri maden eritmeye mahsus ocak halini andırır.

Kasabanın doğusundaki dağ üzerinde önceleri, etrafı gözetlemek için yapılmış gözcülere ait bir kule harabesi ve başlangıçta İran savaşları esnasında casusluk için yine kasabanın Sefer Beğ adlı

mevkiindeki köprünün altından Başhan'a kadar yerin altında, casuslara has gizli bir yol vardır. Rahva'da bulunan Rahva Hanı içinde dükkân, cami, medrese ve hamam bulunup; Rahva Hanı'ndan on beş dakika mesafe beride eski eserlerden dipsiz iki kuyu vardır. Kasabanın bir mahallesinden diğerlerine geçmek için ırmak ve dereler üzerinde çeşitli ve bir kaç Sultan II. Abdülhamit döneminde bina edilmiş köprüler ve merkez ile bağlı yerlerde daha birçok eski eser mevcuttur. Bu eserler, kısmen kazalara ait malumatlar sırasında, kazaların özel kısımlarındaki cetvellerinde yazıldığından; burada fazla ayrıntı vermeye gerek görülmemiştir.

Ebniye³⁵

[Transkripsiyon]

Vilayetin ekser mahallerinin ebniyesi kesme taş ve yalnız Muş'un ham tuğla ve Siird'in de cas tabir olunur bir nev ham alçı ile inşa olunur. Siird ebniyelerinin sakfi kâr-gir tarzında akd ve kubbe ve mevaki-i sairenin kâmilan ahşab ve üzerleri sütuh-ı müsteviyeden ibarettir. Pencereleri alelade yandandır ve köy hanelerinin bacaları ve vaziyet-i dâhiliyesi mahrutî denilebilecek derecede nim kürevî olub pencere makamındaki küçük küçük birer menfez de ta bacasının üzerinden açılmıştır. Bir müddetden beri usul-i cedideye muvafık kullanışlı ebniyeler inşa olunmaktadır.

Binalar

[Sadeleştirme]

Vilayetin çoğu yerinin binaları kesme taş ile Muş'un ham tuğla ve Siirt'in cas tabir edilen bir tür ham alçısından inşa edilir. Siirt binalarının tavanı kâgir tarzında akd ve kubbe ve diğer yerleri tamamen ahşap ve üzerleri düz yüzeylerden ibarettir. Pencereleri yandandır. Köy evlerinin bacaları ve iç durumları koni denilebilecek derecede yarım dairesel olup, pencere gibi küçük küçük birer menfez de bacasının üzerinden açılmıştır. Bir süredir yeni usule göre kullanışlı binalar da inşa edilmektedir.

YERALTI KAYNAKLARI

Madenler, Maden Suları-Ilıcılar

Asar-ı Tabiiyeden Maden³⁶

[Transkripsiyon]

Merkez-i vilayet olan kasabada her biri civarında bir türlü madenin vücuduna delalet eden ve suları ilel ve emraz-ı dâhiliye ve hariciyeye nafi bulunan pek çok miyah-ı madeniye ve kibrit ve sac ve Engesor [Dalda (köy), Tatvan / Bitlis] ve Kultik [Arıdağ (köy), Merkez / Bitlis] karyeleri civarında demir mahallerine aid malumat sırasında hame-güzar-ı tahrir olduğu vechle mülhakatın müteaddid yerlerinde altın, gümüş, demir, kibrit ve enva-ı taş ve tuz ve perk ve kireç vesaire madenleri ve carî ve ... memlahaları ve erbab-ı fennin tedkik ve beyanına göre Van ile Bitlis arasındaki bahirenin sahil-i garbîsinde ve Nemrud silsile-i cebeliyesi eteklerinde kömür madeni vardır. Mütevari-i zir-i türab olan bu künuz-ı la-yetenahiye keşf ve istimal olunursa vilayeti mamur ve sekenesini ila-gayri'n-nihaye mesud edecek servet-i tabiiyedendir.

Maden

[Sadeleştirme]

Vilayet merkezi olan kasabada [Bitlis merkez] her biri civarında türlü madenlerin olduğuna işaret

35.Bu bölüm H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

36.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

eden ve suları iç ve dış hastalıklara faydalı olan çok sayıda maden suyu vardır. Kibrit, sac ve Engesor [Dalda (köy), Tatvan / Bitlis] ile Kultik [Arıdağ (köy), Bitlis] köyleri civarında demir bulunup, ilgili mahallere ait bilgilerin yazılması sırasında bu bilgiler de kaleme alınmıştır. Yine Bitlis'e bağlı birçok yerde altın, gümüş, demir, kibrit ve taş çeşitleri ile tuz ve kireç bulunmaktadır. Fen uzmanlarının araştırmalarına göre Van ile Bitlis arasındaki Van Gölü sahilinin batısında ve Nemrut dağı silsilesinin eteklerinde kömür madeni bulunmaktadır. Toprak altında gizli olan bu hazineler keşfedilip kullanılırsa; Bitlis vilayeti bayındır bir hale gelerek halkı da sonsuza kadar mutlu olacak bir doğal servete sahip olacaktır.

Maden Suları³⁷

[Transkripsiyon]

Bitlis kasabasında Yılanterleten namında bir maden suyu olup derece-i harareti 12, lezzeti gaz ve ekşimtıraktır. Mevad-ı müterekkibesini karbonat, demir, soda, çok miktarda hamz-ı karbondur. Bu su içilir, böbrek, şerayin, hazımsızlık, karaciğer bağırsak hastalıklarına şifa-bahşdır ve munkabızdır. Yine kasabadaki Hatuniye maden suyunun rengi berrak ve lezzeti acıdır. Terkibinde kireç, magnezi ve potas vardır. Çok müshildir. Bağırsak iltihablarında ve muannid kabızlarda istimali faidelidir. Bulanık kazasında Şurgöl ve Tefnik namında iki maden suyu vardır.

Ilıcalar³⁸

[Transkripsiyon]

Bitlis merkez kazası dâhilinde Garab Ağa, Alemdar, ılıcalar ile Çukur [Güroymak (ilçe) / Bitlis] Nahiyesinin Nemrut Dağı üzerinde germab, Simek [Doğruyol (köy), merkez / Bitlis] nahiyesinde Musliyan ılıcaları ve Varto kazasının Bazikan [Kaynarca (köy), Varto / Muş] karyesinde Bazikan ılıcası mevcuttur. Bu ılıcaların havass-ı şifaiyeleri muhtelifdir.

Maden Suları

[Sadeleştirme]

Bitlis kasabasında Yılanterleten namında bir maden suyu olup, sıcaklığı 12 derece, lezzeti gaz ve ekşimtıraktır. İçerisinde karbonat, demir, soda ve bol miktarda ekşi karbon bulunur. Bu su içilir; böbrek, damarlar, hazımsızlık, karaciğer ve bağırsak hastalıklarına da şifa verir. Kasabadaki Hatuniye maden suyunun rengi de berrak ve lezzeti acıdır. İçerisinde kireç, magnezyum ve potasyum vardır. Çok müshildir. Bağırsak iltihaplarında ve inatçı kabızlarda kullanılması faydalıdır. Bulanık kazasında Şorgöl ve Tefnik ismiyle iki maden suyu vardır.

Ilıcalar

[Sadeleştirme]

Bitlis merkez kazası dâhilinde Garab Ağa, Alemdar ılıcalar ile Çukur [Güroymak (ilçe) / Bitlis] nahiyesinin Nemrut Dağı üzerinde sıcak, Simek [Doğruyol (köy), merkez / Bitlis] Nahiyesinde Musliyan ılıcaları ve Varto kazasının Bazikan [Kaynarca (köy), Varto / Muş] Köyünde Bazikan ılıcası bulunur. Bu ılıcaların şifâî çeşitli özellikleri bulunur.

37.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yıllıklarının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

38.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Yıllıklarının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

İMAR-YOLLAR-GEÇİTLER

Turuk ve Maabir³⁹

[Transkripsiyon]

Vilayet dâhilindeki yollar mamuriyet ve ticaret ve fevaid-i mahalliye ve sevkü'l-ceyş nokta-i nazardan birinci derecede şayan-ı itina ise de vilayetin teşekkülünden bu seneye kadar inşaatı bazı esbab-ı maniaya tesâdüf etmesinden naşi vuku bulan ameliyat daire-i mahdudedde kalmışdı.

Vali-i ali-i lahik Saadetlü Tahsin Paşa Hazretleri memuriyet ve muvasalat-ı devletlerinden beri müfredat-ı umur-ı idare-i vilayetin külliyyatından cüzîyatına kadar istikmalî esbab-ı intizamına aid himemat-ı mehamm-ı aşınayilerini bu cihete dahi atf ve hasr buyurmuş ve merciinden talep etdikleri memurin-i fenniye inşaatı en müsaîd olan mevsimden sonra muvasalatları ve edevat-ı lazîmenin tehir-i istihzarı gibi zaruriyetle bu sene ameliyata bi't-tab biraz geç başlanılmış olduğu halde bile yine merkezden Muş ve Siird'e doğru iki noktadan başlanılan yolların beherinden birer saatlik mesafenin inşaatı ikmal ve şosesi ferş edilmiş ve gayet taşlık ve sabû'l-mürur olan Arab Köprüsü ciheti himmet-i müessire-i mahsusa ile az zaman içinde tesviye edilmiş ve bu miyanda müceddeden bir köprü ile evvelce münhedim olan Sefer Bey ve Alemdar ve Arab Köprüleri de mükemmel inşa kılınmış olduğu gibi müteaddid menfezler ve Siird ciheti üzerinde mükemmel ve nazar-rûba bir çeşme de yapılmıştır.

Mamafih kasabanın Menteş Ağa ve Demirciler ve Aresaaltı Çarşıları gayet zıyyık ve adeta karanlık bir halde olmasına ve tarz-ı atik üzere uzun ve na-mevzun bir heyetde bulunan ve müstaid-i harik olan ahşab saçak ve sütunların da haliyle ibkası mukteziyat-ı selamet ve intizam-perverî ve mamuriyet-cuyi ile mütenasib olmamasına mebnî bu çarşılar dahi bi-temamiha ve yan yana iki araba geçecek derecede tevsi ve vücuhla zaid ve iştiale müsteid bulunan saçakları da kat edilerek memleket içinde herkese tarz-ı intizamı gösterecek bir nümune-i mergube irae ve tesis olundu.

Bundan başka mezkur Menteş Ağa Çarşısı ve Muş'a doğru memergah-ı umumî olan kebir cad-deden ve yine mezkur Çarşıbaşı'ndan memleketin münteha-yı umranı bulunan Mahalle Başı'na kadar üç dört bin murabbaa metrelik mesafe dahi paket taşlarıyla gayet müzeyyen bir surette kaldırım olarak yapılmış ve bu cadde üzerinde ameliyat esnasında çıkan leziz ve soğuk bir su mükemmel bir çeşme olarak inşa ve suyu icra ve bu cihetle de canib-i şevket-menakıb-ı hazret-i padişahî için isticlab-ı hayr-dua olunmuştur.

İşte bu sene zaruret-i mebhuse münasebetiyle ameliyata geç vakit başlandığı halde bile ameliyat bu derecelere varmış ve berf u baran nüzuluyla ameliyat bi't-tab tatil edilmiş ise de müşarünileyh hazretlerinin bu babda da kemal-i ciddiyeti mukaddemat-ı asarıyla sabit ola gelen arzu ve himemat-ı aliyyeleri sene-i âtiyede ameliyat ve inşaatın memul-i fevkinde ilerülemesince büyük büyük umidler vermiştir.

Bu seneki ameliyat miyanında devair-i hükûmet için yapılan mükemmel ve kar-gir bir evrak mahzeni dahi bilhassa şayan-ı tezkardır. Binaenaleyh merkezce gösterilen teşebbüsât-ı ciddiyeye Siird'ce de mesai-i lazime ile tevfi-k-i asar edilerek oraca da Ziyaret [Veyselkaranî (belde), Baykan / Siirt] noktasından tarik inşası ameliyatına başlanılmış ve hüsn-i muvaffakiyyete umid-bahş olacak derecede epeyce de ilerledilmiştir.

Gerek vilayete bidayet-i muvasalat-ı celilelerinde marzi-i ali dairesinde hüsn-i idare ve intizam ve imara aid arzu-yı alilerini tasvir eden ve vali-i müşarünileyh hazretleri tarafından bilbedahe irad

39.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Yıllıklarından alınmıştır.

buyurulan nutk-ı hikmet-amiz ile tarik inşaatına başlanıldığı zamanda dahi erkân ve memurin ve eşraf-ı vilayet ve sair lazımlı'l-huzur muvacehesinde ve bir nutk zemininde irticalen irad buyurdıkları kelimat-ı hikmet-ayatın (Bitlis) Gazetesi canibinden mealen ve belki harfiyen zabt ve neşr edilen bend-i mahsusun (1) ve (2) rakamıyla ber-vech-i zir dercini ifademizin icabat-ı mesrudesiyle mütenasib bir suret add ederek tezyin-i sahife-i eser ederiz.

Yollar ve Geçitler

[Sadeleştirme]

Vilayet dâhilindeki yollar, bayındırlık, ticaret ve yerel fayda ile askerî sevk açısından birinci derecede önemli ise de; Bitlis vilayetinin oluşturulmasından bugüne kadar, yolların inşası bazı engelleyici sebeplerden dolayı sınırlı bir çerçevede kalmıştır. Bitlis Valisi Tahsin Paşa'nın bölgedeki görevinden bu yana, vilayetin idarî işler programı bütünden parçaya düzenli bir şekilde uygulanmaya çalışılmıştır. Gerekli mercilerden talep edilen fen memurlarının, yol inşaatının en müsait olduğu mevsimden sonra bölgeye ulaşması ve yol yapımı için gerekli aletlerin temininin ertelenmesi gibi birtakım zorunlu sebeplerden ötürü; bu sene yol yapımına biraz geç başlanılmıştır. Muş ve Siirt'e doğru iki noktadan başlanılan yolların her birisinin birer saatlik mesafesi yapılmış; çok taşlık ve geçişi zor olan Arap Köprüsü tarafı özel uğraşlar ile kısa sürede düzenlenmiştir. Burada yeniden bir köprü inşa edilerek; önceden yıkılmış olan Sefer Beğ, Alemdar ve Arap Köprüleri de mükemmel bir şekilde inşa edilmiştir. Ayrıca birçok menfez ve Siirt tarafına göz alıcı mükemmel bir çeşme de yapılmıştır.

Bununla beraber kasabanın Menteş Ağa, Demirciler, Aresaaltı Çarşıları gayet dar ve adeta karanlık bir halde olduğundan; aynı zamanda eski tarz üzere uzun ve dengesiz bir durumda bulunduğundan yangına müsait ahşap saçak ve sütunları da olmasından; bu çarşılar, yan yana iki araba geçecek derecede genişletilmiş ve yanmaya müsait saçakları da kesilerek güzel bir numune olarak tekrar tesis olunmuştur.

Bunun dışında Menteş Ağa Çarşısı ve Muş'a doğru giden büyük anayoldan ve Çarşı Başı'ndan Mahalle Başı'na kadar üç dört bin metre karelik mesafe de, paket taşlarıyla süslü bir şekilde kaldırım olarak yaptırılmıştır. Bu caddenin yapımı esnasında ortaya çıkan leziz ve soğuk bir su için mükemmel bir çeşme inşa edilmiş ve bu vesileyle padişahımıza da hayr-dua edilmiştir. Bu sene bahsedilen zaruretlerden ötürü inşaata geç başlanılmasına rağmen, imar ve yol yapım işleri bu seviyelere kadar gelmiştir. Kar yağışının başlamasıyla birlikte, yapım-onarım çalışmaları tatil edilmiş ise de valinin bu konudaki ciddiyeti, gelecek yıl yapılacak olan inşaat ve onarım çalışmalarının ilerlemesi için büyük ümitler vadetmiştir. Bu seneki inşaatlar arasında, hükümet konağı için yapılan evrak mahzeni [arşiv] özellikle zikredilmeye değerdir. Merkezin gösterdiği bu ciddi gayretler ve girişimlerden dolayı, Siirt de gerekli çalışmayı yapmaya başlayarak Ziyaret [Veyselkaranî (belde), Baykan / Siirt] noktasından yol inşaatına başlamış ve epeyce de ilerlemiştir. Bitlis Valisinin, vilayet erkân ve memurları huzurunda doğaçlama olarak yaptığı konuşmasının Bitlis Gazetesi tarafından neşredilen bentleri aşağıda verilmiştir.

Bitlis'te İnşa Edilen Yol Miktarı⁴⁰

[Transkripsiyon]

308 senesi zarfında vilayetçe müceddeden ve tamiren inşa olunan şose yollarıyla sair imalat ve inşaatı mübeyyin Vilayet Nafia Sermühendisliğinden verilen cetveldir.

40.Bu kısım H. 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

İmalat-ı Türahiye Ve Şose

İkmal Olunan Şose: 6595 Metre

İkmal Olunan İmalat-ı Türahiye: 3260 Metre

İkmal Olunmakda Bulunulan Türahiye: 1920 Metre

Tarihin Arzı: 7 Metre

İmalat-ı Sanayiye

Köprü: 8 Adet

Menfez: 20 Adet

İstinad Duvarı: 401 Metre

Kasis: 2 Adet

İmalat-ı mezkureden başka tullen 2852 metre yol tamirâtı icra edilmiştir.

Bitlis'te İnşa Edilen Yol Miktarı

[Sadeleştirme]

1892 yılı içerisinde Bitlis Valiliği tarafından gerek yeniden, gerekse de tamir edilerek inşa edilen yolların; çeşitli imalat ve inşaatını içerip, Vilayet İmar Başmühendisliği tarafından verilen cetveldir.

Toprak ve Şose Yol İmalatı

Şose: 6595 Metre

Toprak: 3260 Metre

Yapılmakta olan toprak yol: 1920 Metre

Yolun genişliği: 7 Metre

Sanayi İmalatı

Köprü: 8 Adet

Menfez: 20 Adet

İstinat Duvarı: 401 Metre

Kasis: 2 Adet

Bunun dışında uzunluk olarak 2852 metre yol tamirâtı da gerçekleştirilmiştir.

Devlet Yolları : ⁴¹

Bitlis-Norşin 75km

Vilayet Yolları : ⁴²

Bitlis-Hizan / Bitlis-Mutki / Bitlis-Ahlat 125km

Merkez kasabada on beş yataklı memleket hastanesiyle Ahlat'ta beş yataklı muayenehane ve tedavi evi ve şimdi Mutki'ye nakledilmek üzere olan beş yataklı merkez muayene ve tedavi evi mevcuttur.

Yollar⁴³

[Transkripsiyon]

Vilayetde mevcut yollar zirdeki cedvelde gösterilmiştir.

Bitlis-Diyarbakir Tarihi:

Yolun Tülü: 62 + 600 km

41.İlgili kısım 1926-1927 tarihli Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

42.İlgili kısım 1926-1927 tarihli Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

43.İlgili kısım 1927-1928 tarihli Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Sağlam Kısmı: 25+500 km
Harab Şose: 17 +100

Bitlis-Muş / Erzurum-Bitlis-Selçuk Karyesi

Yolun Tulû: 141+400 km
Harab Şose: 40km
Tesviye Halinde: 37 + 400
Hiç İnşa Olunmamış: 40km
Mefruş Şose: 19 km

Bitlis-Ahlat / Van-Bitlis-Norşin Karyesi

Yolun Tulû: 101km
Tesviye Halinde: 101km
Bitlis-Mutki / Bitlis- Hur [Aydın (mezra), Mutki / Bitlis]
Yolun Tulû: 25km
Tesviye Halinde: 17km
Hiç inşa olunmamış: 8km

Bitlis-Hizan / Bitlis- Karasu-i Süfla [Aşağı Karasu / Hizan]

Yolun Tulû: 50km
Harab Şose: 10km
Tesviye Halinde: 35km
Hiç İnşa Olunmamış: 10km
Vilayet Dahilindeki Yolların Tul-i Umumisi: 562 + 386

Yollar

[Sadeleştirme]

Vilayette mevcut yollar alttaki cetvelde gösterilmiştir.

Bitlis-Diyarbakir Yolu:

Yolun Uzunluğu: 62 + 600 km
Sağlam Kısmı: 25+500 km
Harap Şose: 17 +100

Bitlis-Muş / Erzurum-Bitlis-Selçuk Köyü

Yolun Uzunluğu: 141+400 km
Harap Şose: 40km
Yapım Aşamasında: 37 + 400
Hiç İnşa Olunmamış: 40km
Döşenmiş Şose: 19 km

Bitlis-Ahlat / Van-Bitlis-Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis] Köyü

Yolun Uzunluğu: 101km
Yapım Aşamasında: 101km

Bitlis-Mutki / Bitlis- Hur [Aydın (mezra), Mutki / Bitlis]

Yolun Uzunluğu: 25km
Yapım Aşamasında: 17km
Hiç inşa olunmamış: 8km

Bitlis-Hizan / Bitlis- Karasu-i Süfla [Aşağı Karasu / Hizan]

Yolun Uzunluğu: 50km

Harap Şose: 10km

Yapım Aşamasında: 35km

Hiç İnşa Olunmamış: 10km

Vilayet Dahilindeki Yolların Genel Uzunluğu: 562 + 386

Yollar⁴⁴

[Transkripsiyon]

Yolun iptidası-nihayeti	Yolun tulu	Şoseler			
		Sağlam kısmı	Harap kısmı	Tavsiye halinde	Hiç inşa edilmemiş
	Kilometre	K.	K.	K.	K.
Bitlis Diyarbakır Destomi	43+000	26+336	7+451	9+210	0+0
Bitlis - Muş	80+000	3+082	23+525	39+383	14+000
Bitlis - Van Adilcevaz- Nussini	103+000	0+0	0+0	90+201	3+898
Bitlis - Hizan	50+000	0+0	8+000	31+000	10+500
Bitlis - Mutki - Hur	25+000	0+0	0+0	15+000	10+000
Bitlis - Karmuç - Bulanık	90+000	0+0	0+0	50+0	40+000

Yollar

[Sadeleştirme]

Yolun başlangıcı-bitişi	Yolun uzunluğu	Şoseler			
		Sağlam kısmı	Harap kısmı	Yapım halinde	Hiç inşa edilmemiş
	Kilometre	K.	K.	K.	K.
Bitlis - Diyarbakır - Destomi	43+000	26+336	7+451	9+210	0+0
Bitlis - Muş	80+000	3+082	23+525	39+383	14+000
Bitlis - Van - Adilcevaz- Nussini	103+000	0+0	0+0	90+201	3+898
Bitlis - Hizan	50+000	0+0	8+000	31+000	10+500
Bitlis - Mutki - Hur (Aydın Mezrası)	25+000	0+0	0+0	15+000	10+000
Bitlis- Karmuç (Yeniköprü)- Bulanık	90+000	0+0	0+0	50+0	40+000

44.İlgili tablo 1928-1929 yıllarına ait Devlet Yıllığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

TOPLUMSAL

Kadınların Vazifeleri, Cemiyetler, Nikâh ve Düğün

Vezaif-i Nisvaniye⁴⁵

[Transkripsiyon]

Kasabadaki kadınlar et'ime, tabhî ve dikiş ve el işleri gibi vezaif-i nisvaniye ve aşiret ve köylü kadınları koyun sağmak ve dağlardan mazu kitre toplamak ve kasabaya yoğurt, peynir, odun vesaire götürüp nakd ve zahire ile mübadele etmek ve kilim ve saire nesc ve imali ve emsali işlerle meşgule ve ırz ve namuslarına kemaliyle malike ve mutiadırlar.

Hallerine de kania olub her türlü zarurete mütehammile bulunarak zevcelerinin rızasından ser-i mu inhirâf etmezler. Alayış ve tezyînata mütemayile değildirler. Binaberin aşiret kadınları zevcelerinden ziyade çalışub çabalamakla temin-i maişet hususunda iştirake kadar vezaif-i muavenetkâriyi bi-hakkın ifa ederler.

Kadınların Vazifeleri

[Sadeleştirme]

Kasabadaki kadınlar yemek yapma ve pişirme, dikiş ve el işleri gibi kadınlara ait vazifeler ile meşguldürler. Aşiret ve köylü kadınları da koyun sağmak ve dağlardan mazu, kitre toplayarak kasabaya yoğurt, peynir, odun vb. şeyler götürüp nakit para ve hububat ile değiştirirler. Kilim vs. dokuma gibi işlerle de uğraşan kadınlar, ırz ve namus sahibidirler. Durumlarından memnun olan kadınlar her türlü güçlüğü katlanarak, eşlerinin rızasından zerre kadar çıkmazlar. Gösterişe ve süslenmeye meyilli değildirler. Bu yüzden aşiret kadınları, eşlerinden fazla çalışarak geçim temini hususuna katılmak gibi yardımcı vazifeleri de hakkıyla yerine getirirler.

Cemiyetler⁴⁶

Merkez-i vilayetde Halk Fırkası, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer, Teyyare, Himaye-i Etfal cemiyetleri vardır.

Vilayet dâhilinde şirket ve fabrika bulunmayıp, Hilal-i Ahmer Cemiyeti [Kızılay], Türk Ocağı ve Muallimler Birliği mevcuttur.⁴⁷

Nikâh ve Velime⁴⁸

[Transkripsiyon]

Vilayet ve mülhakatınca nikâhda merî ve müteşamil olan örf ve âdet bahsine gelince daire-i zevciyete alınması arzu olunan bâkir ve ya seyyibenin velisi nezdine zevc-i talib tarafından kendisince sayan-ı vüsuk görünen iki adam gönderilir.

Teati olunacak mübahase ve istihsal-i muvafakatdan sonra beyinlerince kararlaştırılacak günde nikâhın mukaddeme-i vücudunu ihsas eden ve namzed olacak bâkir veya seyyibe hanesinde inikad eyleyecek (şerbet) cemiyetinde tarafeynin akraba ve ahabıyla akideynin adiyen vekilleri olmak

45.İlgili kısım 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

46.İlgili kısım 1926-1927 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

47.İlgili kısım 1925-1926 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

48.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

üzere vücudu lazım olan birer imam veya hoca huzuruyla zevc tarafından gönderilen nişan verilir. Ve tarafeynden hazır bulunan hocalar arasında lafz-ı işhad ve istişhad-ı tasrih olunmaksızın bulunacak hoca tarafından talibin arzusu der-miyan ve matlubun muvafakatı matlube vekâlet eden hoca efendi tarafından beyan olunarak bir güne mehr tesmiye olunamayarak ve fakat tarif-i şer'i üzere tetimme-i levazım-ı nikâhdan olabilecek elfaz-ı şer'iyeyi havî tabiratlâ bir dua tilâvet olunub bu cemiyet-i ibtidaiyeye hitam verilir.

Bunun üzerine tarafeynce hallerine göre tedarükât-ı lazıme bade'l-icra velime cemiyetinin icrasına karib bir zamanda matlubun velisini veya vekil ve yahud kendisini irza edecek bir miktar akçe cihaz masrafı mukabili olmak üzere tediye ve badehu velime cemiyeti tertib ve tehiyye edilerek namzed olan bâkir ve ya seyyibenin zevci hanesine götürüleceği günde veya bir iki gün evvel ale'l-usul canib-i şer'îden alınacak izin tezkeresi üzerine mahallesi imamına bi'l-müracaa tarafeynin veli ve vekil-i sahihlerinden ibaret akideyn ve vücudu labudd olan şahideynin huzuruyla takdir-i mehr olunarak nikâh akd olunur.

[Şerbet] cemiyetindeki hutbe ile icab ve kabul elfazı her ne kadar nikâhın inikadına delalet eder karineden ise de tarafeyn için ifâ-yı vekâlet eden imâm ve ya hocaların vekâleti istişhad ve şehadet üzerine mübtenî olmadığından ve takdir-i mehr olunmadığından örf-i mahallice nikâhın sıhhat-ı inikadını bais görülemeyerek yalnız akde müteallik teatî eyledikleri mükalemeyi muhafaza eder bir akd oldur ki bu akdi tarafeyn bir sebep-i ârız üzerine feshe de muhayyerdur.

Binaberin velime cemiyetlerinde düğün sâhibi tarafından davet olanlar namzedin götürüleceği günden bir gün evvel ve yahud o günde zevc hanesine giderek düğün et'imesinden nevale-çin olur ve zıfâf ve halvet vuku bulan gecenin ferdası günü mahariminden biri veya sair vasıta ile hediye makamında altın ve ya kumaş ve ya emtia-i münasebeden bir şey gönderir. Düğün devam ettiği günlerce millî çalgılar çaldırılır. Ve hazır bulunanların her biri bir dürlü ahenk-i şevk ve şetaretle bir iki saatlik vaktini geçirir. Gelin uzak bir mahalden götürülüyorsa o halde meduv bulunanlar at biner ve musabakaya çıkar ve bu miyande tabanca ateşlemekle de alaylar yaparlar. Şimdi bu âdetler teves-sü ve tenevvü etmiştir. Tafsili pek de faide-bahş olmadığından bu kadarla iktifa olunur.

Nikâh ve Düğün

[Sadeleştirme]

Vilayet ve vilayete bağlı bölgelerde nikâhta riayet edilen ve yaygın olan örf ve âdet bahsine geldimizde, öncelikle evlenilmek istenen kız ve ya dulun velisi tarafına, erkek tarafından güvenilir iki adam gönderilir. Karşılıklı konuşma ve uygun görmeden sonra, aralarında kararlaştırılacak günde nikâh, nişanlı bâkir veya dul evinde kıyılacaktır. Tarafların akraba ve dostları, nikâhın sıradan vekilleri olmak üzere; erkek tarafından birer imam veya hoca huzurunda gönderilen nişan verilir. Ve taraflardan hazır bulunan hocalar arasında şahitlik lafzı ile şahitlik beyanı olunmaksızın, hoca tarafından talibin arzusu açıklanır ve istenilenin onayı ona vekâlet eden hoca tarafından açıklanarak mehirin adı konmadan fakat şer'î usul üzere nikâha ait lafızlarla dua edilir. Böylece ilk toplantıya son verilir. Bunun üzerine tarafların durumuna göre gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra, düğünün yapılmasına yakın bir zamanda kızın velisini, vekilini yahut kendisini memnun edecek bir miktar çeyiz masrafı ödenir. Daha sonra düğün hazırlıkları yapılarak nişanlı olunan kız veya dul eşin evine götürüleceği günde veya bir iki gün evvel usulünce alınacak dinî izin üzerine mahalle imamına müracaat edilerek; tarafların velileri ve vekillerinden ibaret şahitlerle mehir takdir edi-

lererek nikâh kıyılır. Şerbet toplantısındaki [kız isteme] hutbe ile kabul lafzı her ne kadar nikâhın kıyıldığını göstermiş olsa da, taraflar için vekillik yapan imam veya hocaların vekâleti şahitliğe dayanmadığından ve mehir takdir edilmediğinden yerel âdete göre nikâhın kıyılma şartlarına sebep olmaz. Yalnız nikâh akdiyle alakalı konuşmaları muhafaza eden bir akit vardır ki; bu akti herhangi bir arıza halinde taraflar feshedebilirler. Bunun üzerine düğünde, düğün sahibi tarafından davetli olanlar, nişanlının götürüleceği günden bir gün evvel ve ya o günde, erkeğin evine giderek düğün yemeğinden yer. Halvetin gerçekleştiği gecenin ertesinde çiftlerden biri ya da bir aracı ile hediye olarak altın veya kumaş ya da uygun bir mal gönderir. Düğünün devam ettiği günlerde millî çalgılar çaldırılır. Düğünde hazır bulunanların her biri şenlik havasında bir iki saat vakit geçirir. Gelin uzak bir yerden götürülüyorsa; davetliler at biner ve müsabakaya çıkar. Tabanca ile ateşli alaylar da yapılır. Şimdilerde bu adetler genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Ayrıntısını vermekte bir fayda görülmediğinden, bu kadarı yeterlidir.

ADLÎ DURUM

Ceraim-i Adliye⁴⁹

[Transkripsiyon]

Merkez-i vilayetde bir sene zarfında vuku bulan mütenevvi cürmlerin mikdarı 131'dir.

Adlî Suçlar⁵⁰

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti dâhilindeki Ocak 1927 tarihinden Aralık 1927 sonuna kadar vuku bulan çeşitli suçların miktarı 101 adettir.

Adlî Suçlar⁵¹

[Sadeleştirme]

Bitlis vilayeti dahilinde bu sene zarfında 84 adet çeşitli suç işlenmiştir.

Vilayet dâhilinde bir sene zarfında on bir adet çeşitli suç işlenmiştir.⁵²

DİNÎ YAPI

Dinî Yapı ve Şahsiyetler⁵³

[Transkripsiyon]

Bitlis merkez ve mülhakatda dualarıyla itina ve fazl ve vücudlarından istifade olunur niçe sadat ve meşayih ve ulema ve fuzala bulunduğu gibi merkez ve mülhakatda mütevari-i türab-ı rahmet olub hal ve mervi? eserleri itikad ve ihlas-ı umumî tahtında olan eizze-i kiramın esami-i saadetleriyle medfun bulundukları mevaki'i teberrüken derc-i sahife tanzim eyleriz.

49.İlgili kısım 1926-1927 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

50.İlgili kısım 1927-1928 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

51.İlgili kısım 1928-1929 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

52.İlgili kısım 1925-1926 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

53.Bu kısım H. 1310 (1892-1893) ve H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

Bitlis: Sülale-i hazret-i sıdıkiyyeden ve eizze-i kiramdan Molla Hasan Banukî mahdumları Şeyh İsmail ve ahfadından Şeyh Halil ve eizzeden Veli Şemseddin ve Şeyh Abdullah Bedehşanî ve zamanınca (Anan ki hak ra be-nazar kimya-kenz)? musaddaka-i muvafık-ı hal ashabından Şeyh Ömer Kürdî-i Bitlisî ve Şeyh Hasan Hizanî ve diğer Şeyh Hasan ve biraderi Şeyh İsa ve mevcut asar-ı şiriyesi pek rengin olan mazanneden Ahmed Faik Beg ve mütalaa üzerine şerhi ve mantık ve maaniye müteallik telifatı bulunan Abdurrahim Bitlisî ve müellifinden Mehmed ber kal'aî? ve müderris-i meşhur Musa ve mütebahhirinden Kavnasîzade Ahmed Efendi ve mazmunder Farsîü'l-ibare bir divanı bulunan Şair Arif Hizanî hazeratı Bitlis'de Gökmeşdan Mahallesi'nde.

Müellifin-i kiramdan Abdülhalak bin Şeyh Hasan Hizanî ve cennet-mekan Sultan Selim Han Hazretleri hizmet-i hümayunlarında bulunmuş ve Selimiye Kasidesini inşad etmiş olan Şair Şükrî ve şuara-yı mahalliyyeden Reşidî Şeyh Abdullatif ve Hürayî / Herayî Efendiler de o civarlarda. [Gökmeşdan Mahallesi]

İmam Musa Kazım evlad-ı bezr-güvarından Seyyid İbrahim el...? e eizzeden Şeyh Taha-yı Şami ve Seyyid Ali Hemedanî ve Hoca Mahmudü'l-meşhur Şems-i Bitlisî ve Şeyh Mahmud Uryan Baba ve Hoca İbrahim ve biraderi Molla Mustafa ve Hacı Mustafa Hoca ve Kürdikili Seyyid Şeyh Abdullah ve mütebahhirinden kurra vaiz Kızılmescid Mahallesi'nde.

Alemşar-ı hazret-i nebevî Şeyh Feyzullah Enzarî (Ensari) ve kibar-ı evliyaullahdan Şeyh Ebu Tahir Kürdî ve tabaka-i ula ... Şeyh Şerefeddin El- Mahmudü'l-Mezdekanî ve Şeyh Abdurrahman Kureşî, Memî Dede, Kara Baba, Şeyh Hamza ve Şems Bitlisî'nin biraderleri müellifinden Hoca Süleyman ve evvelleri Akkoyunluların ... ve ahiren cennet-mekan Sultan Selim Han Hazretlerinin nezd-i hümayunlarında bulunarak devlet-i ebed-müddet-i Osmaniye'ye pek çok hizmet-i sadıka ve ubudiyetkaranede ve bu havali ümera ve ahalisinin devlet-i aliyyeye arz-ı dehaleti ve ... bulunmuş olan ve Heşt Behîşt nam Farsî tarihinin müellifi bulunan Mevlana İdris-i Bitlisî'nin pederleri sahibü'l-tefsir Şeyh Hüsameddin Bitlisî Zeydan Mahallesi'nde.

Eizzeden Şeyh İshak Hatlanî ve sadatdan Şeyh Nurullah, Şeyh Mahmud diğer Şeyh Mahmud, Kara Şeyh ve müellifinden Keylanî / Geylanî ve Hatib ve Meşfîzade? Hacı Sadullah Efendiler Hersan Mahallesi'nde.

Alemşar-ı Hazret-i Nebvî Şeyh Abdülvahab Hazretleri (Kotum) [Küçüksu, (köy), Tatvan / Bitlis] ve Mahmud Şinikî Hazretleri (Hevris) [Bölükçü (köy), Bitlis] Şeyh Geylanî (Magrebiyan) [Keklikdüzü (köy), Bitlis] eizze-i kiramdan bir zat-ı muhterem (Sizor) [Döşkaya (köy), Bitlis] karyelerinde

Çukur Nahiyesi: İane ve imdad-ı manevîsi mücerreb olan kibar-ı ehlullahdan Hazır Baba şöhretiyle maruf Şeyh Abdurrahman Hazretleri (İrun) [Gölbaşı (belde), Güroymak / Bitlis] ve eizzeden Şeyh Ali Mıce (Şeyhan) [Çayarası (köy), Güroymak / Bitlis] ve sa'da-yı şühedadan olub mezarı üzerinde kezb? ile kısm edenlerin ibtilası mücerreb olan Şeyh Ebu Tahir Hazretleri (Karinuh?) ve nam-ı muhteremleri malum olmayub ancak mezarı üzerinde mütemadiyen gül bulunmağla (Gülbeşer) şöhretiyle maruf olan bir şehid ile sa'dadan diğer bir şehid (Pav) [Yamaçköy (köy), Güroymak / Bitlis] ve sülale-i hazret-i sıdıkiyyeden Şeyh Abdülkadir ve Şeyh Abdullah (Mişkan) Mişkan [Kaleli (köy), Güroymak / Bitlis] ve Şeyh Hacı (Pertük) [Çallı (köy), Güroymak / Bitlis] ve kibar-ı ehlullahdan Şeyh Mahmud (Kurhak?) ve mazanneden Şeyh Mehmed ve Şeyh Abdurrahman Tagî (Norşin) karyelerinde ve birçok şüheda dahi Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] Kalesiyle Kirkor Cebeli zirvesinde ve Morh-ı Ulya ve Süfla [Yukarıkolbaşı ve Aşağıkolbaşı (köy), Güroymak / Bitlis] veya Bizatun [Kavunlu (köy), Güroymak / Bitlis] ve Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis] civarında.

Ahlat: İyaz bin Ganem radyallahu anı hazretleri mahdumları Şeyh Abdurrahman Hazretleri (Tunus) ve ümera-yı Selçukiyyeden Hasan Şah (Taht-ı Süleyman) ve eizzeden Dede Maksud Hazretleri İkikubbe Mahallelerinde ve diğer yüzlerce eizze-i kiram mahallat-ı sairesinde.

Hizan: Mazanne-i kiramdan Şeyh Mehmed Bethayî? ve Mir Davud, ve Molla Yusuf Evliya ve Seyyid Sabetullah ve Şeyh Hasan Haddad Hizan'da.

İspayert [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis]: Lisan-ı Farsî ve Kürdî'de dilnişin ve hikmet-amiz eşarı bulunan Şeyh Teyran (Şandis) [Dayılar (köy), Hizan / Bitlis] ve eizzeden Şeyh Sinan ve Şeyh Mehmed ...? Ve Şeyh Davud (Masus) [Özenli (mh), Hizan / Bitlis] ve Şeyh Sabri (Hevt?) ve Şeyh Alaaddin ve Şeyh Yusuf (Üsbislam) Köyünde [Doğrular (mh), Hizan / Bitlis] ve Şeyh Abid (And) ve Şeyh Mehmed (Kuran) [Uzunyar (köy), Mutki / Bitlis] ve Şeyh Abdülbari (Cırcak) [Kalkanlı (köy), Hizan / Bitlis] karyelerinde.

Mutki: Gerek hayatında ve gerek bade'l-memat pek çok havarık asarı görülen kibar-ı evliyaullahdan Şeyh Süleyman Hazretleri (Ziyaret) [Ziyaret (mezra), Mutki / Bitlis] ve Şeyh Mahmud (Batılmış) [Akıncı (köy), Mutki / Bitlis] karyelerinde.

Dinî Yapı ve Şahsiyetler

[Sadeleştirme]

Bitlis merkezde ve bağlı yerlerde kendilerinin faziletlerinden istifade edilen nice şeyh, ulema ve fazıl bulunmaktadır. Bu kimseler içerisinde yine Bitlis merkez ve merkeze bağlı yerlerde bulunanların isimlerini, eserlerini ve medfun bulundukları yerleri şu şekilde yazarız:

Bitlis: Molla Hasan Banukî'nin oğlu Şeyh İsmail ve onun torunlarından Şeyh Halil, Veli Şemseddin, Şeyh Abdullah Bedehşanî, Şeyh Ömer Kürdî-i Bitlisî, Şeyh Hasan Hizanî ve diğer Şeyh Hasan ve biraderi Şeyh İsa ve şiirleriyle meşhur Ahmed Faik Bey, mantık ve mana üzerine eserleri bulunan Abdurrahim Bitlisî, Müellif Mehmed ber kal'âf?, meşhur müderris Musa ve Alim Kavnasîzade Ahmed Efendi ve Farsça divanı bulunan Şair Arif Hizanî hazretleri Bitlis'te Gökmeydan mahallesindedirler.

Müelliflerden Abdülhalak bin Şeyh Hasan Hizanî, Sultan Selim Han Hazretlerinin hizmetinde bulunmuş ve Selimiye Kasidesini yazmış olan Şair Şükrî ve yerel şairlerden Reşidî, Şeyh Abdullatif ve Hürayî / Herayî Efendiler Gökmeydan Mahallesi civarlarında metfundurlar.

İmam Musa Kazım soyundan Seyyid İbrahim, Şeyh Taha-yı Şamî ve Seyyid Ali Hemedanî, Hoca Mahmudü'l-meşhur Şems-i Bitlisî, Şeyh Mahmud Uryan Baba, Hoca İbrahim ve biraderi Molla Mustafa ve Hacı Mustafa Hoca ve Kürdikili Seyyid Şeyh Abdullah Kızılmescit Mahallesi'nde metfundurlar.

Hz. Peygamberin Sancaktarı Şeyh Feyzullah Ensarî ve Evliyadan Şeyh Ebu Tahir Kürdî, Şeyh Şerefeddin El-Mahmudü'l-Mezdekanî, Şeyh Abdurrahman Kureysî, Memi Dede, Kara Baba, Şeyh Hamza ve Şems Bitlisî'nin biraderleri müellifinden Hoca Süleyman ile önceleri Akkoyunluların ve sonradan Sultan Selim Han Hazretlerinin yanında yer alarak, Osmanlı'ya pek çok hizmeti ve sadakatı bulunan Heşt Behişt adlı Farsça tarihin yazarı Mevlana İdris-i Bitlisî'nin pederleri tefsir sahibi Şeyh Hüsameddin Bitlisî Zeydan Mahallesinde metfundur.

Şeyh İshak Hatlanî, Şeyh Nurullah, Şeyh Mahmud, Şeyh Mahmud, Kara Şeyh ve müellifinden Keylanî / Geylanî ile Hatib ve Meşfizde? Hacı Sadullah Efendiler Hersan Mahallesi'nde metfundur.

Hazret-i peygamberin sancaktarı Şeyh Abdülvahab Hazretleri Kotum [Küçüksu, (köy), Tatvan / Bitlis], Mahmud Şinikî Hazretleri Hevris [Bölükyazı (köy), Bitlis], Şeyh Geylanî Magrebiyan [Keklikdüzü (köy), Bitlis] ve yine ululardan bir zat-ı muhterem Sızor [Döşkaya (köy), Bitlis] köylerinde yatmaktadırlar.

Çukur Nahiyesi [Güroymak (ilçe), Bitlis]: Hazır Baba şöhretiyle bilinen Şeyh Abdurrahman Hazretleri İrun [Gölbaşı (belde), Güroymak / Bitlis] Şeyh Ali Mıce Şeyhan [Çayarası (köy), Güroymak / Bitlis], Şeyh Ebu Tahir Hazretleri Karinuh, ismi belli olmayıp mezarının üzerinde genellikle gül bulunduğundan Gülbeşer olarak anılan bir şehit ile diğer bir şehit Pav [Yamaçköy (köy), Güroymak / Bitlis], Şeyh Abdülkadir, Şeyh Abdullah Mişkan [Kaleli (köy), Güroymak / Bitlis], Şeyh Hacı Pertük [Çallı (köy), Güroymak / Bitlis], Şeyh Mahmud Kurhak, Şeyh Mehmed ve Şeyh Abdurrahman Tagî Norşin [Güroymak, Bitlis] köylerinde yatmaktadırlar. Yine birçok şehit Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] Kalesi ile Kirkor Dağı zirvesiyle Morh-ı Ulya ve Süfla [Yukarıkolbaşı ve Aşağıkolbaşı (köy), Güroymak / Bitlis] veya Bizatun [Kavunlu (köy), Güroymak / Bitlis] ile Norşin köyleri [Güroymak (ilçe), Bitlis] civarında yatmaktadırlar.

Ahlat: İyaz bin Ganem [r.a] hazretlerinin oğlu Şeyh Abdurrahman Hazretleri Tunus [Tunus (mh), Ahlat / Bitlis] ve Selçuklu Emirlerinden Hasan Şah Taht-ı Süleyman [Taht-ı Süleyman (mh), Ahlat / Bitlis], Dede Maksud Hazretleri İki kubbe [İki kubbe (mh), Ahlat / Bitlis] mahallelerinde ve diğer yüzlerce ulu çeşitli mahallelerde metfundur.

Hizan: Şeyh Mehmed Bethayî?, Mir Davud, Molla Yusuf Evliya ve Seyyid Sabetullah ve Şeyh Hasan Haddad Hizan'da metfundur.

İspayert [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis]: Farsça'da ve Kürtçe'de gönülde yer eden hikmetli şiirleri bulunan Şeyh Teyran Şandis köyünde [Dayılar (köy), Hizan / Bitlis], Şeyh Sinan ve Şeyh Mehmed ...? ve Şeyh Davud Masus Köyünde [Özenli (mh), Hizan / Bitlis] ve Şeyh Sabri Hevt köyünde, Şeyh Alaaddin, Şeyh Yusuf Üsbislam köyünde [Doğrular (mh), Hizan / Bitlis], Şeyh Abid And köyünde, Şeyh Mehmed Kuran köyünde [Uzunyar (köy), Mutki / Bitlis], Şeyh Abdülbari Cırcak köyünde [Kalkanlı (köy), Hizan / Bitlis] metfundurlar.

Mutki: Gerek hayatında ve gerek öldükten sonra pek çok acayip kerametleri görülen Şeyh Süleyman Hazretleri Ziyaret'te [Ziyaret (mezra), Mutki / Bitlis] ve Şeyh Mahmud Batılmış [Akıncı (köy), Mutki / Bitlis] Köylerinde metfundurlar.

GENEL MALUMAT

İdare⁵⁴

[Transkripsiyon]

Rus istilasından evvel büyük bir mamure olan Bitlis şehri ve onu muhit olan mülhakatın geçirdiği hicret ve ondan sonra millî mücadelenin birkaç sene devam eden icabatı bu muhiti mühim bir mahrumiyete sevk etmiş ise de millî idarenin ve cumhuriyet idaresinin istikrarını müteakib her tarafda ciddi bir say u amel ve faaliyet başlamış ve vilayetin gerek asayişini, gerek iktisadî cereyanları mükemmel bir mecraya dökülmüştür. Asayiş numune-i imtisaldır. Hicretten sonra on bir vilayete dağılan Bitlis'in nüfus ve erbab-ı ticareti her tarafın âlem-i ticaretinin mühim bir amil oldukları halde henüz kendi memleketlerinin ticareti üzerinde amil olmakdan uzak bulunurlar. Fakat bu sene sırasında gösterildiği üzere her tarafda yollar şebekesinin ikmal, otomobil nakliyatının başlaması, şehirlerde harab emakinin ve müessesatın yeniden imarı gibi devamlı hadiseler bütün Bitlis'in mühr-i iktisadiyatını bir iki sene zarfında dağılmış nüfusunu da toplayacağına şüphe yoktur. Bitlis, Van Gölü havzasının en mutena ve en cazibeli bir şehridir. Trabzon'dan Musul'a kadar şimalden cenube Diyarbektir'e Tebriz ve İran demiryollarına kadar garbdan şarka giden iktisadî ve

54. Bu kısım 1925-1926 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

askerî hatların mültekasında ve bilhassa nakliyat-ı bahriyesi derdest-i ıslah olan Van Gölü'nün hemen mebedinde bulunmak itibarıyla ayrıca ehemmiyet-i mahsusesi vardır ve bilhassa devlet şimendiferlerinin mutasavver olan güzergâhında en canlı bir noktayı teşkil ediyor. Madeniyatı, ormanları, mevad-ı ibtidaiyesi, elektirik istihsali ve müessesat-ı sanayiye olan istidadı bir iki sene zarfında burasını mühim bir faaliyete sokacaktır.

İdare

[Sadeleştirme]

Rus istilasından evvel büyük bir imarı olan Bitlis şehri ile ona bağlı çevrelerin başından geçen göç ve ondan sonra millî mücadelenin birkaç sene devam eden birtakım gereklilikleri, bölgeyi mühim bir mahrumiyete sevk etmiş ise de millî idarenin ve cumhuriyet idaresinin istikrarıyla birlikte her tarafta ciddi bir gayret ve faaliyet başlamıştır. Vilayetin gerek asayiş, gerek iktisadî akışı mükemmel bir mecraya dökülmüştür. Güvenlik, bir temsil numunesidir.

Hicretten sonra on bir vilayete dağılan Bitlis'in nüfusu ve tüccarları, ticaret âleminin önemli bir noktasında olmasına rağmen henüz kendi memleketlerinin ticareti üzerinde etkili değildiler. Fakat bu sene yolların yapılması, otomobil nakliyatının başlaması, şehirlerde harap binaların ve müesseselerin yeniden imarı gibi devamlı hadiseler, bütün Bitlis'in ekonomisini ve dağılmış nüfusunu yeniden toplayacaktır. Bitlis, Van Gölü havzasının en itinalı ve en cazibeli şehridir. Şehir; Trabzon'dan Musul'a kadar kuzeyden güneye, Diyarbakır Tebriz ve İran demiryollarına kadar batıdan doğuya giden iktisadî ve askerî hatların bulunduğu yerdedir. Özellikle deniz nakliyatı, düzenlenen Van Gölü'nün hemen başlangıcında bulunmak itibarıyla özel bir öneme sahiptir. Bitlis, devlet trenlerinin tasarlanan güzergâhında en canlı noktayı oluşturuyor. Madenleri, ormanları, hammadde-leri, elektrik üretimine ve sanayiye olan kapasitesiyle bir iki sene içerisinde bölgeyi önemli bir faaliyete sokacaktır.

Umumî Malumat⁵⁵

[Transkripsiyon]

Vilayetin heyet-i umumîyesi itibarıyla mıntika-i mutedilede ise de kışın çok kar yağar. Arazi ekseriyetle arızalı dağlık ise de geniş ovaları da mevcuttur. Her taraf mebzul sulara malikdir. Köylüler kâmilan kasabalılar kısmen ziraatla iştigal eder. Muş Ovası gibi münbit ve mahsuldar arazisi ile Süphan ve Nemrut Dağlarının civarına tesadüf eden ve hayvanat-ı ehliye ve ağnam yetiştirmekle pek ziyade elverişli olan yaylalar şayan-ı kayd u tezkardır. İhracatının mühimleri koyun, sığır, yağ, yün, kitre, mazi, her türlü meyve çok miktarda pöstekidir. Bunlar Van, Erzurum, Diyarbakır, Halep, İstanbul'a sevk olunur. Bilhassa her biri yirmi liraya kadar satılmakta olan sansar derilerinin nefaseti şayan-ı zikrdır.

Genel Bilgiler

[Sadeleştirme]

Vilayetin konumu itibarıyla ılıman bir mıntıkada ise de kışın çok kar yağar. Arazisi genellikle dağlık ise de geniş ovaları da mevcuttur. Her taraf mebzul sulara sahiptir. Köylüler, tamamen, kasabalılar kısmen ziraatla meşgul olurlar. Muş Ovası gibi verimli arazisi ile Süphan ve Nemrut Dağlarının civarına tesadüf eden ve ehlî ve küçükbaş hayvanların yetişmesine elverişli yaylalar zikredilmeye değerdir. İhracatının en önemli ürünleri: Koyun, sığır, yağ, yün, kitre, mazi, her türlü meyve ve çok miktarda pöstekidir. Bunlar; Van, Erzurum, Diyarbakır, Halep ve İstanbul'a sevk edilir. Özellikle her biri yirmi liraya kadar satılmakta olan sansar derilerinin güzelliği, zikredilmeye değerdir.

55.Bu kısım 1926-1927 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Bitlis Merkez Kazası⁵⁶

[Transkripsiyon]

Merkez-i vilayet olan Bitlis'in merbut nahiyeleri ile birlikde nüfus-ı umumîyesi 20,844'dür. Bitlis merkez kazasında kabil-i zerî arazi 125,000 dönümden ibaretdir.

Maa-mülhakat Bitlis vilayeti dâhilinde 136,567 re's koyun ve keçi, 88,015 re's diğer hayvanat-ı ehliye vardır. Vilayetin kısm-ı azamında ormanlar ve vilayetin her tarafında faideli madenler vardır. Vilayetde ziraat bankası şubesi halinde idare edilmekde olub merbut sandıkları Van, Muş, Siird, Ahlat olub Bitlis Şubesinde Hizan, Mutki kazaları, Van Sandığına Erciş, Elbak, Gevar, Gevaş, Muradiye kazaları ve Siird Sandığına Garzan, Ahlat Sandığına Bulanık, Malazgird ve Muş Sandığına Varto kazaları idare olunmaktadır.

Bitlis merkez kazasının varidat-ı umumîyesi 87,614 lira, varidat-ı hususîyesi 65,138 lira ve belediye varidatı da 18,000 aded liradır.

Bitlis Merkez Kazası

[Sadeleştirme]

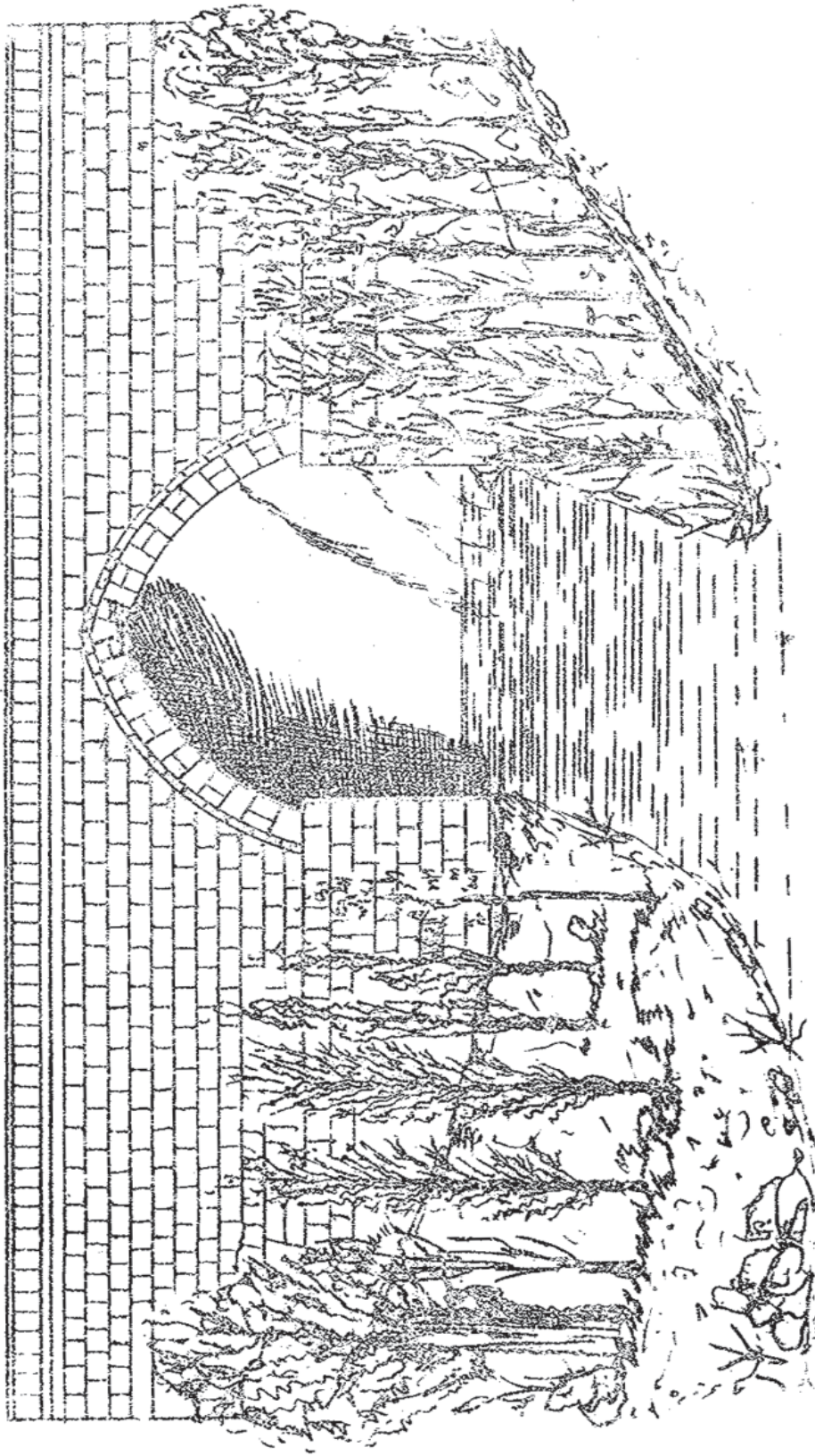
Vilayetin merkezi olan bu kazanın Bitlis'e bağlı nahiyeleri ile birlikte genel nüfusu, 20,844'tür. Bitlis merkez kazasında ekilebilir arazi miktarı 125,000 dönümdür.

Bitlis vilayeti dâhilinde 132,567 baş koyun ve keçi, 88,015 baş da diğer ehli hayvan vardır. Vilayetin ayrıca büyük bir kısmında ormanlar ve faydalı madenler vardır. Vilayette ziraat bankası şubesi halinde idare edilmekte olan sandıklar; Van, Muş, Siirt, Ahlat olup Bitlis Şubesinde Hizan, Mutki kazaları, Van Sandığına Erciş, Elbak, Gevar, Gevaş, Muradiye kazaları ve Siirt Sandığına Garzan, Ahlat Sandığına Bulanık, Malazgirt ve Muş Sandığına Varto kazaları idare edilmektedir.

Bitlis merkez kazasının genel geliri 87,614 lira, özel geliri 65,138 lira ve belediye geliri de 18,000 liradır.

56.Bu kısım 1925-1926 Devlet Salnamesinin Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

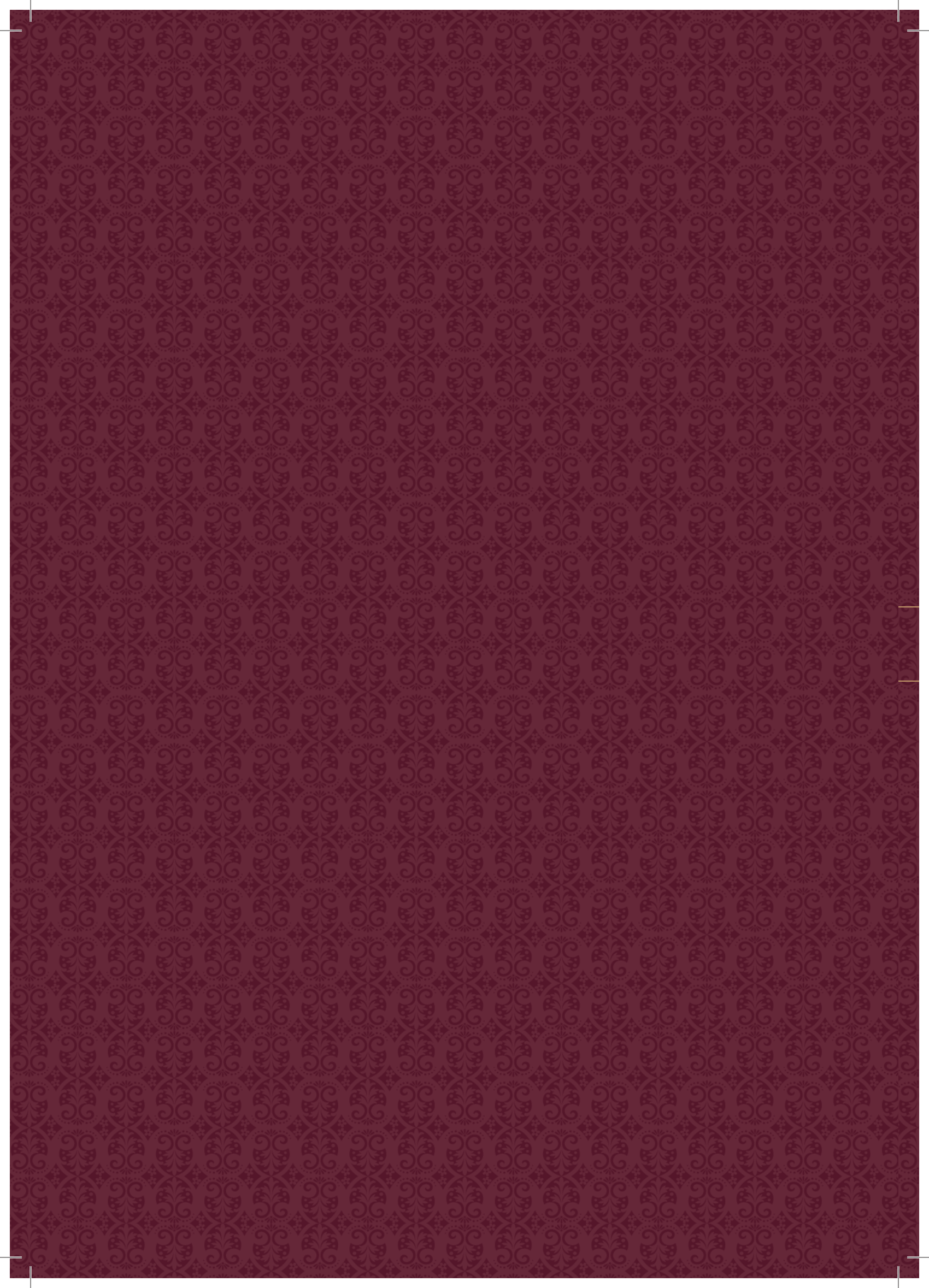

المجلد متر و سطره ماله باşı کورپی

- Altı buçuk metre vüsatinde Mahallebaşı Köprüsü (1892-1893 Bitlis Vilayet Salnamesi).

ADİLCEVAZ KAZASI

Adilcevaz Kazası⁵⁷

[Transkripsiyon]

Adilcevaz kazası Van bahiresinin garb-ı şimalîsinde kâin ve şarken Erciş, şimalen Bitlis vilayetine tabi Malazgird, cenuben Ahlat kazalarıyla mahduddur.

Ahalisi Türk, Kürd, Çerkes, Ermeni milletlerinden ibaret olup bunlar kendi lisanlarıyla mütekellim oldukları gibi umumen Türkçe de tekellüm ederler.

Merkez-i idaresi olan Adilcevaz hemen bin haneyi havi ve sekiz cami-i şerif, bir mekteb-i rüşdî, bir medrese, iki kilise, müteaddid sıbyan mekatibini cami cesim ve kadim bir kasabadır.

Her tarafından la-yuadd vela yuhsa çeşmeler, ırmaklar carî olup bağlarının bağçelerinin letafet ve nezareti ve itidal-i ab u hevası cidden hayat-efzadır.

Ceviz, zerdali, kayısı, elma, armud gibi fevakihi pek mebzul ve hele lezzeti bu havalide emsali bulunmayan kayısı ve zerdalisi meşhurdur.

Nefs-i kasabada ziraate elverişli pek o kadar vasi arazi yoğise de kura-yı mülhakasının arazisi gayet vasi ve münbit ve her nev hububat yetiştirmeğe müsaid olup kesretle husule gelen buğday, arpa, çavdar gibi mahsulat, ihtiyacat-ı ahaliyi temin eyledikten başka merkez-i vilayete ve vilayat-ı mütecavireye külliyyetli ihracat ve sevkiyat dahi vuku bulur.

Adilcevaz ser-a-pa ceviz ağaçlarıyla memlu adeta bir meşe halinde bulunmasından dolayı ewvelle-ri "Vadiü'l-cevaz" namını almış ve mürur-ı zamanla bu tabir duçar-ı tahrif ve tağyir olarak el-yevm kitabet-i Türkiyye'de "Adilcevaz" lafzına tebeddül etmiştir.

Adilcevaz kasabasının cihet-i şimalisinde ve Sübhan nam cebel-i cesimin garb-ı cenubîsinde kâin Suti / Sütey namıyla mevsüm vasi bir yaylak mevcut olup kutr-i muhitîsi heman dört saat kadar vardır.

Bu yaylakda kesretle husule gelen giyah hayvanatın ulufe-i şitaiyesi olmak üzere her sene hazi-randa kasaba ve oraya civar birkaç karye ahalisi tarafından biçirildikten sonra bütün hayvanat orada yaylatdırılır. Bu cesim ovada mevcut olan sazlıktan her sene biçirilerek güzel hasırlar imal olunur.

[Sadeleştirme]

Adilcevaz kazası Van Gölü'nün kuzeybatısında bulunup, doğudan Erciş, kuzeyden Bitlis vilayetine tabi Malazgirt, güneyden de Ahlat kazalarıyla sınırdır.

Ahalisi Türk, Kürt, Çerkes ve Ermeni milletlerinden ibaret olup, bu toplulukların her biri kendi dillerini konuştukları gibi genelde Türkçe de konuşurlar.

İdarî merkezi olan Adilcevaz kasabası bin hane, sekiz cami, bir rüştiye mektebi, bir medrese, iki kilise ve birkaç sıbyan mektebini içerisine alan büyük ve eski bir kasabadır.

Kazanın her tarafında sayısız çeşmeler, ırmaklar akmakta olup, bağlarının bahçelerinin letafeti ile havası ve suyu cidden ömür uzatır.

57.İlgili kısım Hicrî 1315 (1897-1898) Van Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Ceviz, zerdali, kayısı, elma, armut gibi yemiş ve meyveleri pek boldur. Hele lezzeti bu havalide emsali bulunmayan kayısı ve zerdalisi meşhurdur.

Kasaba merkezinde ziraata elverişli pek o kadar geniş arazi yoksa da, Adilcevaz'a bağlı köylerin arazisi gayet geniş ve verimlidir. Bu arazi her tür hububat yetiştirmeye müsait olup çoğunlukla buğday, arpa, çavdar gibi mahsulat, halkın ihtiyacını giderdikten sonra vilayet merkezi ile civardaki vilayetlere ihraç ve sevk edilir.

Adilcevaz, baştan ayağa ceviz ağaçlarıyla dolu adeta bir meşe halinde bulunmasından dolayı evveleri "Vadiü'l-cevaz" namını almış ve zamanla bu tabir bozulup değişerek bugün kitabet-i Türkçe'de "Adilcevaz" lafzına dönüşmüştür.

Adilcevaz kasabasının kuzeyinde ve Süphan Dağı'nın güneybatısında bulunan Suti / Sütey Yaylası'nın çevresi dört saat kadardır. Bu yaylakta çoğunlukla husule gelen bitkiler, hayvanların kışlık yemi olmak üzere her sene haziranda kasaba ve oraya civar birkaç köy ahalisi tarafından burası biçtirildikten sonra, bütün hayvanlar orada yaylattırılır. Bu büyük ovada mevcut olan sazlıklar her sene biçtirilerek güzel hasırlar imal edilir.

Adilcevaz Kazası⁵⁸

[Transkripsiyon]

Van Gölü kenarında sath-ı bahrden bin sekiz yüz metre irtifaında bulunan Adilcevaz kasabasının elyevm nüfusu beş bindir. Kazada sath-ı bahrden 4340 metre irtifaında (Süphan Dağı) ve 2000 metre irtifaında (Pani Dağı) ve 2500 metre irtifaında Suti / Sütey Yaylası vardır.

Kazada bu sene 10000 dönüm buğday, 20000 dönüm çavdar, 10000 dönüm arpa, zer idilüb vasatî bir milyon kilo buğday bir milyon kilo arpa, iki milyon kilo çavdar istihsal olunarak bunlardan yüz bin kilo buğday, yüz bin kilo arpa, iki yüz bin kilo çavdar Bitlis ve Erciş'e ihraç olunur. On dört bine yakın koyunu olub on iki bin kıyyeden ibaret olarak istihsal edilen tulum peyniri Erciş'e ve Bitlis'e ve on bin kıyye yapağı da Erzurum'a sevk olunur. Kazanın Arin [Göldüzü (köy), Adilcevaz / Bitlis] karyesi civarında Arinköy namıyla maruf ve beş kilometre murabbaındaki gölden (karbonat disod) [sodyum karbonat] çıkarılmaktadır. Karbonatı tefrik edilmeksizin toprakla örtülmüş olan hane damlarının üzerine yağmur sızması için mahlut karbonat konulur. Halbuki fennî bir surette işlenilecek olursa senevî bir milyon kiloya karib ihracat yapması kabildir.

Merkez-i kasabada iki yüz dönüm zerdali ve yüz elli dönüm ceviz ağaçları olub senevî yüz bin kıyye zerdali ve kırk bin kıyye ceviz Erciş, Bitlis, Karaköse [Ağrı], Malazgird, Bulanık ve Muş ve Tutak kazalarına sevk edilir.

Kazada yalnız bir mekteb ve altmış müdavim talebesi vardır. [1]340 [1924] senesi varidat-ı umumiyesi 8867, varidat-ı hususiyesi 1998, belediye varidatı 242 aded liradır. Kazada Teyyare, Hilal-i Ahmer, Himaye-i Etfal cemiyetleri vardır.

[Sadeleştirme]

Van Gölü kenarında deniz seviyesinden bin sekiz yüz metre yükseklikte bulunan Adilcevaz kasabasının şu anki nüfusu beş bindir. Kazada, deniz seviyesinden 4340 metre yükseklikte Süphan Dağı ve deniz seviyesinden yine 2000 metre yükseklikte Pani Dağı [Erciş'e bağlı Taşlıçay köyü bölgesinde] ve deniz seviyesinden 2500 metre yükseklikte Suti / Sütey Yaylası bulunur.

58.İlgili kısım 1925-1926 yıllarına ait Devlet Salnamesinin Van Vilayeti kısmından alınmıştır.

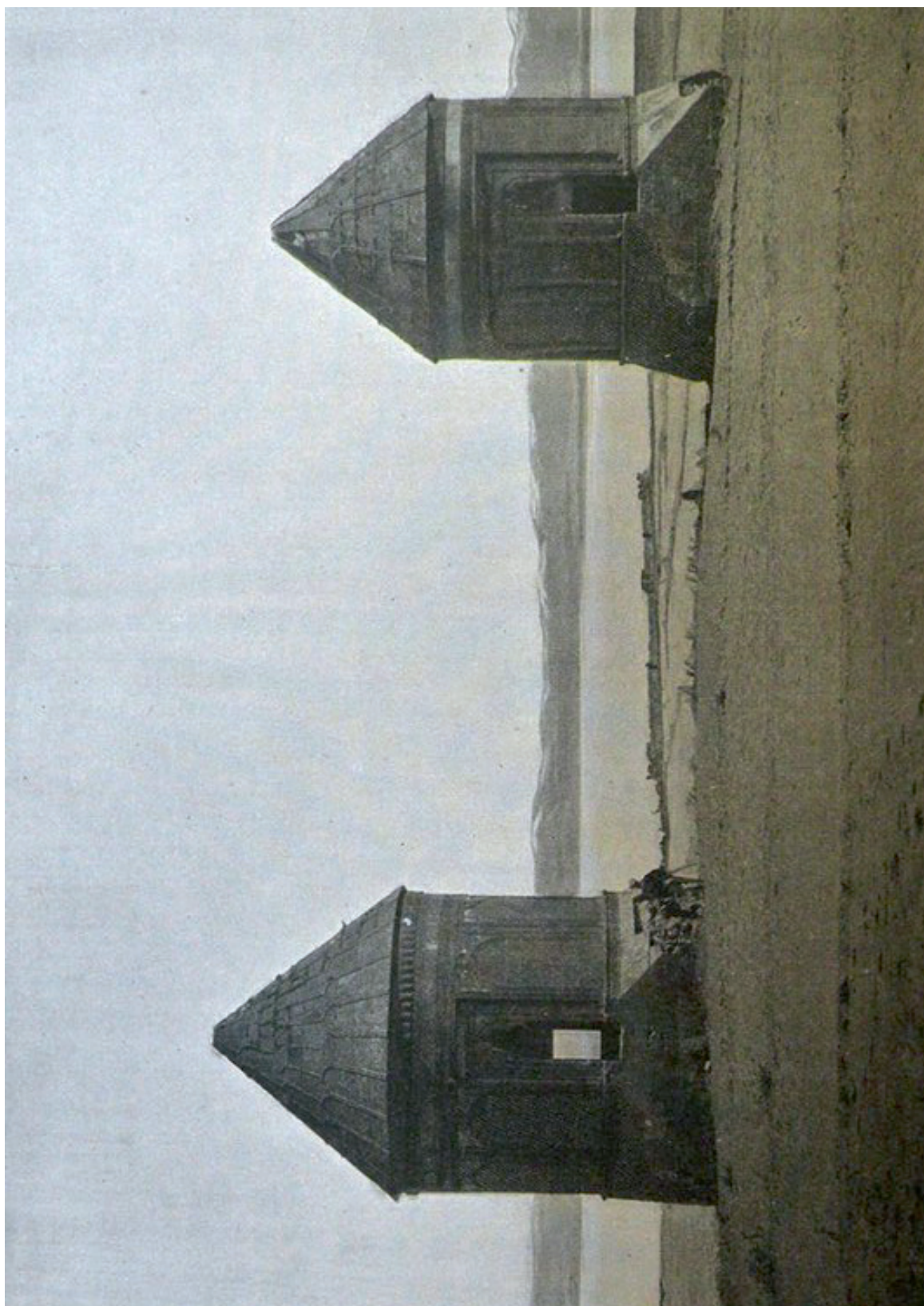

Kazada bu sene 10000 dönüm buğday, 20000 dönüm çavdar, 10000 dönüm arpa ekilip, ortalama bir milyon kilo buğday, bir milyon kilo arpa, iki milyon kilo çavdar elde edilmektedir. Bunlardan yüz bin kilo buğday, yüz bin kilo arpa, iki yüz bin kilo çavdar Bitlis ve Erciş'e ihraç edilir. Kazanın on dört bine yakın koyunu olup, on iki bin kıyyeden ibaret olarak üretilen tulum peyniri Erciş'e ve Bitlis'e ve on bin kıyye yapığı da Erzurum'a sevk edilir. Kazanın Arin [Göldüzü (köy), Adilcevaz / Bitlis] köyü civarında Arinköy namıyla bilinen ve beş kilometrekare gölden (karbonat disod) [sodyum karbonat] çıkarılmaktadır. Karbonatı ayrılmadan, toprakla örtülmüş olan hane damlarının üzerine yağmur sızması için mahlut karbonat konulur. Hâlbuki bu karbanot fennî bir surette işlenecek olsa; yıllık bir milyon kiloya yakın ihracat yapılması mümkündür.

Kasaba merkezinde iki yüz dönüm zerdali ve yüz elli dönüm ceviz ağacı olup, bu ağaçlardan yıllık yüz bin kıyye zerdali ve kırk bin kıyye ceviz Erciş, Bitlis, Karaköse [Ağrı], Malazgirt, Bulanık, Muş ve Tutak'a sevk edilir.

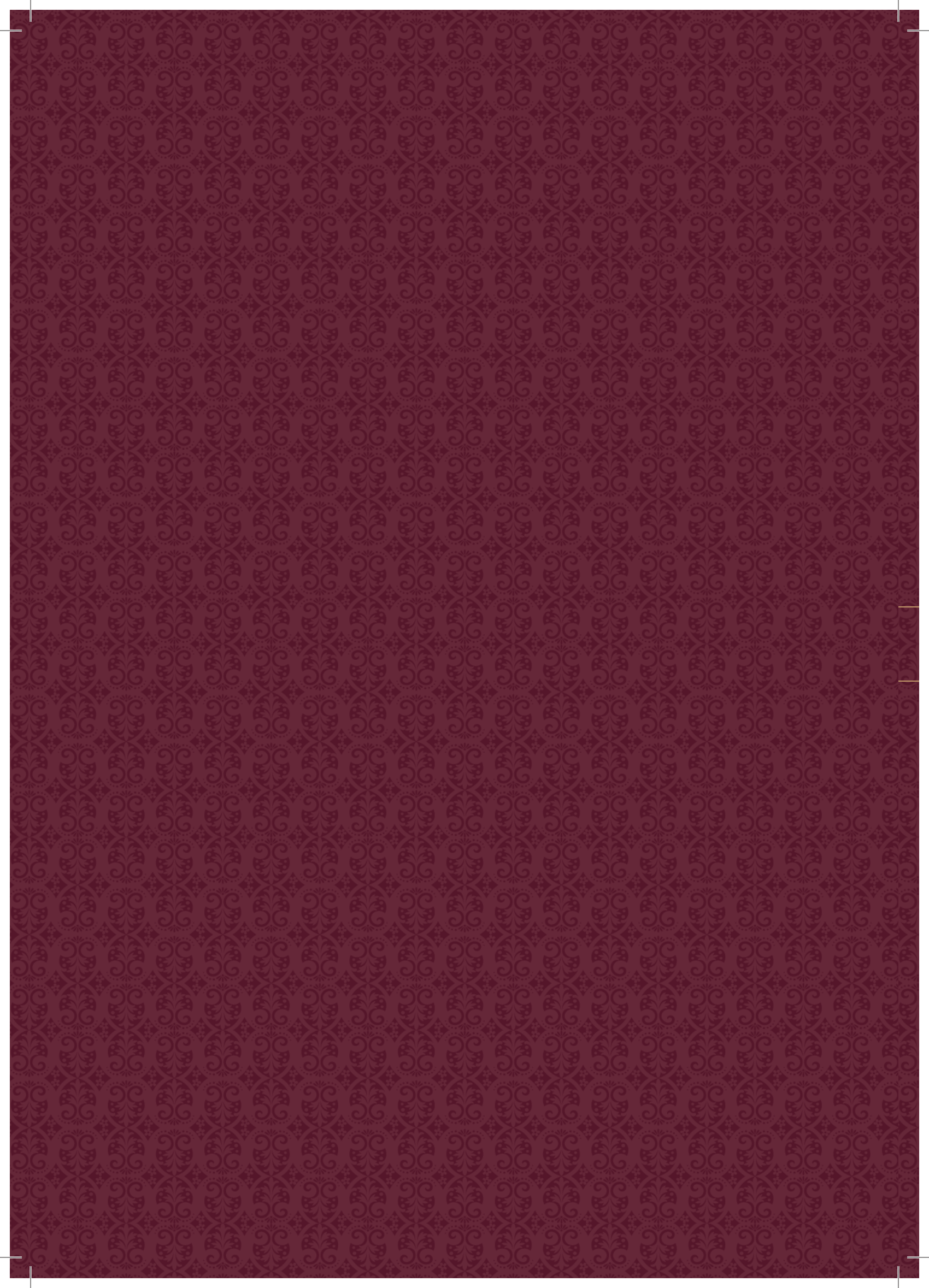
Kazada sadece bir mektep ve bu mektebe devam eden altmış talebe vardır. Kazanın 1924 yılı genel geliri 8867, özel geliri 1998, belediye geliri ise 242 liradır. Kazada Teyyare, Kızılay, Çocuk Esirgeme kurumları vardır.

Ahlat-Kümbetler, H.F.B Lynch, Armenia Travels and Studies, Vol II, London, 19. Yy.

AHLAT KAZASI

Ahlat Kazası⁵⁹

[Transkripsiyon]

Van bahiresinin sahil-i garbîsinde bulunub, şarken Adilceviz şimalen Malazgird ve Bulanık kazaları, garben Nemrud silsile-i cibali ve şark-ı cenubîsi Van bahiresiyle mahdud bulunan ve merkez-i vilayete 10 ve muhit-i idaresi 24 saat olan Ahlat kazası ahalisi Türk ve Kürt ve Çerkez ve Ermeni milletlerinden ibaretdir. Cümlesi kavmiyetlerine mahsus lisanla mütekellim bulundukları gibi umumiyetle Türkçe de tekellüm ederler.

Merkez-i kaza yedi mahalleden müteşekkil bir kasaba olub nefs-i kasabada bulunan kale içinde iki cami bir minare ve mahallatında beş ve kura-yı mülhakada iki cami vardır.

Kale içindeki camilerden biri cennet-mekan Sultan Selim Han-ı Evvel Hazretleri asrında 932 tarihinde sahibü'l-hayr İskender Paşa ve diğeri mazanne-i kiramdan Kadı Mahmud Efendi ve İki kubbe Mahallesi'ndeki cami-i şerifte 886 tarihinde Bayındır Bey tarafından inşa olunmuştur.

Kadimen mevcut bulunan kalenin asarı henüz mer'î bulunduğu gibi diğerkalenin tesis ve inşasına cennet-mekan Sultan Selim Han Hazretleri devrinde başlanılmış ve firdevs-aşıyan Sultan Süleyman Han Hazretlerinin ahd-i saltanatlarında karin-i hitam olmuştur.

Kaza dâhilinde devri altı saat mesafeyi havî (Nazik) ve yarım saat devrinde (Yam) Gölleri ve Çukur nahiyesine aid malumatda keşide-i silk-i beyan olunduğu vechle Nemrud silsile-i cebeliyesi zirvelerinde müteaddid göller vardır. Menbaları Akarak [Demirkapı (Köy), Bulanık/Muş] ve Develik [Develik (köy), Ahlat / Bitlis] ve Sor [Uludere (köy), Ahlat / Bitlis] ve Patnos [Soğanlı (mezra), Ahlat / Bitlis] karyeleri civarında bulunan ve kaza dâhilinden cereyan eden dört ırmak ve mezkûr Yam Gölü bahireye munsabb olurlar.

(Nazik) Gölü gayet engin olub mevsim-i şitada incimad ve üzerinden araba geçirilecek derecede tasallüb eder. Suları berrak ve leziz olan şu göl ve nehirlerde bazı nev balık bulunur.

Kısmen bu kaza dâhilinde bulunan ve bazı mahalleri meşelik ise de birçok yerleri köse olan Nemrud ve kazanın şimal-ı şarkîsindeki Süte Cebeli şayan-ı tezkâr cibali-i cesimeden olub her tarafından cereyan eden miyah-ı lezize ve vasi yaylaklarıyla şöhretlenirler.

Kaza, evelleri zelazil-i şedide gibi bazı sademata uğrayıp evailde aktar-ı âlemde mevcudiyetini ilan eden mamuriyeti haraba dönmüş ve 1051 sal-i ferah-falinde cennet-mekan Yavuz Sultan Selim Han-ı Evvel Hazretleri tarafından esbab-ı mamuriyeti temin ve tehiyye buyurulmuştur. Mevcud olan alaim ve asar buranın mamuriyet-i fevkalade-i kadimesine birer bürhan-ı kemaldır. Hele sanat-ı nefise-i mimariyenin buraca imkânın son derecelerine kadar ilerledilmiş olduğunu hâlâ da enzârı tehiz eden asar ve enkazı isbat etmektedir. Ab u heva-yı mahallî müntehab ve latif ve mutedil ve kış yazına galibdir. Kasaba sahilde vaki olduğu için fevkalade ve ruh-efza bir letafet-i manzaraya malikdir.

Mahsulat-ı mahalliye hinta, çavdar, şair, mercimek, nohud, kendir tohumu, bal, yağ, peynir, gayet a'la kayısı, zerdali, vişne, elma, armud, kiraz, ceviz, üzüm, badem, kavun, karpuz, hıyar, şalgam, patates, domates, lahana, turp, bakla, pancar, yonca vesair sebzeden ve mamulat ve mensucatı araba çift edevatı, kilim, keçe, bez, çorab ve Çerkez şayakları gibi şeylerden ibaretdir.

[Sadeleştirme]

Van Gölü'nün batı sahilinde bulunup; doğudan Adilceviz, kuzeyden Malazgirt ve Bulanık kazaları, batıdan Nemrud Dağı silsilesi, güneydoğudan Van Gölü'yle çevrilidir. Vilayet merkezine 10 saattir.

59.İlgili kısım H. 1310 [1892-1893] yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Çevresi 24 saat olan Ahlat kazasının halkı, Türk, Kürt, Çerkez ve Ermeni milletlerinden ibarettir. Bu milletlerin hepsi kendi dilleriyle konuştuğu gibi genellikle Türkçe ile de konuşurlar.

Kaza merkezi yedi mahalleden oluşur. Kasaba içinde bulunan kale içinde iki cami, bir minare ve mahallelerinde beş camii ile bağlı köylerde iki cami bulunur. Kale içerisindeki camilerden biri Yavuz Sultan Selim Han asrında Hicrî 932 [1525]⁶⁰ tarihinde hayır sahibi İskender Paşa tarafından ve diğeri Kadı Mahmud Efendi tarafından yaptırılıp; İkikubbe Mahallesi'ndeki cami ise Hicrî 886 [1481] tarihinde Bayındır Bey tarafından inşa ettirilmiştir. Eskiden mevcut olan kalenin kalıntıları şu anda da mevcut olduğu gibi; diğer kalenin tesis ve inşasına Sultan Selim Han Hazretleri devrinde başlanılmış ve kale Sultan Süleyman Han Hazretlerinin saltanatı içerisinde son bulmaya yaklaşmıştır.

Kaza dâhilinde, etrafı altı saatlik bir mesafede olan Nazik Gölü ve yine yarım saatlik mesafede bulunan Yam Gölleri olup Çukur nahiyesine ait bilgilendirmede de yazıldığı üzere Nemrut Dağı'nın zirvelerinde de çeşitli göller bulunmaktadır. Göllerin kaynakları Akarak [Demirkapı (Köy), Bulanık/Muş], Develik [Develik (köy), Ahlat / Bitlis], Sor [Uludere (köy), Ahlat, Bitlis] ve Patnos [Soğanlı (mezra), Ahlat / Bitlis] köyleri yakınında bulunan ve kaza içerisinden akan dört ırmak ve Yam Gölü ile beraber Van Gölü'ne dökülür. Nazik Gölü gayet engin olup, kış mevsiminde donar ve üzerinden araba geçirilecek derecede katılaşıp. Suları berrak ve leziz olan göl ve nehirlerde bazı tür balıklar bulunur.

Kaza dâhilinde bulunan ve bazı bölgeleri meşelik ise de birçok yeri köse olan Nemrut ve kazanın kuzeydoğusundaki Süte Dağı, zikredilmeye değer yüksek dağlardandır. Bu dağ, her tarafından akan lezzetli sular ve geniş yaylaklarıyla şöhretlidir. Ahlat önceleri şiddetli bazı depremlere uğrayıp harabeye dönmüş, Yavuz Sultan Selim Han Hazretleri tarafından imarı yaptırılmıştır. Mevcut olan eserler, buranın eski olağanüstü imarının delilidir. Hele mimarî sanatının enfesliğinin en yüksek noktasına gelindiği, göz kamaştıran eserlerden ispatlıdır. Havası latif ve ılıman fakat kışı yazına galiptir. Kasaba sahilinde olduğu için, olağanüstü ve ruh açan bir manzaraya sahiptir. Yerel mahsuller: Buğday, çavdar, arpa, mercimek, nohut, kendir tohumu, bal, yağ, peynir, kayısı, zerdali, vişne, elma, armut, kiraz, ceviz, üzüm, badem, kavun, karpuz, hıyar, şalgam, patates, domates, lahana, turp, bakla, pancar, yonca vs. sebzedir. Üretim ve dokumaları araba, çift aletleri, kilim, keçe, bez, yumurta, çorap ve Çerkez şayakları gibi şeylerdir.

Ahlat Kazası⁶¹

[Transkripsiyon]

Ahlat kazası dört yüz yirmi tarihinde Selçukîler yedinde iken altı yüz kırk tarihinde Cengiz Han ve sekiz yüz yirmi tarihinde de Timurlenk sedmesine uğrayub ahalinin çoğu nakl-ı hane etmiş ve Şah İsmail zamanında İranîlerin yed-i zabtına geçmiş ise de dokuz yüz yirmi tarihinde Sultan Selim-i Evvel Hazretleri tarafından feth ile İranîler tebid edilerek bin on bir tarihinde dahi Şeyh Abbas gelüb istila etmiş ise de aradan çok zaman geçmeksizin yani 1050 tarihinde doğrudan doğruya hükümet-i adile-i Osmaniyeyle ilhak olunarak [H.]1282 tarihine kadar müdiriyet unvanıyla idare olunmuş ve ondan sonra kaymakamlığa tahvil ile [H.]1295 tarihine kadar bazen Van'a ve bazen Muş'a merbut olub ondan sonra Bitlis vilayetine mülhak olmuştur.

Kazanın cihet-i şarkiyesi Adilcevaz ve şimali Malazgird ve Bulanık kazaları ve garbîsi Nemrud ve cenub-ı şarkîsi Van Gölü'yle muhatdır. Kaza yedi mahalle ve yirmi bir karyeyi şamil olub merkez-i idaresi Erkizan Mahallesi'dir. Kazanın merbut olduğu Bitlis vilayetine on saat mesafesi olub dai-ren-madar yirmi dört saat itibarındadır.

60. Verilen tarih Yavuz Sultan Selim dönemine rastlamamakta ve oğlu Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarına denk gelmektedir.

61. İlgili kısım H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Kazanın cihet-i garbîsinde Van Gölü'nün sathında tahminen altı yüz metre irtifaında Nemrud Dağı ve şimal-i şarkîsinde dahi Suti [Sutey olmalı] Dağı namıyla cesim dağlar bulunub kazanın şimal-i garbında Nazik Gölü vardır ki etraf-ı erbaası tahminen beş saatden ibaretdir. Nemrud Dağı'nda dahi iki göl olub cümlesinin suları tatlı ve mecraları yokdur. Nazik Gölü'nde senevî iki bin kuruşluk balık sayd olunur.

Dâhil-i kazada dört nehir vardır ki bunun birisinin menbaı kazanın vasatında Akarak karyesi [Demirkapı (Köy), Bulanık/Muş] civarından nebean ile tahminen altı kilometre şarkdan garba cereyan etdikden sonra on kilometre de şimalden cenuba akub Harabeşehir nam mevkide Van Gölü'ne dökülür. Diğer kazanın şimal-i şarkında vaki Develik [Develik (köy), Ahlat / Bitlis] karyesi civarından bed ile on üç kilometre kadar şarkdan garba kadar ve on iki kilometre de şimalden cenuba cereyan etdikden sonra Karmuç Çayı namını alarak yine Van Gölü'ne munsabb olur. Diğer ikisi kazanın şarkında olub biri Sor diğeri Patnos Irmakları namıyla bunlar dahi Van Gölü'ne akar. Suları tatlı olub balık sayd olunur. Yalnız Harabeşehir Çayı üzerinde Selçukîlerden Hasan Şah Zaviyedarı Şeyh Ali tarafından bin iki yüz tarihinde bina edilmiş bir aded kâgir köprü olub takriben kırk zira tulunde bulunmuşdur.

Nefs-i Ahlat kasabasındaki kale derununda iki cami olub birisi 902 tarihinde ve Sultan Selim-i Evvel zamanında İskender Paşa ve diğeri daha sonra mazanne-i kiramdan Kadı Mahmud Efendi ve İki kubbe Mahallesi'nde 886 tarihinde keza Selçukîlerden Bayındır Beg tarafından bina ve inşa idilmiştir. Bunların mürrur-ı zaman ile evkafları munderis olarak mezkûr camiler hal-i harabiye yüz tutmuşdur. 90 tarihinde Kırklar ve 75 tarihinde Süleyman [Taht-ı Süleyman] 88 tarihinde Erkizan Mahallelerinde [1]306 tarihinde kura-yı mülhakadan Sor [Uludure (köy), Ahlat / Bitlis] ve [1]302 tarihinde Hulik [Otluyazı (köy), Ahlat / Bitlis] karyelerinde ahalileri tarafından bina ve inşa edilmiş birer mescid olub el-yevm mamurdurlar. Kazada on yedi atik künbed olub bunlardan altısı münhedim ve diğerleri az çok tamire muhtacdır. Mezkûr künbedlerden 678 tarihinde vefat etmiş olan Hasan Timur ve 680 tarihinde vefat eden Bogatay Ağa ve 700 tarihinde vefat eden Emir Şadi Ağalar ve 886 tarihinde vefat etmiş olan Sultan Bayındır künbedleri olduğu üzerlerinde bulunan tarihinden istidlal olunmuşdur.

Kazada; hinta, çavdar, şair, zegerek, nohud, mercimek, darı ve gilgil gibi hububat hasıl ve erik, elma, armud, ceviz, kiraz, üzüm, badem, şilor, tut, şeftali, fındık, iğde, vişne, karpuz, kavun, lahana, şalgam, turp, bakla, kartol, badılcın, domates, kabak gibi mütenevvia husule gelür ve bunlardan yalnız eriğin bazen hariç-i kazaya ihracatı vuku bulur.

Kaza dâhilinde Nemrud Dağı'ndan başka orman olmayub bu da ahali tarafından lüzumuna göre ihrak için kat ve sarf edilir ve ağaçlarına palud [palamud] ve sakız ve dağ kavağı tabir olunur.

Derun-ı kasabanın Kale Mahallesi'nde dokuz yüz otuz iki tarihinde ve Sultan Selim-i Evvel asrında inşasına bed olunub Sultan Süleyman Kanunî zaman-ı saltanatında ikmal edilmiş bir kale olub mezkûr kalenin şimdi dış duvar ve kapıları harab olmuş ise de el-haletü hazihi asar ve heyet-i asliyesi görülmektedir.

Derun-ı kasabanın Tunus Mahallesi'nde sahabe-i kiramdan Muaz ibn Cebel (r.a) Hazretlerinin mahdum-ı alileri Abdurrahman ve Taht-ı Süleyman Mahallesi'nde Selçukîlerden altı yüz yetmiş üç tarihinde Hasan Şah ve İki kubbe Mahallesi'nde Dede Maksud ve Erkizan Mahallesi'nde 367 tarihinde vefat eden Hevabî? Hazretleri ile sair izze-i kiram ve şüheda-yı azam hazeratının merkad ve medfenleri var ise de tarih-i vefatlarına dair malumat-ı sahihe ve tarihiye olmadığı gibi evkafları dahi yoktur.

Kaza ahalisinin ekserisi rencberliğe aşina olub bunlar çift alat ve edevatıyla icra-yı sanat ederler. Kazanın merkez ve mülhakatında yirmi beş değirmen ve on dokuz dinekhane olub han, hamam,

kahve ve saire gibi şeyler yokdur.

Kazanın Erkizan Mahallesi'nde bir aded hükümet konağı vardır. Kışla ve saire yokdur. Mezkûr hükümet konağı üç yüz on iki senesinde iane suretiyle bina ve inşa edilüb ma-habishane fevkanî ve tahtanî yirmi üç odayı müstemildir.

Kazada fusul-i erbaa hükmünü tamamıyla icra edemeyüb kış beş buçuk ay imtidad eder yani teşrin-i evvel yirmisinde kar nüzule başlar nisan on beşine kadar zail olur. Bürudet tahte's-sıfır on beş dereceyi nadiren tecavüz eder ve yaz ile kışın hararet ve bürudeti hemen müsavat derecesindedir.

Kazaca nakliyat araba ve merkeb ve bargir ile icra-yı ziraat ve haraset çift alat ve edevatıyla ve usul-i kadime ile ifa ve imal olunur.

Kazanın garb cihetinde Nemrud Dağı'nın birkaç yerinde madeni sıcak suları vardır. Lakin şimdiye kadar tahlil edilmemiştir. Kazanın şimal-i garbîsinde Suti [Sutey olmalı] Yaylası namıyla cesim otlakiye ve derununda müteaddid leziz sular vardır. İş bu yaylak kaza ahalisinin taht-ı tapu ve tasarrufunda olub biçenekleridir. Kaza dâhilinde hayme-nişin olarak başlıca aşair ve kabail yokdur.

[Sadeleştirme]

Ahlat kazası, H. 420 [1029] yılında Selçuklular elindeyken, H. 640 [1243] yılında Cengiz Han'ın, H. 820 [1418] yılında de Timurlenk'in darbesine uğramıştır. Ahlat halkının çoğu bu durumdan dolayı evlerini taşımışlardır. Şah İsmail zamanında, İranlıların eline geçmiş ise de; H. 920 [1515] yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilerek; İranlılar bölgeden kovulmuştur. H. 1011 [1603] yılında Şeyh Abbas, bölgeyi istila etse de, aradan çok zaman geçmeksizin H. 1050 yılında [1641] yılında bölge, doğrudan Osmanlı'nın hâkimiyetine dâhil edilmiştir. H. 1282 [1866] yılına kadar müdürlük unvanıyla idare olunan Ahlat, ondan sonra kaymakamlığa dönüştürülmüştür. H. 1295 [1878] yılına değin bazen Van'a, bazen Muş'a bağlanmış; ondan sonra Bitlis vilayetine ilhak edilmiştir.

Kazanın doğu tarafı Adilcevaz, kuzeyi Malazgirt ve Bulanık kazaları, batısı Nemrut, güneydoğusu Van Gölü'yle çevrilidir. Kazada yedi mahalle ve yirmi bir köy bulunmakta olup, kazanın idare merkezi Erkizan Mahallesi'dir. Ahlat, bağlı olduğu Bitlis vilayetine on saat mesafede olup, çevresi yirmi dört saattir.

Kazanın batısında Van Gölü'nün düzeyinde, tahminen altı yüz metre yüksekliğinde Nemrut Dağı, kuzeydoğusunda Suti [Sutey olmalı] Dağı adlarıyla büyük dağlar bulunmaktadır. Ahlat'ın kuzeybatısında Nazik Gölü vardır ki; 4 tarafı tahminen beş saattir. Nemrut Dağı'nda da iki göl bulunmakta olup, hepsinin suları tatlı ve akıntıları yoktur. Nazik Gölü'nde yıllık iki bin kurşluk balık avlanmaktadır.

Kaza dâhilinde dört nehir vardır ki; bunlardan birisinin kaynağı, kazanın ortasındaki Akarak [Demirkapı (Köy), Bulanık/Muş] köyünden doğmakta, tahminen altı kilometre doğudan batıya aktıktan sonra on kilometre de kuzeyden güneye akarak Harabeşehir [Harabeşehir (mh), Ahlat / Bitlis] adlı mevkide Van Gölü'ne dökülmektedir. Diğer nehir, kazanın kuzeydoğusundaki Develik [Develik (köy), Ahlat / Bitlis] köyü civarından başlayarak on üç kilometre kadar doğudan batıya, on iki kilometre kuzeyden güneye aktıktan sonra Karmuç Çayı adını alarak Van Gölü'ne dökülür. Diğer iki nehir Ahlat'ın doğusundadır. Bunlardan biri Sor [Uludure (köy), Ahlat / Bitlis] diğeri Patnos [Soğanlı (mz), Ahlat / Bitlis] Irmakları adlarıyla Van Gölü'ne akarlar. Suları tatlı olup balık da avlanmaktadır. Ayrıca Harabeşehir Çayı üzerinde Selçuklulardan kalma Hasan Şah, Zaviyedarı Şeyh Ali tarafından 1200 yılında yapılmış bir köprü vardır.

Ahlat kasabasındaki kale içerisinde iki cami olup, bunlardan birisi H. 902 [yıl yanlış olmalı] yılında Yavuz Sultan Selim zamanında İskender Paşa tarafından ve diğeri daha sonra Kadı Mahmud Efendi

tarafından inşa edilmiş olup, İkikubbe Mahallesi'nde H. 886 [yıl yanlış olmalı] yılında Selçuklulardan Bayındır Bey tarafından inşa edilmiştir. Bu eserlerin zaman geçtikçe vakıflarından eser kalmamış, bahsi geçen camiler harap bir hale dönmüştür. H.[12] 90 [1874] yılında Kırklar, H. [12]75 [1859] yılında Süleyman [Taht-ı Süleyman], H. [12]88 [1872] yılında ve Erkizan Mahallelerinde, H. [1]306 [1889] yılında Sor [Uludure (köy), Ahlat / Bitlis], H. [1]302 [1885] yılında Hulik [Otluyazı (köy), Ahlat / Bitlis] köylerinde halk tarafından inşa edilmiş olan mescitler halen ayakta dururlar. Ahlat'ta on yedi eski kümbet bulunup, bunlardan altısı yıkılmıştır. Diğerleri de az çok tamire muhtaçtır. Bu kümbetlerin H. 678 [1280] yılında vefat etmiş olan Hasan Timur, H. 680 [1282] yılında vefat eden Bogatay Ağa, H. 700 [1301] yılında vefat eden Emir Şadi Ağalar ve H. 886 [1482] yılında vefat etmiş olan Sultan Bayındır kümbetleri olduğu, üzerlerinde bulunan tarihlerden anlaşılmaktadır.

Kazada; buğday, çavdar, arpa, zeğerek, nohut, mercimek, darı ve gilgil gibi hububat yetişir. Erik, elma, armut, ceviz, kiraz, üzüm, badem, şilor, dut, şeftali, fındık, içde, vişne, karpuz, kavun, lahana, şalgam, turp, bakla, kartol (patates), patlıcan, domates, kabak gibi çeşitler de bulunur. Bu ürünlerden sadece bazen erik dışarıya ihraç edilir.

Kaza dâhilinde, Nemrut Dağı'ndan başka orman olmayıp, bu da ahali tarafından gerek olduğu takdirde yakmak için kesilmektedir. Bu ağaçlar palud [palamud], sakız ve dağ kavağı şeklinde adlandırılır.

Kasabanın içerisindeki Kale Mahallesi'nde H. 932 [1526] yılında Sultan Selim döneminde inşaatına başlanan ve Sultan Süleyman'ın saltanatı zamanında tamamlanmış olan bir kale vardır. Bu kalenin şimdi dış duvar ve kapıları harap durumda ise de; kalıntıları görülmektedir. Kasabanın Tunus Mahallesi'nde sahabeden Muaz ibn Cebel (r.a) Hazretlerinin oğulları Abdurrahman ve Taht-ı Süleyman Mahallesi'nde Selçuklulardan H. 673 [1275] yılında Hasan Şah, İkikubbe Mahallesi'nde Dede Maksud ve Erkizan Mahallesi'nde H. 367 [978] yılında vefat eden Hevabi? Hazretleri ve sair ulularla şehitlerin kabirleri bulunmaktadır. Bu kişilerin ölüm tarihleri hakkında elde doğru bir bilgi bulunmadığı gibi, bunlara ait vakıf da bulunmamaktadır.

Ahlat halkının çoğu rençberliğe aşinadır. Halk, çift aletleriyle rençberlik yaparlar. Kazanın merkez ve bağlı yerlerinde yirmi beş değirmen ve on dokuz kiler olup; han, hamam, kahve ve saire gibi şeyler bulunmamaktadır. Kazanın Erkizan Mahallesi'nde hükümet konağı vardır. Kışla vs. yoktur. Mevcut hükümet konağı, H. [1]312 [1895] yılında yardımla yapıp, hapishanesiyle birlikte alt-üst yirmi üç odalıdır.

Ahlat'ta dört mevsim tamamen hükmünü sürememektedir. Kış beş buçuk ay sürer. Ekimin yirmisinde kar yağmaya başlayarak; nisan on beşine kadar bu kar ortadan kalkar.

Soğukluk, -15 dereceyi nadiren geçer. Yaz ve kış mevsiminin sıcaklığıyla soğukluğu birbirine denk derecededir.

Ahlat'ta nakliye; araba, eşek, beygir ile yapılırken çiftçilik ve ziraat de çift aletleriyle eski usullerle icra edilmektedir.

Kazanın batısında bulunan Nemrut Dağı'nın birkaç yerinde, madenî sıcak sular vardır. Lakin bu sular, şimdiye kadar tahlil edilmemiştir. Ahlat'ın kuzeybatısında bulunan Suti [Sutey olmalı] Yaylası'nda, büyük otlaklar ve birçok lezzetli sular bulunmaktadır. Bu yaylaklar, Ahlat halkının tasarrufu altında ekilip biçilmektedir. Kaza dâhilinde çadırdaki yaşayan aşiret ve kabile bulunmaktadır.

Ahlat Kazası⁶²

[Transkripsiyon]

Kazanın otuz dört karyesi vardır. Kazanın kabil-i zer arazisi takriben 300,000 dönüm olup zeriyaatın mikdarı da muhtelif olmak üzere 56,000 kilodur. Zeriyaatdan bire sekiz mahsul alınmaktadır.

Kazanın hayvanat-ı ehliyesi mikdarı 1284 resden ibaretdir. Kaza dahilinde belli başlı orman olmayub garb mıntıkasında Nemrud Dağı'nda müteferrik suretle ancak ihrakiyeye mahsus ufacık bir orman mevcuddur ve kazaya yirmi beş kilometre mesafede ... dağında kömür madeni mekşuf ise de istifade ve ihraç edilememektedir.

Malazgird, Bulanık, Adilcevaz, Erciş kazaları sermayelerinin iştirakı suretiyle Ahlat'da bir Ziraat Bankası Sandığı vardır. Vilayet merkezinden Tatvan'a uğrayarak Ahlat'a kadar otuz kilometre ve Ahlat'dan Adilcevaz'a kadar yirmi kilometre ki takriben elli kilometrelik devlet yolu mevcuddur. Kazada beş yataklı bir dispanser mevcuddur. Nemrud Dağı zirvesinin bir düzlüğünde bir kaplıca mevcuddur.

Ahlat kazasının varidat-ı umumiyesi 7423 lira, varidat-ı hususiyesi ise 2821 lira, belediye varidatı da bin liradır. Kazanın nüfus-ı umumiyesi 1468 zükur, 1244 inas ki ceman 2712'dir. Ahlat kazası merkezinde beş sınıflı bir yatılı ve neharî bir kız bir neharî zükur ibtidaî mektepleriyle Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis] nahiyesine merbut Hulik [Otluyazı (köy), Ahlat / Bitlis] karyesinde bir zükur neharî ibtidaîsi ki ceman dört mekteb mevcuddur. Bu mekteblerde sekseni zükur ve yirmisi inas olmak üzere yüz talebesi mevcuddur. Kazada Halk Fırkasıyla Hilal-ı Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri ve Türk Ocağı vardır.

Ahlat kazası Nemrud Dağı'nın şark cihetine müsadif yirmi kilometre mesafede kâindir. Şimalen Malazgird, Bulanık Ovaları, şarken Adilcevaz kazasıyla Süphan Dağı, cenuben Van Gölü'dür. Ahlat kasabası çukurda ve bir az tatlı meyilli ve sırtlarda bir sahra-yı mütemevvici arazide vakidir. Oldukça Van Gölü'nün bir körfez teşkil ettiği mahaldedir. Ahlat, Adilcevaz, Erciş, Malazgird, Bulanık, Muş, Bitlis, şehirleryle ittisali tabii yollarla bağlıdır.

[Sadeleştirme]

Kazanın otuz dört köyü vardır. Ekilebilir arazisi yaklaşık 300,000 dönüm olup ürünlerin miktarı da çeşitli olmak 56,000 kilodur. Ekinden bire sekiz mahsul alınmaktadır.

Kazanın ehli hayvan miktarı 1284 baştır. Kaza dahilinde belli başlı orman olmayıp, batı taraflarında Nemrut Dağı'nda çeşitli ancak yakmak için ufacık bir orman bulunur. Kazaya yirmi beş kilometre mesafede bulunan ... Dağında kömür madeni keşfedilmiş ise de, bu madenden istifade ve ihraç edilememektedir.

Malazgirt, Bulanık, Adilcevaz, Erciş kazaları sermayelerinin katılımıyla Ahlat'ta bir Ziraat Bankası Sandığı vardır. Burada, vilayet merkezinden Tatvan'a uğrayarak Ahlat'a kadar otuz kilometre ve Ahlat'tan Adilcevaz'a kadar yirmi kilometre ile toplamda takriben elli kilometrelik devlet yolu mevcuttur. Ahlat'ta beş yataklı bir dispanser vardır. Nemrut Dağı zirvesinin bir düzlüğünde de bir kaplıca bulunur.

Ahlat kazasının genel geliri 7423 lira, özel geliri 2821 lira, belediye geliri de bin liradır. Kazanın genel nüfusu 1468 erkek, 1244 kadın ve toplamda 2712'dir. Ahlat kazası merkezinde beş sınıflı

62.İlgili kısım 1926-1927 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

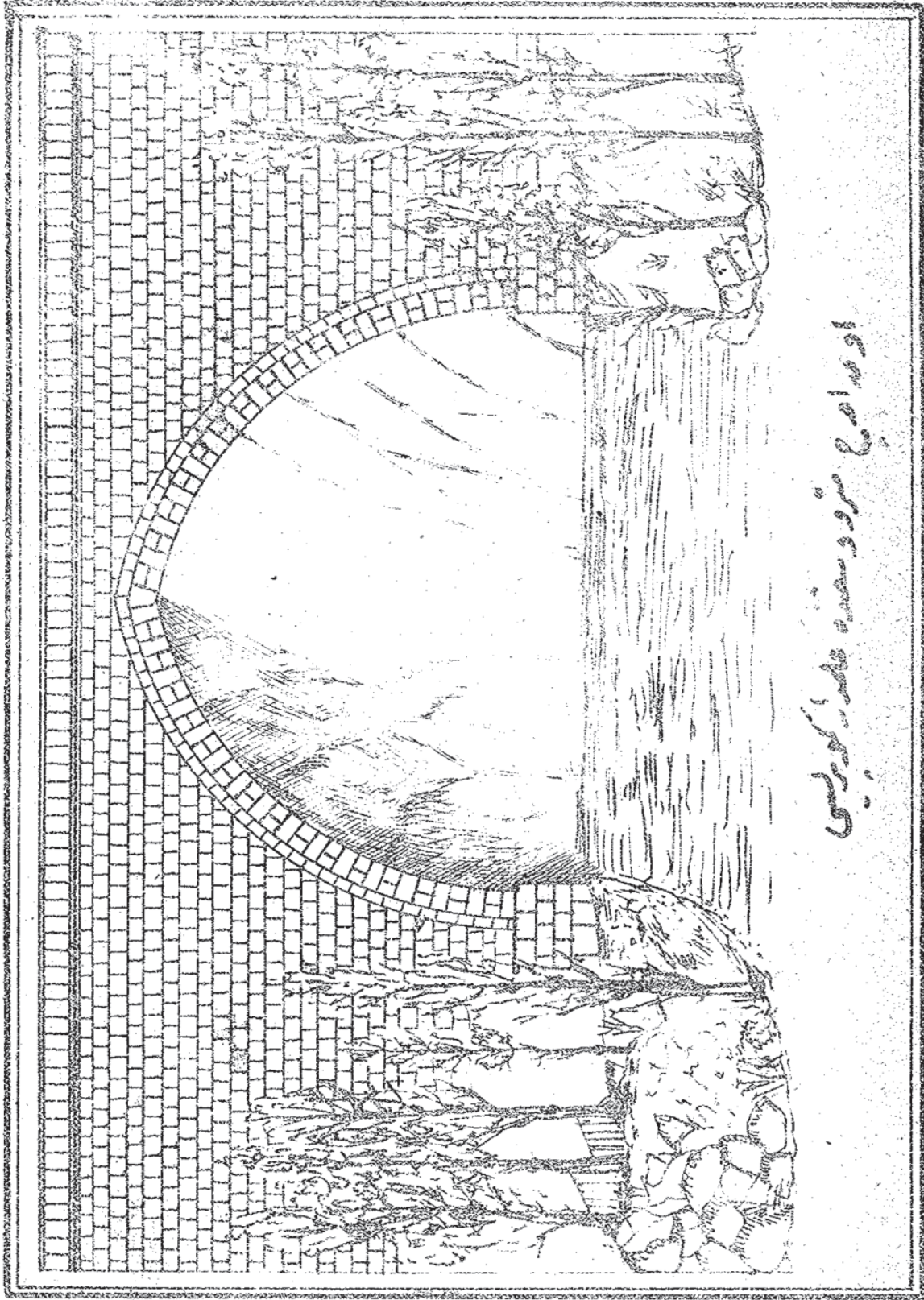

bir yatılı ve gündüz eğitimli kız, bir gündüz eğitimli erkek ilkokul ile Misk [Burcukaya (köy), Ahlat / Bitlis] nahiyesine bağlı Hulik [Otluyazı (köy), Ahlat / Bitlis] köyünde bir gündüz eğitimli erkek ilkokulu olmak üzere toplamda dört mektep bulunur. Bu okullarda sekseni erkek ve yirmisi kız olmak üzere yüz öğrenci vardır. Kazada Halk Fırkasıyla Hilal-ı Ahmer [Kızılay], Himaye-i Etfal [Çocuk Esirgeme] Cemiyetleri ve Türk Ocağı vardır.

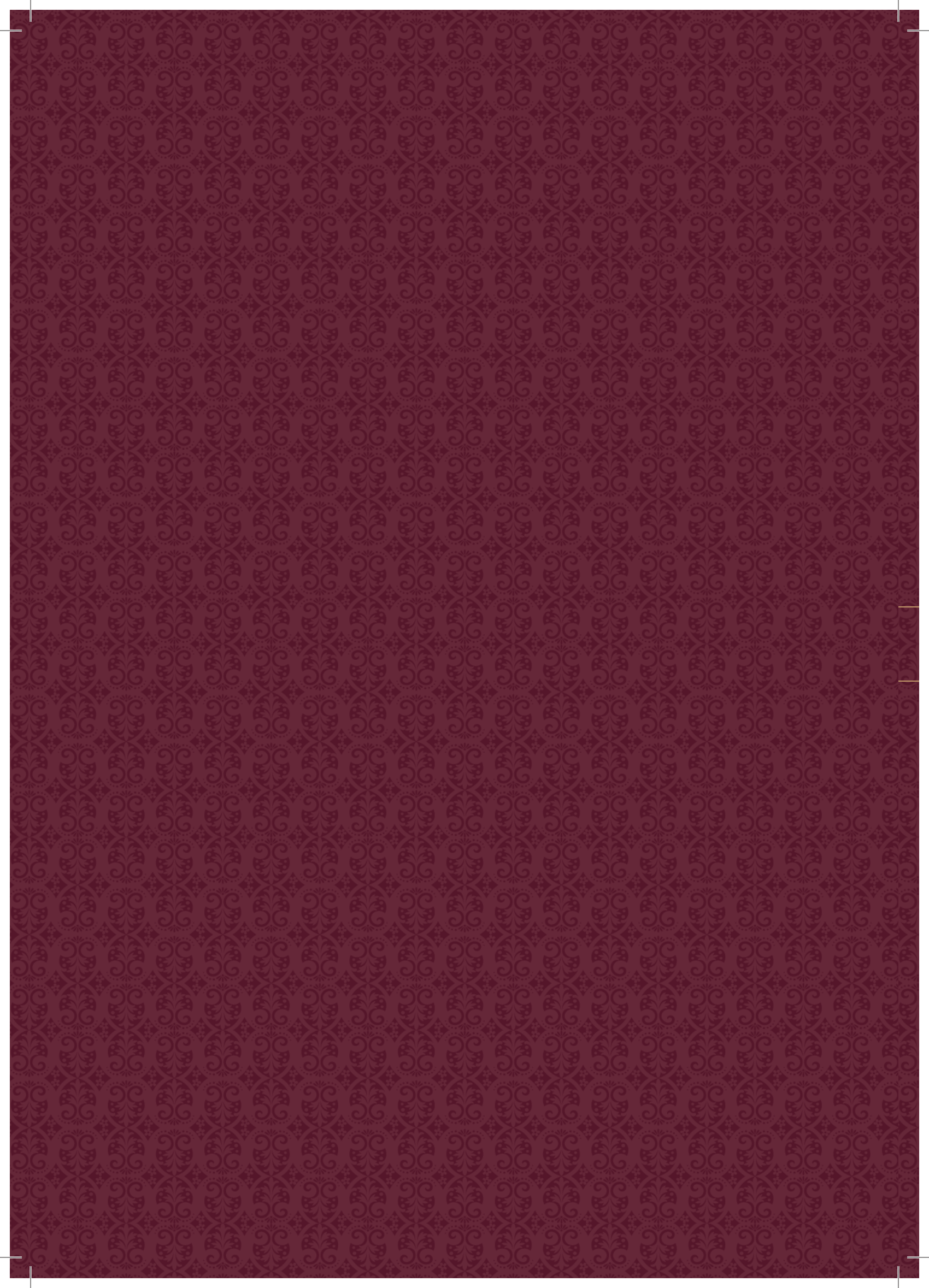
Ahlat kazası, Nemrut Dağı'nın doğu tarafına yirmi kilometre mesafededir. Kuzeyden Malazgirt, Bulanık Ovaları, doğudan Adilcevaz kazasıyla Süphan Dağı, güneyden Van Gölü'yle çevrilidir. Ahlat kasabası çukurda ve bir az meyilli, dalgalı bir arazide bulunur. Van Gölü'nün bir körfez teşkil ettiği yerdedir. Ahlat'ın; Adilcevaz, Erciş, Malazgirt, Bulanık, Muş ve Bitlis şehirleriyle bağlantısı doğal yollarladır.

- On üç metre vüsatinde Alemdar Köprüsü (1892-1893 Bitlis Vilayet Salnamesi).

HİZAN KAZASI

Hizan Kazası⁶³

[Transkripsiyon]

İspayert [Uçum (köy), Hizan / Bitlis], Namran, Nizar [Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis], Durmervan, Ah-kis [Çevrecik (mah), Hizan / Bitlis], Horus [Horozdere (köy), Hizan / Bitlis] namlarıyla altı nahiyeye münkasım olub merkez-i vilayete 9 saat mesafede bulunan Hizan kazası Bitlis'e mülhak Tatik nahiyesi ve Van'ın Karckan [Çavuşlar (köy), Tatvan / Bitlis] ve Müküs [Bahcesaray (ilçe), Van] ve Siird'in Şirvan, Pervari kazalarıyla mahduddur.

Ahalisi Müslim ve gayr-i Müslim iki milletden ibaret ve Kürd ve Ermenice mütekellimdirler. Dahil-i tahrir olan ahali-i meskunesinden maada Melkişan ve Alikan Aşiretleri de bu kazada bulunur. Bu aşiretler dört yüz çadır ve nüfusları 2500'i mütecaviz tahmin olunur. Ahali-i meskune-i Müslime Bekiran, Davudan, Hasenan, Alican, Ağan namıyla tevaife münkasımdır.

Kazada 1 hükûmet konağı, 1 cami, 7 medrese ve mamur 2 tekke, 6 harabe kale, 100 kadar mesacid vardır.

Mahsulat-ı mahalliye hinta, şair, darı, gilgil, pirinç, ceviz, fındık, elma, armud, kiraz, vişne, erik, kayısı, zerdali, tut, üzüm, incir, nar, pekmez, kestane, bal, yağ, bal mumu, yün, yapağı, tiftik ve enva-ı sebzedden ve mamulat ve mensucatı kilim, keçe, çorab, kaşık, kepçe ve bir nev mihli pabuçdan ibaretir. İdare-i mahalliyeden fazla kalan fevaki mahsulü Bitlis ve Ahlat ve Bulanık cihetlerine sevk ve mukabilinde zahire celb edilir. Senevî zer olunan hububat 1500 keyl raddesindedir.

Kazanın her tarafı dağlarla muhat ve bu dağların havî bulunduğu ormanlarda enva-ı eşcar-ı müsmire ve gayr-i müsmire ve ayı, kurd, kaplan, tilki, karaca, geyik, sansar, tavşan, vaşak gibi hayvanat-ı vahşiye ve enva-ı tuyur mevcuddur. Kışı yazına bir dereceye kadar galib ve fusul-i erbaa hükmü carî gibidir.

Kaza dâhilinde sair maadinin de vücudu memul bulunduğu gibi Nanivan [Güçlü (mh), Hizan / Bitlis] karyesi cebelinde bir zengin demir madeni vardır.

Daronis Pınarı demekle maruf olub Panor Cibali altından nebean eden cesim ve leziz bir su şarkdan garba cereyanla ve etraf ve civardan iltihak eder. Sair sularla Bohtan Nehri'ne insibab eder.

[Sadeleştirme]

İspayert [Uçum (köy), Hizan / Bitlis], Namran, Nizar [Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis], Durmervan, Ah-kis [Çevrecik (mah), Hizan / Bitlis], Horus [Horozdere (köy), Hizan / Bitlis] adlı altı nahiyeye ayrılan Hizan kazası, vilayet merkezine 9 saat mesafede bulunur. Hizan kazası Bitlis'e bağlı Tatik nahiyesi, Van'ın Karckan [Çavuşlar (köy), Tatvan / Bitlis], Müküs [Bahcesaray (ilçe), Van], Siirt'in Şirvan ve Pervari kazalarıyla sınırdır.

Halkı müslim ve gayr-i müslim iki milletten ibarettir. Kürtçe ve Ermenice konuşurlar. Sayımı yapılan halkının dışında, Melkişan ve Alikan Aşiretleri de bu kazada bulunur. Bu aşiretlerin dört yüz çadırı ve 2500'e yakın nüfusları olduğu tahmin edilmektedir. Yerli Müslüman ahalisi Bekiran, Davudan, Hasenan, Alican, Ağan adlarıyla taifelere ayrılır.

Kazada 1 hükûmet konağı, 1 cami, 7 medrese, mamur 2 tekke, 6 harabe kale, 100 kadar mescit bulunur. Yerel mahsulleri: Buğday, arpa, darı, gilgil, pirinç, ceviz, fındık, elma, armut, kiraz, vişne, erik, kayısı, zerdali, dut, üzüm, incir, nar, pekmez, kestane, bal, yağ, bal mumu, yün, yapağı, tiftik

63.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

ve çeşitli sebzelerden ibarettir. Ürünleri ve dokumaları kilim, keçe, çorap, kaşık, kepçe ve bir tür mıhlı pabuçtan oluşur. Artan tarımsal mahsul Bitlis, Ahlat ve Bulanık taraflarına sevk edilerek yerine yiyecek alınır. Senelik ekilen hububat 1500 keyl civarındadır.

Kazanın her tarafı dağlarla çevrili olup bu dağların kapsadığı ormanlarda çeşitli meyveli ve meyvesiz ağaçlar ile ayı, kurt, kaplan, tilki, karaca, geyik, sansar, tavşan, vaşak gibi vahşi hayvanlar ve kuş türleri bulunur. Kışı yazına bir dereceye kadar galip olup, dört mevsimin burada yaşandığı söylenebilir. Kaza dâhilinde çeşitli madenler olduğu gibi Nanivan [Güçlü (mh), Hizan / Bitlis] köyü tepesinde zengin bir demir madeni vardır. Ayrıca Daronis Pınarı denilen ve Panor Dağı altından doğan büyük ve lezzetli su, doğudan batıya akar ve etrafla birleşerek çeşitli sularla Bohtan Nehri'ne dökülür.

Hizan Kazası⁶⁴

[Transkripsiyon]

Kazanın ahval-ı tarihiyesine dair malumat-ı sahihiyeye iktiran olunamamıştır.

Kaza şarken Van vilayetinin Gevaş ve Müküs [Bahçesaray (ilçe), Van], şimalen Karckan [Çavuşlar (köy), Tatvan / Bitlis] kazasıyla merkez-i vilayete mülhak Tatik nahiyesi garben Şirvan cenuben yine Şirvan ve Pervari kazalarıyla mahduddur. Teşkilat-ı cedide mucebince iki nahiye ve yüz altmış sekiz pare kurayı şamil olub merkezi seksen kadar haneyi havî (Aşağıkarasu nam kasabadır) nahiyelerin merkezi (Uçum) [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis] ve (Hakif) [Örenbaş (mh), Hizan / Bitlis] nam karyelerdir. Kazanın merkezi olan Karasu kasabası merkez-i vilayete dokuz saat olub Hakif nahiyesi merkezi olan Hakif karyesi merkez-i kazaya yedi saat on beş dakikadır. Uçum nahiyesinin merkezi olan Uçum karyesinin dahi on bir saat mesafesi vardır. Kaza dairen-madar takriben elli saat muhitindedir.

Dâhil-i kazada birçok sanatlar var ise de halıcılık ve yemenicilik ve demircilik sanatları oldukça mühim bir mevkii ihraz eylemekdedir. Dâhil-i kazada sarf olunmakda olan bir nev beyaz bez ile ahalisinin iktisa etmekde olduğu aba ve şal ve çorab ve keçe ve külah ve kilim ve emsali şeyler imal ve kaza dâhilinde el-yevm kirec dahi ihraç edilmekdedir. Kazanın her tarafında imal olunmakda olan kaşıkla Hirit [Çökekyazı (köy), Hizan / Bitlis] karyesinde yapılan türabdan küp ve desti gibi evani-i beytiye şayan-ı tezkardır. Bunların kâffesi dâhil-i kazada sarf olunmaktadır.

Kaza dâhilinde Tatvan karyesiyle Uçum nahiyesinin Tengi ve Hoylan nam mevakide vaktiyle işledilmiş oldukça zengin birer demir ocağı mevcut ise de el-yevm muattal bir haldedir.

Kaza dâhilinde tahminen iki bin metre irtifaında Avaberhan / Aveberhan namında bir dağ mevcut olub Van dâhiline kadar imtidad eylemekdedir ki üzerinde suret-i daimede kar ve buz bulunmaktadır.

Kaza dâhilinde muhtelif mahallerden nebean eden ve her biri civarından geçdiği karyelerin isimleriyle yad olunmakda olan birtakım ufak sularla Karckan kazası dahilinde nebean eden Kesan ve Ahkis sularının içtimaından hasıl olan büyücek bir nehir Nizar namıyla maruf köprüye karib noktada Nizar suyuyla birleşdikden sonra Şirvan kazasından geçerek Bohtan Suyuna munsabb olur. İçinde birkaç nev balık bulunmaktadır. Nehr-i mezkur üzerinde Nizar Köprüsü namıyla maruf oldukça muntazam ve kagir bir köprü mevcuttur.

64.İlgili kısım H. 1316 (1898-1899) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Merkez-i kazada bir cami ve Es-seyyid Şeyh Sıbgatullah merhum tarafından tesis olunan Gayda namıyla maruf ve el-yevm mamur bir tekve ve yedi medrese ve altı harabe kale ve yüz kadar mesacid-i saire varsa da ne tarihinde ve kimler tarafından bina edildiği malum değildir.

Dâhil-i kazada hububatdan hinta, şair, darı, gilgil, pirinç husule geldiği gibi fevakiyden ceviz, fındık, badem, elma, armud, kiraz, vişne, erik, kayısı, şeftali, dut, üzüm, incir, nar, ayva, kestane, mazi, kitre ve enva-ı sebze, yağ, pekmez, bal ve balmumu, yapağı, tiftik mebzuldür. İdare-i mahalliyeden fazla kalan fevakiy ve mahsulat-ı saire Van, Ahlat, Bulanık cihetlerine sevk ve zahire ile mübadele edilmektedir.

Kazanın her tarafında ahalinin ihtiyacatına kâfi pür narlık vardır.

Kaza dâhilinde altı harabe kale mevcut olup en meşhurları Hizan ve Uçum nahiyesi dâhilinde Tagik [Yoncalı (mah), Hizan / Bitlis] karyesi kaleleridir. Bunlara dair malumat-ı tarihiye destres olunamamıştır.

Merkez-i kazada sülale-i kadiriye Şeyh Mehmed ve Hizan Karyesinde mazanne-i kiramdan Şeyh Mehmed ... ve Mir Davud ve Molla Yusuf Evliya ve Gayda Tekyesi bânisi ve meşayih-i tarikat-ı aliyye-i nakşibendiyeden Es-seyyid Sıbgatullah ve Şeyh Hasan Hedad ve Uçum nahiyesinin Şandis [Dayılar (köy), Hizan / Bitlis] karyesinde lisan-i Farsî ve Kürdiyye'de dil-nişin ve hikmet-amiz eşarı bulunan fıkıh Teyran ve Masus [Özenli (mh), Hizan / Bitlis] karyesinde eizzeden Şeyh Mehmed Misi ve Şeyh Davud ve Ermayes? karyesinde Şeyh Sinan ve Hevda? karyesinde Şeyh Haydar, Merage karyesinde Şeyh Alaaddin ve Şeyh Yusuf, ve End [Dilek (mezra), Hizan / Bitlis] karyesinde Şeyh Abid ve Küran [Erencik (köy), Hizan / Bitlis] karyesinde Şeyh Mehmed ve Çırçak [Kalkanlı (köy), Hizan / Bitlis] karyesinde Şeyh Abdülbari nam zevat medfun ise de bunların teracim-i ahval ve tarih-i vefatları mazbut değildir.

Kaza dâhilinde İslam ve Ermeni ve Kıbtî milletleri vardır. Bunlar Kürd ve Ermeni ve Kıbtî lisanlarıyla mütekellimdirler. Kaza ahali-i islamiyesinin mezhebi umumiyetle şafîdir.

Kazada rüşdiye ve ibtidaiye mektepleri yoktur.

Siird-Van tariki üzerinde bulunan Gülat hanıyla birtakım ufak değirmenlerden başka hamam ve misafirhane ve kahvehane, gazino gibi ebniye ve merkez-i kazada olan hükümet konağından başka kaza dâhilinde mebanî-i resmiye bulunmamıştır.

Kazaca fusul-i erbaa oldukça carî olup teşrin-i sani evasıtında kar nüzul ve nisan evailinde zail olmaktadır. Hararet-i tabiiye mevkiine göre muhtelif derecelerdir.

Kazaca nakliyat yazın esb ve ester ve merkeb ile ve bazen öküz ve manda kızaklarıyla kışın kısmen arka ve kısmen de el kızakları vasıtasıyla ve ziraat ve haraset dahi ale'l-umum ağacdan mamul çift alâtı ile icra olunmaktadır.

Kaza dâhilinde kablıca yok ise de Hakif nahiyesinde Gulpik [Süttaş (köy), Hizan / Bitlis] karyesi kurbunda karbonlu bir maden suyu vardır.

Kaza dâhilinde Alıkan Aşiretine mahsus Avaberhan Yaylası oldukça zikre şayandır.

Dâhil-i kazada yüz elli çadırdan ibaret olan ve henüz tahrir-i nüfusları icra olunmayan Alıkan ve yüz elli haneden mürekkep Melkişan Aşiretleri bulunub bu iki aşiretin nüfusu tahminen iki bine baliğ ve bunlardan Alıkan Aşireti hayme-nişin olup yazın Avaberhan nam yaylada ve kışın dahi Siird

ve Pervari ve Şirvan kazalarında ikamet etmektedir. Melkişan Aşireti ise yaz mevsiminde birkaç ay için Karckan kazası dâhilinde Kariz nam yaylaya giderler ise de kışın merkez-i kazaya iki saat mesafede birkaç pare kurayı teşkil eden hanelerine avdet eylemekte ve nüfusları dahi mukayyed bulunmaktadır.

[Sadeleştirme]

Kazanın tarihi durumuna ait doğru bilgilere ulaşılamamıştır. Hizan, doğudan Van vilayetinin Gevaş ve Müküs [Bahcesaray (ilçe), Van], kuzeyden Karckan [Çavuşlar (köy), Tatvan / Bitlis] ve Bitlis merkeze bağlı Tatik nahiyesi, batıdan Şirvan, güneyden yine Şirvan ve Pervari kazalarıyla çevrilidir. Yeni teşkilatlanma gereğince iki nahiye ve yüz altmış sekiz tane köye sahip olmuştur. Hizan'ın merkezi, seksen adet haneye sahip Aşağıkarasu kasabasıdır. Nahiyelerin merkezi ise Uçum [Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis] ve Hakif [Örenbaş (mh), Hizan / Bitlis] köyleridir. Kazanın merkezi olan Karasu kasabası vilayet merkezine dokuz saattir. Hakif nahiyesinin merkezi olan Hakif köyü de kaza merkezine yedi saat on beş dakikadır. Uçum nahiyesinin merkezi olan Uçum köyü de kazaya bir saat mesafededir. Hizan'ın çevresi takriben elli saattir.

Hizan'da, birçok sanat icra edilmekte ise de halıcılık, yemenicilik ve demircilik sanatları oldukça önemli bir yerdedir. Kazada bulunan bir tür beyaz bez ile halkın giydiği aba, şal, çorap, keçe, külah ve kilim gibi şeyler burada imal edilmektedir. Kazadan kireç de ihraç edilmektedir. Hizan'ın her tarafında üretilen kaşıkla Hirit [Çökekyazı (köy), Hizan / Bitlis] köyünde yapılan topraktan küp ve testi gibi ev eşyaları zikredilmeye değerdir. Hepsî Hizan'da sarf olunmaktadır.

Hizan'ın Tatvan köyüyle Uçum nahiyesinin Tengi ve Hoylan adlı mevkilerinde, zamanında işletilmiş olan oldukça zengin birer demir ocağı bulunuyorsa da burası günümüzde atıl durumdadır.

Hizan'da tahminen iki bin metre yüksekliğinde Avaberhan / Aveberhan isimli bir dağ bulunmaktadır. Bu dağ, Van'a kadar uzanmakta olup, üzerinde devamlı kar ve buz mevcuttur. Hizan'ın çeşitli yerlerinden doğan ve her biri geçtiği köylerin isimleriyle anılan küçük akarsular bulunmaktadır. Karckan kazası içerisinde doğan Kesan ve Ahkis sularının birleşmesiyle büyük bir nehir haline gelen su, Nizar isimli köprüye yakın bir noktada Nizar suyuyla da birleştikten sonra Şirvan kazasından geçerek Bohtan Suyu'na dökülür. Bu suyun içerisinde türlü balıklar da bulunur. Nehrin üzerinde Nizar Köprüsü isimli oldukça düzgün bir köprü vardır.

Kaza merkezinde bir cami ve Es-Seyyid Şeyh Sıbgatullah tarafından tesis olunan ve Gayda ismiyle bilinip, bugün de yapılmış bir tekke ile yedi medrese, altı haraba kale, yüz kadar mescit mevcuttur. Bu yapıların kimler tarafından ne zaman yapıldığı ise bilinmemektedir.

Hizan'da, hububat türü olarak; buğday, arpa, darı, gilgil, pirinç üretilir. Yemişlerden; ceviz, fındık, badem, elma, armut, kiraz, vişne, erik, kayısı, şeftali, dut, üzüm, incir, nar, ayva, kestane, mazı, kitle ile çeşitli sebzelerin yanı sıra yağ, pekmez, bal, balmumu, yapağı, tiftik de boldur. Yerelin ihtiyacından fazla olan ürünler Van, Ahlat, Bulanık taraflarına gönderilerek, buradan zahire ile takas edilir. Kazanın her tarafında halkın ihtiyacına yetecek ölçüde bol nar bahçeleri vardır.

Hizan dâhilinde altı harabe kale mevcut olup, bunlardan en meşhurları Hizan ve Uçum nahiyesi dâhilinde bulunan Tagik [Yoncalı (mah), Hizan / Bitlis] köyü kaleleridir. Bu kalelere dair herhangi bir tarihi bilgi elde edilememiştir.

Kaza merkezinde Kadirî Şeyhi Mehmed ve Hizan köyünde ululardan Şeyh Mehmed ... , Mir Davud, Molla Yusuf Evliya ve Gayda Tekkesinin kurucusu Nakşî Şeyhi Es-seyyid Sıbgatullah, Şeyh Hasan Hedad, Uçum nahiyesinin Şandis [Dayılar (köy), Hizan / Bitlis] köyünden olup Farsça ve Kürtçe'de hikmetli şiirleri bulunan Fakih? Teyran, Masus [Özenli (mh), Hizan / Bitlis] köyünden Şeyh Meh-

med Misi ve Şeyh Davud, Ermayes? köyünden Şeyh Sinan, Hevda? köyünden Şeyh Haydar, Merage köyünden Şeyh Alaaddin ve Şeyh Yusuf, End [Dilek (mezra), Hizan / Bitlis] köyünden Şeyh Abid ve Kûran [Erencik (köy), Hizan / Bitlis] köyünden Şeyh Mehmed, Çırçak [Kalkanlı (köy), Hizan / Bitlis] köyünden Şeyh Abdülbari isimli zevat ismi geçen köylerde yatmaktadırlar. Bu şahısların hayatları ve vefat tarihleriyle ilgili hiçbir şey kayıtlı değildir.

Kaza dâhilinde Müslüman, Ermeni ve Kiptî milletleri yaşamaktadır. Bunlar Kürtçe, Ermenice ve Kiptîce konuşmaktadırlar. Burada yaşayan Müslüman halkın mezhebi genellikle şafidir.

Hizan'da rüştiye ve ibtidaiye mektepleri yoktur.

Hizan'da, Siird-Van yolu üzerinde bulunan Gülat Hanı'yla birtakım ufak değirmenlerden başka hamam, misafirhane, kahvehane, gazino gibi binalar bulunmakta olup kaza merkezinde bulunan hükümet konağından başka kaza içerisinde resmî bina da bulunmamaktadır.

Hizan'da dört mevsim oldukça bariz yaşanır. Kasım ayının ortasında kar yağmaya başlar ve kar nisan başında kalkar. Sıcaklık, yerine göre değişiklik göstermektedir.

Kazada nakliyat, yazın at, katır, eşek bazen de öküz ve manda kızaklarıyla yapılmaktadır. Kışın ise kısmen arka ve kısmen de el kızakları vasıtasıyla nakliyat yapılır. Tarım genellikle ağaçtan yapılan çift aletleriyle icra edilmektedir.

Kaza dâhilinde kaplıca bulunmuyorsa da Hakif nahiyesinin Gulpik [Süttaş (köy), Hizan / Bitlis] köyü yakınında karbonlu bir maden suyu vardır.

Hizan'daki Alikan Aşiretine mahsus Avaberhan / Aveberhan Yaylası oldukça zikredilmeye değerdir.

Hizan'da yüz elli çadırdan ibaret olan ve henüz nüfus sayımları yapılmayan Alikan ve yüz elli haneli oluşan Melkişan Aşiretleri bulunmaktadır. Bu iki aşiretin nüfusu tahminen iki bine ulaşmaktadır. Bu aşiretlerden Alikan Aşireti göçebe bir aşiret olup, yazın Avaberhan / Aveberhan yaylasında, kışın; Siirt, Pervari ve Şirvan kazalarında ikamet etmektedirler. Melkişan Aşireti ise yaz mevsiminde birkaç ay için Karckan kazası dâhilinde bulunan Kariz Yaylası'na giderler. Bu aşiret kışın ise, kaza merkezine iki saat mesafedeki köylerde bulunan evlerine dönmektedirler ve kendilerinin nüfusları bu köylerde kayıtlı bulunmaktadır.

Hizan Kazası⁶⁵

[Transkripsiyon]

Dokuz yüz elli kilometre terbiindedir. Kaza merkezi Aşağıkarasu karyesinde tesis edilmiştir. İki nahiyesi vardır. Biri el-yevm merkezi Simohi? karyesi olan Uçum, diğeri merkezi Şiriz karyesi [Akşar (köy), Hizan / Bitlis] Hakif'dir. Merkez nahiyesinin 6, Hakif nahiyesinin 44, Uçum nahiyesinin 88 aded köyü vardır. Köylerin ekserisi 3-5 haneli küçük parçalardan ibaretdir.

Kazanın Arazisi: Dar vadilerden ve pek yalçın yamaçlardan ibaret olan kaza ... arazi pek az ve hemen umumiyetle yamaçların meyli oldukça az aksamından tesviye suretiyle ihdas edilmiş küçük küçük parçalardan ibaret olup heyet-i umumiyesi üç bin beş yüz elli dört bin dönüm miktarındadır. Çavdar, arpa ve kumdarı ile tütün de yetişmektedir. İki üç köy mıntıkası olan Gayda Ovası'nda pirinç zer edilmektedir. Kazanın sekiz yüz kilometre terbiinde meşelik ormanı vardır. Kazada 1926 tahkikine nazaran 18,257 koyun ve keçi, 2447 öküz ve inek, 88 at ve katır, 195 merkeb, 24 manda mevcuttur. Kaza muhitinde iyi cins bal veren arılar gayet kolay tekessür edebilmektedir.

65.İlgili kısım 1926-1927 Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

Kazanın 341 senesi varidat-ı umumiyesi 13,239 lira, varidat-ı hususiyesi 6338 lira ve belediye varidatı da 370 aded liradır. Kaza nüfus-ı umumiyesi son tahrir nazaran 5011 zükur, 4579 inas ki ceman 9590 nüfusdan ibaretdir. 341 senesindeki tevellüdat 52 zükur, 33 inas, vefiyat 615, nikâh 10'dır. Kazada iki mekteb vardır. Biri merkez-i kaza olan Aşağıkarasu'da, diğeri merkez nahiyesinin Gulpik [Süttaş (köy), Hizan / Bitlis] karyesindedir. Kazada bir sene zarfında yedi cürm vuku bulmuştur.

Hizan Kazası

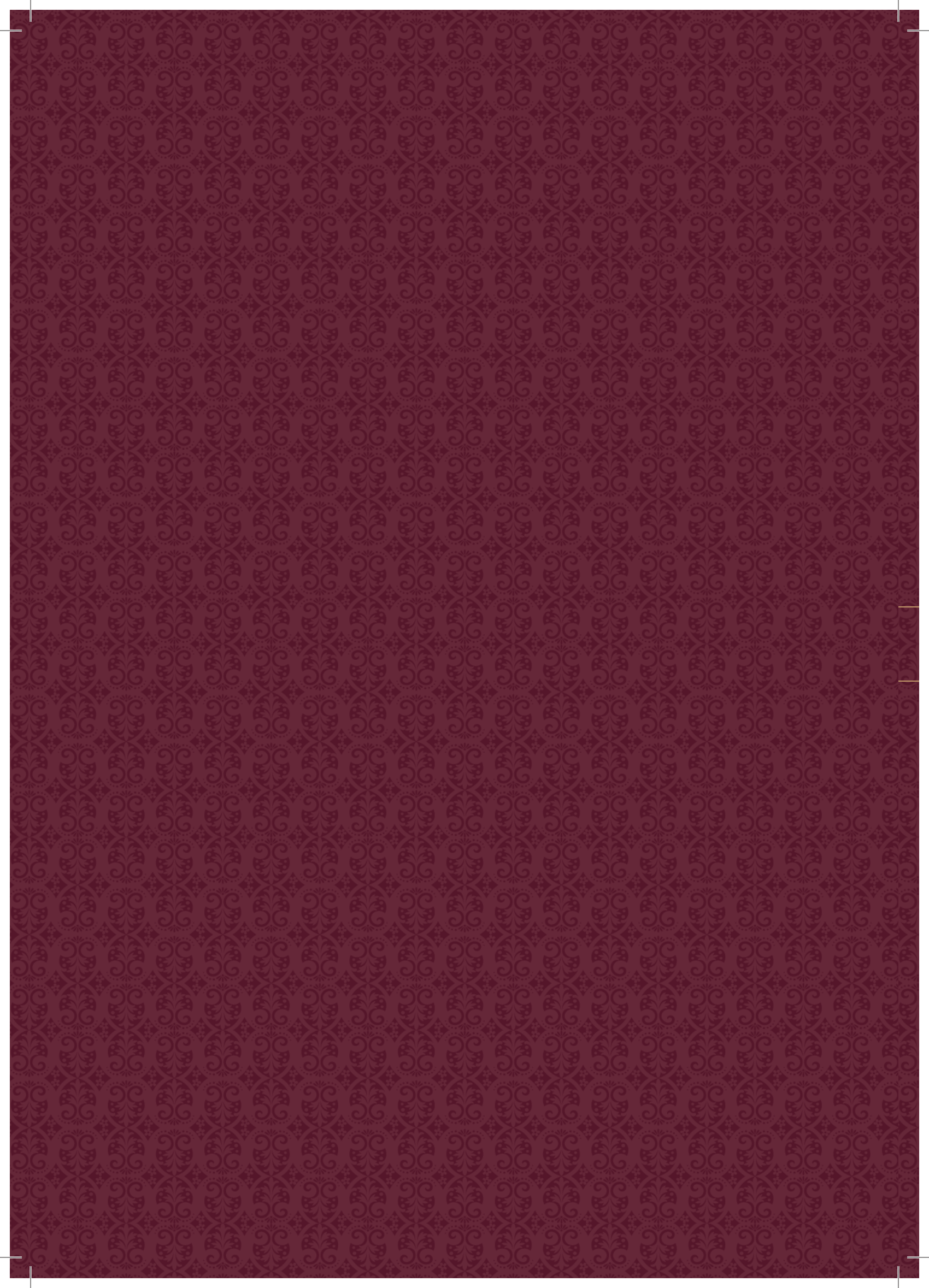
[Sadeleştirme]

Yüzölçümü 950 kilometre karedir. Kaza merkezi Aşağıkarasu köyünde oluşturulmuştur. İki nahiyesi vardır. Birisi merkezi Simohi? köyü olan Uçum, diğeri merkezi Şiriz karyesi [Akşar (köy), Hizan / Bitlis] olan Hakif'dir. Merkez nahiyesinin 6, Hakif nahiyesinin 44, Uçum nahiyesinin 88 adet köyü vardır. Köylerin çoğu 3-5 haneli küçük parçalardan oluşur.

Kazanın Arazisi: Dar vadilerden ve pek yalçın yamaçlardan ibarettir. Ekilebilir arazisi genellikle, meyilli az arazilerin düzeltilmesi suretiyle oluşturulmuş küçük küçük parçalardan oluşur. Genel miktarı üç bin beş yüz elli dört bin dönümdür. Arazide; çavdar, arpa ve kumdarı ile tütün de yetiştirilmektedir. İki üç köy mıntıkası olan Gayda Ovası'nda pirinç ekimi yapılır. Kazanın sekiz yüz kilometre kare meşelik ormanı vardır. Kazada 1926 tahkikine göre; 18,257 koyun ve keçi, 2447 öküz ve inek, 88 at ve katır, 195 eşek, 24 manda bulunmaktadır. Kazada, iyi cins bal veren arılar, gayet kolay çoğalabilmektedirler.

Kazanın 1925 senesi genel geliri 13,239 lira, özel geliri 6338 lira ve belediye geliri de 370 liradır. Kazanın genel nüfusu son sayıma göre 5011 erkek, 4579 kadınla toplamda 9590'dır. 1925 senesinde doğanlardan 52'si erkek, 33'ü kadındır. Ölüm 615, evlilik 10'dur. Kazada iki mektep vardır. Biri kaza merkezi olan Aşağıkarasu'da, diğeri merkez nahiyesinin Gulpik [Süttaş (köy), Hizan / Bitlis] köyündedir. Hizan'da bir sene zarfında yedi suç işlenmiştir.

MUTKİ KAZASI

Mutki Kazası⁶⁶

[Transkripsiyon]

Mutki şarken Bitlis, garben Sason, cenuben Garzan kazaları ve şimalen Huyut ve Çukur nahiyele-riyle mahdud ve merkez-i vilayete 8 saat bud-ı mesafededir.

Nüfûsu yirmi bin kadar olan ahalisinin kısm-ı azamı İslam ve cüzü-i kalili Ermeni'dir. Kürdce ve Ermenice tekellüm ederler.

Mevkii sengistan ve meşelik ve boz kırac ve hali mahalleridir. Kazada 19 cami ve devr-i mesud-ı hazret-i hilafet-penahî müessesat-ı hayriyesinden bir ibtidaî mektebi ve bir de cami vardır. Şark-dan garbe cereyan eden bir nehir ve Ziyaret [Ziyaret (mezra), Mutki / Bitlis] ve Kinzu [Salman (köy), Mutki / Bitlis] ve İgik [Çiğdemalan (köy), Mutki / Bitlis] ve Çeman [Çaygeçit (köy), Mutki / Bitlis] karyelerinden nebean eden diğer üç ırmak Bitlis Nehri'yle birleşüb Siird dâhilinde Başur Suyu namını alarak Garzan'a mülhak Rıdvan / Rizvan nahiyesine tabi Fendek karyesinden bir buçuk saat aşağıda Dicle'ye munsabb olur.

Vasî ormanlarıyla köyler etrafında ceviz, armud, elma, üzüm, alıç ve diğer bazı meyve ağaçları bulunur.

Mevaki-i mürtefia ve şevahık-i cibalini pek leziz ve soğuk sular okşayarak cereyan eder. Kışı yazına galibdir. Ormanlarında kurd, ayu, tilki, geyik, sansar, çakal, vesâir hayvanat-ı vahşiye ve müfterise bulunur. Ahali-i meskune Mala, Velo ve Kusan ve Buban ve İgik ve Tarlan namıyla beş kabileye münkasımdır.

Mahsulat-ı mahalliye güzlük hinta, çavdar, gilgil, kumdarı ve bazı fevakihle bal, yağ, şalgam ve pek az pamuk ve kendir ve tütünden ibaretdir.

Mahallince kendirden (haruk) denilen bir nev ayakkabı ve Kürd abası ve yelken bezine müşabih gömleklik nesc ve ağaçtan kürek, keçe, kepçe, kaşık imal olunur.

[Sadeleştirme]

Mutki; doğudan Bitlis, batıdan Sason, güneyden Garzan kazaları ile kuzeyden Huyut ve Çukur nahiyeleleriyle sınırdır. Vilayet merkezine 8 saat mesafe uzaklığındadır. Nüfusu yirmi bin kadar olan ahalisinin büyük çoğunluğu Müslüman, az bir kısmı Ermeni'dir. Ahalisi Kürtçe ve Ermenice konuşurlar.

Taşlık, meşelik, kırac ve boş mahalleri mevcuttur. Kazada 19 cami ve Sultan II. Abdülhamit döneminin hayır müesseselerinden bir ibtidaî mektebiyle bir de cami vardır. Doğudan batıya doğru akan bir nehir; Ziyaret [Ziyaret (mezra), Mutki / Bitlis], Kinzu [Salman (köy), Mutki / Bitlis], İgik [Çiğdemalan (köy), Mutki / Bitlis], Çeman [Çaygeçit (köy), Mutki / Bitlis] köylerinden doğan üç ırmak ve Bitlis Nehri'yle birleşerek Siirt'teki Başur Suyu adını alan Garzan'a bağlı Rıdvan / Rizvan nahiyesine tabi Fendek karyesinden bir buçuk saat aşağıda Dicle'ye dökülür. Kazanın geniş ormanlarıyla köylerinin etrafında ceviz, armut, elma, üzüm, alıç ve diğer bazı meyve ağaçları bulunur. Yüksek bölgeler ve dağlık yerlerinde çok leziz soğuk sular akar. Kışı yazından baskındır.

Ormanlarında kurt, ayı, tilki, geyik, sansar, çakal, gibi vahşi ve yırtıcı hayvanlar bulunur.

Yerleşik ahalisi; Mala, Velo, Kusan, Buban, İgik ve Tarlan namlarıyla beş kabileye ayrılırlar.

Yerel ürünleri: Güzlük buğday, çavdar, gilgil, kumdarı, bal, yağ, şalgam, pek az pamuk, kendir ve tütünden ibarettir.

Yerelde, kendirden harik denilen bir tür ayakkabı ile Kürt abası ve yelken bezine benzer gömleklik dokuma ve ağaçtan kürek, keçe, kepçe, kaşık üretilir.

66.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Mutki Kazası⁶⁷

[Transkripsiyon]

Bu kazanın ahval-i tarihiyesine ve sıhate karib malumata iktiran edilememiştir. Mutki şarken Bitlis, garben Sason, cenuben Garzan kazaları ve şimalen Huyut ve Norşin nahiyeleriyle hem-hudud olarak elli yedi kurayı şamildir. Merkez-i kaza Kinzu [Salman (köy), Mutki / Bitlis] karyesidir. Vilayete sekiz saat bud-ı mesafededir. Dairen-madar tahminen muhiti yirmi saatdır.

Dâhil-i kazada kendirden haruk denilen bir nev ayakkabı ve Kürd abası ve yelken bezine müşabih gömleklik nesc ve ağacdan kürek keçe kepçe kaşık imal olunur.

Dâhil-i kazada Herpi [Ballı (köy), Mutki / Bitlis] karyesinin arkasında ... üç ve lğik [Çiğdemalan (köy), Mutki / Bitlis] karyesinin arkasında iki buçuk ve Kaşah [Kaşak (köy), Mutki / Bitlis] karyesi arkasında bir buçuk saatde varılır Mereto ve Kalem ve Şeyh Ömer namlarıyla meşhur üç dağ vardır.

Dâhil-i kazada üç çay olub bunlardan birisi Guziş [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak cihetlerinden ve diğeri Keyburan'dan [Gümüşkanat (köy), Mutki / Bitlis] ve diğeri de Misi [Açıkalın (köy), Mutki / Bitlis] civarından cereyanla Meydan karyesinde yekdiğerine iltihak ile bir nehr-i cesim halini alır. Garzan'a mülhak Rızvan / Rıdvan nahiyesine tabi Fendek karyesinden bir buçuk saat aşağıda Dicle'ye munsabb olur. Guziş [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak cihetleri çayının menbai merkez-i vilayete merbut Kerp / Garp [Konuksayar (köy), merkez / Bitlis] ve Karaboy [Merkez / Bitlis] karyeleri ve Keyburan Çayı'nın menbai Huyut maa-Pırnaşın nahiyeleri ve Misi [Açıkalın (köy), Mutki / Bitlis] karyesi çayının menbai dahi Kaşah [Kaşak (köy), Mutki / Bitlis] ve Kinzu karyeleridir bu suların içinde hayvanat-ı maiyeden balık ve su kelbi vardır. Suları tatlıdır ve Guziş [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak cihetleri çayı üzerinde ahşabdan 20 metre irtifaında ve Mikar / Meykar [(mezra), Mutki / Bitlis] karyesinde bir meydan nehri üzerinde ve Gerho [Taşyol (mezra), Mutki / Bitlis] ve Hersan [Kayran (köy), Mutki / Bitlis] karyeleri miyanında yine ahşabdan tahminen 160 metre irtifaında Gamgam / Kamkam namıyla iki köprü vardır ve Mikar Köprüsü [1] 309 ve Gamgam Köprüsü [1]307 tarihlerinde yapılmıştır. Banileri sadat-ı kiramdan Reşadettü Şeyh Habib Efendi'dir.

Kaza dâhilinde 19 cami vardır. İki kisi kâgır olarak tarih-i binaları ve banileri kimler olduğu malum değildir. Diğerlerinin banileri hulefa-yı Nakşibendiye'den Merhum Şeyh Abdurrahman Tagî Hazretleridir. Medaris ve tekaya ve zevaya gibi şeyler yokdur. Devr-i mesud-ı hazret-i hilafet-penahinin müessesat-ı hayriyesinden bir de bir cami vardır.

Dâhil-i kazada ekser kuranın civarında küçük yapraklıklar vardır. Bu yapraklıklar ahaliye aiddir. İşbu yapraklıklarda kavak ve sair ağaçlar bulunur. Kesilen ağaçlar ihtiyacat-ı mahalliyeye kâfi olduğu gibi Guziş [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ciheti kurasından Bitlis'e getirilüb mahrukut için sarf ve istimal olunur.

Kaza dâhilinde yağ ve bal çıkar ve ihtiyacat-ı mahalliye idare eyledikten başka birkısmı Bitlis'e ve bir kısmı da Siird'e gönderilir.

Hayat ve mematında pek çok havarık asarı görülen kibar-ı evliyaullahdan Şeyh Süleyman Hazretleri [Ziyaret] [Ziyaret (mz.), Mutki / Bitlis] ve Şeyh Mahmud Hazretleri [Batılmış] [Akıncı (köy), Mutki / Bitlis] karyelerinde medfundurlar. Bulundukları asra ve tarih-i vefatlarına dair malumat yokdur.

Kaza dâhilindeki ahali İslam ve Ermeni'den ibaretdir. Fakat Ermeni kısmı pek azdır. İslam sınıfı umumen şafiü'l-mezhebirdir. Kürtçe ve Ermenice tekellüm ederler.

67.İlgili kısım H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Kazaca tamamıyla fusul-î erbaa hükmü carî değildir. Bahar mart nihayetinde hulul ve berf teşrin-i sani evahirinde nüzul ile mart on beşine doğru zevale başlar. Yazın harareti mutedildir. Kışın bürudetî çokdur.

Kaza dâhilinde Mirkaköse? ve Madgani? Yaylaları vardır. Bunlardan Mirkaköse? Kaşah ve Kinzu ve Muzük [Dereyolu (köy), Mutki / Bitlis] karyeleri ve Madgani? de Mermend [Bağarası (köy), Mutki / Bitlis] ve Niç [Çatalerik (köy), Mutki / Bitlis] ve Gerho [Taşyol (mezra), Mutki / Bitlis] karyeleri vasatındadır.

[Sadeleştirme]

Bu kazanın tarihsel durumuyla ilgili sağlıklı malumat elde edilememiştir. Mutki, doğudan Bitlis, batıdan Sason, güneyden Garzan kazaları ve kuzeyden Huyut [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] ile Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis] nahiyeleriyle sınır olup, elli yedi köyü içerisine almaktadır. Mutki'nin merkezi Kinzu [Salman (köy), Mutki / Bitlis] köyüdür. Merkez, vilayete sekiz saat mesafededir. Çevresi tahminen yirmi saattir.

Kazada, kendirden "harik" denilen bir tür ayakkabı ile "Kürt Abası" ve yelken bezine benzer gömleklik giysi yapılmakta, ağaçtan da kürek, keçe, kepçe ve kaşık imal edilmektedir. Mutki'nin Herpi [Ballı (köy), Mutki / Bitlis] köyüne üç, İğik [Çiğdemalan (köy), Mutki / Bitlis] köyüne iki buçuk ve Kaşah [Kaşak (köy), Mutki / Bitlis] köyüne bir buçuk saatte varılır. Bölgede Mereto ve Kalems ve Şeyh Ömer adlarıyla meşhur üç dağ bulunmaktadır.

Mutki'de üç çay olup bunlardan birisi Guzih [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak taraflarından, diğeri Keyburan'dan [Gümüşkanat (köy), Mutki / Bitlis] ve öteki de Misi [Açıkalın (köy), Mutki / Bitlis] civarından akarak Meydan [Meydan (köy), Mutki / Bitlis] köyünde birbiriyle birleşerek büyük bir nehir haline gelir. Bu nehir, Garzan'a bağlı Rızvan / Rıdvan nahiyesine tabi Fendek köyünden bir buçuk saat aşağıda bulunan Dicle'ye dökülür. Guzih [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak tarafındaki çayın kaynağı vilayet merkezine bağlı Kerp / Garp [Konuksayar (köy), merkez / Bitlis] ve Karaboy [Merkez / Bitlis] köyleri; Keyburan Çayı'nın kaynağı Huyut-Pırnaşın nahiyeleri ve Misi [Açıkalın (köy), Mutki / Bitlis] köyündeki çayın kaynağı Kaşah [Kaşak (köy), Mutki / Bitlis] ve Kinzu [Salman (köy), Mutki / Bitlis] köyleridir. Bu suların içinde su canlılarından balık ve su köpeği vardır. Çayların suları tatlıdır. Guzih [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] ve Nevak tarafındaki çay üzerinde ahşaptan 20 metre yüksekliğinde ve Mikar / Meykar [(mezra), Mutki / Bitlis] köyünde bir, Meydan Nehri üzerinde ve Gerho [Taşyol (mezra), Mutki / Bitlis] ve Hersan [Kayran (köy), Mutki / Bitlis] köyleri arasında yine ahşaptan tahminen 160 metre yüksekliğinde Gamgam / Kamkam isimli iki köprü vardır. Mikar / Meykar Köprüsü H. 1309 [1891] ve Gamgam Köprüsü 1307 [1889] yıllarında yapılmışlardır. Köprüleri yaptıran zat, Şeyh Habib Efendi'dir.

Kaza dâhilinde 19 cami vardır. Kâgir olan iki caminin yapılış tarihleriyle bina edenleri bilinmemektedir. Diğer camileri yapan zat, Nakşibendi halifelerinden Merhum Şeyh Abdurrahman Tagî Hazretleridir. Kazada, medrese, tekke ve zaviye gibi kurumlar bulunmamaktadır. Sultan II. Abdülhamit Han döneminde yapılmış olan bir cami mevcuttur.

Kaza içerisindeki köylerin civarında küçük yapraklıklar vardır. Bu yapraklıklar halka aittir. Yapraklıklar içerisinde kavak ve sair ağaçlar bulunmaktadır. Kesilen ağaçlar halkın ihtiyaçlarına yettiği gibi Guzih [Kocainiş (köy), Mutki / Bitlis] tarafındaki köylerden Bitlis'e getirilerek; yakmak için kullanılmaktadır.

Mutki'de yağ ve bal bulunur, bu ürünler yerel ihtiyacı karşılayarak; bir kısmı Bitlis'e ve bir kısmı da Siirt'e gönderilir.

Gerek yaşamında gerekse de ölümünden sonra pek çok kerameti görülen evliyadan Şeyh Süleyman Hazretleri Ziyaret [Ziyaret (mz.), Mutki / Bitlis] ve Şeyh Mahmud Hazretleri Batılmış [Akıncı (köy), Mutki / Bitlis] köylerinde yatmaktadır. Bu zatların yaşadıkları yüzyıla ve vefat tarihlerine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Mutki ahalisi Müslüman ve Ermeni'den oluşmaktadır. Fakat Ermeni nüfusu çok azdır. Kazanın Müslüman nüfusu genellikle Şafi mezhebine mensuptur. Halk Kürtçe ve Ermenice konuşur.

Mutki'de dört mevsim hüküm sürmez. Bahar martın sonunda başlar ve kar kasım ayının sonunda yağmaya başlayarak Mart on beşine doğru kesilir. Yazları ılıktır. Kışın çok soğuk olur.

Kaza dâhilinde Mirkaköse? ve Madgani? Yaylaları vardır. Bunlardan Mirkaköse? Kaşah ve Kinzu ve Muzük [Dereyolu (köy), Mutki / Bitlis] köyleri; Madgani? de Mermend [Bağarası (köy), Mutki / Bitlis] ve Niç [Çatalerik (köy), Mutki / Bitlis] ve Gerho [Taşyol (mezra), Mutki / Bitlis] köylerinin ortasındadır.

Mutki Kazası⁶⁸

[Transkripsiyon]

Mutki kazası, Bitlis vilayeti merkez olmazdan evvel kaza halinde idare edilmiştir. Arazisi dağlık olup mezruatı pek azdır. Mutki kazası 125 köyden ibarettir. Kazada 24,000 dönümlük arazi mevcud olup bu araziye bu sene 300,000 kilo tohum zer edilmiştir. Bu seneki zeriyaatdan 6.703.000 kilo mahsulat alınmıştır. Hayvanat-ı ehliye 5266 koyun, 23,000 keçi, 23,000, 20 tiftik keçi, öküz ve inek 4200, 7 ester, 29 kısarak, 86 manda, 16 merkeb, mevcud kümes hayvanatı 15,000 tahmin olunmuştur. Kazanın varidat-ı umumiyesi 31,000, hususiyesi 20,000 lira olup belediye varidatı yoktur.

Kazanın Nüfus-ı Umumîsi: 2687 hanede 7520 zükur ve 10,051 inas olmak üzere 17,571'dir. Kazada iki ilk erkek mektebi olup birisi merkez-i kaza olan (Hur) [Aydın (mezra), Mutki / Bitlis] karyesinde diğeri Huyut nahiyesinin [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] (Ohin) [Koyunlu (belde), Mutki / Bitlis] karyesindedir. Hur Mektebi'nin 14 talebesi, Ohin Mektebi'nin 8 talebesi vardır. Halk Fırkası, Teyyare, Hilal-i Ahmer şubeleri vardır.

[Sadeleştirme]

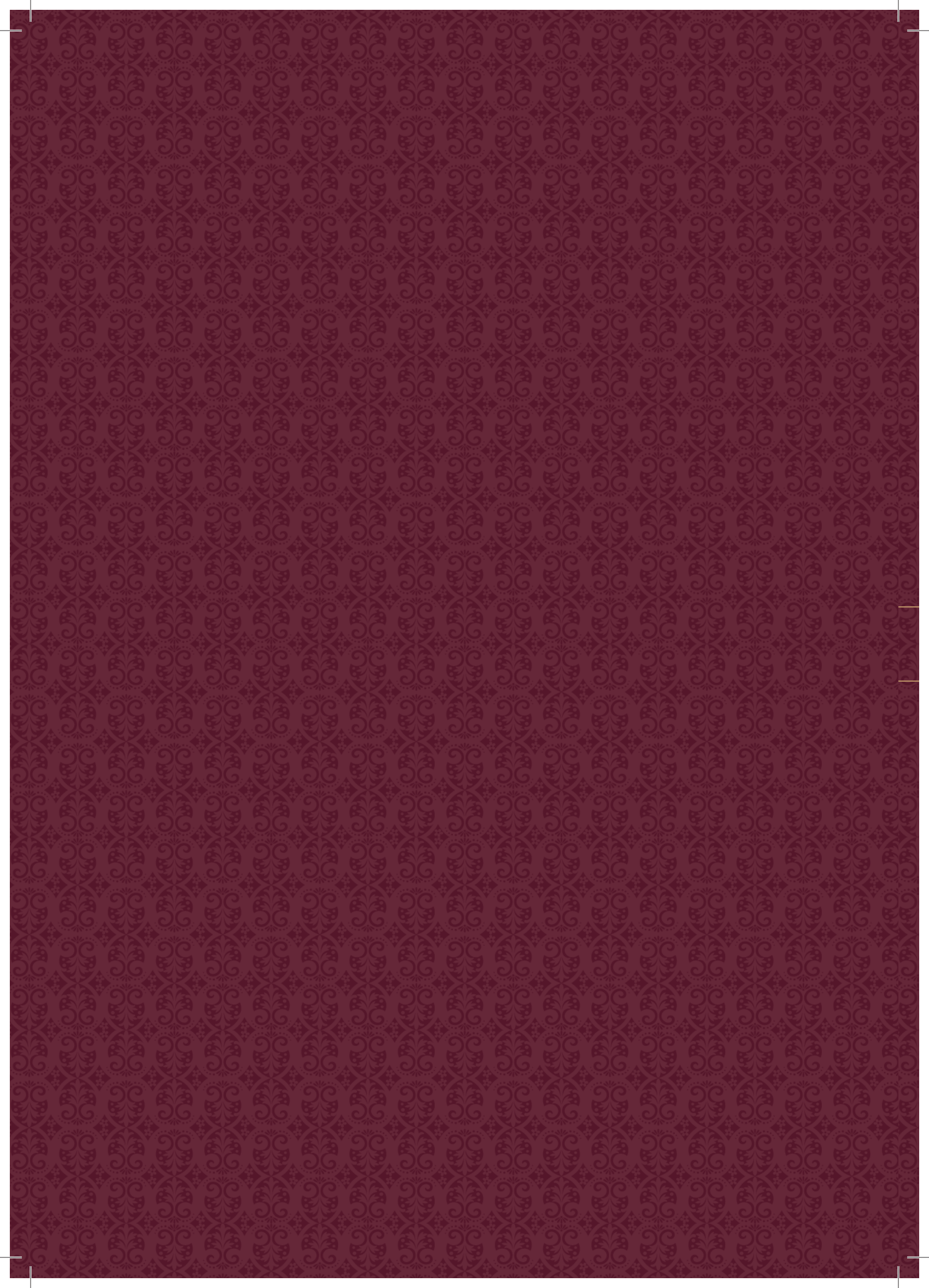
Mutki kazası, Bitlis vilayeti merkez olmadan önce kaza halinde idare edilmiştir. Arazisi dağlık olup, ekili alanı pek azdır. Mutki kazası 125 köyden ibarettir. Kazada 24,000 dönümlük arazi bulunmaktadır. Bu araziye bu sene 300,000 kilo tohum ekilmiştir. Bu seneki ekimden 6.703.000 kilo mahsul alınmıştır. Kazada ehlî hayvan: 5266 koyun, 23,000 keçi, 20 tiftik keçi, 4200 öküz ve inek, 7 ester, 29 kısarak, 86 manda, 16 merkep mevcuttur. Kümes hayvanı sayısı ise; 15,000 olarak tahmin edilmektedir. Kazanın genel geliri 31,000, özel geliri 20,000 lira olup belediye geliri yoktur.

Kazanın Genel Nüfusu: 2687 hanede, 7520 erkek ve 10,051 kadın olmak üzere 17,571 kişi yaşamaktadır.

Kazada iki ilk erkek mektebi olup birisi kaza merkezi olan (Hur) [Aydın (mezra), Mutki / Bitlis] köyünde, diğeri Huyut nahiyesinin [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] (Ohin) [Koyunlu (belde), Mutki / Bitlis] köyündedir. Hur Mektebi'nin 14 öğrencisi, Ohin Mektebi'nin 8 öğrencisi vardır. Ayrıca Mutki'de Halk Fırkası, Teyyare, Hilal-i Ahmer [Kızılay] şubeleri vardır.

68.İlgili kısım 1926-1927 yıllarına ait Devlet Yılığının Bitlis Vilayeti kısmından alınmıştır.

KARÇKAN / KARÇKAN KAZASI

Karçkan Kazası⁶⁹
[Çavuşlar (köy), Tatvan / Bitlis]
[Transkripsiyon]

Karçkan kazası şarken Bitlis vilayeti ve merkez-i kazası, garben Gevaş, cenuben Hizan kazaları ve şimalen Van Gölü ile mahdud olan bu kazanın kutr-i muhitisi otuz saatdir.

Ahalisi Kürd, Ermeni milletlerinden ibaret ve mütekellim oldukları lisan, kavmiyetlerine mahsusdur.

Kazanın ekser mahalleri sengistan olup bu cihetle esbab-ı maişet-i ahali bir takım ufak arazide icra-yı ziraate maksur ve koyun, keçi, sığır manda gibi hayvanatdan hâsıl olan yapağı ve revgan ticaretine münhasırdır.

Dâhil-i kazada oldukça cesim ormanlar mevcut olup her sene külliyetli ihtitab edilerek Van bahiresinde işletirilen sefain vasıtasıyla sevk olunan odun, kömür merkez-i vilayetin ihrakiyece olan ihtiyacatını temin eder. Gevaş, Erciş gibi bazı sevahilde hatab ve kömür ihraç olunur.

Vanik [Ulusoy (köy), Tatvan / Bitlis] nam karye civarında vaki bir dağda simli kurşun madeni var imiş.

Bu kazada teşrin-i sani ibtidasından itibaren nisana kadar şita gereği gibi icra-yı hükm eder.

Kesretle yağan kardan cibal ve tilalde azim çığlar olmasından dolayı kaza, “kar çığı” namını almış ve mürur-ı zamanla bu nam “Karçkan” suretine tahavvül etmiştir

[Sadeleştirme]

Karçkan kazası doğudan Bitlis vilayeti ve vilayetin merkez kazası, batıdan Gevaş ve güneyden Hizan kazaları ile kuzeyden Van Gölü ile huduttur. Kazanın çevresi otuz saattir.

Karçkan’ın ahalisi Kürt ve Ermeni milletlerinden ibaret olup, bu topluluklar kendi dilleriyle konuşurlar.

Kazanın çoğu yeri taşlık olduğundan, halk geçimini ufak bir arazide tarımla ve buna ilaveten koyun, keçi, sığır manda gibi hayvanlardan hâsıl olan yapağı ve yağ ticaretiyle sağlamaktadır.

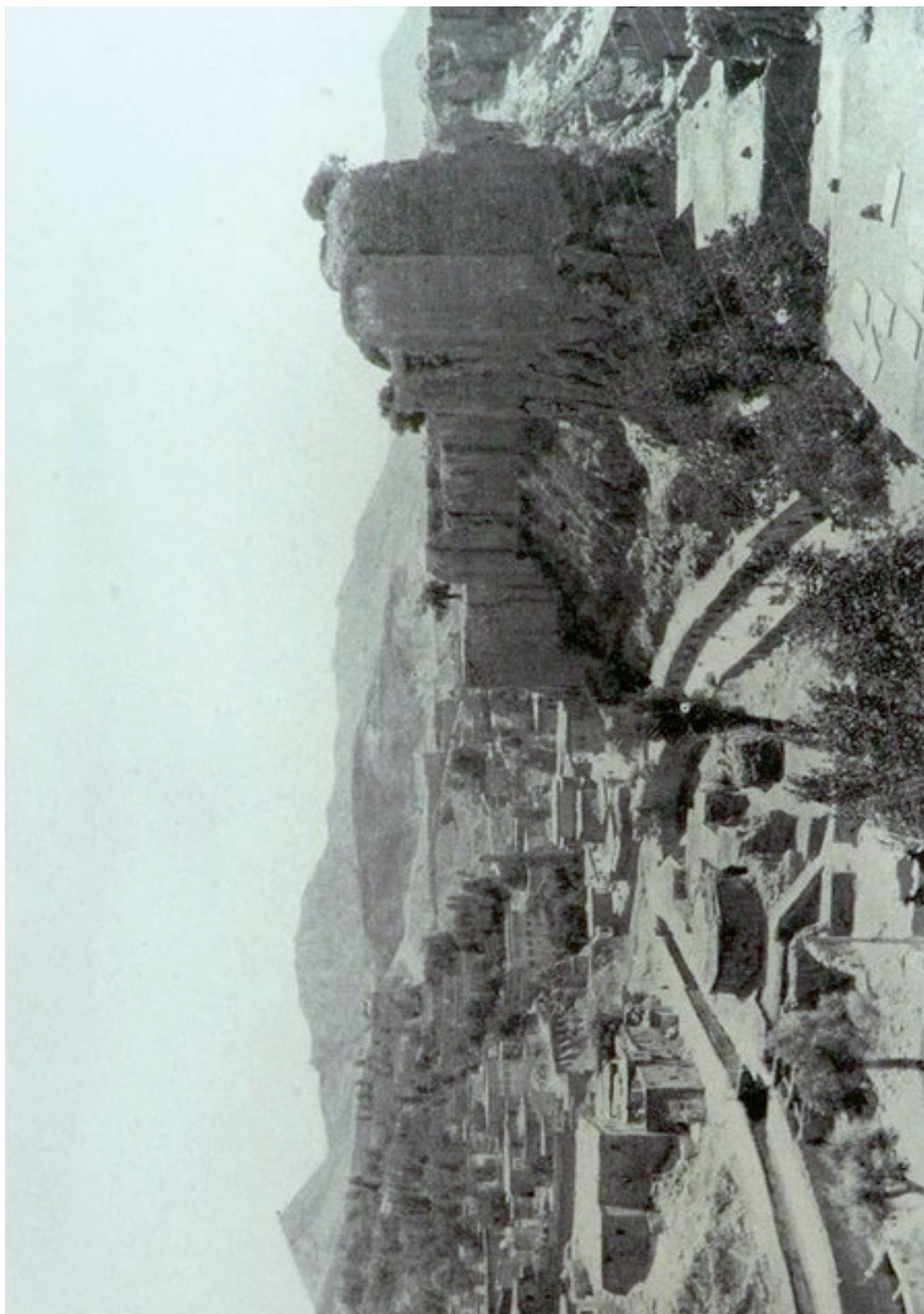
Kaza dâhilinde oldukça büyük ormanlar bulunmakta olup, her sene bol miktarda bu ormanlardan odun kesilerek, bu odunlar Van Gölü’nde işletilen gemiler aracılığıyla vilayet merkezine [Van vilayeti] yakacak olarak gönderilir. Gevaş, Erciş gibi bazı sahillerden odun ve kömür ihraç olunmaktadır.

Vanik [Ulusoy (köy), Tatvan / Bitlis] köyü civarında bulunan bir dağda simli kurşun madeni olduğundan bahsedilmektedir.

Bu kazada kasım ayı başlangıcından nisana ayına kadar kış hüküm sürer. Karın çok yağmasından ve dağlarda, tepelerde büyük çığlar olmasından dolayı kaza, “kar çığı” namını almış; zamanla bu nam “Karçkan” haline dönüşmüştür.

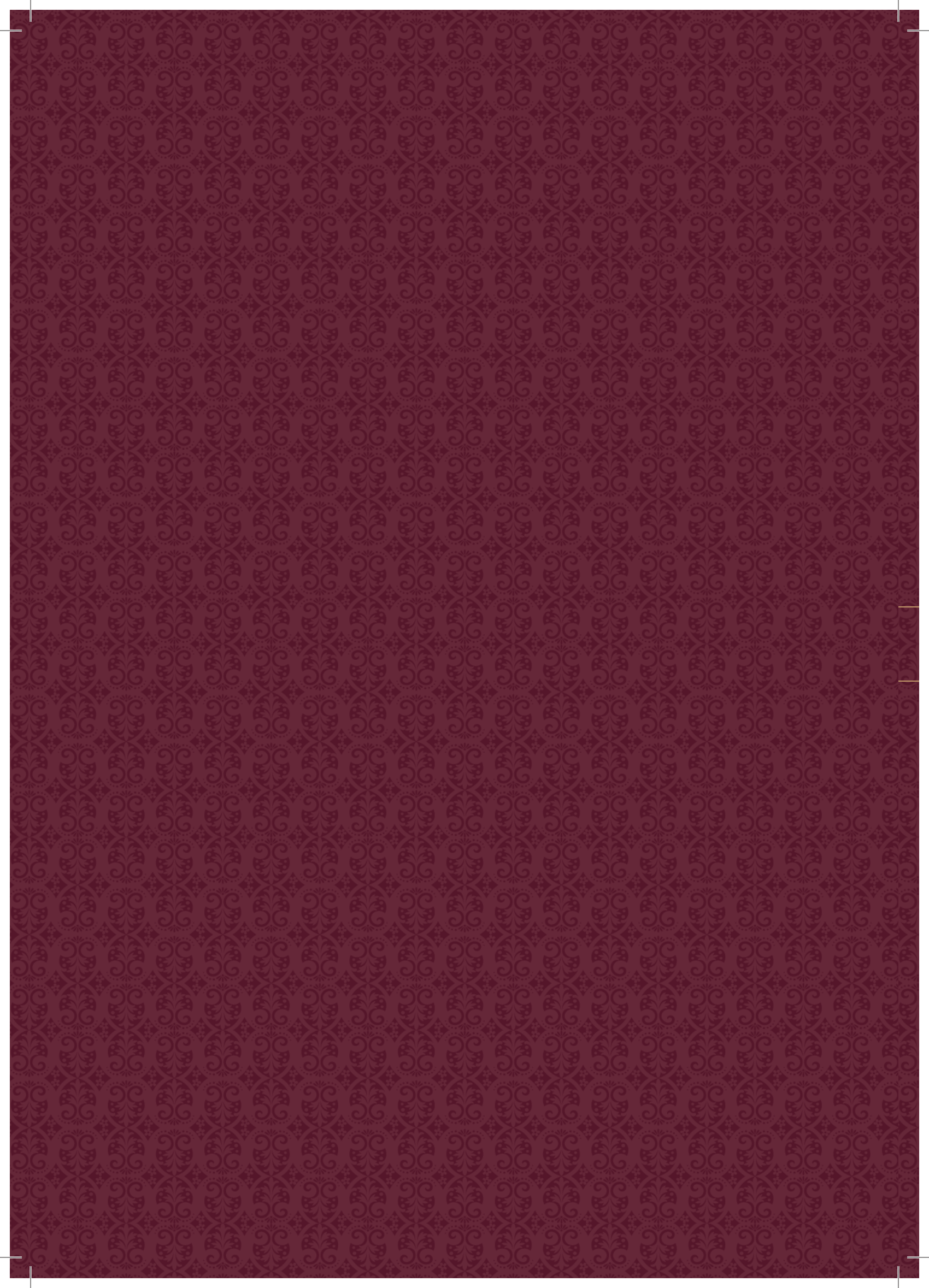
69.İlgili kısım Hicrî 1315 (1897-1898) yılına ait Van Vilayet Salnamesinden alınmıştır. Bu tarihlerde Karçkan / Karçkan, Van’a bağlı bir kaza statüsündedir.

- Bitlis, Victor Pietschmann, Durch kurdische Berge und armenische Städte, Viyana

ÇUKUR / NORŞİN NAHİYESİ

Norşin / Çukur Nahiyesi⁷⁰
[Güroymak (ilçe) / Bitlis]
[Transkripsiyon]

Nahiye şarken Ahlat şimalen Kösür, garben Muş Ovası, cenuben Bitlis merkezi ve Huyut [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] nahiyesiyle mahdud olub merkez-i vilayete 6 ve muhit-i idaresi 18 saatdir. Ahalisi İslam ve Ermeni'dir. Kürdce ve Ermenice mütekellimdirler.

Dâhil-i nahiyede 20 cevami ve mesacid 1 tekye ve Kilhar nam mürtefi cebel ile Zernaçur [Yazıkonak (mezra), Güroymak / Bitlis] karyesi üzerinde Süleyman Ağa Kalası namıyla Morh [Yukarıkolbaşı (köy) Güroymak / Bitlis] ve Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] karyelerinde 4 harabe kale ve Oskagak Kalesi derununda cami ve dükkan harabeleri ve müteaddid mahallerinde pek çok şüheda-yı müslimin merakid-i muhteremesi ve nahiyenin şark-ı şimalisinde vaki olan Nemrud cebel-i cesimi zirvesinde 7 göl ve henüz asarı meşhud gayet cesim ve kadim ve sanat-ı mimariyenin derece-i kemalinin numune-i kemali olan bir kale harabesi vardır.

Suları gayet berrak ve soğuk olan mezkûr göllerden birinin kenarı yirmi santimetre miktarı hafr olunduğu halde kum içinden el dayanamayacak derecede sıcak sular fışkırmakta ve etraf ve civarında pek çok mülevven ve volkanik taşlar bulunduğu gibi göllerin etrafındaki taşlar arasındaki menfezlerden sabah ve akşamlar abhure-i kesife suudu ve birçok mahallerinin ka'r-ı nayab bir surette münşakk bulunması cebel-i mezkûrun evailinde ateş-feşan bir volkan olduğuna delalet etmektedir.

Bu göllerden birinin suyu (mahallince muhakkak olduğu vechile) oraya beş altı saat mesafede bulunan Çukur Ovası'nın Künbedler nam mevkiinde nebean etmekde ve nahiyenin İrun [Gölbaşı (belde), Güroymak / Bitlis] karyesiyle sair taraflarından cereyan eden müteaddid miyah ile birleşüb meşhur Karasu nehr-i cesiminin menba ve mecrasını teşkil etmektedir.

Nahiyenin ormanlarıyla miyah-ı hoşgüvar, vasi yayla ve itidal-i hevası her yere merci denilse be-cadır. İrun ve Gölbaşı karyelerinin mevkiyle Mişkan [Kaleli (köy), Güroymak / Bitlis], Çapkiş [Üzümlüveren (köy), Güroymak / Bitlis] karyeleri arasındaki Yurop denilen mevki-i kadim iki şehrin harabezarı olduğu asar ve enkazından müstedeldir.

Nahiye dâhilindeki vasi bir ova sazlık ve bazı mahalleri bataklık ise de çayırı bu nahiye ile daha birçok mahal hayvanatını ilaf ve idareye kafi ve hele bu ovada zeminden hasıl olan tuza şebih beyaz ve safi poreklerden ve cibalindeki bir nev mazu ve saireden mahallince nef-i külli vukuu bedihîdir.

Nemrud Cebeli zirvesindeki gölün kenarından hafr ile çıkan sıcak ve hararetti madenî sularla Soranî nam suyun ve Ağaçur [Budaklı (köy), Güroymak / Bitlis] karyesi civarında bulunan ve her biri birer dönümden ziyade vüsatde olan sıcak soğuk müteaddid ve latîf germ-ab ve kablıca ve hamamların felc ve romatizma illetleriyle sair emraz-ı cildiye ve dahiliyeye nef ve tesiri mücerredir.

Ağaçur karyesi civarında üç dört dönümlük bir mahallin nısfını soğuk ve nısfını sıcak su ile bir buçuk metre umkunda işgal eden germ-abın evailinde üzeri kâr-gir bir bina ile mestur ve oradan Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] Kalası'na kadar bir saatlik mesafede mükemmel bir kaldırım yolu mebna ve mahdud bulunduğu asar-ı bakiye ve mevcudesiyle sabitdir.

Mezkûr sıcak ve soğuk su aralarında bir hail yoğ iken yek-diğerine karışmamaları dahi acibe-i hilkatden şayan-ı hayret bir eserdir. Nemrud Cebelinde müteaddid garlar ve gayet hararetti rüzgâr

70.Bu kısım H. 1310 [1892-1893] ve H. 1316 [1898-1899] yıllarına ait Bitlis Vilayet Salnamelerinden alınmıştır.

teneffüs eder menfezler, kuyular bulunduğu gibi nahiyenin Morh-ı Süfla [Aşağıkolbaşı (köy) Güroymak / Bitlis] karyesindeki han civarında terbian dört beş metrelik bir mahal vardır ki mütemadiyen duhan ve buhar teneffüs etmekde ve metrelerle kar nüzul eylediği halde yine orayı tutmamaktadır.

Her tarafından çağlayan soğuk, tatlı ve hafif suları arazi-i mahalliye iska ve ormanlarından odun kat ve Bitlis ve Van Gölü sahilinde kâin Tatvan İskeleyi'ne nakl ve fûruht ile yaylalarından da edilen istifade ahali-i mahalliye idare ve ihya etmektedir.

Karasu menbaı üzerinde asar-ı atikadan Kalender Ağa namına mensub iki künbed ve diğer bazı mahallerinde de bu gibi asar-ı mutebere ve musanna alaim ve enkazı mevcuttur. Mezkûr künbedlerin tarz-ı binasındaki intizam ve metanet ve taksimat-ı hariciyesindeki sanat fevkalade denilecek bir haldedir.

Cibalinde ayu, kurd, karaca, geyik, tavşan, tilki, sansar, porsuk, dağ kedisi, ganem-i kuhî vesair hayvanat-ı müfterise ve vahşiye ve enva-ı tuyur ve meşelerinde ceviz, elma, armud, alıc, böğürtlen, yabanî çilek vesaire vardır.

Mahallinin kuvve-i inbatıyesi yazlık, güzlük, hinta, çavdar, şair, ak ve kumdarı, gilgil mısır, nohud, mercimek, keten ve kenevir tohumu, tütün, pirinç, penbe, kavun, karpuz, soğan, sarımsak, lahana, kabak, fasulye, badıcan vesair hububat ve eşcar ve sebze yetiştirmeğe ve mevkî her nev hayvan beslemeğe müsaidir.

Bu nahiyede külliyyetle sabun yapılır ve yapraklıklarında denilen kudret helvası hasıl olur.

[Sadeleştirme]

Nahiye, doğudan Ahlat, kuzeyden Kosur / Köşür, batıdan Muş Ovası, güneyden Bitlis merkez ve Huyut [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] nahiyesiyle sınırdır. Vilayet merkezine 6, idareye 18 saattir. Ahalisi İslam ve Ermeni'dir. Kürtçe ve Ermenice konuşurlar.

Nahiye dâhilinde 20 cami ve mescit, 1 tekye ve Kilhar adlı yüksek bir dağ ile Zernaçur [Yazıkonak (mezra), Güroymak / Bitlis] köyünde Süleyman Ağa Kalesi adıyla bir kale mevcuttur. Morh [Yukarıkolbaşı (köy) Güroymak / Bitlis] ve Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] köylerinde 4 harabe kale ve Oskagak Kalesi içerisinde camii ve dükkân harabeleri vardır. Nahiyenin birçok yerinde Müslüman şehitlerin mezarları bulunup, nahiyenin kuzeydoğusunda bulunan Nemrut Dağı'nın zirvesinde 7 göl ile eski ve büyük sanat eseri bir kale harabesi vardır. Suları gayet berrak ve soğuk olan göllerden birinin kenarı 20 cm kazıldığında, içinden el dayanamayacak derecede sıcak sular fışkırmaktadır. Ayrıca etrafında renkli ve volkanik taşlar bulunduğu gibi göllerin etrafındaki taşlar arasındaki menfezlerden sabah ve akşamları yoğun su yükselişi olmaktadır. Birçok yerinde derinliği bilinmeyen yarıkların bulunması, dağın başlangıcında bir volkan olduğuna işaret etmektedir. Dağdaki göllerden birinin suyu oraya beş altı saat mesafede bulunan Çukur Ovası'nın Künbedler adlı mevkisinden doğmaktadır. Nahiyenin İrun [Gölbaşı (belde), Güroymak / Bitlis] köyüyle diğer taraflarından akan birçok suyla bileşen bu kaynak, meşhur Karasu menba ve mecrasını oluşturur.

Nahiyenin ormanlarıyla tatlı suları, geniş yayla ve ılıman havası her yere merci denilse yeridir. İrun ve Gölbaşı köylerinin konumlarıyla Mişkan [Kaleli (köy), Güroymak / Bitlis], Çapkis [Üzümveren (köy), Güroymak / Bitlis] köyleri arasındaki Yurop denilen eski bölgenin iki şehrin harabeliği olduğu, mevcut eserler ve kalıntılardan bellidir.

Nahiye dâhilindeki geniş bir ova, sazlık ve bazı yerleri bataklık olsa da; çayırı bu nahiye ile daha birçok yerin hayvanlarının yemlenmesine yetmektedir. Bu ovada yerden çıkan tuza benzer beyaz ve saf poreklerden ve dağlardaki bir tür mazu vb. şeylerden yararlanılmaktadır.

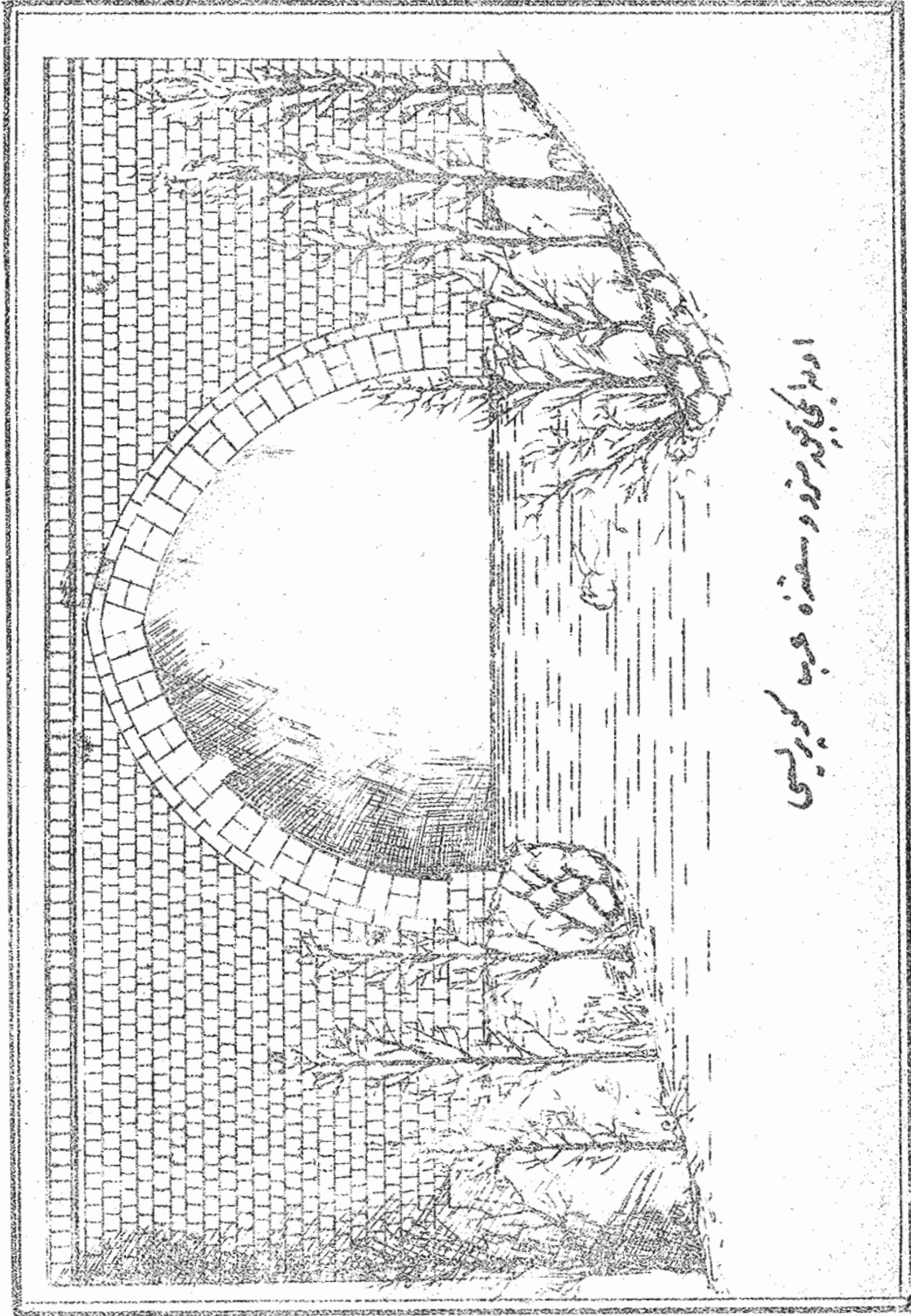

Nemrut Dağı zirvesindeki gölün kenarından kazı ile çıkan sıcak ve hararetleli madenî sular ile Soranî adlı suyun, Ağaçur [Budaklı (köy), Güroymak / Bitlis] köyü ve civarında bulunan ve her biri birer dönümden fazla genişlikte olan sıcak soğuk çeşitli suların ve kaplıca ile hamamların felç, romatizma gibi hastalıklarla cilt rahatsızlıklarına yararlı oldukları tecrübe edilmiştir.

Ağaçur köyü civarındaki üç dört dönümlük bir yerin yarısı soğuk, yarısı sıcak su ile bir buçuk metre derinliğindeki suyun başlangıcında kâgir bir bina vardır. Oradan Oskagak [Özkavak (köy), Güroymak / Bitlis] Kalesine kadar bir saatlik mesafede mükemmel bir kaldırım yolu bulunmaktadır.

Sıcak ve soğuk su aralarında bir ayrım olmamasına rağmen, birbirlerine karışmamaları yaratılışın acayıplığı olarak hayret verici bir durumdur. Nemrud Dağı'nda, birçok mağara, sıcak rüzgâr teneffüs eden menfezler, kuyular bulunduğu gibi nahiyenin Morh-ı Süfla [Aşağıkolbaşı (köy) Güroymak / Bitlis] köyündeki han civarında, 4-5 metre karelik bir yer vardır ki; buradan devamlı olarak duman ve buhar çıkmaktadır. Bu çıkış, karın yağmasıyla da asla engellenmemekte ve kar burayı tutmamaktadır. Her tarafından çağlayan soğuk, tatlı ve hafif suları buranın arazisini beslemektedir. Ormanlarından odun kesilip; Bitlis ve Van Gölü sahilindeki Tatvan İskelesi'ne nakledilip satılmaktadır. Yaylaları da yerel halkın istifade ettiği yerlerdendir. Karasu'nun kaynağı üzerinde eski eserlerden Kalender Ağa adlı iki kümbet ve diğer bazı bölgelerde de muteber ve sanatsal eserler bulunmaktadır. Bu kümbetlerin yapım tarzındaki düzen ve dış bölmelerindeki sanat, fevkaladedir. Nahiyenin dağlarında ayı, kurt, karaca, geyik, tavşan, tilki, sansar, porsuk, dağ kedisi, yaban koyunu ve keçisi gibi yırtıcı, vahşi hayvanlarla ile çeşitli kuş türleri bulunur. Meşelerinde ceviz, elma, armut, alıç, böğürtlen, yabanî çilek vb. vardır. Nahiyenin tarımsal potansiyeli yazlık, güzlük, buğday, çavdar, arpa, ak ve kumdarı, gilgil mısır, nohut, mercimek, keten ve kenevir tohumu, tütün, pirinç, pamuk, kavun, karpuz, soğan, sarımsak, lahana, kabak, fasulye, patlıcan gibi hububat, ağaç ve sebze yetiştirilmesiyle her tür hayvan beslemeye uygundur. Bu nahiyede çok sabun yapılır.

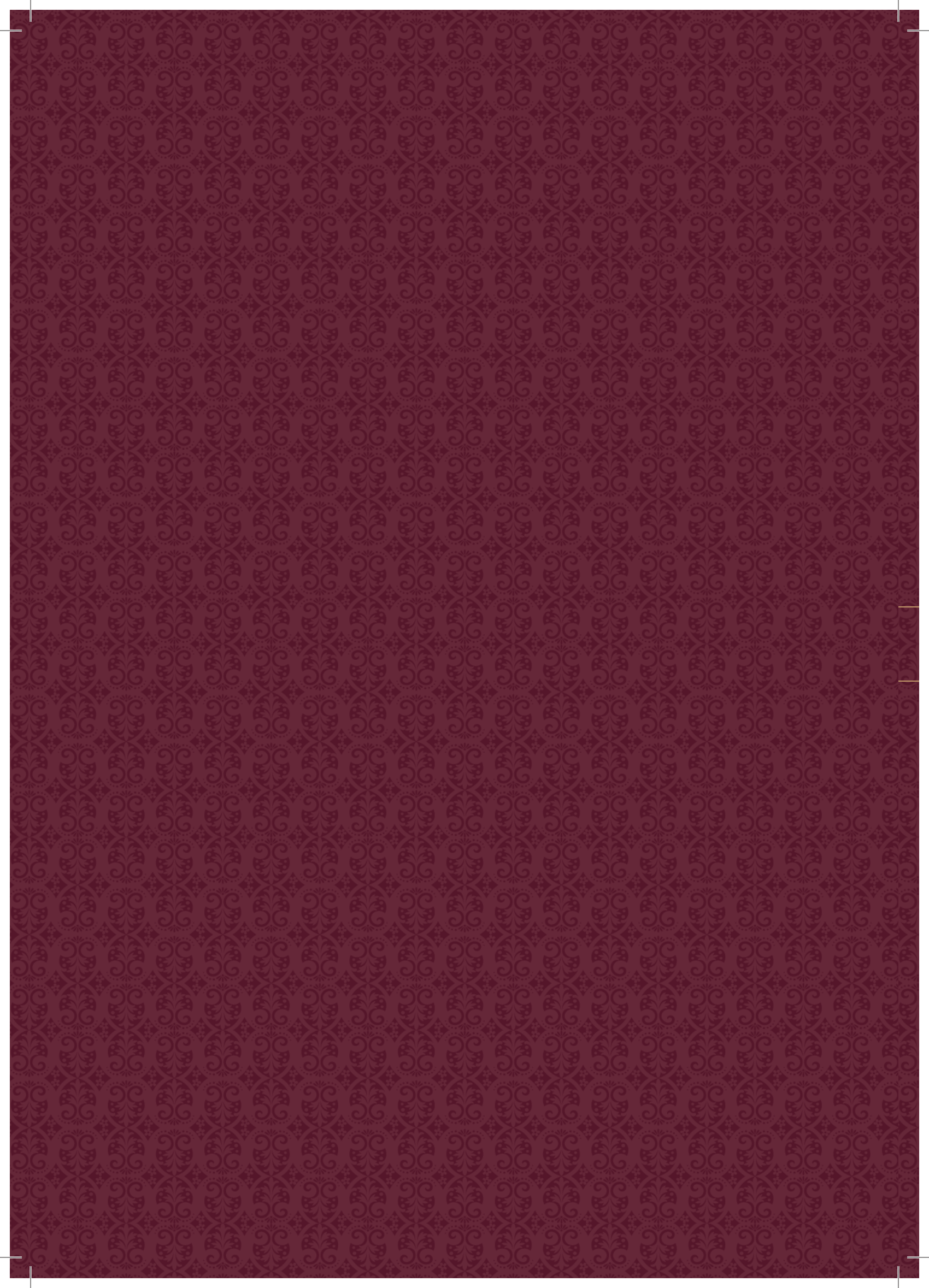

ادامه ایی بنی بر سر رود و سقینه دریا کویر لیس

- On iki buçuk metre vüsatinde Arap Köprüsü (1892-1893 Bitlis Vilayet Salnamesi).

HUYUT NAHİYESİ

Huyut Nahiyesi⁷¹ [Kavakbaşı (belde), Mutki / Bitlis] [Transkripsiyon]

Maa-Pırnaşın Huyut nahiyesi Bitlis merkezine 8 saatdir. Muhit-i idaresi de 8 saatden ibaretdir. Şarken Bitlis, garben Sason, cenuben Mutki ve Garzan kazaları, şimalen Muş Ovası ve Çukur nahiyesiyle muttasıldır. Nahiyede Rabat namıyla bir kale ve kadim 1 cami-i şerif, 9 mescid, 2 medrese ve Ak Kilise namıyla bir de kilise vardır.

Zivi [Bahçe (mezra), Gayda / Hizan / Bitlis] karyesinde bir gümüş madeni olduğu zebanzed-i umumî ve bazı asar ve alaimîde merîdir. Ahalisi İslam ve Ermeni'den ibaretdir. Kürd ve Ermeni lisanlarıyla mütekellimdirler. Menbai Sason kazası dâhilinde bulunub garbden şarka doğru nahiyenin vasa-tından cereyan eden Tasik? Gölü suyu ve Sihorsi/Soğors [Kayabaşı (köy), Mutki / Bitlis] karyesinde nebean eden büyük su ile birleşüb Siird Caddesi altında Bitlis Nehri'ne munsabb olur. Bu nehirde kastor ve büyük balıklar bulunur.

Müdiriyyet merkezi olan Rabat'da müteaddid miyah-ı lezize ve suyundan bir nihayet iki defa içenle-rin mutlaka sıtma hastalığına ibtilası mücerreb ve meşhur olan bir çeşme de vardır. Bu çeşme müvellidü'l-humma olduğu gibi Arükan [mezra, Mutki] karyesinde bulunan soğuk bir su dahi romatizma ve asab hastalıklarına gayet nafi ve mücerreb ve halk kemal-i tehâlükle bundan istifadeye münhemikdir.

Meşe ve yapraklarından ceviz, elma, armud, fındık, kiraz, kara ve ekşi erik, tut, mazu, palamut, meşe, alıç, böğürtlen, kuşburnu ağaçları ve enva-ı tuyur ile kurd, ayu, tilki, sansar, tavşan, vaşak, kastor, dağ öküzü ve geyik pek çokdur. Eyyam-ı şitaiyede soğuğu yazın sıcağı ziyade ise de letafet-i hevaiyesi hasebiyle tesiri yokdur. Teşrin-i sanide nüzule başlayan berf Nisana kadar yerde kalır

Nahiyenin ahali-i müslimesi Tap, Bedri, Malaşiko, Malatatar / Malatatr namıyla esasen dört ka-bileye münkasım ve bunlardan Tap Kabilesi Malabektaş ve Malareceb ve Mala Şaban ve Bedri Kabilesi Malabilal, Malabapir, Malaçekav / Malaçakav ve Malaşiko kabilesi cümleten Beleki / Be-likî Aşireti'nden olarak Malaakub ve Malaresul ve Malanasır ve Malakasım taifeleri efradından ve Malatatar / Malatatr ise Korsuvak [Yenidoğan / Mutki] ve Parsnik [Boğazönü / Mutki] karyeleri ahalisinden ibaretdir.

[Sadeleştirme]

Huyut nahiyesi Bitlis merkeze 8 saattir. Çevresi 16 saatten ibarettir. Doğudan Bitlis, batıdan Sason, güneyden Mutki ve Garzan kazaları, kuzeyden Muş Ovası ve Çukur nahiyesiyle çevrilidir.

Nahiyede Rabat adıyla bir kale ve eski bir cami, 9 mescit, 2 medrese ve Akkilise adıyla da bir ki-lise bulunur. Zivi [Bahçe (mahalle), Gayda, Hizan / Bitlis] köyünde bir gümüş madeni olduğu halk arasında yaygın olup bazı eser ve alametleri bulunduğu da görülür. Ahalisi İslam ve Ermeni'den ibarettir. Kürt ve Ermeni dilleri konuşulur. Kaynağı Sason kazası dâhilinde bulunup, batıdan şarka doğru nahiyenin ortasından akan Tasik? Gölü suyu, Sihorsi/Soğors [Kayabaşı (köy), Mutki / Bitlis] köyünden doğan büyük su ile birleşerek; Siirt Caddesi altından Bitlis Nehri'ne dökülür. Bu nehirde kastor ve büyük balıklar bulunur. Yönetim merkezi olan Rabat'ta birçok tatlı su bulunur ve bu sulardan bir ya da iki defa içenlerin mutlaka sıtma hastalığına yakalandığı tecrübe edilen meşhur bir çeşmesi de vardır. Bu çeşme sıtma doğuran bir çeşme olması yanında Arükan [mezra, Mutki] köyünde bulunan soğuk bir su da romatizma ve sinir hastalıklarına çok faydalı olduğu tecrübe edilmiş; ve halkın buna çok rağbeti olduğu bilinmektedir.

71.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

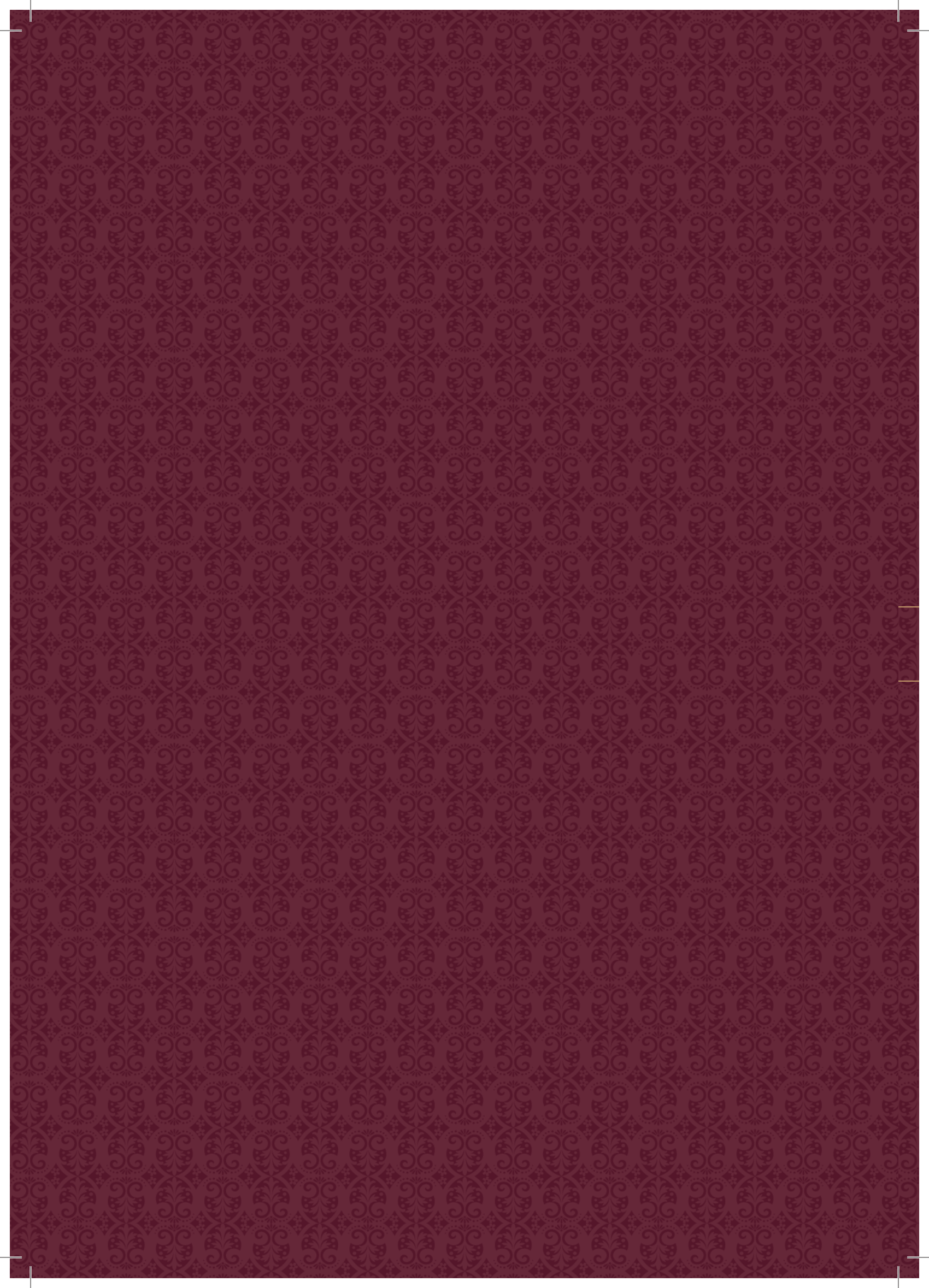

Meşe ve yapraklarından başka ceviz, elma, armut, fındık, kiraz, kara ve ekşi erik, tut, mazu, palamut, meşe, alıç, böğürtlen, kuşburnu ağaçları ve çeşitli kuşlar bulunur. Ayrıca kurt, ayı, tilki, sansar, tavşan, vaşak, kastor, dağ öküzü ve geyik de çoktur. Kış günlerinde soğuğu ve yazın da sıcaklığı bol ise de; latif havası sebebiyle bunun pek bir etkisi yoktur. Kasımda başlayan kar yağışı, nisan ayına kadar yerde kalır.

Nahiye'nin Müslüman ahalisi Tap, Bedri, Malaşiko, Malatatar / Malatatr isimleriyle dört kabileye ayrılırlar. Bunlardan Tap Kabilesi, Malabektaş, Malareceb, Malaşaban, Bedri Kabilesi, Malabilal, Malabapir, Malaçekav / Malaçakav, Malaşiko Kabilesi cümleten Beleki / Beliki Aşireti'ndendir. Malakub, Malaresul, Malanasır, Malakasım taifeleri efradından Malatatar / Malatatr ise; Korsuvak [Yenidoğan / Mutki] ve Parsnik [Boğazönü / Mutki] köyleri ahalisindendir.

İSPAYERT / UÇUM NAHİYESİ

İspayert Nahiyesi [Uçum]⁷²
[Sürücüler (köy), Hizan / Bitlis]
[Transkripsiyon]

İspayert nahiyesi şarken Nizar nahiyesi[Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis], garben Müküs, cenuben Hizan, şimalen Pervari kazalarıyla mahdud olub merkez-i kazaya 7, vilayete 15 saat mesafededir. Ahalisi Müslim ve gayr-i Müslim iki millettir. Dahil-i tahrir olan ahali-i meskuneden maada hayme-nişin iki yüz küsur çadırı ve Canikan, Şehidan, Necman, Mamedan, Berivan, Şehyan / Şeyhan?, Cendukan? kabailine münkasım ve tahminen 1200 nüfusu cami Alikan aşireti mevsim-i sayfa kaza dâhilinde imrar-ı evkat eder. Nahiyede pek kadim 21 cami, 3 medrese vardır.

Dağın İslam karyesinde beş altı yüz sene evvel yapılmış bir kalenin asarı kısmen mevcut ve iç tarafındaki taşlarda mahkuk hutut-ı atika meri ve meşhuddur. Şenkiristan [Şinisthristiyan / Dağlık (köy) , Mutki / Bitlis] ve Hoylan? karyeleri ittisalinde bulunan demir madenleri mukaddema işletilmiş ve ahiren tatil edilmiştir.

Nahiyenin canib-i garbîsinden gelüb nahiyeyi takti ile Nizar [Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis] nahiyesinden cereyan eden nehir Şirvan ve sonra Botan Nehirlerine munsabb olur. Dağ ve ormanlarında ayu, kurd, hınzır, tilki, geyik, sansar vesair hayvanat-ı vahşiye vardır. Orman ve meşelerinin kısm-ı küllisi umumî ve bir kısmı da hususî olarak ihtiyacat-ı mahalliyeyi temine kâfidir.

İtidal-i ab u hevası fusul-i erbaa hükmünün icrasına oldukça müsaiiddir. Kanun-ı evvelde nüzule başlayan kar mart esnasında kâmilten zail olur. Mahsulat-ı mahalliye hinta, şair, çavdar, gilgil, darı, mercimek, kendir tohumu, penbe, kavun, karpuz, hıyar, kabak, bakla, fasulye, şalgam, lahana, erik, zerdali, armud, ceviz, elma, üzüm, incir, şeftali, badem, kestane, yağ, bekmez, asel, yün, mazu, yapağı, tiftik ve ihtiyacat-ı mahalliyeden pek ziyade fevaki ve sebze ve saireden ibaretdir.

Mahallince keçe ve çorab ve şal nesc ve imal olunur. Nahiyede dâhilinde medfun Şeyh Tayran ve Şeyh Sinan Hazretlerinin ziyaretgâhında cuma ve pazartesi günleri her taraftan birçok züvvar tecemmu eder. Cacvan [Koyunlu (mh), Hizan / Bitlis] ve Pandis [Yukarıgelincik (mezra), Hizan / Bitlis] karyelerinde temmuzun dördüncü ve Üreh-i Süfla [Yukarıçalı (köy), Hizan / Bitlis] ile Pandis [Yukarıgelincik (mezra), Hizan / Bitlis] Kilisesinde Ağustosun ikinci ve Şernis Manastırında dahi eylülün yirmi yedinci günlerinde bir iki gün panayır olur. Ahalisinin kısm-ı azamı zürra olub bu miyanda demirci ve papuşcu ve kalaycı vardır.

Şimal tarafından hevada karanlık görüldüğü halde baran ve garb tarafından dahi hevada bulaşıklık görülür ise kar nüzulü tecarib-i mahaliyyeden imiş.

[Sadeleştirme]

İspayert nahiyesi, doğudan Nizar [Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis] nahiyesi, batıdan Müküs, güneyden Hizan, kuzeyden Pervarî kazalarıyla sınırdır. Kaza merkezine 7, vilayete 15 saat uzaklıktadır. Halkı Müslim ve gayr-i Müslim iki millettir. Sayımı yapılan yerleşik ahalisinden başka, iki yüz küsur çadırı ve Canikan, Şehidan, Necman, Mamedan, Berivan, Şehyan / Şeyhan? Cendukan kabilelerine ayrılan ve tahminen 1200 nüfusa ulaşan Alikan Aşireti, yaz mevsimini kazada geçirirler. Nahiyede çok eski 21 camii ve 3 medrese vardır. Dağın İslam köyünde beş altı yüz sene evvel yapılmış bir kalenin kalıntıları kısmen mevcut olup iç tarafındaki taşlarda kazılı eski hattlar görülür. Şenkiristan

72.İlgili kısım H. 1310 (1892-1893) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

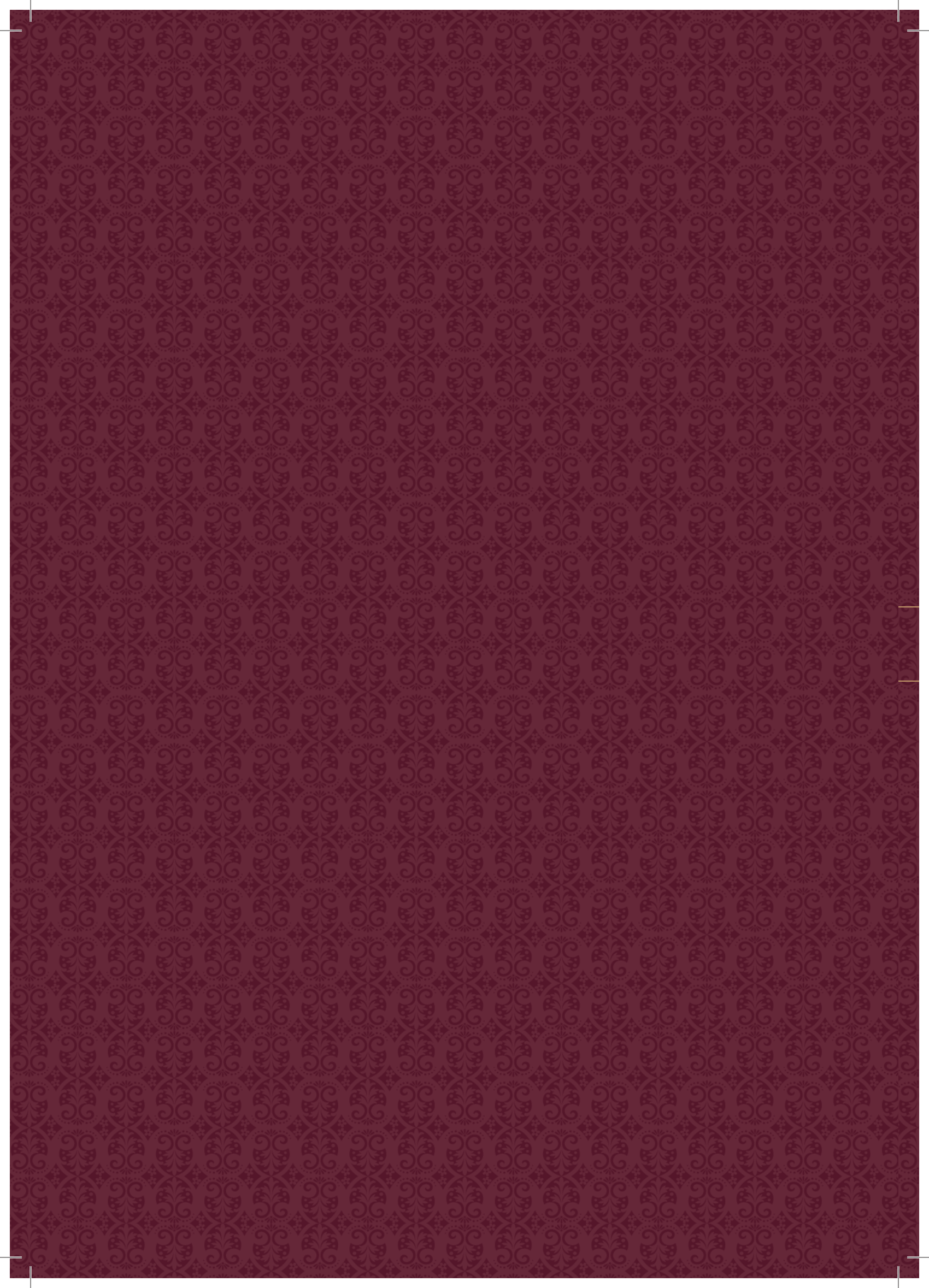
[Şinisthristiyan / Dağlık (köy) , Mutki / Bitlis] ve Hoylan köyleri bitişiğinde bulunan demir madenleri, baştan işletilmiş ve sonradan kapatılmıştır.

Nahiyenin batısından gelip nahiyeyi kesen ve Nizar [Tutumlu (köy), Hizan / Bitlis] nahiyesinden akan nehir Şirvan ve sonra Bohtan Nehirlerine dökülür. Dağ ve ormanlarında ayı, kurt, hıncır, tilki, geyik, sansar vs. vahşi hayvanlar vardır. Orman ve meşelerinin bir kısmı genel işlerde, bir kısmı da özel işlerin yapılmasına yetecek derecededir. Ilık suyu ve havası, dört mevsimin yaşanmasına oldukça müsaittir. Aralık ayında yağmaya başlayan kar, mart ayında tamamen ortadan kalkar. Yerel mahsuller: Buğday, arpa, çavdar, gilgil, darı, mercimek, kendir tohumu, pamuk, kavun, karpuz, hıyar, kabak, bakla, fasulye, şalgam, lahana, erik, zerdali, armut, ceviz, elma, üzüm, incir, şeftali, badem, kestane, yağ, pekmez, bal, yün, mazi, yapağı, tiftik yerel ihtiyacın fazlası olan ürünlerdir.

Yerelde keçe, çorap ve şal dokunur. Nahiye dâhilinde metfun Şeyh Tayran ve Şeyh Sinan Hazretlerinin ziyaretgâhına, cuma ve pazartesi günleri her taraftan birçok ziyaretçi toplanır. Cacvan [Koyunlu (mh), Hizan / Bitlis] ve Pandis [Yukarıgelincik (mezra), Hizan / Bitlis] köylerinde temmuzun dördüncü, Üreh-i Süfla [Yukarıçalı (köy), Hizan / Bitlis] ile Pandis [Yukarıgelincik (mezra), Hizan / Bitlis] Kilisesi'nde ağustosun ikinci ve Şernis Manastırı'nda da eylülün yirmi yedinci günlerinde bir iki gün panayır olur. Ahalinin büyük çoğunluğu çiftçi olup, aynı zamanda içlerinde demirci, pabuççu ve kalaycı da vardır.

Kuzey tarafından havada karanlık görüldüğü takdirde yağmur, batı tarafında havada bulanıklık görüldüğü zaman karın yağacağı yerel tecrübelerle dayanılarak söylenmektedir.

RABAT-SİMEK-ŞETEK NAHİYELERİ

Rabat Nahiyesi⁷³

[Transkripsiyon]

Maa-Pırnaşın [Ocaklı (mezra), Mutki / Bitlis] Rabat nahiyesi Bitlis merkezine 8 saatdir muhit-i idaresi de 8 saatden ibaretdir. Şarken Bitlis garben Sason cenuben Mutki ve Garzan kazaları şimalen Muş Ovası ve Çukur nahiyesiyle muttasıldır. Nahiyede Rabat namıyla bir kale ve kadim 1 cami-i şerif 9 mescid 2 medrese ve Akkilise namıyla bir de kilise vardır. Zivi [Bahçe (mh) Gayda, Hizan / Bitlis] karyesinde bir gümüş madeni olduğu zebanzed-i umumî ve bazı asar ve alaimîde merîdir. Ahalisi umumiyet derecesinde İslam ve pek az mikdarda Ermeni'den ibaretdir. Kürd ve Ermeni lisanlarıyla mütekellimdirler.

Menbaı Sason kazası dâhilinde bulunub garbdan şarka doğru nahiyenin vasatından cereyan eden Tasik Gölü suyu ve Şeyhhoros karyesinden nebean eden büyük bir su ile birleşüb ve biraz ötede de Mutki'den gelen bir çay ile iltihak idüb aşağılarda Garzan namını alarak ve büyüyerek Dicle Nehri'ne insibab eder. Müdiriyet merkezi olan Rabat'da müteaddid miyah-ı lezize vardır. Arükan [mezra, Mutki] karyesinde bulunan soğuk bir su romatizma ve asab hastalıklarına gayet nafi ve mücerreb ve halk kemal-i tehalükle bundan istifadeye münhemikdir.

Nahiyenin ahâli-i müslimesi Tap, Bedri, Malaşiko, Malatatar / Malatatr namıyla esasen dört kabileye münkasım ve bunlardan Tap Kabilesi Malabektaş ve Malareceb ve Mala şaban ve Bedri Kabilesi Malabilal, Malabapir, Malaçekav / Malaçakav ve Malaşiko kabilesi cümleten Beleki / Beliki Aşireti'nden olarak Malaakub ve Malaresûl ve Malanasır ve Malakasım tâifeleri efradından ve Malatatar / Malatatr ise Korsuvak [Yenidoğan / Mutki] ve Parsnik [Boğazönü / Mutki] karyeleri ahalisinden ibaretdir.

[Sadeleştirme]

Pırnaşın [Ocaklı (mezra), Mutki / Bitlis] ile birlikte Rabat nahiyesi Bitlis merkeze 8 saat mesafede olup, idarî çevresi 8 saattir. Nahiyeye doğudan Bitlis, batıdan Sason, güneyden Mutki ve Garzan kazalarıyla kuzeyden Muş Ovası ve Çukur [Güroymak (ilçe), Bitlis] nahiyesiyle bitişiktir. Nahiyede Rabat ismiyle bir kale ve eski bir camii, 9 mescit, 2 medrese ve Ak Kilise adıyla bir de kilise vardır. Zivi [Bahçe (mh) Gayda, Hizan / Bitlis] köyünde gümüş madeni olduğu dilden dile yaygın olup, çeşitli alametlerden de bellidir. Halkı genellikle Müslüman olup, az miktarda Ermeni de vardır. Halk, Kürtçe ve Ermenice konuşmaktadır. Kaynağı Sason kazası dâhilinde bulunup doğudan batıya doğru nahiyenin ortasından akan Tasik Gölü suyu ve Şeyhhoros köyünden doğan büyük bir su ile birleşerek biraz ileride Mutki'den gelen çaya karışarak aşağılarda Garzan adını alır ve büyüyerek Dicle Nehri'ne dökülür. Yönetim merkezi olan Rabat'ta birçok leziz sular vardır. Arükan [mezra, Mutki] köyünde bulunan soğuk bir suyun, romatizma ve sinir hastalıklarına çok faydalı olduğu tecrübe edilmiştir. Halk bu sudan fazlaca yararlanmaktadır.

Nahiyenin Müslüman ahalisi; Tap, Bedri, Malaşiko, Malatatar / Malatatr isimleriyle dört kabileye ayrılır. Bunlardan Tap, Malabektaş ve Malareceb ve Malaşaban, Bedri Kabilesi; Malabilal, Malabapir, Malaçekav / Malaçakav ve Malaşiko kabilesi ise tamamen Beleki / Beliki Aşiretindendirler. Malaakub, Malaresul, Malanasır, Malakasım kabileleri ve Malatatar / Malatatr ise Korsuvak [Yenidoğan (köy), Mutki / Bitlis] ve Parsnik [Boğazönü (köy), Mutki / Bitlis] köylerindendir.

73.İlgili kısım H. 1316 (1898-1899) yılına ait Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

Şetek [Sarıkonağ Bucağı / Bitlis] Nahiyesi ve Simek [Doğruyol (köy) / Merkez / Bitlis] Nahiyesi⁷⁴

[Transkripsiyon]

Bu iki nahiye teşkil-i nevahi usulünce ahiren kura-yı merkeziyeden müteşekkil bulunmuş ve ahval-i mevkiyesince şayan-ı kayd u tezkar malumat-ı mühimme pek de yoğise de bazı ufak tefek şeylerin de tengi-i vakt mülabesesiyle bu sırada kabil olmayan tahkikatı sene-i atıye salnamesi için cem ve ... tabii olan müstahzarat zamanına zarurî talik kılınmıştır.

[Sadeleştirme]

Bu iki nahiye, nahielerin teşkilatlandırılması usulüne göre sonradan merkez köy olarak konumlandırılmıştır. Konumuyla ilgili verilecek önemli malumat pek olmasa da bazı ufak tefek şeylerin de vakit azlığı sebebiyle bir sonraki senenin salnamesine yazılması düşünülmüştür.

74.İlgili kısımlar H. 1316 (1898-1899) Bitlis Vilayet Salnamesinden alınmıştır.

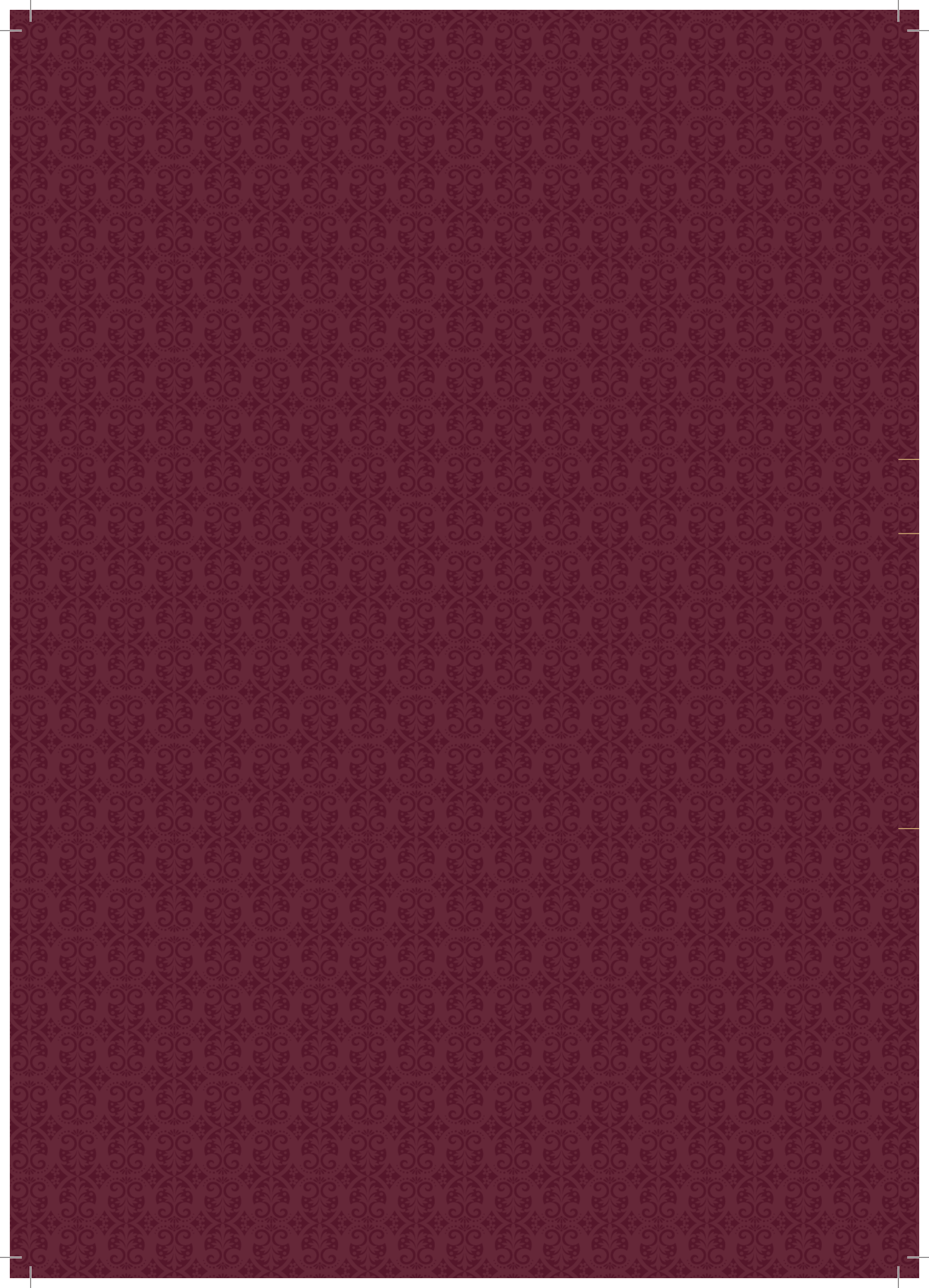

2. Bölüm

BİTLİS İLE KAZA VE NAHİYELERİNİN MÜLKİ TEŞKİLATI

Bitlis Merkez Kazası, Adilcevaz Kazası, Ahlat Kazası, Hizan Kazası, Mutki Kazası, Karckan / Karçkan Kazası, Çukur / Norşin Nahiyesi, Huyut Nahiyesi, İspayert / Uçum Nahiyesi, Rabat-Simek-Şetek Nahiyeleri

BİTLİS MERKEZ KAZASI

Adliye Teşkilatı, Adliye Encümenliği, Askerî Teşkilat, Belediye Teşkilatı, Defterdarlar, Defter-i Hakanî - Tapu Dairesi, Duyun-ı Umumiye Memurları, Emlak Komisyonu, Ermeni Marhasaları ve Ruhanileri, Evkaf Komisyonu, Evkaf Memurları, Evrak Kalemi, Kaymakamlar, Maarif Müdürleri ve Memurları, Matbaa Dairesi, Meclis-i İdare Kalemi, Mektubî Kalemi, Muhasebe Memurları, Müftüler, Mühendisler, Naibler, Nüfus Kalemi, Polis Memurları, Reji İdaresi, Sağlık Memurları, Sicill-i Ahval Komisyonu, Tahkik Heyeti, Tahrirat ve Vergi Kalemi, Tahsilat Komisyonu, Telgraf ve Posta Memurları, Valiler, Vesait-i Nakliye Komisyonu, Ziraat Bankası Memurları, Ziraat ve Baytar Teşkilatı

ADLİYE TEŞKİLATI

Bitlis Bıdayet Mahkemesi ve Heyeti				
Yıllar	Ceza Reisi	Hukuk Reisi	Müdde-i Umumisi	Müdde-i Umumî Muavini
1885-1886	Ömer Lütfi Efendi			
1886-1887	Ömer Lütfi Efendi			
1887-1888	Ömer Lütfi Efendi			
1888-1889	Osman Remzi Efendi			
1889-1890	Osman Remzi Efendi			
1890-1891	Cemil Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1891-1892	Osman Zeki Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1892-1893	Osman Zeki Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1893-1894	Hacı Hasan Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1894-1895	Hacı Hasan Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1895-1896	Hacı Hasan Efendi	İsmail Sem'i Efendi		
1896-1897	Hacı Hasan Efendi	İbrahim Edhem Efendi		
1897-1898	Ahmed Ziya Efendi	İbrahim Edhem Efendi		
1898-1899	Ahmed Ziya Efendi	Hüseyin Hüsni Efendi		
1899-1900	Ahmed Ziya Efendi	Hüseyin Hüsni Efendi		
1900-1901	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi	Ahmed Vefik Efendi		
1901-1902	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi	Ahmed Vefik Efendi		
1902-1903	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi	Ahmed Vefik Efendi		
1903-1904	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi	Sami Efendi		
1904	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi	Sami Efendi		
1905	Mahmud / Mehmed Fehmi Efendi			
1906	Ahmed Vefik Efendi	Osman Tevhid Efendi		
1907	Ahmed Vefik Efendi	Osman Tevhid Efendi		
1908	Tevfik Bey	Ahmed Vefik Efendi		
1910	Mehmed Nuri Efendi	Cevad Efendi	Azmi Efendi	Şaban Vasfi Efendi
1911	Mehmed Nuri Efendi	Niyazi Efendi	Tevfik Efendi	Şaban Vasfi Efendi
1912	Arif Efendi	Niyazi Efendi	Osman Nuri E.	Şaban Efendi

Bitlis Bıdayet Mahkemesi ve Bıdayet Kalemı		
	1892-1893	
	Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
Başkan	İsmail Sem'i Efendi	Osman Zeki Efendi / Hacı Hasan Efendi
Müdde-i Umumî Muavini	İhsan Bey	
Başkatib		Şükri Efendi
Hukuk Zabıt Katibi		Ahmed Faik Efendi
Hukuk Zabıt Katibi		Hasan Efendi
Mustantık		Süleyman Şevki Efendi
Ceza Zabıt Katibi		Abdülğani Efendi
Ceza Zabıt Katibi		Mahmud Efendi
Mukavelat Muharriri		Abdülkerim Efendi

Bitlis Bidayet Mahkemesi ve Bidayet Kalemi		
	1892-1893	
Azalar	Ahmed Hamid Efendi	İsa Efendi
	Bakkalyan Sirop Efendi	Beşiryan Avidis Efendi
	Mülazımî Mustafa Efendi	Mülazımî Reşid Efendi

Bitlis Bidayet Mahkemesi ve Bidayet Kalemi			
1892-1893		Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Başkan	İsmail Sem'i Efendi	Hacı Hasan Efendi
	Müdde-i Umumî Muavini	İhsan Bey	
	Azalar	Ahmed Hamid Efendi	İsa Efendi
		Bakkalyan Sirop Efendi	Beşiryan Avidis Efendi
		Mülazımî Mustafa Efendi	Mülazımî Reşid Efendi
1898-1899		Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Başkan	Hüseyin Hüsni Efendi	Ahmed Ziya Efendi
	Müdde-i Umumî Muavini	Mehmed Enver Efendi	
	Azalar	Şeyh Şakir Efendi	İsa Efendi
		Apit Efendi	Mıgırdıç Efendi
		Mülazımî Ahmed Faik Efendi	Mülazımî Hacı Kasım Efendi
1899-1900		Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Başkan	Ahmed Vefik Efendi	Mahmud Fehmi Efendi
	Müdde-i Umumî Muavini	Mehmed Enver Efendi	
	Azalar	Şeyh Şakir Efendi	İsa Efendi
		Apit Efendi	Mıgırdıç Efendi
		Mülazımî (Boş)	Mülazımî Hacı Kasım Efendi
1900-1901		Hukuk Dairesi	Ceza Dairesi
	Başkan	Ahmed Vefik Efendi	Mahmud Fehmi Efendi
	Müdde-i Umumî Muavini	Mehmed Enver Efendi	
	Azalar	Abdullah Efendi	Said Efendi
		Murat Efendi	Mardiros Efendi
		Mülazımî Hasan Efendi	Mülazımî Hacı Kasım Efendi

Bitlis Bidayet Mahkemesi Kalemi Çalışanları				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkatib	Şükri Efendi	Mustafa Şükri Efendi	Mustafa Şükri Efendi	Mustafa Şükri Efendi
Hukuk Zabıt Katibi	Ahmed Faik Efendi	Edhem Efendi	Reşid Efendi	Reşid Efendi
Hukuk Zabıt Katibi	Hasan Efendi	Bekir Efendi	Abdülmedid Efendi	Abdülmedid Efendi
Mustantık	Süleyman Şevki Efendi	Hüseyin Şükri Efendi	Mehmed Hilmi Efendi	Mustafa Efendi
Ceza Zabıt Katibi	Abdülğani Efendi	Şükri Efendi	Ahmed Efendi	Abdülmedid Efendi
Ceza Zabıt Katibi	Mahmud Efendi	Resul Efendi	Resul Efendi	Resul Efendi
Mukavelat Muharriri	Abdülkerim Efendi	Abdülmedid Efendi	Abdülmedid Efendi	Abdülmedid Efendi

Bitlis Adliye Teşkilatının 1925-1926 Yıllarına Ait Cinayet Mahkemesi Heyeti	
Cinayet Başkanı	Sırrı Bey
Cinayet Müdde-i Umumîsi	Mehmed Hamdi
Cinayet Azaları	Behram Bey, Abdülaziz Bey
Cinayet Azası Mülazımı	Mustafa Bey, İbrahim Hakkı Bey, Said Bey
Mustantık	Hamdi Efendi

Bitlis Adliye Teşkilatının 1926-1927 Yıllarına Ait Ağır Ceza Mahkemesi Heyeti	
Ağır Ceza Mahkeme-i Asliye Başkanı	Ali Sırn Bey
Ağır Ceza Mahkeme-i Asliye Reisi Müdde-i Umumi	Mehmed Hamdi
Ağır Ceza Azaları	Ahmed Duacı Bey, Behram Bey
Ağır Ceza Aza Mülazımı	İbrahim Hakkı, Said Bey, Mehmed Said Bey
Mustantik	Hamid Hamdi

Ağır Ceza Mahkemesi Heyeti			Bitlis ve Van Adliye Mufettişleri	
	1927-1928	1928-1929		
Ağır Ceza Reisi	Derviş Daniş Bey	Derviş Daniş Bey	1899-1900	Halil Hulusi Efendi
Müdde-i Umumi	Mustafa Nuri Bey	Mustafa Nuri Bey		
Müdde-i Umumi Azaları	Behram Bey, Abdülaziz Bey	Behram Bey, [Abdül]aziz Bey	1900-1901	Halil Hulusi Efendi
Aza Mülazımı	Veysi Bey	Veysi Bey		
Mustantik	Mehmed Şefik Bey	Mustafa Sabri Bey		

Davalar Meclisi				
	1870	1871	1872	1873
Başkan	Naib	Naib Mehmed Raşid Efendi	Naib Ali Naci Efendi	Naib Ali Naci Efendi
Katip	Mustafa Bey	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	
Mümeyyizler	Cafer Ağa	Hacı Bey	Hacı Bey	Hacı Necmeddin Efendi
	Agob Efendi	Necmeddin Efendi	Necmeddin Efendi	İsmail Ağa
		Manuk Ağa	Manuk Ağa	Varcabet Ağa
		Agob Ağa	... Ağa	Mustafa Efendi

Davalar Meclisi			
	1874	1875	1876
Başkan	Naib Ali Naci Efendi	Naib Hafız Ali Efendi	Naib Hafız Ali Efendi
Katip		Mustafa Efendi	... Efendi
Mümeyyizler	Hacı Necmeddin Efendi	Hacı Necmeddin Efendi	Hacı Necmeddin Efendi
	İsmail Ağa	İsmail Ağa	İsmail Ağa
	Varcabet Ağa	Manuk Ağa	Manuk Ağa
	Mustafa Efendi		

İcra Dairesi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
İcra Memuru	Şakir Efendi	İzzet Efendi	Şaban Efendi	Şaban Efendi
Tahsil Memuru		Muhyiddin Efendi	Abdülmecid Efendi	Abdülmecid Efendi
Mübaşırlar	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa
	Musa Ağa	Musa Ağa	Musa Ağa	Musa Ağa
	Beşar Ağa	Beşar Ağa	Beşar Ağa	Beşar Ağa
	Hasan Ağa	Hasan Ağa	Hasan Ağa	Hasan Ağa

İstinaf Mahkemesi ve İstinaf Kalemi			
	1890-1891	1891-1892	1892-1893
İstinaf Mahkemesi Ceza Reisi	Halil Hulusi Efendi	Halil Hulusi Efendi	Halil Hulusi Efendi
İstinaf Müdde-i Umumi	Ahmed Hamdi Efendi	Ahmed Hamdi Efendi	[Ahmed]Hamdi Efendi
Hukuk Dairesi Reisi			Naib Abdurrahim Şükrî Efendi

İstinaf Mahkemesi ve İstinaf Kalemî			
	1890-1891	1891-1892	1892-1893
İstinaf Başkatibi			Hafız Şerif Efendi
Zabıt Katibi			Şaban Efendi
Zabıt Katibi			Akif Efendi
Zabıt Katibi			Receb Efendi
Müdde-i Umumî Katibi			Süleyman Efendi
Azalar			Hamza Necib Efendi
			Boş
			Mahciyan Setrak Efendi
			Kakosyan Avidis Efendi
			Mülazimî Ahmed Efendi

İstinaf Mahkemesi		
Yıllar	İstinaf Mahkemesi Ceza Reisi	İstinaf Müdde-i Umumiî
1893-1894	Halil Hulusi Efendi	Ahmed Hamdi Efendi
1894-1895	Mehmed Vasfi Efendi	Ahmed Hamdi Efendi
1895-1896	Mehmed Vasfi Efendi	Ahmed Hamdi Efendi
1896-1897	Mehmed Vasfi Efendi	Ahmed Hamdi Efendi
1897-1898	Hacı Hasan Efendi	Mehmed Tevfik Efendi

İstinaf Mahkemesi ve İstinaf Kalemî			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
İstinaf Mahkemesi Ceza Reisi	Hacı Hasan Efendi	Bekir Sami Efendi	Bekir Sami Efendi
İstinaf Müdde-i Umumiî	Mehmed Tevfik Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi
Hukuk Dairesi Reisi		Naib Mehmed Emin Efendi	Naib Süleyman E./Mehmed Emin Efendi
İstinaf Başkatibi	Şakir Efendi	Şakir Efendi	Şakir Efendi
Katip		Şükri Efendi	Şükri Efendi
Zabıt Katibi	Muhyiddin Efendi	Muhyiddin Efendi	Muhyiddin Efendi
Zabıt Katibi	Mehmed Şevket Efendi	Mehmed Şevket Efendi	Mehmed Şevket Efendi
Zabıt Katibi	Nafiz Efendi	Nafiz Efendi	Ahmed Bey
Müdde-i Umumî Katibi			
Azalar		Abdülkadir Efendi	Şeyh Abdurrahman Efendi
		Hacı Ahmed Efendi	Molla Hüseyin Efendi
		Karabet Efendi	Avakim Efendi
		Agob Efendi	Setrak Efendi
		Mülazimî Ahmed Efendi	Mülazimî Ahmed Efendi

İstinaf Mahkemesi			
Yıllar	İstinaf Mahkemesi Ceza Reisi	İstinaf Müdde-i Umumiî	Müdde-i Umumî Muavini
1901-1902	Bekir Sami Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1902-1903	Bekir Sami Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1903-1904	Bekir Sami Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1904	Hüseyin Hüsnî Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1905	Hüseyin Hüsnî Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	

İstinaf Mahkemesi			
Yıllar	İstinaf Mahkemesi Ceza Reisi	İstinaf Müdde-i Umumi'si	Müdde-i Umumi Muavini
1906	Hüseyin Hüsnî Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1907	Osman Ferid Efendi	Mahmud/ Mehmed Remzi Efendi	
1908	Osman Ferid Efendi	Osman Tevhid Efendi	
1910	Ahmed Tevfik Efendi (Adliye Müdürü)	Feyzullah Efendi	Arif Efendi
1911	Mehmed Faik Efendi (Adliye Müdürü)	Ahmed Vasfi Efendi	Ali Rıza Efendi
1912	Mehmed Faik Efendi (Adliye Müdürü)	Ali Ulvi Efendi	Ali Rıza Efendi

İthamiye Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Ahmed Ziya Efendi	Mahmud Fehmi Efendi	Mahmud Fehmi Efendi
Azalar	İsa Efendi	İsa Efendi	Said Efendi
	Mıgırdıç Efendi	Mıgırdıç Efendi	Mardiros Efendi
	Ceza Zabıt Katibi Şükri Efendi	Ceza Zabıt Katibi Abdülmecid Efendi	Ceza Zabıt Katibi Abdülmecid Efendi

Müdde-i Umumi Muavinleri		
Yıllar	Ceza Reisi	Müdde-i Umumi Muavini
1883-1884	Ömer Lütfi Efendi	Yusuf Ağah Efendi
1884-1885	Ömer Lütfi Efendi	Yusuf Ağah Efendi
1885-1886		Talat Bey
1886-1887		Talat Bey
1887-1888		Talat Bey
1888-1889		Mehmed Ali Efendi
1889-1890		Cemil Efendi
1890-1891		Latif Efendi
1891-1892		Latif Efendi
1892-1893		İhsan Bey
1893-1894		İhsan Bey
1894-1895		İhsan Bey
1895-1896		Ziya Efendi
1896-1897		Hafız Ahmed Ziya Efendi
1897-1898		Enver Efendi
1899-1900		Enver Efendi
1900-1901		Enver Efendi
1901-1902		Enver Efendi
1902-1903		Feyzi Efendi
1903-1904		Feyzi Efendi
1904		Feyzi Efendi
1905		Hüseyin Efendi
1906		Hüseyin Efendi
1907		Şevket Efendi
1908		Şevket Efendi

Şeriye Mahkemesi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Katip	Şaban Vehbi Efendi	Şaban Vasfi Efendi		

Şeriye Mahkemesi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Mukayyid		Hakkı Efendi	Hakkı Efendi	Hakkı Efendi
Mukayyid	Şükri Efendi	Abdülkadir Efendi	Abdülkadir Efendi	Abdülkadir Efendi
Merkez Naibi	Şükri Efendi	Mehmed İhsanullah Efendi	Mehmed Emin Efendi	Mehmed Emin E./Süleyman E.
Başkatib		Hacı Şaban Vehbi Efendi	Hacı Şaban Vehbi Efendi	Hacı Şaban Vehbi Efendi
Eytam ? Müdürü		Boş	Boş	Mehmed Efendi
Muhzır		Hacı Abdullah Ağa	Hacı Abdullah Ağa	Hacı Abdullah Ağa
Muhzır		İsmail Ağa	İsmail Ağa	İsmail Ağa
Hukuk Dairesi Reisi		Naib Mehmed İhsanullah Efendi		
Ceza Dairesi Reisi		Hacı Hasan Efendi		
Müdde-i Umumi		Tevfik Efendi		

Ticaret Mahkemesi				
	1873	1874	1875	1876
Başkan	Avidis Ağa	Avidis Ağa	Abdülgani Ağa	Abdülgani Ağa
Katip	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi
Azalar	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Ağa
	Karibcan Ağa	Karibcan Ağa	Karibcan Ağa	Karibcan Ağa

Ticaret Mahkemesi	
Yıllar	Ticaret Mahkemesi Başkanı
1883-1884	Mehmed Salih Efendi
1884-1885	Mehmed Salih Efendi
1885-1886	Yasin Efendi
1886-1887	Yasin Efendi
1887-1888	Yasin Efendi

Ticaret Mahkemesi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Hüseyin Hüsni Efendi	Ahmed Vefik Efendi	Ahmed Vefik Efendi
Hukuk Zabıt Katibi	Reşid Efendi	Reşid Efendi	Reşid Efendi
Azalar	Şeyh Şakir Efendi	Şeyh Şakir Efendi	Abdullah Efendi
	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Said Efendi
	Apet Efendi	Apet Efendi	Murat Efendi
	Kenderyan Murad Ağa	Kenderyan Murad Ağa	Mardiros Efendi

ADLİYE ENCÜMENLİĞİ

Vilayet Adliye Encümenliği		
	1892-1893	1898-1899
Başkan	Naib Mehmed İhsan Efendi	Naib Mehmed İhsan Efendi
Azalar	İstinaf Hukuk Reis-i Evveli Abdurrahim Şükri E.	İstinaf Ceza Reisi Hacı Hasan Efendi
	İstinaf Ceza Reisi Halil Hulusi Efendi	İstinaf Müdde-i Umumi Tevfik Efendi
	İstinaf Müdde-i Umumi Hamdi Efendi	Bidayet Hukuk Reisi Hüsni Efendi
	Bidayet Hukuk Reisi İsmail Sem'i Efendi	Ceza Reisi Ahmed Ziya Efendi
	Bidayet Ceza Reisi Hacı Hasan Hüsni Efendi	Müdde-i Umumi Muavini Mehmed Enver E.
	Bidayet Müdde-i Umumi Muavini İhsan Bey	İstinaf Başkatibi Şakir Efendi
	Başkatib Hafız Şerif Efendi	
	1899-1900	1900-1901
Başkan	Naib Mehmed Emin Efendi	Naib Süleyman Efendi

	1899-1900	1900-1901
Azalar	İstinaf Ceza Reisi Bekir Sami Efendi	İstinaf Ceza Reisi Bekir Sami Efendi
	İstinaf Müdde-i Umumisi Mehmed Remzi Efendi	İstinaf Müdde-i Umumisi Mehmed Remzi Efendi
	Bidayet Hukuk Reisi Ahmed Vefik Efendi	Bidayet Hukuk Reisi Ahmed Vefik Efendi
	Ceza Reisi Mahmud Fehmi Efendi	Ceza Reisi Mahmud Fehmi Efendi
	Müdde-i Umumi Muavini Mehmed Enver Efendi	Müdde-i Umumi Muavini Mehmed Enver Efendi
	İstinaf Başkatibi Şakir Efendi	İstinaf Başkatibi Şakir Efendi

ASKERÎ TEŞKİLAT

Bitlis Alay ve Tabur Meclisi (1892-1893)		
	Alay Meclisi	Tabur Meclisi
Alay Beyi	Ahmed Kamil Bey	
Tabur Ağası	Mehmed Ağa	Mehmed Ağa
İdare Emni	Hacı Abdullah Efendi	
Piyade Bölük Ağası	Şerif Bey	Mehmed Nuri Efendi
Süvari Bölük Ağası	Mehmed Tahir Ağa	İsmail Efendi
Piyade Bölük Ağası Muavini	Abdulkadir Efendi	
Süvari Bölük Ağası Muavini	Ahmed Efendi	Sultan Ağa
Hesap Emni		Ali Hilmi Efendi
Jurnal Emni		Boş

Bitlis Birinci Merkez Taburu Ümera ve Zabitanı (1892-1893)	
Alay Beyi	Ahmed Kamil Bey
Tabur Ağası	Mehmed Ağa
İdare Emni	Hacı Abdullah Efendi
Hesap Emni	Ali Hilmi Efendi
Birinci Bölük Piyade Bölük Ağası	Osman Efendi
Birinci Bölük Piyade Bölük Ağası Muavini	Abdulkadir Efendi
Birinci Bölük Piyade Jurnal Emni	Mehmed Niyazi Efendi
İkinci Bölük Piyade Ağası Muavini	Ahmed Ağa
İkinci Bölük Piyade Jurnal Emni	Cercis Ağa
Üçüncü Bölük Piyade Ağası	Şerif Efendi
Üçüncü Bölük Piyade Ağası Muavini	Mehmed Efendi
Üçüncü Bölük Piyade Jurnal Emni	Hacı Cafer Ağa

Bitlis Süvari Zabitanı (1892-1893)	
Birinci Bölük Ağası	Boş
Birinci Bölük Ağası Muavini	Sultan Ağa
Birinci Bölük Jurnal Emni	İbrahim Talat Efendi
İkinci Bölük Ağası	Tahir Ağa
İkinci Bölük Ağası Muavini ve Makam-ı Vilayet Yaveri	Said Bey
İkinci Bölük Jurnal Emni	İsmail Efendi
Üçüncü Bölük Ağası	İsmail Efendi
Üçüncü Bölük Ağası Muavini	Ahmed Efendi
Üçüncü Bölük Jurnal Emni	Mehmed Said Efendi

Bitlis Süvari Zabitanı (1892-1893)	
Dördüncü Bölük Ağası	Selim Efendi
Dördüncü Bölük Ağası Muavini	Hacı Fethullah Ağa
Dördüncü Bölük Jurnal Emni	Seyyid Efendi

Bitlis Süvari Dördüncü Fırka Kumandanlığı Vazifesiyle Sekizinci Piyade Fırkası (1892-1893)	
Kumandanı	Edhem Fevzi Paşa
Hamidiye Umum Kumandanı	Edhem Fevzi Paşa
Piyade On Altıncı Liva Kumandanı	Abdullah Rıfkı Paşa
Piyade On beşinci Liva Kumandanı	Mustafa Paşa
Piyade Otuzucu Alay Miralayı	Ahmed Celal Bey
Piyade Otuz Birinci Alay Miralaylığı	Boş
Piyade Otuz İkinci Alay Miralayı	Ahmed Bey
Süvari On Dokuzuncu Alay Miralayı	Mehmed Tosun Bey
Süvari Yirmi Üçüncü Alay Miralayı	İbrahim Bey
Redif Seksen Altıncı Miralayı	İsmail Hakkı Bey
Piyade Yirmi Dokuzuncu Alay Kaymakamı	Hayreddin Bey
Piyade Otuzuncu Alay Kaymakamı	Bahaddin Bey
Piyade Otuz Birinci Alay Kaymakamı	Atrf Bey
Piyade Otuz İkinci Alay Kaymakamı	Mehmed Şakir Bey
Piyade On Dokuzuncu Alay Kaymakamı	Murad Bey
Süvari Yirminci Alay Kaymakamı	Boş
Redif-i Tali 134. Alay Kaymakamı	Mehmed Bey

Bitlis Fırka Merkezinde Bulunan Bazı Zabitan (1892-1893)	
Ordu-yu Hümayun Tahsil Memuru	Kolağası Ömer Efendi
Fırka Meclisinde	Alay Katibi Tahir Efendi
Fırka Erkan-ı Harbiyesinde	Yüzbaşı Şükri Efendi
Fırka Erkan-ı Harbiyesinde	Mülazım-ı Evvel Hasan Efendi
On Altıncı Liva Kumandanlığı Erkan-ı Harbiyesinde	Mülazım-ı Evvel Zeki Efendi
Fırka Evrak Memuru	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1892-1893)	
Binbaşı	Süleyman Ziver Efendi
Sağ Kolağası	Yusuf Ağa
Tabip	Kolağası Aristidi Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Efendi
Tabur İmamı	Ali Rıza Efendi
Eczacı	Ahmed Vasıf Efendi
Cerrah	Mehmed Emin Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Abdülkadir Efendi
Mülazım-ı Evvel	Yusuf Efendi
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hamza Ağa

İkinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Said Ağa
Mülazım-ı Sani	Yasin Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Said Ağa
Mülazım-ı Evvel	Abdurrahman Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Tursun Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Tevfik Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Evvel	Abdülmecid Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Efendi
Mülazım-ı Sani	Hasbi Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1892-1893)	
Binbaşı	Mustafa Efendi
Kolağası	Süleyman Ağa
Tabip	Sol Kolağası Yorgi Efendi
Tabur Katibi	Ali Rıza Efendi
Tabur İmamı	Mehmed Tayfur Efendi
Eczacı	Yorgi Efendi
Cerrah	Osman Efendi
Çakmakçı	Haşim Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Ağa
Mülazım-ı Sani	Ahmed Maşuk Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Osman Ağa
Mülazım-ı Evvel	Abdullah Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdurrahman Efendi
Mülazım-ı Sani	Haydar Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Salih Ağa
Mülazım-ı Evvel	Ömer Efendi
Mülazım-ı Sani	Sadullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Ağa
Mülazım-ı Sani	Adil Efendi
Mülazım-ı Sani	Salih Rıza Efendi
Sancakdar	Abdullah Efendi

Bitlis'in Otuzuncu Alay Mızıkı Zabitanı (1892-1893)	
Kolağası	Ahmed Ağa

Bitlis'in Otuzuncu Alay Mızıkâ Zabitanı (1892-1893)	
Mûlazım-ı Evvel	Şükri Efendi
Top Takımları Kumandası Memuru	Şükri Efendi

Bitlis Vilayet Jandarma İdaresi (1898-1899)	
Kumandan	Miralay İzzet Bey

Bitlis Vilayet Jandarma İdaresi (1898-1899)	
	Alay Meclisi
Başkan	Jandarma Kumandanı Miralay İzzet Bey
Binbaşı	Hacı Tosun Ağa
Alay Katibi	Şakir Efendi
Yüzbaşı	Nuri Efendi
Yüzbaşı	Hasan Efendi
Mûlazım-ı Evvel	Sadullah Efendi
Mûlazım-ı Sani	Yusuf Efendi

Bitlis Birinci Merkez Taburu Ümera ve Zabitanı (1898-1899)	
Binbaşı	Hacı Tosun Ağa
İdare Emîni	Şakir Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Efendi
Piyade	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Boş
Birinci Bölük Mûlazım-ı Evvel	Sadullah Efendi
Birinci Bölük Mûlazım Sani	Behçet Efendi
İkinci Bölük Yüzbaşı	Nuri Efendi
İkinci Bölük Mûlazım-ı Evvel	Boş
İkinci Bölük Mûlazım-ı Sani	Boş
Süvari	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Boş
Birinci Bölük Mûlazım-ı Evvel	Boş
Birinci Bölük Mûlazım Sani	Ali Ağa
İkinci Bölük Yüzbaşı	Boş
İkinci Bölük Mûlazım-ı Evvel	İzzet Ağa
İkinci Bölük Mûlazım-ı Sani	Kahraman Ağa
Üçüncü Bölük Yüzbaşı	Boş
Üçüncü Bölük Mûlazım-ı Evvel	Ali Efendi
Üçüncü Bölük Mûlazım-ı Sani	Yusuf ... Efendi

Bitlis Fırka-i Askeriyesi (1898-1899)	
On Altıncı Liva Kumandanı	Ali Paşa
Piyade Miralay	İsmail Bey
Piyade Miralay	Halil İbrahim Bey
Redif Miralay	Mahmud Şevki Bey
Piyade Kaymakam	Salih Subhi Bey
Redif Kaymakam	Mustafa Bey

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı(1898-1899)	
Binbaşı	Veli Ağa
Alay Müfettişi	Halil Hulusi Efendi
Alay Emni	Mahmud Hamdi Efendi
Alay Katibi	Şemseddin Efendi
Kolağası	Ali Rıza Efendi
Tabib Yüzbaşı	İsak Efendi
Eczacı	Yanko Efendi
Cerrah	İsmail Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Kasım Ağa
Mülazım-ı Evvel	Yusuf Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Şükri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Besim Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Efendi
Mülazım-ı Sani	Tahsin Efendi
Üçüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Abdullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Nuri Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Hasan Ağa
Tüfenkçi	Muhyiddin Ağa

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Mutki'de Bulunan Dördüncü Taburu Zabitanı(1898-1899)	
Binbaşı	Boş
Kolağası	Hacı Mustafa Efendi
Katip	Mehmed Salim Efendi
İmam	Şaban Efendi
Tabip Yüzbaşı	Vasil Efendi
Eczacı	Aristidi Efendi
Cerrah	Halil Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Efendi
Mülazım-ı Evvel	Tevfik Efendi
Mülazım-ı Sani	Hilmi Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Mutki'de Bulunan Dördüncü Taburu Zabitanı(1898-1899)	
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Cemal Efendi
Mülazım-ı Sani	Fuad Beg
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ali Efendi
Mülazım-ı Sani	Tursun Ağa
Mülazım-ı Sani	Boş

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Bitlis'te Mızıkacı Birinci Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Binbaşı	Hacı Mehmed Efendi
Alay Müfettişi	Mustafa Efendi
Sancakdar	Mülazım-ı Sani Tahsin Efendi
Cerrah	Kosti Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Nureddin Ağa
Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Davud Ağa
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Ahmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Beşar Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Ağa
Mülazım-ı Sani	Tahsin Ağa
Mülazım-ı Sani	Cemil Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Mehmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Hasan Ağa
Mülazım-ı Sani	İsmail Hakkı Efendi
Mülazım-ı Sani	Osman Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Binbaşı	Süleyman Ziver Efendi
Kolağası	Yusuf Ağa
Tabur Katibi	Ahmed Efendi
Tabur İmamı	Ali Rıza Efendi
Eczacı	Ahmed Vasıf Efendi
Cerrah	Mehmed Emin Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Yusuf Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Evvel	Said Ağa
Mülazım-ı Sani	Kani Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Said Ağa
Mülazım-ı Evvel	Arif Ağa
Mülazım-ı Sani	Rifat Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Evvel	Abdülmecid Efendi
Mülazım-ı Sani	Kemal Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Binbaşı	Hacı Bekir Sıdkı Efendi
Kolağası	Ömer Ağa
Tabur Katibi	Ali Rıza Efendi
Tabur İmamı	Mehmed Tayfur Efendi
Cerrah	Osman Efendi
Tüfenkci	Haşim Ağa
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Tahir Efendi
Mülazım-ı Evvel	Akif Efendi
Mülazım-ı Sani	Süleyman Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Osman Ağa
Mülazım-ı Evvel	Abdullah Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Salih Ağa
Mülazım-ı Evvel	Ömer Efendi
Mülazım-ı Sani	Sadullah Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hayrullah Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Ağa
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Dördüncü Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Binbaşı	Mehmed Salih Efendi
Kolağası	Süleyman Avni Efendi
Tabur Katibi	Ahmed Zühdi Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Dördüncü Taburu Zabitanı (1898-1899)	
Eczacı	Panayot Efendi
Demirci	Hasan Tahsin Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Halil Ağa
Mülazım-ı Evvel	Hamdullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Abdi Efendi
Mülazım-ı Sani	Cemal Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Bekir Ağa
Mülazım-ı Evvel	İshak Ağa
Mülazım-ı Sani	İbrahim Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Hikmet Efendi
Mülazım-ı Sani	Hamdi Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Abdurrahim Efendi
Mülazım-ı Sani	Arif Efendi

Redif Altmışıncı Bitlis Alayının Birinci Merkez Taburu Zabitanı (1898-99)	
Binbaşı	Mehmed Kasım Efendi
Kolağası	Mehmed Akif Efendi
Tabur Katibi	Ömer Lütfi Efendi
Depo Memuru	Mülazım-ı Evvel Mustafa Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ali Galib Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Derviş Efendi
Mülazım-ı Sani	Mustafa Safvet Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Şevki Efendi
Mülazım-ı Evvel	İbrahim Efendi
Mülazım-ı Sani	Hafız Bekir Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ahmed Fehmi Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Fehmi Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Nazar Efendi
Mülazım-ı Evvel	Osman Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Efendi

Bitlis Jandarma İdaresi (1899-1900)	
Kumandan	Miralay İzzet Bey

Bitlis Jandarma Alay Meclisi (1899-1900)	
Başkan	Jandarma Kumandanı Miralay İzzet Bey
Binbaşı	Hacı Tosun Ağa
Alay Katibi	Ali Hikmet Efendi
Yüzbaşı	Nuri Efendi
Yüzbaşı	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Niyazi Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş

Bitlis Birinci Merkez Taburu Ümera ve Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Hacı Tosun Ağa
Alay Katibi	Ali Hikmet Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Efendi
Piyade	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Sadullah Efendi
Birinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Mehmed Niyazi Efendi
Birinci Bölük Mülazım Sanisi	Behçet Efendi
İkinci Bölük Yüzbaşı	Nuri Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Hasan Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Süvari	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Boş
Birinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Boş
Birinci Bölük Mülazım Sani	Ali Ağa
İkinci Bölük Yüzbaşı	Mehmed Hamdi Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Nadir Ağa
İkinci Bölük Mülazım-ı Sani	Kahraman Ağa
Üçüncü Bölük Yüzbaşı	Boş
Üçüncü Bölük Mülazım-ı Evvel	Boş
Üçüncü Bölük Mülazım-ı Sani	İzzet Efendi

Bitlis Fırka-i Askeriyesi (1899-1900)	
On Altıncı Liva Kumandanı	Ali Paşa
On Altıncı Liva Erkan-ı Harbiye Memur	Mülazım-ı Evvel Abdülfettah Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Hacı Veli Ağa
Alay Katibi	Şemseddin Efendi
Katip Muavini	Cemal Efendi
Cerrah	İsmail Efendi
Tüfenkci	Muhyiddin Usta
Sancakdar	Ali Ağa
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Kasım Ağa
Mülazım-ı Evvel	Yusuf Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Şukri Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Besim Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Tahsin Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Şükri Bey
Mülazım-ı Sani	Nuri Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Hasan Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Faik Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Ziver Efendi
Tabur Katibi	Boş
Katip Muavini	Boş
Tabip Yüzbaşı	Boş
Eczacı	Boş
Cerrah	Ahmed Efendi
Tüfenkci	? Mahir Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	İbrahim Ağa
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Hayreddin Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüsni Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Şeyh Musa Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Ağa
Mülazım	Yusuf Kemal Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hasan Efendi
Mülazım-ı Sani	İzzet Efendi
Mülazım	Ahmed Cemil Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Hasan Ağa
Tabip Kolağası	Kadri Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Efendi
Tabur İmamı	Numan Efendi
Katib Muavini	İsmail Efendi
Cerrah	Şerif Efendi
Eczacı	İbrahim Nazif Efendi
Tüfenkci	Mehmed Ağa

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Nuri Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Nuri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Faik Efendi
Mülazım-ı Sani	Aziz Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Mustafa Efendi
Mülazım-ı Sani	Cemal Efendi
Mülazım-ı Sani	Muhlis Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Nuh Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Dördüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Ahmed Fehmi Efendi
Katip	Mehmed Salim Efendi
Tabur İmamı	Mehmed Şaban Efendi
Tabib Yüzbaşısı	İbrahim Hakkı Efendi
Eczacı	Aristidi Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Kamil Kemal Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Ağa
Mülazım-ı Sani	Hilmi Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Galib Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Süleyman Ağa
Mülazım-ı Sani	Fuad Bey
Mülazım-ı Sani	Hasan Tahsin Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Efendi
Mülazım-ı Sani	Şükri Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Hacı Mehmed Efendi
Alay Müfettişi	Mustafa Efendi
Katip Muavini	Cemal Efendi
Sancakdar	Mülazım-ı Sani Tahsin Efendi
Cerrah	Kosti Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Abdullah Efendi
Mülazım-ı Sani	Davud Ağa
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Ahmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Beşar Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	İsmail Efendi
Mülazım-ı Sani	Osman Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Ziver Efendi
Katip	Ahmed Tevfik Efendi
Tabur İmamı	Ali Rıza Efendi
Tabip Yüzbaşı	Rıza Efendi
Cerrah	Mehmed Emin Efendi
Eczacı	Ahmed Vasıf Efendi
Tüfenkci	Akif Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Kani Efendi
Mülazım-ı Sani	Salih Hayri Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Said Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Hüsrev Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hasan Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Hacı Bekir Efendi
Tabur İmamı	Mehmed Tayfur Efendi
Tüfenkci	Hasan Usta
Katib Muavini	Mehmed Nureddin Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Birinci Bölük	
Mülazım-ı Sani	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Sani	Osman Nuri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Osman Ağa
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Hüsnî Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdülbaki Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Salih Ağa
Mülazım-ı Sani	Sadullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Şükri Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Mahmud Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdullah Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Dördüncü Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Mehmed Salih Efendi
Tabur Katibi	Ahmed Zühdi Efendi
Eczacı	Panayot Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Halil Ağa
Mülazım-ı Sani	Abdi Efendi
Mülazım-ı Sani	Cemal Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Bekir Ağa
Mülazım-ı Sani	İbrahim Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Sani	Hikmet Efendi
Mülazım-ı Sani	Hamdi Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Abdurrahim Efendi
Mülazım-ı Sani	Arif Efendi

Bitlis Otuzuncu Alayın Mızıkâ Zabitanı (1899-1900)	
Yüzbaşı	Şükri Ağa
Mülazım-ı Evvel	Receb Ağa

Bitlis'teki 24. Seyyar Topçu Alayın İkinci Taburunun Dördüncü Bölüğü Zabitanı (1899-1900)	
Baytar Yüzbaşısı	Mehmed Remzi Efendi
Cerrah	Mustafa Vasıf Efendi
Mülazım-ı Evvel	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Ağa

Bitlis'teki 24. Seyyar Topçu Alayın İkinci Taburunun Dördüncü Bölüğü Zabitanı (1899-1900)	
Mülazım-ı Sani	Şükri Efendi
Marangoz	Şakir Usta
Kamacı?	Mehmed Usta

Bitlis 32. Alayın Üçüncü Taburu Jurnalinde Misafir 23. Topçu Seyyar Alayının Beşinci Bölük Zabitanı (1899-1900)	
Yirminci Alay Tabib Yüzbaşı	Mehmed Süreyya Efendi
Yüzbaşı	İbrahim Efendi
Mülazım-ı Evvel	İdris Ağa
Mülazım-ı Sani	Hasan Efendi
Mülazım-ı Sani	İbrahim Edhem Efendi
Kamacı	Şaban Usta
Demir Ustası	Ziver Efendi

Bitlis Süvari Yirminci Alayın Ümera ve Zabiti (1899-1900)	
Kaymakam	Boş
Binbaşı	Boş
Binbaşı	Boş
Baytar Binbaşı	Boş
Alay Emini	Bahaeddin Efendi
Kolağası	Boş
Baytar Kolağası	Rıza Efendi
Alay Katibi	Boş
Tabur Katibi	Mahmud Sıdkı Efendi
İmam	Yahya Efendi
Tabip Kolağası	Hüseyin Efendi
Tabip Yüzbaşı	Kemal Efendi
Eczacı-yı Evvel	Garamatis Efendi
Eczacı-yı Sani	Emin Efendi
Cerrah-ı Evvel	İsmail Hakkı Efendi
Cerrah-ı Sani	Mehmed Nuri Efendi
Sancakdar	Mülazım-ı Sani Tevfik Efendi
Sarracbaşı	Yusuf Ağa
Kaltakçıbaşı?	Osman Ağa
Çakmakçı	Ali Ağa

Bitlis Süvari Yirminci Alayın Ümera ve Zabiti (1899-1900)	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Mahmud Efendi
Yüzbaşı Vekili	Boş
Mülazım-ı Evvel	İsmail Efendi
Mülazım-ı Evvel	Boş
Mülazım-ı Sani	Osman Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdullah Galib Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Said Ağa

Bitlis Süvari Yirminci Alayın Ümera ve Zabiti (1899-1900)	
İkinci Bölük	
Yüzbaşı Vekili	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Behcet Efendi
Mülazım-ı Evvel	Rüşdi Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Tayyar Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Sıdkı Efendi
Yüzbaşı-yı Sani	Halil Efendi
Mülazım-ı Evvel	Vasıf Efendi
Mülazım-ı Evvel	Bekir Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ömer Ağa
Yüzbaşı-yı Sani	Rıfat Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Evvel	Osman Besim Efendi
Mülazım-ı Sani	Mahmud Hakkı Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
Beşinci Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	Şaban Efendi
Yüzbaşı Vekili	Muhsin Efendi
Mülazım-ı Evvel	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Evvel	Nuri Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Vefik Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş

Redif Altmışıncı Bitlis Alayının Birinci Merkez Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Kasım Efendi
Tabur Katibi	Ömer Lütfi Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ali Efendi
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Efendi
Mülazım-ı Sani	Bekir Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
Depo Memuru Mülazım-ı Evvel	Mustafa Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Nazar Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Efendi

Redif Altmışınıcı Bitlis Alayının İkinci Merkez Taburu Zabitanı (1899-1900)	
Binbaşı	Ahmed Şükri Efendi
Tabur Katibi	Hüseyin Fahri
Tüfenkçi	Mehmed Polad Ağa
Depo Memuru	Mülazım-ı Sani Kamil
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Osman Fevzi Efendi
Mülazım-ı Sani	Yusuf Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hasan Ağa
Mülazım-ı Sani	Boş
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hüseyin Haki Efendi
Mülazım-ı Sani	Hasan Efendi

Bitlis Jandarma İdaresi (1900-1901)	
Kumandan	Miralay İzzet Bey

Bitlis Jandarma Alay Meclisi (1900-1901)	
Başkan	Jandarma Kumandanı Miralay İzzet Bey
Binbaşı	Hacı Tosun Ağa
Alay Emni	Ali Hikmet Efendi
Yüzbaşı	Nuri Efendi
Yüzbaşı	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Niyazi Efendi
Mülazım-ı Evvel	Nadir Ağa

Bitlis Birinci Merkez Taburu Ümera ve Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hacı Tursun Ağa
Alay Emni	Ali Hikmet Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Vasfi Efendi
Piyade	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Sadullah Efendi
Birinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Mehmed Niyazi Efendi
Birinci Bölük Mülazım Sanisi	Behçet Efendi
İkinci Bölük Yüzbaşı	Nuri Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Hasan Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Süvari	
Birinci Bölük Yüzbaşı	Mehmed Said Efendi
Birinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
Birinci Bölük Mülazım Sani	Mustafa Ağa
İkinci Bölük Yüzbaşı	Mehmed Hamdi Efendi
İkinci Bölük Mülazım-ı Evvel	Nadir Ağa

Bitlis Birinci Merkez Taburu Ümera ve Zabitanı (1900-1901)	
Süvari	
İkinci Bölük Mülazım-ı Sani	İbrahim Ağa
Üçüncü Bölük Yüzbaşı	Hacı Cafer Ağa
Üçüncü Bölük Mülazım-ı Evvel	Faris Ağa
Üçüncü Bölük Mülazım-ı Sani	İzzet Efendi

Bitlis Fırka-i Askeriyesi (1900-1901)	
On Altıncı Liva Kumandanı	Mirliva Salih Zeki Paşa
On Altıncı Liva Erkan-ı Harbiye Memur	Mülazım-ı Evvel Abdülfettah Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hacı Veli Ağa
Kolağası	Fehmi Efendi
Alay Katibi	Şemseddin Efendi
Tabib Yüzbaşı	Asaf Efendi
Katip Muavini	Cemal Efendi
Cerrah	İsmail Efendi
Eczacı	Mülazım-ı Evvel Mehmed Emin Efendi
Tüfenkci	Muhyiddin Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Kasım Ağa
Mülazım-ı Evvel	Yusuf Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Şükri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Besim Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Tahsin Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Evvel	Abdullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Nuri Ağa
Mülazım-ı Sani	Ali Nizameddin Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Arif Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Faik Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Mahmud Efendi
Tabur Katibi	Boş
Katip Muavini	Boş
Tabib Yüzbaşı	Boş

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Eczacı	Mülazım-ı Evvel Şükri Efendi
Cerrah	Ahmed Efendi
Eczacı	Mülazım-ı Evvel Mehmed Emin Efendi
Tüfenkci	Mahir Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Sani	Yusuf Ziya Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Hayreddin Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüsni Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Şeyh Musa Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Ağa
Mülazım	Yusuf Kemal Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hasan Efendi
Mülazım-ı Sani	İzzet Efendi
Mülazım	Ahmed Cemil Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hasan Ağa
Kolağası	Mehmed Efendi
Tabip Kolağası	Kadri Efendi
Tabur Katibi	Mustafa Efendi
Tabur İmamı	Numan Efendi
Katip Muavini	İsmail Efendi
Eczacı	İbrahim Nazif Efendi
Cerrah	Şerif Efendi
Tüfenkci	Mehmed Ağa
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Nuri Efendi
Mülazım-ı Sani	Ali Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Nuri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Mehmed Faik Efendi
Mülazım-ı Sani	Aziz Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Mustafa Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Ağa
Mülazım-ı Sani	Cemal Efendi
Mülazım-ı Sani	Muhlis Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Nuri Efendi
Mülazım-ı Sani	Nuhi Efendi

Bitlis Piyade Otuz Birinci Alayın Dördüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Ahmed Fehmi Efendi
Katib	Salim Efendi
Tabur İmam	Mehmed Şaban Efendi
Tabip Yüzbaşı	İbrahim Efendi
Eczacı	Aristidi Efendi
Tüfenkci	Ali Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Kamil Kemal Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Ağa
Mülazım-ı Sani	Hilmi Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Galib Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Süleyman Ağa
Mülazım-ı Sani	Fuad Bey
Mülazım-ı Sani	Hasan Tahsin Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	İbrahim Efendi
Mülazım-ı Sani	Şükrî Efendi
Mülazım-ı Sani	Mehmed Şahin Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hacı Mehmed Efendi
Alay Müfettişi	Mustafa Efendi
Ruus Katib Muavini	Cemal Efendi
Sancakdar	Mülazım-ı Sani Tahsin Efendi
Cerrah	Kosti Efendi
Tüfenkci	Haşim Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Behlül Vehbi Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
Mülazım-ı Sani	Boş
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Ahmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Beşar Ağa
Mülazım	Mehmed Necati Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Birinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Ağa
Mülazım-ı Sani	Server Ağa
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Osman Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
Açıktaki Misafir Kolağası	Mehmed Ağa
Açıktaki Misafir Mülazım-ı Evvel	Davud Ağa

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın İkinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Ziver Efendi
Katip	Ahmed Tevfik Efendi
İmam	Ali Rıza Efendi
Tabip Yüzbaşısı	Rıza Efendi
Katip Muavini	Hüseyin Efendi
Cerrah	Mehmed Emin Efendi
Eczacı	Ahmed Vasıf Efendi
Tüfenkci	Akif Usta
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
Mülazım-ı Sani	Boş
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Kani Efendi
Mülazım-ı Sani	Salih Hayri Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hacı Said Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Hüseyin Efendi
Mülazım-ı Sani	Nuri Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Hasan Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Bahri Efendi

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hacı Bekir Efendi
İmam	Mehmed Tayfur Efendi
Katip Muavini	Mehmed Nureddin Efendi
Tüfenkci	Hasan Usta
Timarcı	İbrahim Halil Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Ağa

Bitlis Piyade Otuz İkinci Alayın Üçüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Birinci Bölük	
Mülazım-ı Sani	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Sani	Osman Nuri Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	Osman Ağa
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Hüsnî Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdülbaki Efendi
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Salih Ağa
Mülazım-ı Sani	Sadullah Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Şükri Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Boş
Mülazım-ı Sani	Mahmud Efendi
Mülazım-ı Sani	Abdullah Efendi

Bitlis Otuzuncu Alayın Mızıkâ Zabitanı (1900-1901)	
Yüzbaşı	Şükri Ağa
Mülazım-ı Evvel	Boş

Bitlis 24. Seyyar Topçu Alayın İkinci Taburunun Dördüncü Bölüğü Zabitanı (1900-1901)	
Cerrah	Mustafa Vasıf Efendi
Mülazım-ı Evvel	İbrahim Ağa
Mülazım-ı Sani	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Sani	Şükri Efendi
Marangoz	Şakir Usta
Kamacı ?	Rıfat Usta
Demirci	Rıza Usta

Bitlis Süvari Yirminci Alayın Ümera ve Zabiti (1900-1901)	
Kaymakam [Yarbay]	Boş
Binbaşı	Boş
Alay Emîni	Bahaeddin Efendi
Kolağası	Ömer Lütfî Efendi
Tabip Kolağası	Hüseyin Efendi
Baytar Yüzbaşısı	Ali Rıza Efendi
Tabip Yüzbaşısı	Kemal Efendi
Katib-i Sani	Mahmud Sıdkı Efendi
İmam-ı Sani	Yahya Galib Efendi
Esvab [Giyecekler] Emîni	Yüzbaşı İbrahim Efendi
Eczacı-yı Evvel [Birinci Eczacı]	Garamatis Efendi
Eczacı-yı Sani [İkinci Eczacı]	Emin İsmail Efendi
Cerrah-ı Evvel	İsmail Efendi
Cerrah-ı Sani	Mehmed Nuri Efendi
Sancakdar	Mülazım-ı Sani Tevfik Efendi
Sarracbaşı	Yusuf Ağa
Çakmakçı	Ali Ağa

Bitlis Süvari Yirminci Alayın Ümera ve Zabiti (1900-1901)	
Birinci Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	Said Ağa
Yüzbaşı Vekili	Mehmed Ağa
Mülazım-ı Evvel	Behcet Efendi
Mülazım-ı Evvel	Ahmed Rüşdi Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Tayyar Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	Osman Ağa
Yüzbaşı Vekili	Hüseyin Hüsnî Efendi
Mülazım-ı Evvel	Abdülbaki Efendi
Mülazım-ı Evvel	
Mülazım-ı Sani	
Mülazım-ı Sani	
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	İbrahim Efendi
Yüzbaşı-yı Sani	Halil Efendi
Mülazım-ı Evvel	Vasıf Efendi
Mülazım-ı Evvel	Bekir Ağa
Mülazım-ı Sani	Ahmed Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Necati Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	Boş
Yüzbaşı-yı Sani Vekili	Rıfat Efendi
Mülazım-ı Evvel	İsmail Efendi
Mülazım-ı Evvel	Osman Besim Efendi
Mülazım-ı Sani	Mahmud Hakkı Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Ziya Efendi
Beşinci Bölük	
Yüzbaşı-yı Evvel	Şaban Efendi
Yüzbaşı-yı Sani	Muhsin Efendi
Mülazım-ı Evvel	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Nuri Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Vefik Efendi
Mülazım-ı Sani	İbrahim Servet Efendi

Bitlis Redif 60. Alayının Birinci Merkez Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Kasım Efendi
Tabur Katibi	Ömer Lütfî Efendi
Birinci Bölük	
Yüzbaşı	Ali Efendi
Mülazım-ı Sani	Mustafa Efendi
İkinci Bölük	
Yüzbaşı	İsmail Efendi
Mülazım-ı Sani	Bekir Efendi

Bitlis Redif 60. Alayının Birinci Merkez Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Üçüncü Bölük	
Yüzbaşı	Süleyman Efendi
Mülazım-ı Sani	Ahmed Rifat Efendi
Depo Memuru Mülazım-ı Evvel	Mustafa Efendi
Dördüncü Bölük	
Yüzbaşı	Ahmed Nazar Efendi
Mülazım-ı Sani	Hüseyin Efendi

Bitlis İlave Alayının Birinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Binbaşı	Hüseyin Efendi
Birinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Boş
İkinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	İbrahim Efendi
Üçüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Ahmed Efendi
Dördüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Osman Avni Efendi

Bitlis İlave Alayının İkinci Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Kolağası	Rıza Efendi
Birinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Ali Ağa
İkinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Mehmed Ali Ağa
Üçüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Mustafa Ağa
Dördüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Hasan Ağa

Bitlis İlave Alayının Üçüncü Taburu Zabitanı (1900-1901)	
Kolağası	Hacı Mehmed Efendi
Birinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Hasan Ağa
İkinci Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Said Ağa
Üçüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Arif Ağa
Dördüncü Bölük	
Mülazım-ı Evvel	Abdülmecid Efendi

Bitlis Jandarma Kumandanları İle Alay Kumandanları ve Jandarma Mıntıka Müfettişi			
Yıllar	Jandarma Kumandanı	Jandarma Alay Kumandanı	Jandarma Mıntıka Müfettişi
1910	Ahmed Şükri Efendi (Binbaşı)		
1911		Ahmed Şükri Efendi (Binbaşı)	
1912		Mustafa Sabri Efendi (Binbaşı)	
1917-1918		Binbaşı Hayri Bey (Vekil)	
1925-1926	Binbaşı Abdurrahman Bey		Miralay Süreyya Bey
1926-1927	Kaymakam Hüseyin Hüsnü Bey		
1927-1928	Binbaşı Seyfeddin Bey		
1928-1929	Salih Bey		

BELEDİYE TEŞKİLATI

Belediye Teşkilatı				
	1873	1874	1875	1876
Başkan	Ali Ağa	Ali Ağa	Ali Ağa	Ali Ağa
Katip	Şeyh Osman Efendi	Şeyh Osman Efendi		Receb Efendi
Azalar			Bapir Ağa?,	Bapir Ağa?,
			Hacı Receb Ağa	Hacı Receb Ağa
			Bogos Ağa	Bogos Ağa
			Ohannes Ağa	Ohannes Ağa

Belediye Teşkilatı				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Halil Kemal Efendi	Hacı Yasin Efendi	Rüşdi Efendi	Rüşdi Efendi
Katip	Sıdkı Efendi	Şeyh Receb Efendi	Rıza Efendi	Rıza Efendi
Sandık Emni	Receb Efendi	Rıza Efendi		
Kabile	İskohi Hanım	Aişe Sıdika Hanım	Aişe Sıdika Hanım	Boş
Tabip	Alekyan Pavli Efendi	Mehmed Cemal Efendi	Celalettin Efendi	
Tabip Vekili				32. Alay 2. Taburu Tabibi Yüzbaşı Ali Rıza E.
Müfettiş	Yakub Efendi	Yakub Efendi	Yakub Efendi	Yakub Efendi
Çavuş	7 Kişi	5 Kişi		
Aşı Memuru				Reşid Efendi
Azalar	Hacı Abdülkadir Ağa	Menteş Aliağazade Davud Ağa	Fedayizade Abdullah Efendi	Menteş Aliağazade Davud Ağa
	Davud Ağa	Hacı Hasanzade Yusuf Efendi	Hacı Necmeddin Efendizade Faik Efendi	
	Abdülgani Ağa	Beşiryan Murat Ağa	Beşiryan Murat Ağa	Beşiryan Murat Ağa
	Kenderyan Agob Ağa	Kakosyan Haçik Efendi	Haçmanukyan Agob Efendi	Haçmanukyan Agob Efendi
			Basmacıyan Haçmanuk Efendi	Basmacıyan Haçmanuk Efendi

Bitlis Belediye Başkanları	
Yıllar	Başkanlar
1873	Ali Ağa
1874	Ali Ağa
1875	Ali Ağa
1876	Ali Ağa
1892-1893	Halil Kemal Efendi
1898-1899	Hacı Yasin Efendi
1899-1900	Rüşdi Efendi
1900-1901	Rüşdi Efendi
1925-1926	Resul Sıdkı Efendi
1927-1928	Arif Bey
1928-1929	Arif Bey

DEFTERDARLAR

Defterdarlar	
Yıllar	Defterdarlar
1880-1881	Hasan Efendi
1881-1882	Hasan Efendi
1882-1883	Hasan Efendi
1883-1884	Hasan Efendi
1884-1885	Muhtar Efendi
1885-1886	Fatih Efendi
1886-1887	Fatih Efendi
1887-1888	Fatih Efendi
1888-1889	Zühdi Bey
1889-1890	Mustafa Servet Bey
1890-1891	Mustafa Servet Bey
1891-1892	İsmail Zihni Efendi
1892-1893	İsmail Zihni Efendi
1893-1894	İsmail Zihni Efendi
1894-1895	İsmail Zihni Efendi
1895-1896	Osman Remzi Efendi
1896-1897	Osman Remzi Efendi
1897-1898	Şükri Efendi
1898-1899	Şükri Efendi
1899-1900	Şükri Efendi
1900-1901	Şükri Efendi /Salih Zeki Efendi
1901-1902	Salih Zeki Efendi
1902-1903	Salih Zeki Efendi
1903-1904	Hasan Tahsin Efendi
1904	Tahir Efendi
1905	Rauf Bey
1906	Mazhar Bey
1907	Asım Efendi
1908	Asım Efendi
1910	Ahmed Fehmi Efendi
1911	Yahya Galib Efendi
1912	Yahya Galib Efendi
1928-1929	Şefik Bey

DEFTER-i HAKANÎ - TAPU DAİRESİ

Defter-i Hakani Memurları				
Yıllar	Memuru	Başkatib	Merkez Tapu Katibi	Müdürü
1881-1882	Hafız Süleyman Efendi			
1882-1883	Hafız Süleyman Efendi			
1883-1884	Süleyman Efendi			

Defter-i Hakani Memurları				
Yıllar	Memuru	Başkatib	Merkez Tapu Katibi	Müdürü
1884-1885	Süleyman Efendi			
1885-1886	Süleyman Efendi			
1886-1887	Süleyman Efendi			
1887-1888	Süleyman Efendi			
1888-1889	Sadık Efendi			
1889-1890	Sadık Efendi			
1890-1891	Sadık Efendi			
1891-1892	Sadık Efendi			
1892-1893	Sadık Efendi/Ahmed Remzi Efendi	Mustafa Efendi	Mehmed Efendi	
1893-1894	Ahmed Remzi Efendi			
1894-1895	Ahmed Remzi Efendi			
1895-1896	Ahmed Remzi Efendi			
1897-1898	Mehmed Naci Efendi			
1898-1899	Mehmed Naci Efendi	Mustafa Efendi	Halid Efendi	
1899-1900	Mehmed Nami Efendi	Mustafa Efendi	Halid Efendi	
1900-1901	Abdülaziz Efendi	Mustafa Efendi	Halid Efendi	
1901-1902	Süleyman Şevket Efendi			
1902-1903	Süleyman Şevket Efendi			
1903-1904	Süleyman Şevket Efendi			
1904	Süleyman Şevket Efendi			
1905	Süleyman Şevket Efendi			
1906	Süleyman Edib Efendi			
1907	Süleyman Edib Efendi			
1908	Süleyman Edib Efendi			
1910				Süleyman Efendi
1911				Süleyman Edib Efendi
1912				Süleyman Edib Efendi
1917-1918				Süleyman Edib Efendi
1925-1926				Mustafa Bey
1926-1927				Mustafa Bey
1927-1928				Mustafa Bey
1928-1929				Mustafa Bey

DUYUN-I UMUMİYE MEMURLARI

Duyun-ı Umumiye İdaresi Memurları				
Yıllar	Müdür/Memur	Müdür/Memur Vekili	Başkatip	İkinci Katip
1889-1890	Şemseddin Efendi			
1892-1893	Mehmed Hilmi Efendi		Hamdi Efendi	Şevket Efendi
1897-1898	Mehmed Hilmi Efendi			
1898-1899	Mehmed Hilmi Efendi		Hamdi Efendi	Abdülğani Efendi
1899-1900	Boş		Hamdi Efendi	Abdülğani Efendi
1900-1901	Esad Efendi	Hamdi Efendi	Hamdi Efendi	Boş

Duyun-ı Umumiye İdaresi Memurları				
Yıllar	Müdür/Memur	Müdür/Memur Vekili	Başkatip	İkinci Katip
1901-1902	Esad Efendi			
1902-1903	Esad Efendi			
1903-1904	Esad Efendi			
1904	Esad Efendi			
1905	Esad Efendi			
1906	Esad Efendi			
1907	Esad Efendi			

EMLÂK KOMİSYONU

Emlak Komisyonu					
	1872	1873	1874	1875	1876
Vukuat Katibi	Abdulcelil Efendi	Abdulcelil Fehmi Efendi	Abdulcelil Fehmi Efendi	Abdulcelil Fehmi Efendi	Abdulcelil Fehmi Efendi
Yardımcısı		Mahmud Huzuri Efendi	Mahmud Huzuri Efendi		
Azalar	Bilal Ağa		Bilal Ağa	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi
	Hacı Abdullah Efendi		Abdal Ağa	Bilal Ağa	Bilal Ağa
	Yusuf Ağa		Migdis Betris Ağa	Abdal Ağa	Abdal Ağa
	Polad Efendi		Agob Ağa	Bedros Ağa	Bedros Ağa
	... Ağa			Agob Ağa	Agob Ağa
	Agob Ağa				
	Betros Ağa				

ERMENİ MARHASALARI VE RUHANİLER

Bitlis Ermeni Marhasaları ve Ruhanîleri				
	Ruhanî Lider	Ermeni Marhasası	Episkopos	Başepiskopos
1871	Mamire Efendi			
1872	Mamire Efendi			
1873	Mamire Efendi			
1874	Mamire Efendi			
1875	İstepan Efendi			
1876	İstepan Efendi			
1884-1885		Başepiskopos Artin Efendi		
1885-1886			Artin Efendi	
1886-1887				Artin Efendi

Bitlis Ermeni Papazları ve Rahipleri		
Yıllar	Ermeni Rahipleri	Ermeni Papazları
1888-1889	Horen Efendi	
1889-1890	Horen Efendi	
1890-1891	Horen Efendi	
1891-1892		Magakya Efendi

Bitlis Ermeni Papazları ve Rahipleri		
Yıllar	Ermeni Rahipleri	Ermeni Papazları
1895-1896		Şehbalgıyan Agob Efendi
1896-1897		Şehbalgıyan Agob Efendi
1898-1899	Agışe Efendi	
1899-1900	Agışe Efendi	
1900-1901	Agışe Efendi	
1901-1902	Agışe Efendi (Başrahip)	
1902-1903	Bedros Efendi(Başrahip)	
1903-1904	Kalpakkıyan Aznik Efendi (Başrahip)	
1904	Kalpakkıyan Aznik Efendi (Başrahip)	
1905	Kalpakkıyan Aznik Efendi (Başrahip)	
1906	Kalpakkıyan Aznik Efendi (Başrahip)	
1907	Kalpakkıyan Aznik Efendi (Başrahip)	
1908		Parsih Dersekizyan Efendi
1910		Mosis Efendi

EVKAF KOMİSYONU

Evkaf Komisyonu			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Hakim Efendi	Mehmed Tefrik Efendi	Rüşdi Efendi
Katip	Receb Efendi	Receb Efendi	Receb Efendi
Azalar	Muhasebeci Vekili İsmail Efendi	Muhasebeci Vekili İsmail Efendi	Muhasebeci Cevdet Efendi
	Mehmed Ali Efendi	Molla Abdülkudüs Efendi	Selim Efendi
	Hacı Abdulkadir Efendi	Molla Reşid Efendi	Boş
	Halil Efendi		Boş

EVKAF MEMURLARI

Evkaf Memurları	
Yıllar	Evkaf Muhasebecisi
1888-1889	Mehmed Hayri Efendi
1889-1890	Şakir Efendi
1890-1891	Kemal Bey
1891-1892	Kemal Bey
1892-1893	Kemal Bey
1893-1894	Kemal Bey
1894-1895	Kemal Bey
1897-1898	Vasıf Efendi
1898-1899	İsmail Hakkı Efendi (Vekil)
1899-1900	Hamdi Efendi (Vekil)
1899-1900	İsmail Efendi (Vekil)
1900-1901	Cevdet Efendi
1901-1902	Cevdet Efendi

Evkaf Memurları	
Yıllar	Evkaf Muhasebecisi
1902-1903	Cevdet Efendi
1903-1904	Cevdet Efendi
1904	Cevdet Efendi
1905	Cevdet Efendi
1906	Cevdet Efendi
1907	Cevdet Efendi
1908	Cevdet Efendi
1910	Ahmed Kuddusi Efendi (Müdür)
1911	Ahmed Kuddusi Efendi (Müdür)
1912	Ahmed Kuddusi Efendi (Müdür)
1917-1918	Mehmed Rıza Bey (Müdür)
1925-1926	Rıza Bey (Müdür)
1927-1928	Abdullah Bey (Müdür)
1928-1929	Galip Bey (Müdür)

Evkaf Kâtipleri	
1892-1893	Receb Efendi
1898-1899	Receb Efendi
1899-1900	Receb Efendi
1900-1901	Receb Efendi

EVRAK KALEMİ

Evrak Müdürleri	
1888-1889	Mehmed Arif
1889-1890	Arif Efendi
1890-1891	Arif Efendi
1891-1892	Arif Efendi
1892-1893	Arif Efendi /Osman Şem'i Efendi
1893-1894	Osman Şem'i Efendi
1894-1895	Osman Şem'i Efendi
1895-1896	Osman Şem'i Efendi
1896-1897	Osman Şem'i Efendi
1897-1898	Osman Şem'i Efendi
1898-1899	Osman Şem'i Efendi
1899-1900	Osman Şem'i Efendi
1900-1901	Osman Şem'i Efendi
1901-1902	Osman Şem'i Efendi
1902-1903	Osman Şem'i Efendi
1903-1904	Osman Şem'i Efendi
1904	Osman Şem'i Efendi
1905	Osman Şem'i Efendi
1906	Osman Şem'i Efendi

Evrak Müdürleri	
1907	Osman Şem'i Efendi
1908	Osman Şem'i Efendi
1910	Osman Şem'i Efendi
1911	Osman Şem'i Efendi
1912	Resul Sıdkı Efendi
1917-1918	Şaban Efendi
1925-1926	Subhi Hayri Bey

Evrak Kalemi Çalışanları				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Muavin	Ferhad Efendi	Ferhad Efendi	Ferhad Efendi	Ferhad Efendi
Muavin				Müfid Bahri Efendi
Tekid Memuru	Abdülmecid Efendi	Abdülaziz Efendi	Kamil Efendi	Kamil Efendi
Mukayyid	Tevfik Efendi	Ali Efendi	Ali Efendi	
Mukayyid	Rıza Efendi	Bahri Efendi	Bahri Efendi	
Mukayyid	Yusuf Efendi			

KAYMAKAMLAR⁷⁵

Kaza Kaymakamları	
1870	Ragıp Efendi
1871	Ragıp Efendi
1872	Ragıp Efendi
1873	İbrahim Bey
1874	İbrahim Bey
1875	Mehmed Ali Bey
1876	Mehmed Ali Bey

MAARİF MÜDÜRLERİ VE MEMURLARI

Maarif Dairesi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Muhasebe Memuru Vekili	Ahmed Faik Efendi		
Sandık Emni	Tevfik Efendi	Abdülkadir Efendi	Abdülkadir Efendi
Maarif Müdürü		Ahmed Hilmi Efendi	Ali Vefa Efendi
Muhasebe Katibi		Tevfik Efendi	Tevfik Efendi
Maarif Müfettişi			Şefik Bey

Maarif Komisyonu	
	1898-1899
Başkan	Muhasebe Memuru Vekili Ahmed Faik Efendi

75.Bitlis'te vilayet teşkil edilmeden önceki süreçte Erzurum'un Van Sancağı'na bağlı bir kaza iken mevcut olan kaymakamlarıdır.

Maarif Komisyonu	
	1898-1899
Azalar	Nüfus Nazırı Sadullah Fevzi Efendi
	İstinaf Mahkemesi Azasından Hacı Ahmed Efendi
	Meclis-i İdare Katib-i Sanisi Resul Sıdkı Efendi
	Evrak Müdürü Muavini Ferhad Efendi
	1899-1900
Başkan	Bitlis Valisi Mecid Bey
Azalar	Maarif Müdürü Ahmed Hilmi Efendi
	Müftü Müderris Fethullah Efendi
	Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi Ahmed Vefik Efendi
	Müderris Hacı Necmeddin Efendi
	Vergi Müdürü Süleyman Tevfik Efendi
	Nüfus Nazır-ı Esbakı Arif Efendi
	Hatibzade İsmail Hakkı Efendi
	Binbaşı Mehmed Akif Efendi
	Bitlis Rüşdi-i Askeri Arabi Muallimi Yusuf Ziya Efendi
Katip	Mektubi Kalemî Şifre Katibi Necib Bey
	1900-1901
Başkan	Bitlis Valisi Hüsnü Bey
Azalar	Maarif Müdürü Ali Vefa Efendi
	Müftü Müderris Fethullah Efendi
	Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi Ahmed Vefik Efendi
	Müderris Hacı Necmeddin Efendi
	Vergi Müdürü Süleyman Tevfik
	Nüfus Eski Müdürü Arif Efendi
	Bitlis Askeri Rüştîyesi Arapça Muallimi Yusuf Ziya Efendi
Katip	Muhasebe Katibi: Tevfik Efendi

Bitlis Maarif Muhasebe Memurları			
Yıllar	Maarif Muhasebe Memuru	Muhasebe Memuru Yardımcısı	Sandık Emni
1887-1888	Mehmed Efendi		
1888-1889	Mehmed Kadri Efendi		
1896-1897	Osman Nuri Efendi (Müdür Vazifesiyle)		
1897-1898	İbrahim Hakkı Efendi (Müdür Vazifesiyle)		
1898-1899	İbrahim Edhem Efendi		Mehmed Tevfik Efendi
1899-1900	İbrahim Edhem Efendi		Mehmed Tevfik Efendi
1900-1901	Ahmed Hilmi Efendi (Müdür Vazifesiyle)	Mehmed Tevfik Efendi	Abdülkadir Efendi
1901-1902	Ali Vefa Efendi (Müdür Vazifesiyle)	Mehmed Tevfik Efendi	Abdülkadir Efendi
1903-1904	Ahmed Hilmi Efendi (Vekili)(Müdür Vazifesiyle)	Mehmed Tevfik Efendi	Kadri Efendi

Maarif Dairesi Müdürleri	
Yıllar	Maarif Müdürü
1884-1885	İsmail Efendi
1889-1890	Ahmed Şevki Efendi

Maarif Dairesi Müdürleri	
1890-1891	Mehmed Şevki Efendi
1891-1892	Mehmed Şevki Efendi
1892-1893	Mehmed Şevki Efendi
1893-1894	Mehmed Şevki Efendi
1894-1895	Osman Sırrı Efendi
1899-1900	İbrahim Edhem Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1900-1901	Ahmed Hilmi Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1901-1902	Ali Vefa Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1902-1903	Ali Vefa Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1903-1904	Ahmed Hilmi Efendi(Vekil)(Muhasebe Memuru Vazifesi)
1904	Ahmed Hilmi Efendi(Vekil)(Muhasebe Memuru Vazifesi)
1905	Aziz Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1906	Aziz Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1907	Aziz Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1908	İzzet Efendi (Muhasebe Memuru Vazifesi)
1910	Saib Efendi
1911	Hilmi Efendi
1912	Hilmi Efendi
1927-1928	Hayri Bey
1928-1929	Hayri Bey

Maarif Dairesi Sair Çalışanları				
	1898-1899	1911	1912	1926-1927
Maarif Memuru Vilayet Gazete Muhar- riri	İbrahim Edhem Efendi			
Maarif Müfettişi		Namık Ekrem Bey	Namık Ekrem Bey	
Maarif Memuru				Şükri Bey

MATBAA DAİRESİ

Matbaa Dairesi		
	1892-1893	1898-1899
Nazır	Mektubî İlyas Sami	Mektubî Ramiz Bey
Müdür		Mektubî Kalemî Sermünevvidi Şemsi Efendi
Muharrir ve Mektubi Mümeyyizi	İbrahim Edhem Efendi	Meclis-i İdare-i Vilayet Başkatibi Ahmed Hilmi Efendi
Sermürettib ve Mütercim	Tomas Efendi	
Hesab Katibi	Hurşid Efendi	Hurşid Efendi
Destgahcı	Mehmed Efendi	
Mürettib		Hüsni Efendi
Mürettib		Abdülmecid Efendi
Mürettib-i Sani	Agob Efendi	
Çarhçı ve Müvezzi	Haydar Efendi	Ahmed Ağa
Makinist		Mehmed Efendi

Matbaa Dairesi		
	1892-1893	1898-1899
Makinist Muavini		
Müvezzi ve Merdaneci		Şükri Efendi
	1899-1900	1900-1901
Nazır	Mektubi Ramiz Bey	Mektubi Tahir Bey
Müdür	Mektubi Kalemî Mümeyyizi Mehmed Vasıf Efendi	
Muharrir ve Mektubi Mümeyyizi	Maarif Müdürü Ahmed Hilmi Efendi	Maarif Eski Müdürü Ahmed Hilmi Efendi
Hesab Katibi	Hurşid Efendi	Hurşid Efendi
Mürettib	Abdülmecid Efendi	Hüsni Efendi
Mürettib	Hüsni Efendi	Abdülmecid Efendi
Mürettib Muavini		Şükri Efendi
Çarhçı ve Müvezzi	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa
Makinist	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi
Makinist Muavini		İbrahim Efendi
Müvezzi ve Merdaneci	Şükri Efendi	
Evrak Müdürü		Osman Şem'i Efendi

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

Bitlis İdare Meclisi					
	1870	1871	1872	1873	1874
Başkan	Kaymakam Ragıp Efendi	Kaymakam Ragıp Efendi	Kaymakam Ragıp Efendi	Kaymakam İbrahim Bey	Kaymakam İbrahim Bey
Katip	Abdurrahman Efendi	Osman Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi
Azalar	Ali Ağa	Naib Mehmed Raşid Efendi	Naib Ali Naci Efendi	Naib Ali Naci Efendi	Naib Ali Naci Efendi
	Avidis Ağa	Müftü Hacı Ahmed Efendi	Müftü Hacı Ahmed Efendi	Müftü Hacı Ahmed Efendi	Müftü Hacı Ahmed Efendi
		Mal Müdürü Receb Efendi	Mal Müdürü Receb Efendi	Mal Müdürü Receb Efendi	Mal Müdürü Receb Efendi
		Ali Ağa	Ali Ağa	Başir Ağa	Başir Ağa
		İsmail Ağa	İsmail Ağa	Safer Ağa	Safer Ağa
		Avidis Efendi	Avidis Efendi	Karibcan Ağa	Karibcan Ağa
		Agob Ağa	Agob Ağa		

Bitlis İdare Meclisi		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1875	Reis: Kaymakam Mehmed Ali Bey	Bapir? Ağa
	Naib Hafız Ali Efendi	Cafer Ağa
	Müftü Hacı Ahmed Efendi	Avidis Ağa
	Mal Müdürü Receb Hüsni Efendi	
	İdare Katibi: Ahmed Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1876	Reis: Kaymakam Mehmed Ali Bey	Bapir? Ağa

Bitlis İdare Meclisi		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Naib Hafız Ali Efendi	Cafer Ağa
	Müftü Hacı Ahmed Efendi	Avidis Ağa
	Mal Müdürü Receb Hüsni Efendi	Artin Ağa
	İdare Katibi: ... Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1892-1893	Hakim	Hacı Necmeddin Efendi
	Defterdar İsmail Zihni	Derviş Bey
	Mektunçu İlyas Sami	Hacı Yasin Efendi
	Müftü Mehmed Fehmi Efendi	Avidis Efendi
	Marhasa	Ağacan Ağa
		Boş
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1898-1899	Naib Mehmed İhsan Efendi	Yusuf Cemil Bey
	Müftü Seyyid Fethullah Efendi [Müderriş]	Derviş Bey
	Defterdar Şükri Efendi	Ağacan Ağa
	Vali Muavini Andon Efendi	Boş
	Mektunçu Mehmed Ramiz Bey	
	Ermeni Marhasa Vekili İgiş Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1899-1900	Naib Mehmed Emin Efendi	Yusuf Cemil Bey
	Vali Muavini Andon Efendi	Derviş Bey
	Defterdar Şükri Efendi	Ağacan Ağa
	Mektupçu Mehmed Ramiz Bey	Boş
	Müftü Seyyid Fethullah Efendi [Müderriş]	
	Ermeni Marhasa Vekili İgiş Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1900-1901	Naib Mehmed Emin Efendi/Süleyman Efendi	Hacı Necmeddin Efendi [Müderriş]
	Vali Muavini Andon Efendi	Halil Kemal Efendi
	Defterdar Salih Zeki Efendi	Kigork Efendi
	Mektupçu Tahir Bey	Haçık Ağa
	Müftü Seyyid Fethullah Efendi [Müderriş]	
	Ermeni Marhasa Vekili İgiş Efendi	

Bitlis İdare Meclisi Başkanlıkları	
1888-1889	Rüşdi Efendi
1889-1890	Rüşdi Efendi
1890-1891	Rüşdi Efendi
1891-1892	Rüşdi Efendi
1892-1893	Rüşdi Efendi
1893-1894	Mehmed Vasıf Efendi
1894-1895	Mehmed Vasıf Efendi
1895-1896	Ahmed Hilmi Efendi
1896-1897	Ahmed Hilmi Efendi
1897-1898	Ahmed Hilmi Efendi

Bitlis İdare Meclisi Başkanlıkları	
1898-1899	Ahmed Hilmi Efendi
1899-1900	Şemsi Efendi
1901-1902	Şemsi Efendi
1902-1903	Şemsi Efendi
1903-1904	Şemsi Efendi
1904	Şemsi Efendi
1905	Şemsi Efendi
1906	Şemsi Efendi
1907	Şemsi Efendi
1908	Şemsi Efendi
1910	Ferhad Efendi
1911	Ferhad Efendi
1912	Ferhad Efendi

Bitlis İdare Meclisinin Heyet-i İthamîyesi		
	1892-1893	1898-1899
Başkan	Müftü Şeyh Mehmed Fehmi Efendi	Yusuf Cemil Efendi
Katip	Resul Sıdkı Efendi	
Azalar	Hacı Yasin Efendi	Ağacan Efendi
	Ağacan Efendi	
Mustantık		Tahrir Vergi Müdürü Süleyman Tevfik Efendi
Müdde-i Umumi		Defter-i Hakani Memuru Mehmed Naci Efendi
	1899-1900	1900-1901
Başkan	Yusuf Cemil Efendi	Hacı Necmeddin Efendi [Müderis]
Müdde-i Umumi	Vergi Müdürü Süleyman Tevfik Efendi	Mektubi Muavini Esad Efendi
Mustantık	Mektubi Mübeyyizanından Mahmud Efendi	Evkaf Muhasebecisi Cevdet Efendi
Azalar	Ağacan Ağa	Halil Kemal Efendi
		Kivok Efendi

Bitlis İdare Meclisi Kalemî				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkatib	Mehmed Vasıf Efendi	Ahmed Hilmi Efendi	Şemsi Efendi	Şemsi Efendi
İkinci Katip	Resul Sıdkı Efendi	Resul Sıdkı Efendi	Resul Sıdkı Efendi	Resul Sıdkı Efendi
Mübeyyiz	Ahmed Efendi	Nasrullah Efendi	Abdülaziz Efendi	İzzet Efendi

MEKTUBÎ KALEMİ

Mektupçular	
1880-1881	Reşad Bey
1881-1882	Tahir Bey
1882-1883	Tahir Bey
1883-1884	Tahir Bey
1884-1885	Tahir Bey
1885-1886	Tahir Bey
1886-1887	Tahir Bey

Mektubî Kalemî Mübeyyizleri	
1888-1889	İbrahim Edhem Efendi
1889-1890	İbrahim Edhem Efendi
1890-1891	İbrahim Edhem Efendi
1891-1892	Mehmed Vasıf Efendi
1892-1893	Mehmed Vasıf Efendi/İbrahim Edhem Efendi

Mektupçular		Mektubî Kalemi Mümeyyizleri	
1887-1888	Safvet Efendi	1893-1894	İbrahim Edhem Efendi
1888-1889	Pertev Efendi	1894-1895	İbrahim Edhem Efendi
1889-1890	Ahmed Subhi Efendi	1895-1896	İbrahim Edhem Efendi
1890-1891	Ahmed Subhi Efendi	1896-1897	İbrahim Edhem Efendi (Mümeyyiz ve Vilayet Gazetesi Muharriri)
1891-1892	Ahmed Subhi Efendi	1897-1898	İbrahim Edhem Efendi (Mümeyyiz ve Vilayet Gazetesi Muharriri)
1892-1893	Ahmed Subhi Efendi	1898-1899	Mehmed Vasıf Efendi
1893-1894	İlyas Sami Efendi	1899-1900	Mehmed Vasıf Efendi
1894-1895	İlyas Sami Efendi	1900-1901	Necib Efendi
1895-1896	İlyas Sami Efendi	1901-1902	Abdülmecid Vehbi Efendi
1896-1897	Ahmed Rifat Efendi	1902-1903	Abdülmecid Vehbi Efendi
1897-1898	Ramiz Efendi	1903-1904	Abdülmecid Vehbi Efendi (Mümeyyiz ve Gazete Muharriri)
1898-1899	Ramiz Efendi	1904	Vehbi Efendi (Mümeyyiz ve Gazete Muharriri)
1899-1900	Ramiz Efendi	1905	Vehbi Efendi
1900-1901	Tahir Efendi	1906	Mecid Efendi
1901-1902	Tahir Efendi	1907	Mecid Efendi
1902-1903	Tahir Efendi	1908	Abdülmecid Vehbi Efendi
1903-1904	Tahir Efendi		
1904	Ali Rıza Efendi		
1905	Ali Rıza Efendi		
1906	Ahmed Mürsel Efendi		
1907	Ahmed Mürsel Efendi		
1908	Ahmed Mürsel Efendi		
1917-1918	Ali Rıza Bey		

Mektubî Kalemi Çalışanları				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Mümeyyiz	İbrahim Edhem E.	Mehmed Vasıf Efendi	Mehmed Vasıf E.	Necib Efendi
Sermüsevid	Şemsi Efendi	Şemsi Efendi		Abdülmelik Efendi
Müsevid	Musa Subhi Efendi	Şaban Vasfi Efendi	Şaban Vasfi Efendi	Mahmud Efendi
Müsevid	Şaban Vasfi Efendi	Abdülmelik Efendi	Abdülmecid Vehbi E.	
Müsevid	Abdülmecid Vehbi E.	Abdülmecid Vehbi E.		
Mübeyyiz	Fethullah Sami Efendi	Mahmud Efendi	Mahmud Efendi	Hurşid Efendi
Mübeyyiz	Abdülmelik Lütfi Efendi	Hurşid Efendi	Hurşid Efendi	Kamil Efendi
Mübeyyiz	Hurşid Efendi	Kamil Efendi	Kamil Efendi	Hakkı Efendi
Mübeyyiz	Mustafa Nami Efendi	Abdülmecid Efendi	Hakkı Efendi	Ali Efendi
Mübeyyiz	Abdülhamid Efendi	Hakkı Efendi	Ali Efendi	Abdülmecid Efendi
Mübeyyiz	Esad Efendi	Ali Efendi	Abdülmecid Efendi	Hüseyin Efendi
Mübeyyiz		Hüseyin Efendi	Hüseyin Efendi	Abdülaziz Efendi
Mübeyyiz		Reşid Efendi	Reşid Efendi	Reşid Efendi
Mülazım	Kamil Efendi			Abdurrahman Efendi
Mülazım	Sıdkı Efendi			Mehmed Ali Efendi
Mülazım	Hüseyin Efendi			
Mülazım	Receb Efendi			
Şifre Katibi			Necib Bey	Mehmed Bey
Mektubî Muavini				Esad Efendi

MUHASEBE MEMURLARI

Muhasebe Kalemı		
Yıllar	Mal Müdürü	Sandık Emını
1870	Receb Efendi	Ohannes Ağa
1871	Receb Efendi	Anderyas Ağa
1872	Receb Efendi	Anderyas Ağa
1873	Receb Efendi	Murad Haki Efendi
1874	Receb Efendi	Murad Haki Efendi
1875	Receb Hüsnı Efendi	Apıt Ağa
1876	Receb Hüsnı Efendi	... Ağa

Muhasebe Kalemı Mümeyyızları	
1888-1889	Mehmed Cezar Efendi
1891-1892	Mehmed Cezar Efendi
1892-1893	Mehmed Cezar Efendi
1893-1894	Mehmed Cezar Efendi
1894-1895	Mehmed Cezar Efendi
1895-1896	Mehmed Cezar Efendi
1896-1897	Sabri Efendi (Mümeyyız Vekılı)
1897-1898	Sabri Efendi (Mümeyyız Vekılı)
1898-1899	Mehmed Samı Efendi
1899-1900	Mehmed Samı Efendi
1900-1901	Mehmed Samı Efendi
1901-1902	Mehmed Samı Efendi
1902-1903	Mehmed Samı Efendi
1903-1904	Mehmed Samı Efendi
1904	Mehmed Samı Efendi
1905	Ahmed Efendi
1906	Vasıf Efendi
1907	Vasıf Efendi
1910	Ahmed Sadık Efendi
1911	Ahmed Sadık Efendi
1912	Ahmed Hazık Efendi
1926-1927	Zeyneddin Bey

Muhasebe Kalemı Memurları				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Mümeyyız	Mehmed Cezar E.	Mehmed Samı E.	Mehmed Samı E.	Mehmed Samı E.
Varıdat Katıbı	Alı Galıb Efendi	Sabri Efendi	Sabri Efendi	Sabri Efendi
Varıdat Katıbı Yardımcısı	Hacı Receb Efendi	Hacı Receb Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi
Varıdat Katıbı Yardımcısı	Mehmed Efendi	Şükri Efendi		
Varıdat Muavını			Hasan Efendi	Behçet Efendi
Masraf Muavını		Hüseyin Efendi		Hüseyin Efendi
Masraf Muavını		Boş	Hüseyin Efendi	Ahmed Efendi
Masraf Katıbı	Sabri Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi

Muhasebe Kalemî Memurları				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Masraf Katibi Yardımcısı	Hasan Efendi		Ahmed Efendi	
Masraf Katibi Yardımcısı	Hüseyin Efendi			
Mesalih-i Cariye Katibi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi
Mesalih-i Cariye Katibi Yardımcısı		Ahmed Efendi	Ali Efendi	Ali Efendi
Mesalih-i Cariye Katibi Yardımcısı		Ali Efendi		
Evrak Memuru	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi
Evrak Memuru Yardımcısı	Şükri Efendi			
Evrak Memuru Yardımcısı	Yasin Efendi			
Evrak Memuru Yardımcısı	Tevfik Efendi			
Merkez Katibi	Mustafa Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi
Merkez Katibi Yardımcısı			Reşad Efendi	Şükri Efendi
Merkez Katibi Yardımcısı			İbrahim Efendi	Reşad Efendi
Merkez Katibi Yardımcısı	Ahmed Efendi		Şükri Efendi	İbrahim Efendi
Sandık Emîni	İsmail Efendi	Abdülkadir Efendi	Süleyman Efendi	Mehmed Efendi
Mübeyyiz		Kasım Efendi		
Hazine Dava? Vekili		Abdi Efendi	Abdi Efendi	Behçet Efendi
Mukayyid[Kayıtçı]			Kasım Efendi	Kasım Efendi

Muhasebe Kalemî Sair Memurları		
Yıllar	Muhasebe-i Hususiye Müdürü	Muhasebeci
1889-1890		Sabri Efendi
1918-1919	Necmeddin Bey	
1926-1927	Mehmed Şükri Bey	Ahmed Şefik
1927-1928	Şükri Bey	Şefik Bey
1928-1929	Şükri Bey	

MÜFTÜLER

Müftüler	
1870	Ahmed Efendi
1871	Hacı Ahmed Efendi
1872	Hacı Ahmed Efendi
1873	Hacı Ahmed Efendi
1874	Hacı Ahmed Efendi
1875	Hacı Ahmed Efendi
1876	Hacı Ahmed Efendi
1892-1893	Mehmed Fehmi Efendi
1898-1899	Fethullah Efendi
1899-1900	Fethullah Efendi
1900-1901	Fethullah Efendi
1901-1902	Fethullah Efendi
1902-1903	Fethullah Efendi
1904	Fethullah Efendi

Müftüler	
1905	Fethullah Efendi
1910	Abdülmecid Efendi
1911	Abdülmecid Efendi
1912	Abdülmecid Efendi
1917-1918	Abdülmecid Efendi
1926-1927	Abdülbaki Efendi
1927-1928	Abdülbaki Efendi

MÜHENDİSLER

Mühendisler	
Yıllar	Turuk ve Maabir Başmühendisi/Nafia Başmühendisi
1881-1882	Hacı Halim
1882-1883	Hacı Halim
1883-1884	Hacı Halim
1884-1885	Mösyö Farari
1885-1886	Mösyö Farari
1888-1889	Jul Şınayder Efendi
1889-1890	Basmacıyan Minas Efendi
1890-1891	Celal Efendi
1891-1892	Celal Efendi
1892-1893	Celal Efendi
1893-1894	Hüsni Efendi
1894-1895	Hüsni Efendi
1895-1896	Hüsni Efendi
1897-1898	Cuyas Efendi
1898-1899	Cuyas Efendi
1899-1900	Cuyas Efendi
1900-1901	Cuyas Efendi
1904	Mustafa Nureddin Efendi
1908	Ahmed Muzafferredin Efendi
1910	Hüseyin Avni Efendi
1911	Hüseyin Avni Efendi
1917-1918	Ali Sami Efendi
1925-1926	Ali İlhami Bey
1926-1927	Nail Bey
1927-1928	Nail Bey

Nafia İdaresi Görevlileri				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Serkondüktör	Mehmed Rauf Efendi			
Katip	Emin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi	Emin Efendi
Kondüktör	Leon Efendi	Hüseyin Efendi	Hüseyin Efendi	Mahmud Efendi
Kondüktör	Mahmud Nedim Efendi	Leon Efendi	Leon Efendi	Hüseyin Efendi

Nafia İdaresi Görevlileri				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Kondüktör	Ziya Efendi	Osman Efendi		
Kondüktör	Ali Efendi			
Kondüktör	Hüseyin Efendi			
Anbar Memuru		Şevket Efendi	Şevket Efendi	Şevket Efendi

NAİBLER

Naibler	
1871	Mehmed Raşid Efendi
1872	Ali Naci Efendi
1873	Ali Naci Efendi
1874	Ali Naci Efendi
1875	Hafız Ali Efendi
1876	Hafız Ali Efendi
1880-1881	Abdülbaki Efendi
1881-1882	Hasbi Efendi
1882-1883	Hasbi Efendi
1883-1884	Yusuf Sıdkı Efendi (Naib ve Hukuk Reisi)
1884-1885	Yusuf Sıdkı Efendi (Naib ve Hukuk Reisi)
1885-1886	Yusuf Sıdkı Efendi (Naib ve Hukuk Reisi)
1886-1887	Mehmed Fevzi Efendi (Naib ve Hukuk Reisi)
1887-1888	Şükri Efendi (Naib ve Hukuk Reisi)
1888-1889	Şükri Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1889-1890	Mehmed Mesud Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1890-1891	Mehmed Mesud Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1891-1892	Mehmed Mesud Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1892-1893	Şükri Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1893-1894	Şükri Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1894-1895	Mustafa Naim Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1895-1896	Mustafa Naim Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1896-1897	Mustafa Naim Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1897-1898	Kazım Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1898-1899	İhsanullah Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1899-1900	Mehmed Emin Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1900-1901	Mehmed Emin Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)/Süleyman E.
1901-1902	Süleyman Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1902-1903	Süleyman Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1903-1904	Süleyman Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1904	Hasan Ref'et Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1905	Hasan Ref'et Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1906	Hasan Ref'et Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1907	Mehmed Hayri Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)
1908	Mehmed Hayri Efendi (Naib ve İstinaf Mahkemesi Hukuk Reisi)

Naibler	
1910	Ali Nureddin Efendi
1911	Ali Nureddin Efendi
1912	Ali Nureddin Efendi
1917-1918	Abdullah Efendi (Kadı)

NÜFUS KALEMİ

Nüfus Kalemi			
Yıllar	Nüfus Nazırı/Müdürü	Başkatip	İkinci Katip
1888-1889	Mehmed Salih Efendi		
1889-1890	Abdullah Efendi		
1890-1891	Abdullah Efendi		
1891-1892	Abbas Bey		
1892-1893	Abbas Bey/Arif Bey	Osman Efendi	Resul Efendi
1893-1894	Arif Bey		
1894-1895	Arif Bey		
1895-1896	Arif Efendi		
1896-1897	Arif Efendi (Vekil)		
1897-1898	Sadullah Efendi (Vekili)		
1898-1899	Sadullah Efendi	Osman Nuri Efendi	Resul Efendi
1899-1900	Sadullah Efendi	Osman Nuri Efendi	Resul Efendi
1900-1901	Sadullah Efendi	Osman Nuri Efendi	Resul Efendi
1901-1902	Sadullah Efendi		
1902-1903	Sadullah Efendi		
1903-1904	Sadullah Efendi		
1904	Sadullah Efendi		
1905	Sadullah Efendi		
1906	Sadullah Efendi		
1907	Sadullah Efendi		
1908	Sadullah Efendi		
1910	Sadullah Efendi		
1911	Sadullah Efendi		
1912	Şevket Efendi		
1917-1918	Resul Efendi		
1925-1926	Hacı Yasin Bey		
1927-1928	Lütfi Bey		
1928-1929	Lütfi Bey		

POLİS MEMURLARI

Bitlis Polis Dairesi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkomiser		Hacı İbrahim Naci Efendi	Hacı İbrahim Naci Efendi	Bilal Efendi
İkinci Komiser	Mehmed Nuri Efendi	Halil Hulusi Efendi	İsmail Hakkı Efendi	İsmail Hakkı Efendi

Bitlis Polis Dairesi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
İkinci Komiser		İhsan Bey	Sokrat Efendi	Sokrat Efendi
Üçüncü Komiser	Mikdad Efendi	Süleyman Haşmet Efendi	Habib Vehbi Efendi	Habib Vehbi Efendi
Üçüncü Komiser		Habib Vehbi Efendi	Yusuf Efendi	Mehmed Hulusu Efendi
Üçüncü Komiser		Esad Muhlis Efendi	Hüsni Efendi	Mehmed Zeki Efendi
Üçüncü Komiser	Haşim Efendi	Yusuf Hüsni Efendi	Nikoli Efendi	Nikoli Efendi
Üçüncü Komiser		Mehmed Zeki Efendi		Ali Rıza Efendi
Polis	Ali Rıza Efendi [Muşda]			
Polis	Fahreddin Efendi [Siirdde]			
Polis	Ahmed Efendi			
Polis	Süleyman Haşmet Efendi			
Polis	Süleyman Nazif Efendi			
Polis	Mahmud Tefvik Efendi			
Polis	Emin Efendi [Gencde]			
Polis	Mehmed Tefvik Efendi			
Polis	Vehbi Efendi			
Polis	Polis Mehmed Efendi [Muşda]			

Bitlis Polis Meclisi		
	1898-1899	1899-1900
Başkan	Serkomiser Hacı İbrahim Naci Efendi	Serkomiser Hacı İbrahim Naci Efendi
Azalar	Komiser-i Sani Halil Efendi	İkinci Komiser İsmail Hakkı Efendi
	Komiser-i Salis Habib Vehbi Efendi	Üçüncü Komiser Habib Vehbi Efendi
	Komiser-i Salis Esad Muhlis Efendi	Üçüncü Komiser Yusuf Efendi
	1900-1901	
Başkan	Serkomiser Bilal Efendi	
Azalar	İkinci Komiser İsmail Hakkı Efendi	
	Üçüncü Komiser Habib Vehbi Efendi	
	Üçüncü Komiser Ahmed Hulusu Efendi	

Bitlis Polis Memurları		
1898-1899	1899-1900	1900-1901
Şevket Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi
Şükri Efendi	Receb Efendi	Receb Efendi
Mustafa Efendi	Şükri Efendi	Şükri Efendi
Mahmud Efendi	Şevket Efendi	Reşid Efendi
Arslan Efendi	Yasin Efendi	Arslan Efendi
Yasin Efendi	Arslan Efendi	Said Efendi
Receb Efendi	Muhyiddin Efendi	Ahmed Efendi
Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Mahmud Efendi
Muhyiddin Efendi	Mahmud Efendi	Numan Efendi
Agob Efendi	Agob Efendi	Tevfik Efendi
Mamperi Efendi		Agob Efendi
		Estor Efendi

Bitlis Polis Müdürleri	
1910	Hüseyin Nuri Efendi
1911	Mehmed Şemseddin Efendi
1912	Hüseyin Bey
1917-1918	Mehmed İrfan
1927-1928	Cemal Bey (Başkomiser)

REJİ İDARESİ

Reji idaresi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Şükri Bey			

Reji idaresi				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür Vekili		İbrahim Edhem Efendi		
Anbar Memuru	Yakub Efendi			
Muhasebeci		Nami Efendi		Hekimyan Efendi
Tahrirat Katibi		Ali Efendi	Ali Efendi	
Muhafaza Müfettişi		Tufan Efendi	Tufan Efendi	
Kolcubaşı		Şakir Efendi	Şakir Efendi	Abdûlmelik Efendi
Memur			Ali Efendi	Rızkullah Efendi

SAĞLIK MEMURLARI

Sağlık Memurları				
	1911	1925-1926	1927-1928	1928-1929
Sıhhiye Müfettişi	Nikola Peraskovaidis E.			
Sıhhiye Müdürü		Nuri Bekir Bey		
Sıhhiye ve Maarif-i İctimaiye Müdürü			Ali Ruman Bey(Vekili)	
Merkez Hükümet Tabibi			Receb Bey	
Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Müdürü				Receb Bey

SİCİLL-İ AHVAL KOMİSYONU

Sicill-i Ahval Komisyonu		
	1892-1893	1898-1899
Başkan	Mektubî İlyas Sami Efendi	Mektubî Ramiz Bey
Katip	Şaban Vasfi Efendi	
Azalar	Müdde-i Umumi Muavini İhsan Bey	Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Vasıf Efendi
	Mektubî Mümeyyizi İbrahim Edhem Efendi	Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Sami Efendi
	Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Cezar Efendi	Evrak Müdürü Osman Şem'i Efendi
	Meclis-i İdare Başkatibi Mehmed Vasıf Efendi	
	Evrak Müdürü Osman Şem'i Efendi	
	1899-1900	1900-1901
Başkan	Mektubî Ramiz Bey	Mektubî Tahir Bey
Azalar	Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Sami Efendi	Muhasebe Mümeyyizi Mehmed Sami Efendi
	Mektubî Mümeyyizi Mehmed Vasıf Efendi	Mektubî Mümeyyiz-i Evvelî Abdülmecid Vehbi Efendi
	Evrak Müdürü Osman Şem'i Efendi	Evrak Müdürü Osman Şem'i Efendi

TAHKİK HEYETİ

Tahkik Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Müfti Müderris Fethullah Efendi	Mektubî Mehmed Ramiz Bey	
Azalar	İdare Meclisi Azası Ağacan Efendi	Evrak Müdürü Osman Şem'i Efendi	
	İstinaf Başkatibi Şakir Efendi	İdare Meclisi İkinci Katibi Resul Sıdkı Efendi	

TAHRİRAT VE VERGİ KALEMİ

Bitlis Tahrirat ve Vergi Kalemî	
Yıllar	Tahrir ve Vergi Müdürü
1880-1881	
1881-1882	Hasan Tahsin Efendi
1882-1883	Hasan Tahsin Efendi
1883-1884	Mustafa Fehmi Efendi
1884-1885	Fehmi Efendi
1885-1886	Fehmi Efendi
1886-1887	Fehmi Efendi
1887-1888	Fehmi Efendi
1888-1889	Mustafa Fehmi Efendi
1889-1890	Mustafa Fehmi Efendi
1890-1891	Mustafa Fehmi Efendi
1891-1892	İsmail Hasib Efendi
1892-1893	İsmail Hasib Efendi/Mehmed Şükrî Efendi
1893-1894	Mehmed Şükrî Efendi
1894-1895	Mehmed Şükrî Efendi
1895-1896	Mehmed Şükrî Efendi
1896-1897	Hacı Şevki Efendi
1897-1898	Hacı Şevki Efendi
1898-1899	Hacı Şevki Efendi
1899-1900	Süleyman Tefvik Efendi
1900-1901	Süleyman Tefvik Efendi
1901-1902	Süleyman Tefvik Efendi
1902-1903	Süleyman Tefvik Efendi
1903-1904	Süleyman Tefvik Efendi
1904	Mehmed Şükrî Efendi
1905	Mehmed Şükrî Efendi
1906	Mehmed Şükrî Efendi
1907	Mehmed Şükrî Efendi
1908	Mehmed Şükrî Efendi
1910	Reşid Bey
1911	Reşid Bey
1912	Abdülmecid Vehbi Efendi
1925-1926	Remzi Bey
1926-1927	Remzi Bey
1927-1928	Selahattin Bey
1928-1929	Selahattin Bey

Bitlis Tahrirat ve Vergi Kalemî		
Yıllar	Rüsumat Memuru	Rüsumat Memuru Katibi
1870	Ahmed Efendi	Mehmed Efendi
1871	Hacı Emin Ağa	Mehmed Efendi
1873	Hacı Emin Efendi	
1874	Hacı Emin Efendi	
1875	Ali Rıza Efendi	
1876	Boş	

Bitlis Vergi Kalemî		
	1892-1893	1898-1899
Tahrir Vergi Müdürü	Şükrî Efendi	Hacı Mehmed Şevki Efendi
Vergi Mizan Katibi	Ahmed Efendi	Ferhad Efendi
Merkez Vergi Katibi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi
Merkez Vergi Katibi Yardımcısı	Süleyman Efendi	Şükrî Efendi
Çukur Vergi Katibi	Ferhad Efendi	Süleyman Efendi
Huyut Vergi Katibi	Şemsi Efendi	Osman Efendi
Bitlis'e Bağlı Nahiye Vergi Katibi	Osman Efendi	Şemsi Efendi
Defterci		Bahri Efendi
	1899-1900	1900-1901
Tahrir Vergi Müdürü	Süleyman Tefvik Efendi	
Vergi Mizan Katibi	Ferhad Efendi	Ferhad Efendi
Merkez Vergi Katibi	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi
Merkez Vergi Katibi Yardımcısı	Şükrî Efendi	Şükrî Efendi
Çukur Nahiyesi Vergi Katibi	Süleyman Efendi	Süleyman Efendi
Huyut Nahiyesi Vergi Katibi	Rıza Efendi	Rıza Efendi
Bitlis'e Bağlı Nahiye Vergi Katibi	Şemsi Efendi	Şemsi Efendi
Defterci	Bahri Efendi	Bahri Efendi

Bitlis Tahrirat ve Vergi Kalemî Sair Memurları		
Yıllar	Tahrirat Kalemî Mümeyyizi	Vergi Mümeyyizi
1910	Abdülmecid Vehbi Efendi	Vasfi Efendi
1911	Abdülmecid Vehbi Efendi	Mehmed Vasfi Efendi
1912	Şaban Vasfi Efendi	Mehmed Vasfi Efendi
1917-1918		Mehmed Halid Efendi

TAHSİLAT KOMİSYONU

Tahsildar Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Sertahsildar	Abdi Efendi	Abdi Efendi	Abdi Efendi
Tahsildar Başkanı	Cundi Efendi	Bedir Efendi	İsmail Efendi
Süvari Tahsildarı	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi
Süvari Tahsildarı	Mehmed Efendi	Zekeriya Efendi	Mukail Efendi
Süvari Tahsildarı	Bedir Efendi	Cundi Efendi	Cundi Efendi
Süvari Tahsildarı	Cundi Efendi	Cundi Efendi	Şükri Efendi
Süvari Tahsildarı	Mosis Efendi	Mosis Efendi	Mosis Efendi
Süvari Tahsildarı	Mukail Efendi	Mukail Efendi	Nazar Efendi
Süvari Tahsildarı	Boş	Nazar Efendi	
Piyade Tahsildarı	Arif Efendi	Arif Efendi	Arif Efendi
Piyade Tahsildarı	Agob Efendi	Boş	Haçık Efendi

Tahsilat Komisyonu (1899-1900)	
Başkan	Vali Muavini Andon Efendi
Azalar	Defterdar Şükri Efendi
	Vergi Müdürü Süleyman Tevfik Efendi
	Defter-i Hakani Memuru Abdülaziz Efendi

Bitlis Ehil Hayvanlar Veterineri (1900-1901)	
İbrahim Şükri Efendi	

TELGRAF VE POSTA MEMURLARI

Telgraf ve Posta Memurları				
Yıllar	Telgraf ve Posta Müdürü	Muhabere Memuru	Müfettiş	Müfettiş Muavini
1870	Ahmed Rifat Efendi	Hüseyin Hüsnî Efendi		
1871	Rifat Efendi	Hüsni Efendi		
1872	Rifat Efendi	Necatî Efendi		
1873	Rifat Efendi			
1874	Rifat Efendi	Halil Efendi		
1875	Hacı Kamil Efendi	Halil Efendi		
1876	Hacı Kamil Efendi	Resul Efendi		
1888-1889	İsmail Hakkı Efendi			
1889-1890	İsmail Hakkı Efendi			
1890-1891	Mustafa Raşid Efendi			
1891-1892				Tevfik Efendi
1892-1893	Abdülhadi Efendi	Lütfi, Yusuf Sıdkı, Fazıl E.		Tevfik Efendi
1893-1894	Abdülhadi Efendi			Tevfik Efendi
1894-1895	Abdülhadi Efendi			Tevfik Efendi
1895-1896	Talat Efendi			Mehmed Efendi
1896-1897	Talat Efendi			Mehmed Efendi
1897-1898	Talat Efendi			Mehmed Efendi
1898-1899	Ali İrfan Efendi			Mehmed Efendi
1900-1901	Ali İrfan Efendi			Mehmed Efendi
1901-1902	Ali İrfan Efendi		Hüsni Efendi	
1902-1903	Bezui? Efendi		Hüsni Efendi	
1903-1904	Ali Rıza Efendi			
1904	Ali Rıza Efendi			
1905	Ali Ziya Efendi		Yaver Efendi	
1906			Yaver Efendi	

Telgraf ve Posta Memurları				
Yıllar	Telgraf ve Posta Müdürü	Muhabere Memuru	Müfettiş	Müfettiş Muavini
1907			Yaver Efendi	
1908	Zülfikar Efendi			
1910	Rıza Efendi			
1911	Ali Rıza Efendi			
1912	Ali Rıza Efendi			
1925-1926	Hamdi Bey			
1926-1927	Mehmed Besim			
1927-1928	Besim Bey			
1928-1929	Besim Bey			

Yıllar	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Bitlis ve Van Dairesi Müfettişi	Raşid Efendi	Şefik Bey	Hasan Hüsnî Bey
Müfettiş Muavini	Mehmed Emin Efendi	Boş	Mehmed Efendi
Müdür	Ali İrfan Efendi	Ali İrfan Efendi	Ali İrfan Efendi
Muhabere Memuru	Mehmed Zeki Efendi	Mehmed Zeki E.	Mehmed Zeki E.
Muhabere Memuru	Hasan Zihni Efendi	Hasan Zihni E.	Tahir Efendi
Muhabere Memuru	Tahir Efendi	Tahir Efendi	
Muhabere Memuru	Ziya Efendi	Ziya Efendi	
Lisan-ı Ecnebiye Memuru	Vasil Efendi	Vasil Efendi	Abdülbaki E. (Vekil)
Posta Katibi	Mehmed Efendi	Hüsnü Efendi	Hüsnü Efendi

VALİLER

Valiler		
Yıllar	Valiler	Atanma Tarihi
1879-1880	Arif Paşa	15 Aralık 1879
1880-1881	Arif Paşa	
1881-1882	Arif Paşa	
1882-1883	Arif Paşa	
1883-1884	Arif Paşa	
1884-1885	Fikri Paşa	23 Mart 1884
1885-1886	Arif Paşa	4 Ağustos 1885 (ikinci Defa)
1886-1887	Arif Paşa	
1887-1888	Edhem Paşa	11 Ağustos 1887
1888-1889	Edhem Paşa	
1889-1890	[Mehmed] Şerif Rauf Paşa	13 Temmuz 1889
1890-1891	[Mehmed] Şerif Rauf Paşa	
1891-1892	[Mehmed] Şerif Rauf Paşa	
1892-1893	Tahsin Paşa	2 Ekim 1891
1893-1894	Tahsin Paşa	
1894-1895	Tahsin Paşa	

Yıllar ⁷⁶	Valiler
1879 (Kasım)	Yenişehirli Arif Paşa
1884 (Mart)	Hüseyin Fikri Paşa
1885 (Ağustos)	Yenişehirli Arif Paşa (Tekrar)
1886 (Aralık)	Mehmet Reşit Paşa (Babanlı)
1887 (Temmuz)	Edhem Paşa
1889 (Temmuz)	Mehmet Şerif Rauf Paşa
1891 (Ekim)	Hasan Tahsin Paşa
1895 (Ocak)	Ömer Sabri Bey
1898 (Ağustos)	Mecit Efendi
1900 (Nisan)	Hüsnü Bey
1904 (Ocak)	Ferit Paşa
1907 (Temmuz)	Tahir Paşa (Arnavut)
1908 (Ağustos)	Ahmet Reşit Paşa [Tokçaer]
1909 (Ocak)	Mehmet Hüsnü Bey [Zadil]
1909 (Temmuz)	Salim Paşa (Paspazade)
1910 (Şubat)	Tahir Paşa (Arnavut) (Tekrar)
1911 (Ocak)	Mehmet Ali Ayni Bey
1912 (Ocak)	Ahmet Nedim Bey (Harputlu)
1912 (Ağustos)	Ali Paşa

76.İlgili liste, Sinan Kuneralp'in, "Osmanlı Erkân ve Ricali" adlı çalışmasından oluşturulmuştur.

Yıllar	Valiler	Atanma Tarihi
1895-1896	Ömer Sabri Bey (Vekil)	26 Ocak 1895
1896-1897	Ömer Sabri Bey	
1897-1898	Ömer Sabri Bey	
1898-1899	Ömer Sabri Bey	
1898	Mecit Bey	8 Ağustos 1898
1899-1900	Hüsni Bey	(28 Nisan 1900)
1900-1901	Hüsni Bey	
1901-1902	Hüsni Bey	
1902-1903	Hüsni Bey	
1903-1904	Hüsni Bey	
1904	Ferid Bey	
1905	Ferid Paşa	
1906	Ferid Paşa	
1907	Ferid Paşa (Vezir)	
1908	Tahir Paşa	
1912	Ali Paşa (Mirliva)	
1917-1918	Haydar Bey	
1925-1926	Mirliva Kazım Paşa	
1926-1927		
1927-1928	Zeynelabidin Bey	
1928-1929	Zeynelabidin Bey	

Yıllar	Valiler
1914 (Mart)	Abdülvahap Suphi Bey
1914 (Aralık)	Mustafa Abdülhalik Bey (Renda)
1915 (Eylül)	Memduh Sermet Bey
1917 (Ocak)	Haydar Hilmi Bey
1918 (Nisan)	Ahmet Mazhar Müfit Bey
1919 (Mayıs)	Mehmet Ziya Paşa

Bitlis Vali Muavinleri	
Yıllar	Vali Muavinleri
1897-1898	Andon Efendi
1898-1899	Andon Efendi
1899-1900	Andon Efendi
1900-1901	Andon Efendi
1902-1903	Simpad Efendi
1903-1904	Simpad Efendi
1904	Hasan Tahsin Efendi
1905	Mihalaki İstelyo [Mihalaki Stelyo]
1906	Mihalaki İstelyo [Mihalaki Stelyo]
1907	Mihalaki İstelyo [Mihalaki Stelyo]

VESAİT-İ NAKLİYE KOMİSYONU

Vesait-i Nakliye Komisyonu			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Hacı Yasin Efendi	Rüşdi Efendi	Rüşdi Efendi
Katip	Şeyh Receb Efendi	Rıza Efendi	Rıza Efendi
Azalar	Menteş Aliağazade Davud Ağa	Fedayizade Abdullah Efendi	Hacı Necmeddin Efendizade Faik E.
	Hacı Hasanzade Yusuf Efendi	Hacı Necmeddin Efendizade Faik E.	Redif Yüzbaşısı Ali Efendi
	Beşiryan Murad Ağa	Redif Yüzbaşısı Ali Efendi	Beşiryan Murat Ağa
	Kakosyan Haçik Efendi	Beşiryan Murat Ağa	
	Redif Yüzbaşısı Ali Efendi		

ZİRAAT BANKASI MEMURLARI

Ziraat Bankası Şube Heyeti				
	1891-1892	1892-1893	1893-1894	1894-1895
Şube Memuru	Osman Nuri Efendi		Hamdi Efendi	Hamdi Efendi
Başkan		Mehmed Ali Efendi		
Katib ve Bank Memuru Vekili		Hamdi Efendi		
Azalar		Davud Ağa		
		İsa Ağa		
		Serkis Ağa		

Ziraat Bankası Şube Heyeti				
	1895-1896	1896-1897	1897-1898	1898-1899
Şube Memuru	Hamdi Efendi	Rasim Efendi	Rasim Efendi	Rasim Efendi

Ziraat Bankası Şube Heyeti				
	1898-1899	1899-1900	1900-1901	1901-1902
Şube Memuru	Rasim Efendi	Rasim Efendi		Rasim Efendi
Muavin	İsmail Hakkı Bey	İsmail Hakkı Bey	İsmail Hakkı Bey	
Başkatip ve Veznedar	Bekir Naili Efendi	Bekir Naili Efendi	Ahmed Ruhi Efendi	
İkinci Katip	Ahmed Ruhi Efendi	Ahmed Ruhi Efendi	Mahmud Efendi	

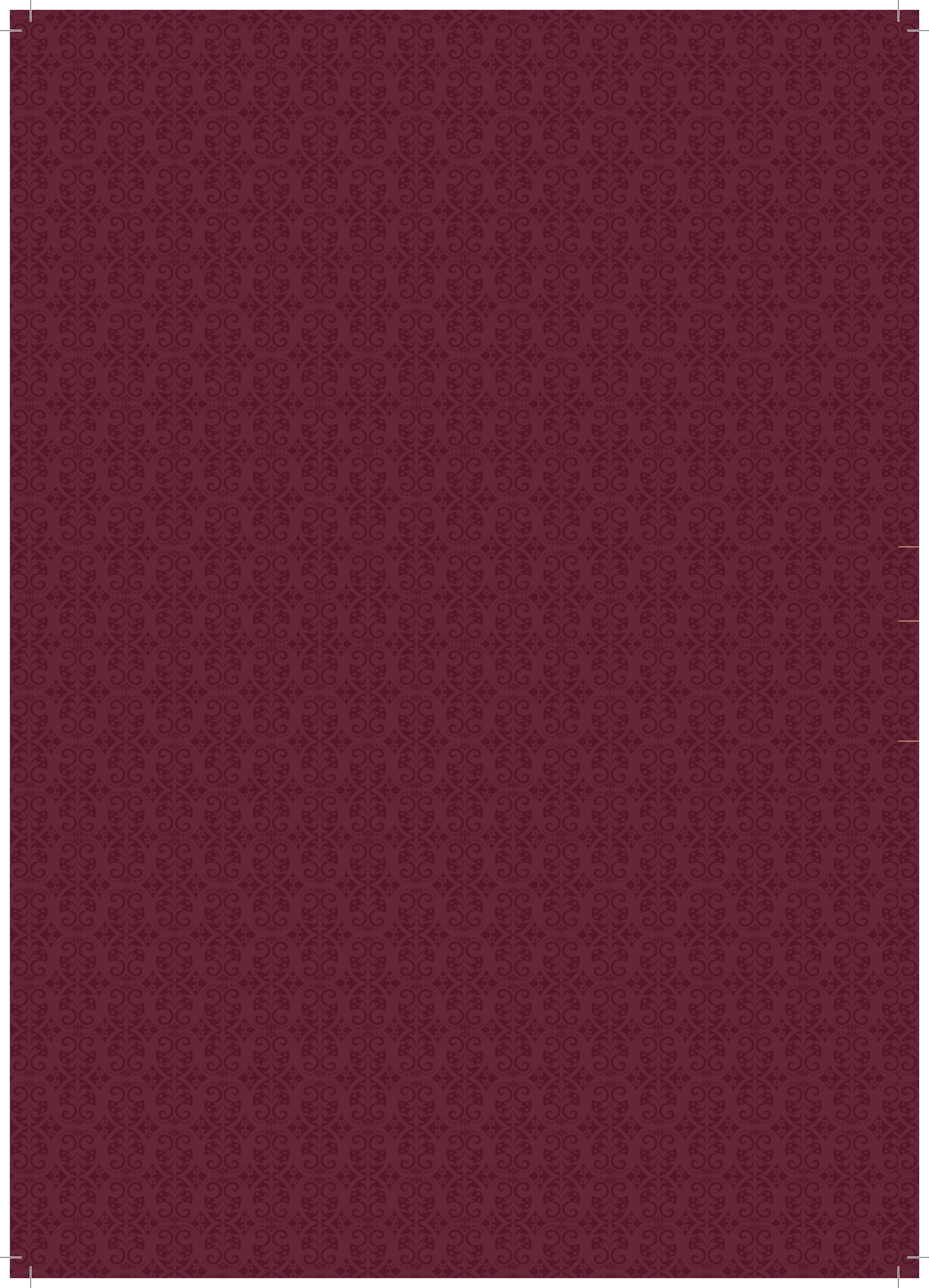
Ziraat Bankası Şube Heyeti					
Yıllar	Şube Memuru	Şube Müdürü	Müdür Vekili	Veznedar	Muhasebeci
1902-1903	Rasim Efendi				
1903-1904	Derviş Efendi				
1904	Derviş Efendi				
1905	Derviş Efendi				
1906	Derviş Efendi				
1907	Derviş Efendi				
1908	Hasan Vehbi E.				
1910	Şevki Efendi				
1911	Şevki Efendi				
1912	Şevki Efendi				
1917-1918		Hilmi Efendi	Franso Artum Efendi		
1925-1926			Abdülkerim Bey	Kemal Bey	
1926-1927		Süleyman Sırrı Bey		Rıfat Bey	Abdülkerim Bey

Ziraat Bankası Sandık Meclisi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Mehmed Ali Efendi	Mehmed Ali Efendi	Mehmed Ali Efendi
Şube Memuru	Rasim Efendi	Rasim Efendi	Rasim Efendi
Azalar	Şube Memuru Rasim Efendi	Şube Memuru Rasim Efendi	Şube Memuru Rasim Efendi
	Menteş Ali Ağazade Davud Ağa	Menteş Ali Ağazade Davud Ağa	Menteş Ali Ağazade Davud Ağa
	Hacı Abdurrahman Ağazade Faris Ağa	Hacı Abdurrahman Ağazade Faris Ağa	Hacı Abdurrahman Ağazade Faris Ağa
	Emedyan Serkis Ağa	Emedyan Serkis Ağa	Emedyan Serkis Ağa

ZİRAAT VE BAYTAR TEŞKİLATI

Ziraat ve Baytar Teşkilatı			
Yıllar	Ziraat Müdürü	Baytar Müfettişi	Baytar Müdürü
1910	Nusret Efendi	Adil Efendi	
1911	Melkun Efendi		
1912	Melkun Efendi		
1925-1926			İsmail Bey
1926-1927			İsmail Hakkı
1927-1928			Cemil Bey
1928-1929			Cemil Bey

ADİLCEVAZ KAZASI

Adliye Teşkilatı, Kaymakamlar, Maliye Memurları, Meclis-i
İdare Kalemi, Müftüler, Naibler, Nüfus Kalemi, Posta ve Telgraf
Teşkilatı, Sair Memurlar

ADLİYE TEŞKİLATI

Adilcevaz Kazası Davalar Meclisi				
Yıllar	Başkan	Katip	Vukuat Katibi	Mümeyyizan
1870	Naib Abdullah Hilmi Efendi	Emin Efendi		Sadık Ağa, Hevi Ağa
1871	Naib Abdullah Hilmi Efendi	Emin Efendi		Hasan Ağa, Mehmet Sadık Ağa, Manuk Ağa, Ohannes Ağa
1872	Naib Abdullah Hilmi Efendi	Emin Efendi		Hasan Ağa, Mehmet Sadık Ağa, Manuk Ağa, Ohannes Ağa
1873	Naib ... Asım Efendi	Reşid Efendi		Mahmud Ağa, Hüseyin Efendi, Serkiz Ağa
1874	Naib ... Asım Efendi	Reşid Efendi		Mahmud Ağa, Hüseyin Efendi, Serkiz Ağa, Hevi Ağa
1875	Hacı Yusuf Efendi	Ahmet Efendi	Yusuf Efendi	Hüseyin Ağa, Dede Bey, Hevi Ağa
1876	Hacı Yusuf Efendi	Mehmet Nuri E.	Yusuf Efendi	Hüseyin Ağa, Dede Bey, Hevi Ağa

Adilcevaz Kazasının 1897-1898 Yıllarına Ait Bidayet Mahkemesi Heyeti	
Başkatip	Fehim Efendi
Mustantık Muavini	Nuri Efendi
Azalar	Kasbar Ağa
	Hüseyin Efendi

Adilcevaz Kazasının 1925-1926 Yıllarına Ait Sulh Hakimi
Kemal Bey

KAYMAKAMLAR

Kaymakamlar	
1871	Mehmed Ağa
1872	Mehmed Ağa
1873	Mehmed Ağa
1874	Mehmed Ağa
1875	Mehmed Ağa
1876	Sadık Ağa
1880-1881	Osman Nuri Efendi
1881-1882	Mahmud Faik Efendi
1888-1889	Ahmed Tevfik Efendi
1889-1890	Ahmed Tevfik Efendi
1890-1891	Mehmed Seyyid Efendi
1891-1892	Mehmed Seyyid Efendi
1892-1893	Mehmed Seyyid Efendi
1893-1894	Mehmed Seyyid Efendi
1894-1895	Reşid Bey
1895-1896	Reşid Bey
1896-1897	Ali Rıza Efendi
1897-1898	Ali Rıza Efendi

Kaymakamlar	
1898-1899	Sabit Bey
1899-1900	Kemal Bey
1900-1901	Ahmed Hamdi Efendi
1901-1902	Mahmud Nedim Efendi
1902-1903	Mahmud Nedim Efendi
1903-1904	Mahmud Nedim Efendi
1904	Mehmed Ali Efendi
1905	Hasan Tahsin Efendi
1906	Ali Rıza Efendi
1907	Ali Rıza Efendi
1908	Hasan Tahsin Efendi
1910	Mahmud Nedim Efendi
1911	Abdullah Efendi
1912	İzzet Bey
1925-1926	Ahmet Refik Bey

MALİYE MEMURLARI

Maliye Memurları					
Yıllar	Mal Müdürü	Sandık Emini	Rüsumat Memuru	Rüsumat Katibi	Vergi Katibi
1870	Abdullah Efendi	İbrahim Bey			
1871	Halil Efendi	İbrahim Efendi			
1872	Halil Sırrı Efendi	Yusuf Efendi			
1873	Halil Sırrı Efendi	Yusuf Efendi			
1874	Halil Sırrı Efendi	Yusuf Efendi			
1875	Halil Efendi	Bekir Efendi			
1876	Halil Efendi	Abdullah Efendi	Halil Efendi	Bedri Efendi	
1897-1898	Abdurrahman Efendi	Hafız İbrahim Efendi			Rıfat Efendi
1925-1926	Süleyman Bey				

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

İdare Meclisi Heyeti					
	1870	1871	1872	1873	1874
Başkan	Kaymakam (Boş)	Kaymakam Mehmed Ağa	Kaymakam Mehmed Ağa	Kaymakam Mehmed Ağa	Kaymakam Mehmed Ağa
Katip	Halil Sırrı Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi

İdare Meclisi Heyeti					
	1870	1871	1872	1873	1874
Azalar	Hüseyin Ağa	Naib Abdullah Hilmi E.	Naib Abdullah Hilmi E.	Naib ...Asım Efendi	Naib ...Asım Efendi
	Manuk Ağa	Mal Müdürü Halil Sırrı E.	Mal Müdürü Halil Sırrı E.	Abdullah Efendi	Abdullah Efendi
			Müftü	Abdurrahman Efendi	Abdurrahman Efendi
			Abdullah Zarif Ağa	Ato Ağa	Ato Ağa
			Mustafa Ağa	...?Ohan Ağa	...?Ohan Ağa
			Bogos Ağa		
			...? Ağa		

İdare Meclisi Heyeti		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1875	Kaymakam Mehmed Ağa	Hasan Ağa
	Naib Hacı Yusuf Efendi	Mahmud Ağa
	Müftü	İlva Ağa
	Mal Müdürü Halil Efendi	Bogos Ağa
1876	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Kaymakam Sadık Efendi	Hüseyin Ağa
	Naib Hacı Yusuf Efendi	Mahmud Ağa
	Müftü	Akva Ağa
	Mal Müdürü Halil Efendi	Bogos Ağa
	İdare Katibi: Mustafa Efendi	
1897-1898	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Kaymakam Ali Rıza Efendi	Hacı Yusuf Bey
	Naib Efendi Abbas Efendi	Hacı Mehmed Ağa
	Mal Müdürü Abdurrahman Efendi	Bedros Ağa
	Tahrirat Katibi Ahmed Efendi	Avidis Ağa

MÜFTÜLER

Müftüler	
1870	Mehmet Efendi
1871	Mehmet Efendi
1925-1926	Necib Bey

NAİBLER

Naibler	
1870	Abdullah Hilmi Efendi
1871	Abdullah Hilmi Efendi
1872	Abdullah Hilmi Efendi
1873	... Asım Efendi
1874	... Asım Efendi
1875	Hacı Yusuf Efendi
1876	Hacı Yusuf Efendi

Naibler	
1888-1889	İsmail Arif Efendi
1889-1890	İsmail Arif Efendi
1890-1891	Hüseyin Hüsni Efendi
1891-1892	Hüseyin Hüsni Efendi
1892-1893	İbrahim Edhem Efendi
1893-1894	Mehmed Tahir Efendi
1894-1895	Mehmed Tahir Efendi
1895-1896	Mehmed Tahir Efendi
1896-1897	Abbas Efendi
1897-1898	Abbas Efendi
1898-1899	Abbas Efendi
1899-1900	Hasan Tahsin Efendi
1900-1901	Abbas Efendi
1901-1902	İdris Hulusi Efendi
1902-1903	İdris Hulusi Efendi
1903-1904	İsmail Efendi
1904	İsmail Efendi
1907	Abdullah Efendi
1908	Ahmed Efendi
1911	Mehmed Efendi

NÜFUS KALEMİ

Adilcevaz Kazasının 1897-1898 Yıllarına Ait Nüfus Kalemi	
Nüfus Memuru	Mustafa Bey
Nüfus Katibi	Osman Efendi

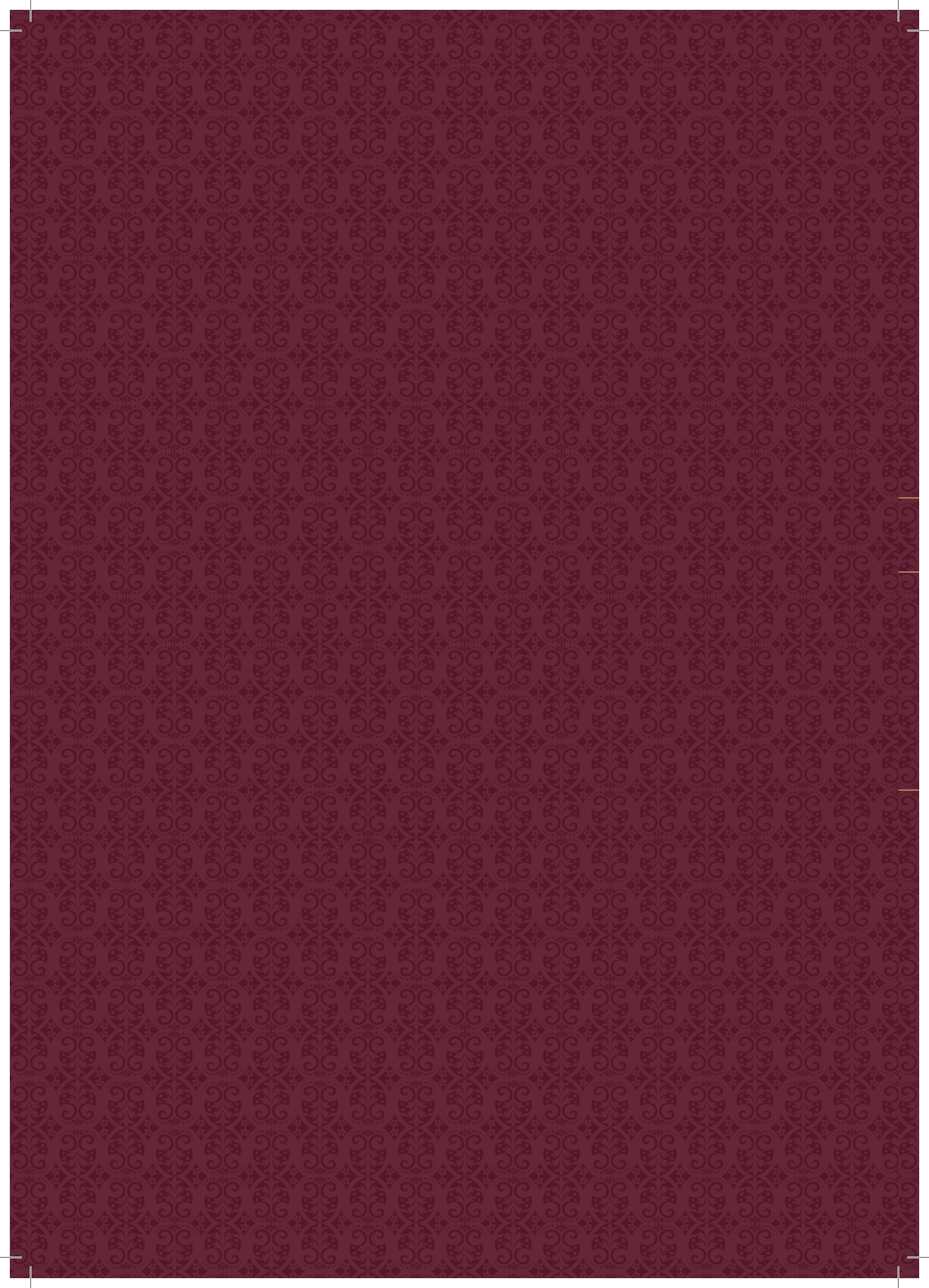
POSTA VE TELGRAF TEŞKİLATI

Posta ve Tegraı Teşkilatı			
	1897-1898	1917-1918	1925-1926
Posta ve Telgraf Müdürü		Mehmed Kamil Efendi	Mehmed Emin Bey
Telgraf Memuru	Fikri Efendi		

SAİR MEMURLAR

Adilcevaz Kazasının 1897-1898 Yıllarına Ait Sair Memurları	
Tahrirat Katibi	Ahmed Efendi
Reji Memuru	Sabit Bey
Tapu Katibi	Esad Efendi

AHLAT KAZASI

Adliye Teşkilatı, Askerî Teşkilat, Belediye Teşkilatı, Düyun-ı Umumiye Dairesi, Emlak Komisyonu, Hapishane Dairesi, Kaymakamlar, Maarif Komisyonu, Maliye Memurları, Meclis-i İdare Kalemî, Müftüler, Naibler, Nüfus Kalemî, Polis Teşkilatı, Posta ve Telgraf Teşkilatı, Reji Dairesi, Tahrir Komisyonu, Tahsil Heyeti, Tapu Kalemî, Vergi Tadilat Komisyonu, Zabıta Teşkilatı, Ziraat Bankası, Ziraat ve Sanayi Odası

ADLİYE TEŞKİLATI

Ahlat Kazası Davalar Meclisi				
	1870	1871	1872	1873
Başkan	Naib Ömer Hıfzı Efendi	Naib Ömer Hıfzı Efendi	Naib Bekir Efendi	Naib Ebubekir Efendi
Katip	Abdulkadir Efendi	Mehmed Hamdi Efendi	Mehmed Hamdi Efendi	Mehmed Efendi
Mümeyyizan	Şeyh Mahmud Efendi	Mustafa Ağa	Fazıl Ağa	Şeyh Halil Efendi
	Ohannes Ağa	Şeyh Mehmed Ağa	Hidayet Efendi	Ahmed Ağa
		Vartan Ağa	Ohannes Ağa	Kirkor Ağa
		Kirkor Ağa	Kirkor Ağa	

Ahlat Kazası Davalar Meclisi			
	1874	1875	1876
Başkan	Naib Ebubekir Efendi	Naib Bekir Efendi	Naib İsmail Hakkı Efendi
Katip	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi
Mümeyyizan	Şeyh Halil Efendi	Şeyh Halil Efendi	Şeyh Halil Efendi
	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa	Halil Bey
	Kirkor Ağa	Kirkor Ağa	Kirkor Ağa

Ahlat Kazası Bidayet Mahkemesi		
	1892-1893	1918-1919
Başkan	Naib Ahmed Faik Efendi/ Hüseyin Hüsnî Efendi	Abdülmecid Efendi
Aza	İsa Efendi	
Aza	Bogos Ağa	
Başkatip	Abrurrezzak Efendi	
Mustantık Muavini	Esad Efendi	
Katip	Rıza Efendi	
Mübaşirler	Hasan Ağa ve Halil Efendi	

Ahlat Kazası Mahkeme Dairesi		
	1898-1899	1899-1900
Başkan	Naib Ahmed Faik Efendi	Naib Salim Efendi
Aza	Mustafa Efendi	Sirob Efendi
Aza	Sirob Efendi	
Başkatib	Hasan Fehmi Efendi	Said Efendi
Mustantık Muavini	Esad Efendi	Osman Efendi
Katip	Abdülmecid Efendi	Yusuf Efendi
Mübaşirler	Arif ve Osman Efendiler	Arif ve Osman Efendiler

Ahlat Kazası Sair Adliye Mensupları					Ahlat Kazası 1900-1901 Yıllarına Ait İdare Meclisi Mahkemesi	
	1910	1926-1927	1927-1928	1928-1929	Müdde-i Umumi Muavini	Esad Efendi
Ceza Reisi	Cevdet Efendi				Mustantık	Mustafa Efendi
Sulh Hakimi		Mehmed Lütfi Bey			Zabıt Katibi	Hamza Efendi
Hakim			Mehmed Şefik Bey	Şefik Bey		

Ahlat Kazası 1900-1901 Adliye Teşkilatı	
Bidayet Mahkemesi Başkanı	Mustafa Salim Efendi
Aza	Süleyman Fevzi Efendi
Aza	Sirob Efendi
Başkatip	Said Efendi
Katip	Yusuf Efendi
Mustantık Muavini	Osman Efendi
Mübaşirler	Arif ve Osman Efendiler

ASKERÎ TEŞKİLAT

Ahlat Kazasının 1917-1918 Yılına Ait Jandarma Tabur Kumandanı

Mehmed İzzet Bey

BELEDİYE TEŞKİLATI

Belediye Teşkilatı

	1892-1893	1898-1899	1899-1900
Başkan	Halil Bey	Resul Efendi	Resul Efendi
Azalar	Şeyh Sayyad Efendi	[Şeyh] Sayyad Efendi	Derviş Ağa
	Kasım Ağa	Kasım Ağa	Ali Ağa

DUYUN-I UMUMİYE DAİRESİ

Duyun-ı Umumiye Dairesi

	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Memur	Ahmed Hikmet Efendi	Şakir Efendi	İsmail Hakkı Efendi
Kantarıcı	Süleyman Efendi		
Kolcu	Abdurrahman Efendi	Tevfik Efendi	Tevfik Efendi

EMLÂK KOMİSYONU

Emlak Komisyonu

Yıllar	Aza	Aza
1898-1899	Şeyh Halil Efendi	Bedros Efendi
1899-1900	Şeyh Halil Efendi	Bedros Efendi
1900-1901	Şeyh Halil Efendi	Bedros Efendi

HAPİSHANE DAİRESİ

Ahlat Kazasının 1900-1901 Yıllarına Ait Hapishane Dairesi

Gardiyan	Hüseyin Ağa
Tevkifhane Memuru	Mehmed Onbaşı

KAYMAKAMLAR

Kaymakamlar

1870	Mustafa Bey
1871	Hacı Ali Efendi
1872	Şevki Ağa
1873	Hacı Osman Efendi
1874	Hacı Osman Efendi
1875	Abdurrahman Ağa
1876	Hurşid Ağa
1888-1889	Nuri Bey

Kaymakamlar	
1889-1890	Nuri Bey
1890-1891	Nuri Bey
1891-1892	İbrahim Muhlis Bey
1892-1893	İbrahim Muhlis Bey
1893-1894	İbrahim Muhlis Bey
1894-1895	İbrahim Muhlis Bey
1895-1896	İbrahim Muhlis Bey
1896-1897	Osman Nafiz Efendi
1897-1898	Mehmed Fuad Bey
1898-1899	Mehmed Fuad Bey
1899-1900	Mehmed Fuad Bey/Hüseyin Rüşdi Bey
1900-1901	İsmail Enver Bey
1901-1902	Ahmed Besim Bey
1902-1903	Ahmed Besim Bey
1903-1904	Ahmed Besim Bey
1904	Ali Rıza Efendi
1905	Ali Rıza Efendi
1906	Ali Rıza Efendi
1907	Ali Rıza Efendi
1908	Rüstem Efendi
1910	Şevki Efendi
1911	Şevki Efendi
1912	Necib Bey
1917-1918	Yusuf Ziya Bey
1925-1926	Ahmed Nazım Bey
1926-1927	Abdurrahim Ferid Bey
1927-1928	Abdurrahim [Ferid] Bey
1928-1929	Abdurrahim [Ferid] Bey

MAARİF KOMİSYONU

Maarif Komisyonu			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan		Halil Efendi	Mehmed Rifat Efendi
Katip	Yasin Efendi		
Azalar	Hasan Efendi	Emin Fethi Efendi	Osman Bey
	İsa Efendi	Abdülkerim Efendi	Abdullah Efendi
	Hamza Efendi	Hamza Efendi	Hamza Efendi
	Agob Ağa	Hüseyin Efendi	Boş

MALİYE MEMURLARI

Maliye Memurları			
Yıllar	Mal Müdürü	Sandık Emini	Mal Müdürü Muavini
1870	Receb Efendi	Mustafa Efendi	
1871	Receb Efendi	İbrahim Ağa	
1872	Receb Efendi	İbrahim Ağa	
1873	Receb Efendi	Mehmed Ağa	
1874	Receb Efendi	Mehmed Ağa	
1875	Ali Efendi	Mehmed Efendi	
1876	Ali Efendi	Mehmed Efendi	
1892-1893	Lütfi Efendi	Halil Efendi	Süleyman Efendi
1898-1899	Emin Efendi	Mehmed Sadi? Efendi	Mehmed Efendi
1899-1900	Emin Fethi Efendi	İsa Efendi	Davud Mesud Efendi
1900-1901	Osman Bey	İsa Efendi	Davud Mesud Efendi
1925-1926	Hüsni Tahsin Bey		
1926-1927	Hasan Tahsin Bey		
1927-1928	Hasan Tahsin Bey		
1928-1929	Hasan Tahsin Bey		

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

İdare Meclisi Heyeti					
	1870	1871	1872	1873	1874
Başkan	Kaymakam Mustafa Bey	Kaymakam Hacı Ali E.	Kaymakam Şevki Ağa	Kaymakam Hacı Osman E.	Kaymakam Hacı Osman E.
Katip	Salih Efendi	Salih Efendi	Salih Efendi	Salih Efendi	Salih Efendi
Azalar	Mustafa Ağa	Naib Ömer Hıfzı Efendi	Naib Ebubekir Efendi	Naib Ebubekir Efendi	Naib Ebubekir Efendi
	Kirkor Ağa	Müftü Hüseyin Hüsni E.	Müftü Hüseyin Hüsni E.	Mustafa Ağa	Mustafa Ağa
		Mal Müdürü Receb E.	Mal Müdürü Receb E.	Şeyh Hasan Efendi	Şeyh Hasan Efendi
		Mustafa Ağa	Mustafa Ağa	Avak Ağa	Avak Ağa
		Şeyh Halil Efendi	Şeyh Halil Efendi	Sihak ...	Sihak ...
		Kender Ağa	Kender Ağa		
		Avak Ağa	Avak Ağa		

İdare Meclisi Heyeti		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1875	Reis: Kaymakam Abdurrahman Ağa	Şeyh Hasan Efendi
	Naib Ebubekir Efendi	Mustafa Efendi
	Müftü (Boş)	Avak Ağa
	Mal Müdürü Ali Efendi	Sihak Ağa
	İdare Katibi: Salih Efendi	

İdare Meclisi Heyeti		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1876	Reis:Kaymakam Hurşid Ağa	Fazıl Ağa
	Naib İsmail Hakkı Efendi	Mustafa Efendi
	Müftü (Boş)	Avak Ağa
	Mal Müdürü Ali Efendi	Sihak Ağa
	İdare Katibi: Salih Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1892-1893	Reis:Kaymakam İbrahim Muhlis Bey	Hacı Derviş Ağa
	Naib Hüseyin Hüsni Efendi/Ahmed Faik Efendi	Resul Ağa
	Mal Müdürü Lütfi Efendi	Markire Efendi
	Tahrirat Katibi Hamza Efendi	Bogos Ağa
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1898-1899	Reis:Kaymakam Mehmed Fuad Bey	Hacı Derviş Ağa
	Naib Ahmed Faik Efendi	Babahanoğlu Ali Ağa
	Mal Müdürü Emin Efendi	Sirob Efendi
	Tahrirat Katibi Hamza Hilmi Efendi	Murad Ağa
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1899-1900	Reis:Kaymakam Mehmed Fuad Bey/Hüseyin Rüşdi Bey	Hacı Derviş Ağa
	Naib Mustafa Salim Efendi	Ali Ağa
	Mal Müdürü Emin Fethi Bey	Sirob Ağa
	Tahrirat Katibi Hamza Hilmi Efendi	
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1900-1901	Reis:Kaymakam İsmail Enver Bey	Şeyh Mustafa Efendi
	Naib Mustafa Salim Efendi	İsmail Ağa
	Mal Müdürü Osman Bey	Agob Ağa
	Tahrirat Katibi Hamza Hilmi Efendi	Bedel Ağa

MÜFTÜLER

Müftüler	
1870	Hüseyin Hüsni Efendi
1871	Hüseyin Hüsni Efendi
1872	Hüseyin Hüsni Efendi
1873	Hüseyin Hüsni Efendi
1874	Hüseyin Hüsni Efendi
1917-1918	Abdülgani Efendi
1927-1928	Ali Haydar Efendi

NAİBLER

Naibler	
1870	Ömer Hıfzı Efendi
1871	Ömer Hıfzı Efendi
1872	Bekir Efendi

Naibler	
1873	Ebubekir Efendi
1874	Ebubekir Efendi
1875	Bekir Efendi
1876	İsmail Hakkı Efendi
1888-1889	İsa Efendi
1889-1890	İsa Efendi
1890-1891	Ahmed Efendi
1891-1892	Ahmed Efendi
1892-1893	Ahmed Faik Efendi /Hüseyin Hüsni Efendi
1893-1894	Hüseyin Hüsni Efendi (Müderris)
1894-1895	Hüseyin Hüsni Efendi (Müderris)
1895-1896	Hüseyin Hüsni Efendi (Müderris)
1896-1897	Hüseyin Hüsni Efendi (Müderris)
1897-1898	Ahmed Faik Efendi
1898-1899	Ahmed Faik Efendi
1899-1900	Mustafa Salim Efendi
1900-1901	Mustafa Salim Efendi
1901-1902	Ali Rıza Efendi
1902-1903	Ali Rıza Efendi
1903-1904	Ali Rıza Efendi
1904	Yakub Sabri Efendi
1905	Yakub Sabri Efendi
1906	Mehmed Kemal Efendi
1907	Kemaleddin Efendi
1908	Yakub Efendi
1910	Kemaleddin Efendi
1911	Mehmed Kazım Efendi
1912	Mehmed Kazım Efendi

NÜFUS KALEMİ

Nüfus Kalemi				
Yıllar	Yoklama Katibi	Nüfus Mukayyidi	Nüfus Memuru	Katibi
1873	Fazıl Efendi			
1874	Fazıl Efendi			
1875	Fazıl Efendi	Süleyman Efendi		
1876	Fazıl Efendi	Süleyman Efendi		
1892-1893			Ahmed Hikmet Efendi	İbrahim Efendi
1898-1899			Yasin Tahsin Efendi	İbrahim Efendi
1899-1900			Hüseyin Efendi	İbrahim Efendi
1900-1901			Esad Efendi	İbrahim Efendi

POLİS TEŞKİLATI

Polis Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Komiser	Nadir Efendi		
İkinci Komiser		Sokrat Efendi	
Üçüncü Komiser			Fahreddin Efendi
Polis	Halil Fitri Efendi	Halil Fitri Efendi	Halil Fitri Efendi
Polis	Safer Efendi	Boş	Setrak Efendi

POSTA VE TELGRAF TEŞKİLATI

Posta ve Telgraf Teşkilatı				
Yıllar	Posta ve Telgraf Müdürü	Memur	Çavuş	Kavvas
1898-1899		Resul Sıdkı Efendi	Hasan Ağa	Nesim Ağa
1899-1900	Resul Sıdkı Efendi		Hasan Ağa	Nesim Ağa
1900-1901	Resul Sıdkı Efendi		Hasan Ağa	Nesim Ağa
1926-1927	Bahaeddin Bey			
1927-1928	Emin Bey			

REJİ DAİRESİ

Reji Dairesi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Mukavelat Muharriri	Mahkeme Başkatibi Hasan Efendi	Said Efendi	Said Efendi
Hazine Dava Vekili	Muavin Emin Fethi Efendi	Emin Fethi Efendi	Osman Bey
Memur	İlyas Rıza Efendi	Mustebab? Efendi	Hacı Receb Efendi
Kolcu	Ali Ağa	Mustafa Ağa	Salih Ağa
Kolcu	Ahmed Ağa	Ahmed Ağa	Muhyiddin Ağa

TAHRİR KOMİSYONU

Tahrir Komisyonu			
Yıllar	Vukuat Katibi	Aza	Tahrirat Katibi
1873	Mustafa Efendi	Şeyh Mahmud Efendi	
		Süleyman Ağa	
		İbrahim Ağa	
		... Efendi	
		Sadık Ağa	
1874	Mustafa Efendi	Şeyh Mahmud Efendi	
		Süleyman Ağa	
		İbrahim Ağa	
		... Efendi	
		Sadık Ağa	

Tahrir Komisyonu			
Yıllar	Vukuat Katibi	Aza	Tahrirat Katibi
1875	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	
		Şeyh Mahmud Efendi	
		Süleyman Efendi	
		İbrahim Ağa	
		Süleyman Ağa	
		Sadık Ağa	
1876	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	
		Şeyh Mahmud Efendi	
		Süleyman Efendi	
		İbrahim Ağa	
		Süleyman Ağa	
		Sadık Ağa	
1892-1893			Hamza Efendi
1898-1899			Hamza Hilmi Efendi
1899-1900			Hamza Hilmi Efendi
1900-1901			Hamza Hilmi Efendi

TAHSİL HEYETİ

Tahsil Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Baştahsildar Başkanı		Mehmed Efendi	
Baştahsildar	Zekeriya Efendi		Mehmed Efendi
Süvari Tahsildarı	Kamil Efendi	Ali Efendi	Ali Efendi
Süvari Tahsildarı	Pari Efendi	Besim Efendi	Besim Efendi
Piyade Tahsildarı	Ali Efendi	Cüdi Efendi	Kamil Efendi

TAPU KALEMİ

Tapu Kalemi	
1873	Esad Efendi
1874	Esad Efendi
1875	Esad Efendi
1876	Esad Efendi
1892-1893	Şemseddin Efendi
1899-1900	Tahir Tayyib Efendi
1900-1901	Tahir Tayyib Efendi

VERGİ TADİLAT KOMİSYONU

1900-1901 Yıllarına Ait Vergi Tadilat Komisyonu	
Başkan	Kaymakam İsmail Enver Bey

1900-1901 Yıllarına Ait Vergi Tadilat Komisyonu	
Azalar	İdare Azasından İsmail Ağa
	İdare Azasından Agob Ağa
	Vergi Katibi Davud Mesud Efendi

ZABITA TEŞKİLATI

Zabita Teşkilatı		
	1899-1900	1900-1901
Mülazım	Ali Bey	Ali Bey
Bölük Emni	Musa Efendi	Bekir Bey
Erler	11 Piyade Neferi, 47 Süvari Neferi	4 Piyade Neferi, 35 Süvari Neferi

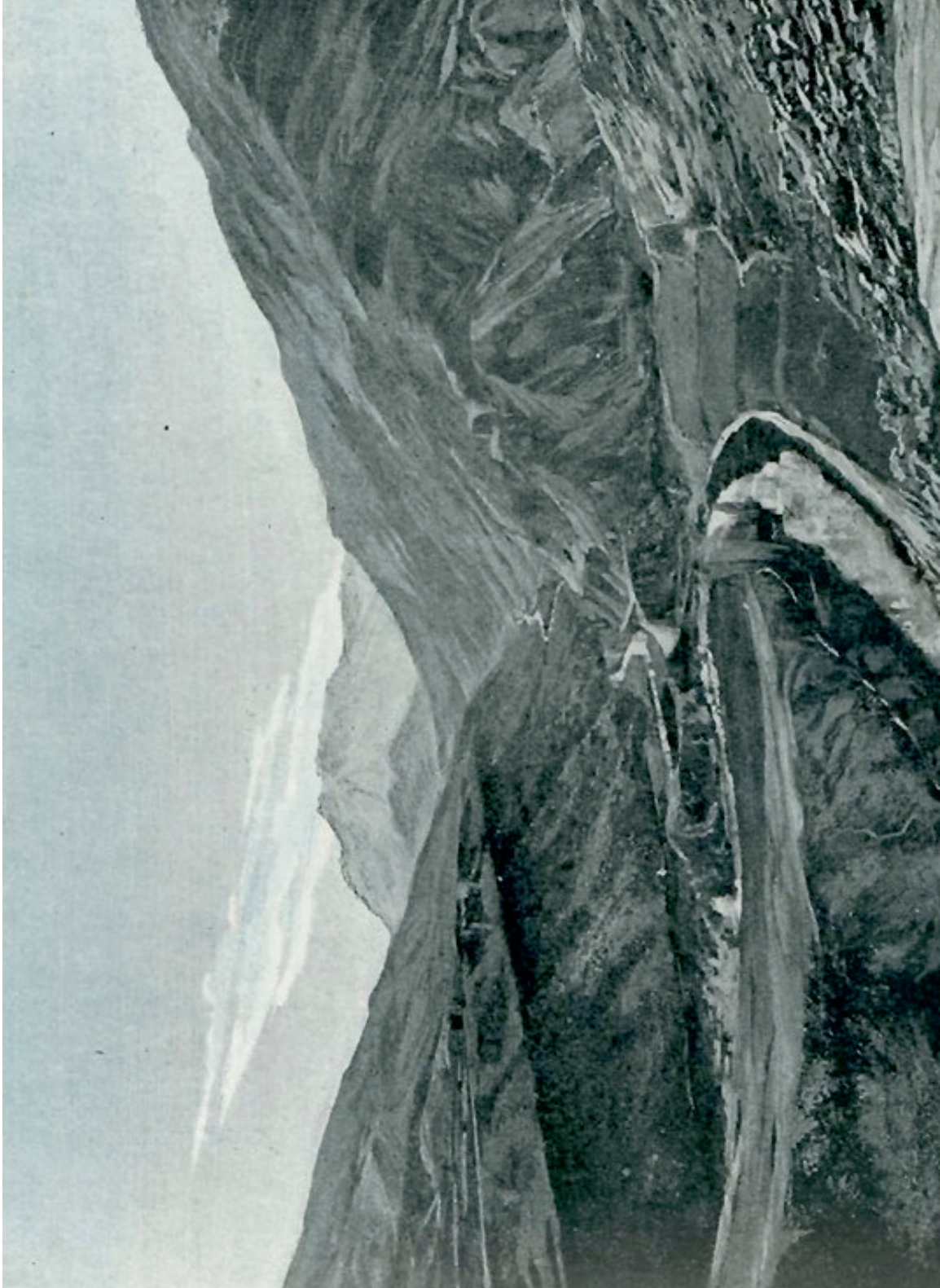
ZİRAAT BANKASI

Ziraat Bankası				
Yıllar	Başkan	Sandık Katibi	Sandık Memuru	Azalar
1892-1893	... Ağa	Musa Fevzi Efendi		İsmail ve Boğos Ağalar
1898-1899	Ahmed Ağa	Abdülkerim Efendi		Mehmed ve Mustafa Ağa, Mehmed Efendi
1899-1900	Ahmed Ağa	Abdülkerim Efendi		Mehmed ve Mustafa Ağa
1900-1901	Ahmed Ağa	Abdullah Efendi		Mehmed ve Mustafa Ağa, Mehmed Efendi
1925-1926			Rıfat Bey	
1926-1927			Rıfat Bey	

ZİRAAT VE SANAYİ ODASI

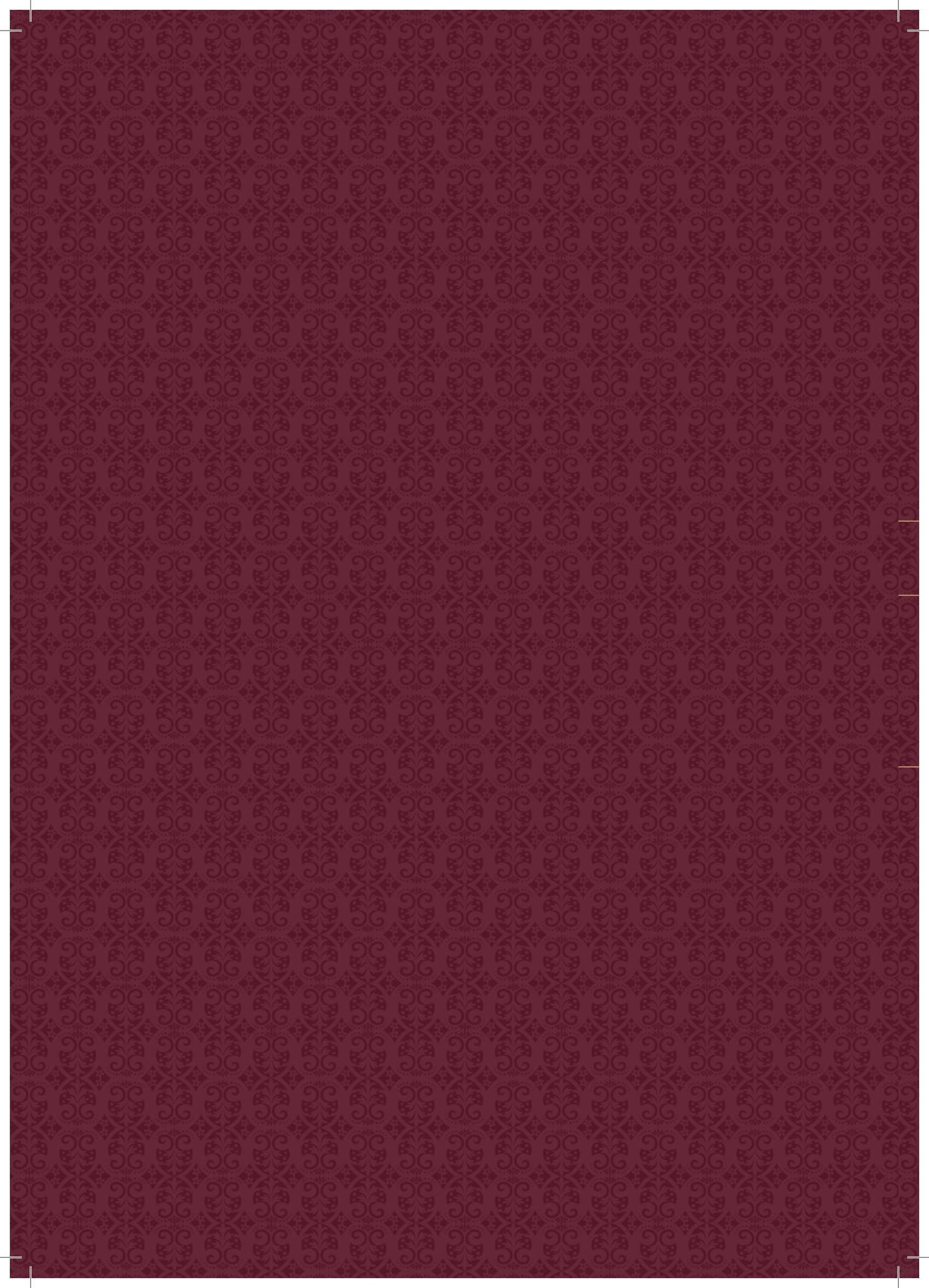
Sanayi ve Ziraat Odası Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan			Hacı Polad Ağa
Azalar	Hacı Polad Efendi	Hacı Polad Efendi	Şeyh Salih Efendi
	Abdal Ağa	Abdal Ağa	Abdullah Ağa
	Şeyh Salih Efendi	Şeyh Salih Efendi	

• Bitlis Vadisinden Bir Görünüş, H.F.B Lynch, Armenia Travels and Studies, Vol II, London, 19. Yy.

HİZAN KAZASI

Adliye Teşkilatı, Ermeni Marhasaları, İstatistik Komisyonu,
Kaymakamlar, Maliye Memurları, Meclis-i İdare Kalemî, Müftüler,
Naibler, Nüfus Kalemî, Polis Dairesi, Posta ve Telgraf Teşkilatı,
Tahrirat Kalemî, Tahsil Heyeti, Tapu Kalemî, Vergi Kalemî, Zabıta
Dairesi, Ziraat Bankası

ADLİYE TEŞKİLATI

Bidayet Mahkemesi			Mahkeme Dairesi (1898-1899)	
	1892-1893	1918-1919	Başkan	Naib İbrahim Efendi
Başkan	Naib İbrahim Hakkı Efendi	(Kadı) Mustafa Efendi	Başkatip	Receb Efendi
Başkatib	Mehmed Emin Efendi		Katip	Hasan Efendi
Mustantık Muavini	İsa Efendi		Azalar	Hacı Abdülkerim Bey
Katip	Şükri Efendi			Bedros Ağa
Mübaşir	Hasan Ağa ve Mahmud Ağa		İstintak Dairesi (1898-1899)	
Aza	Ali Efendi		Mustantık	Aza Hacı Abdülkerim Bey
	Bagdasar Efendi		Mustantık Muavini	Hasan Efendi
			Mübaşirler	Mahmud ve Hasan Ağalar

Şerîye Mahkemesi			İdare Meclisi Mahkemesi 1900-1901	
	1898-1899	1899-1900	Naib	İbrahim Efendi
Naib	İbrahim Efendi	İbrahim Efendi/Mustafa Efendi	Katip	İsmail Efendi
Katip	İsmail Efendi	Boş	Sulh Hakimleri	
Müdde-i Umumî		Mal Müdürü Haydar Efendi	1925-1926	Mustafa Fehmi Bey
Mustantık		Mustafa Bey	1926-1927	Mustafa Fehmi Bey

Nizamiye Mahkemesi		
	1899-1900	1900-1901
Başkan	Naib İbrahim Efendi/Mustafa Efendi	Naib İbrahim Efendi
Başkatib	Ahmed Bey	Nafiz Efendi
Katip	İzzet Efendi	İzzet Efendi
Mustantık	Hacı Abdülkerim Bey	Hacı Abdülkerim Bey
Mustantık Muavini	Hasan Efendi	Hasan Efendi
Mübaşir	Mahmud ve Hasan Ağalar	Mahmud ve Hasan Ağalar
Aza	Hacı Abdülkerim Bey	Hacı Abdülkerim Bey
	Bedros Ağa	Bedros Ağa

ERMENİ MARHASALARI

Ermeni Marhasaları	
Yıllar	Ermeni Marhasa Vekili
1906	Kirkor Bedros Efendi
1907	Rahib Kirkoryan Bedros Efendi
1908	Rahib Kirkoryan Bedros Efendi

İSTATİSTİK KOMİSYONU

İstatistik Komisyonu			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Kaymakam Edhem Fehmi Bey	Kaymakam İsmail Sabri Bey	Kaymakam Mehmed Asaf Halid Bey

İstatistik Komisyonu			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Aza	Mal Müdürü Haydar Efendi	Mal Müdürü Haydar Efendi	Mal Müdürü Haydar Efendi
	Mahkeme Başkatibi Receb Efendi	Mahkeme Başkatibi Ahmed Bey	Mahkeme Başkatibi Nafiz Efendi
	Vergi Katibi Abdurrezzak Efendi	Vergi Katibi Abdurrezzak Efendi	Vergi Katibi Abdurrezzak Efendi

KAYMAKAMLAR

Kaymakamlar		
Yıllar	Kaymakam	Kaymakam Vekili
1888-1889	Mahmud Faik Efendi	
1889-1890		Halil Kemali Efendi
1890-1891		Derviş Efendi
1891-1892	Nuri Bey	
1892-1893	Nuri Bey	
1893-1894	Nuri Bey	
1894-1895	Nuri Bey	
1895-1896	Nuri Bey	
1896-1897	Nuri Bey	
1897-1898	Nuri Bey	
1898-1899	Edhem Fehmi Bey	
1899-1900		İsmail Sabri Bey
1900-1901		İsmail Sabri Bey/Mehmed Asaf Halid Bey
1901-1902	Asaf Efendi	
1902-1903	Ahmed Şevki Efendi	
1903-1904	Ahmed Şevki Efendi	
1904	Ahmed Şevki Efendi	
1905	Ahmed Şevki Efendi	
1906	Ahmed Şevki Efendi	
1907	Ahmed Şevki Efendi	
1908	İlhami Bey	
1910	Asaf Bey	
1911	Mehmed Asaf Bey	
1912	İbrahim Efendi	
1917-1918	Hasan Hayri Bey	
1925-1926	Ahmed Mazhar Bey	
1926-1927	Ayetullah Vehbi Bey	
1927-1928	Mustafa Bey	
1928-1929	Mustafa Bey	

MALİYE MEMURLARI

Maliye Memurları			
Yıllar	Mal Müdürü	Mal Müdürü Yardımcısı	Sandık Emni
1892-1893	Halid Efendi	Abdurrezzak Efendi	Halid Efendi
1898-1899	Haydar Efendi	Abdurrezzak Efendi	Halid Efendi

Maliye Memurları			
Yıllar	Mal Müdürü	Mal Müdürü Yardımcısı	Sandık Emni
1899-1900	Haydar Efendi	Abdurrezzak Efendi	Kasım Efendi
1900-1901	Haydar Vasfi Efendi	Abdurrezzak Efendi	Kasım Efendi
1925-1926	Selim Sırrı Bey		
1926-1927	Selim Sırrı Bey		
1927-1928	Selim Sırrı Bey		
1928-1929	Selim Sırrı Bey		

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

Kaza İdare Meclisi		
1892-1893	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Reis: Kaymakam Nuri Bey	Salih Efendi
	Naib İbrahim Hakkı Efendi	Mahmud Efendi
	Müftü Ali Efendi	Vartan Ağa
	Mal Müdürü Halid Efendi	
	Tahrirat Katibi Bedir Efendi	
1898-1899	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Reis: Kaymakam Edhem Fehmi Bey	Mustafa Bey
	Naib İbrahim Efendi	Halid Ağa
	Müftü Ali Efendi	Agob Ağa
	Mal Müdürü Efendi Haydar Efendi	Vartan Ağa
	Tahrirat Katibi Mustafa Efendi	
	Müdde-i Umumi: Müftü Ali Efendi	
	Mustantık: Mustafa Bey	
1899-1900	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Reis: Kaymakam İsmail Sabri Bey	Mustafa Bey
	Naib İbrahim Efendi/Mustafa Efendi	Halid Ağa
	Müftü Ali Efendi	Agob Ağa
	Mal Müdürü Haydar Efendi	Vartan Ağa
	Tahrirat Katibi Şevket Efendi	
1900-1901	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
	Reis: Kaymakam İsmail Sabri Bey/Mehmed Asaf Halid Bey	Mustafa Bey
	Naib İbrahim Efendi	Agob Ağa
	Müftü Ali Efendi	Vartan Ağa
	Mal Müdürü Haydar Vasfi Efendi	
	Tahrirat Katibi Abdurrahman Rahmi Efendi	

MÜFTÜLER

Müftüler	
1892-1893	Ali Efendi
1898-1899	Ali Efendi
1899-1900	Ali Efendi
1900-1901	Ali Efendi

Müftüler	
1917-1918	Hacı Abdülmecid Efendi
1925-1926	Hacı Abdülmecid Efendi
1927-1928	Ahmed Efendi

NAİBLER

Naibler	
1888-1889	İsmail Hakkı Efendi
1889-1890	Davud Efendi
1890-1891	Davud Efendi
1891-1892	İbrahim Hakkı Efendi
1892-1893	İbrahim Hakkı Efendi
1893-1894	İsmail Hakkı Efendi (Müderris)
1894-1895	İsmail Hakkı Efendi (Müderris)
1895-1896	İsmail Hakkı Efendi (Müderris)
1896-1897	Mehmed Efendi
1897-1898	İbrahim Efendi
1898-1899	İbrahim Efendi
1899-1900	İbrahim Efendi/Mustafa Efendi
1900-1901	İbrahim Efendi
1901-1902	İbrahim Efendi
1902-1903	Bekir Sami Efendi
1903-1904	Bekir Sami Efendi
1904	Bekir Sami Efendi
1905	İbrahim Efendi
1906	İbrahim Efendi
1907	İbrahim Efendi
1908	Ali Rıza Efendi
1910	Salih Efendi
1911	Salih Efendi
1912	Mustafa İzzet Efendi

NÜFUS KALEMİ

Nüfus Kalemi		
Yıllar	Nüfus Memuru	Nüfus Katibi
1892-1893	Hacı Kadri Efendi	Hasan Efendi
1898-1899	Hacı Kadri Efendi	Hasan Efendi
1899-1900	Hacı Abdülkadir Efendi	Boş
1900-1901	Hüseyin Efendi	Hüseyin Efendi

POLİS DAİRESİ

Polis Dairesi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Üçüncü Komiser	Emin Efendi	Fahreddin Efendi	Hafız Nuri Efendi
Polis Memuru	Abdurrahim Efendi	Abdurrahim Efendi	Ali Efendi

POSTA VE TELGRAF TEŞKİLATI

Posta ve Telgraf Teşkilatı		
	1926-1927	1927-1928
Posta ve Telgraf Müdürü	Yusuf Bey	Yusuf Bey

TAHRİRAT KALEMİ

Tahrirat Kalemi		
Yıllar	Tahrirat Katibi	Tahrirat Katibi Vekili
1892-1893	Bedir Efendi	
1898-1899	Mustafa Efendi	
1899-1900		Şevket Efendi
1900-1901	Abdurrahman Rahmi Efendi	

TAHSİL HEYETİ

Tahsil Heyeti			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Baştahsildar	İshak Efendi	Yemen Efendi	Yemen Efendi
Süvari Tahsildarı	Reşid Efendi	Reşid Efendi	Reşid Efendi
Süvari Tahsildarı	Nazaryet Efendi	Karabet Efendi	Karabet Efendi
Piyade Tahsildarı	Halil Efendi	Halil Efendi	Halil Efendi

TAPU KALEMİ

Tapu Katipleri	
1892-1893	Ahmed Efendi
1898-1899	Abdurrezzak Efendi
1899-1900	Abdurrezzak Efendi

VERGİ KALEMİ

Vergi Kalemi		
Yıllar	Vergi Katibi	Muhammen
1898-1899	Abdurrezzak Efendi	Şafi'i ve Bogos Ağalar
1899-1900	Abdurrezzak Efendi	Şafi'i ve Bogos Ağalar
1900-1901	Abdurrezzak Efendi	Şafi'i ve Bogos Ağalar

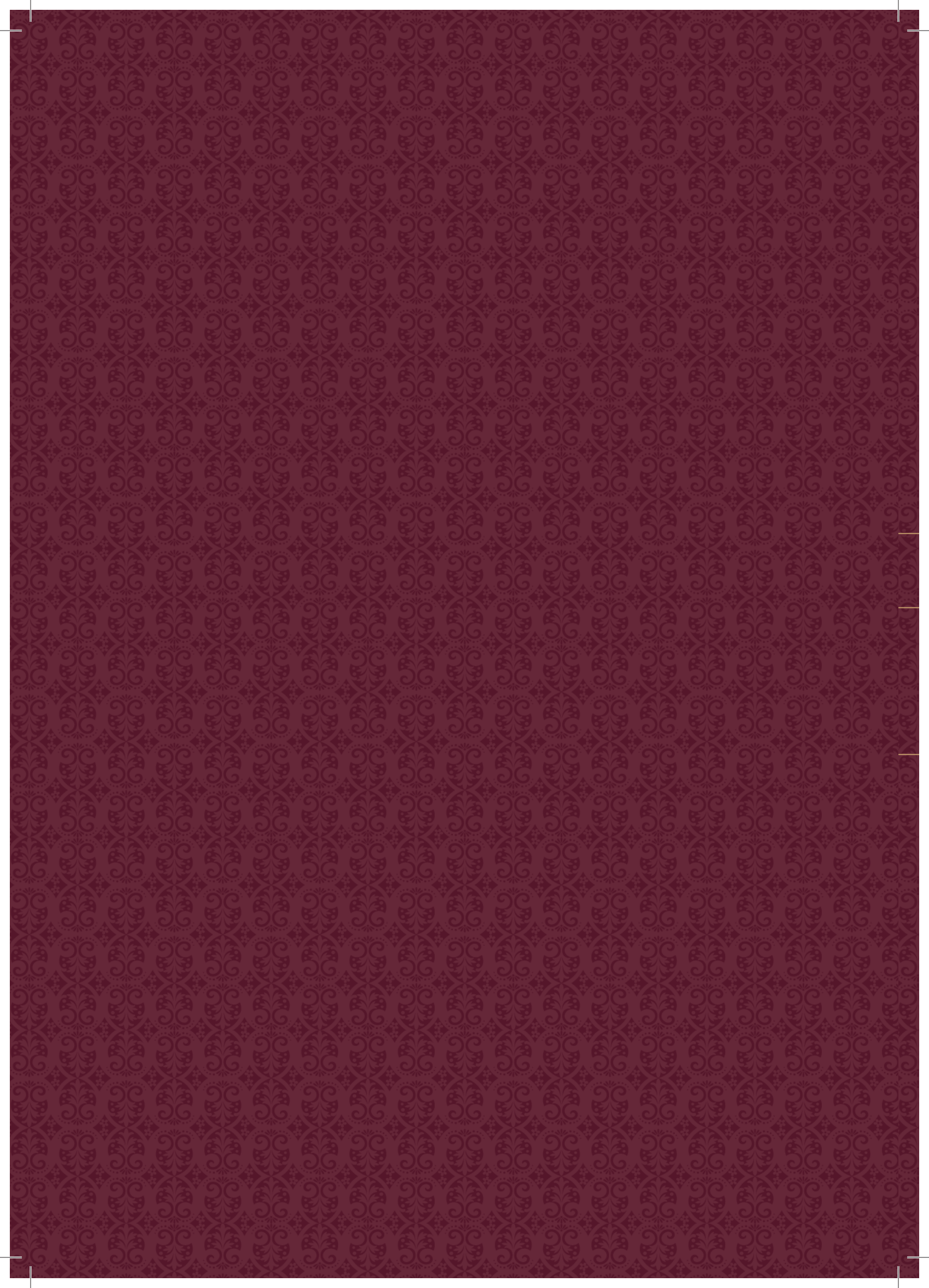
ZABITA DAİRESİ

Zabita Dairesi			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Zabita Memuru		Yüzbaşı Sadullah Efendi	Mülazım İbrahim Ağa
Zabita Memuru Vekili	Abdurrahman Çavuş		
Erlər	6 Süvari, 19 Piyade neferi	14 Süvari neferi, 25 Piyade neferi	11 Süvari neferi, 25 Piyade neferi

ZİRAAT BANKASI

Ziraat Bankası				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Başkan	Halil Efendi	Halil Efendi	Mahmud Efendi	Mahmud Efendi
Katibi	Şaban Efendi			
Sandık Katibi		Osman Efendi	Osman Efendi	Osman Efendi
Aza		Halid Ağa	Mahmud Ağa	Mahmud Ağa
			Bogos Ağa	

MUTKİ KAZASI

Adliye Teşkilatı, Kaymakamlar, Maliye Memurları, Meclis-i İdare
Kalemi, Müftüler, Nahiye Memurları, Naibler, Nüfus Kalemi,
Posta ve Telgraf Teşkilatı, Tahrirat Kalemi, Tapu Kalemi, Zabıta
Teşkilatı

ADLİYE TEŞKİLATI

Mutki Kazası Davalar Meclisi			Mutki Kazası Bidayet Mahkemesi (1892-1893)	
	1875	1876	Başkan	Naib Medmed Emin Efendi
Başkan	Naib Abdullah Feyzi Efendi	Naib Abdullah Feyzi Efendi	Azalar	Faris Ağa, Hazro Ağa
Mümeyyizan	Dello Ağa	Dello Ağa	Başkatip	İsa Efendi
	Selo Ağa	Selo Ağa	Mustantık Muavini	Resul Efendi
	Faris Ağa	Faris Ağa	Katip	Abdülmecid Efendi
Katip	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mübaşirler	Resul ve Receb Ağalar

Mutki Kazası Mahkeme Heyeti (1898-1899)		Mutki Kazası Nizamiye Mahkemeleri		
Başkan	Naib (Boş)		1899-1900	1900-1901
Üyeler	Reşid Ağa, Hazro Ağa	Başkan	Naib Hamid Efendi	Naib Hüseyin Remzi Efendi
Başkatip	Abdülmecid Efendi	Azalar	Reşid Ağa, Hazro Ağa	Reşid Ağa, Hazro Ağa
Mustantık Muavini	Osman Efendi	Başkatip	Abdülmecid Vehbi Efendi	Halis Bey
Katip	Halis Efendi	Katip	Tayfur Efendi	Tayfur Efendi
Mübaşirler	Resul ve Receb Ağalar	Mustantık Muavini	Halil Bey	Halil Efendi
		Mübaşirler	Resul ve Receb Ağalar	

Mutki Kazası Şeriye Mahkemesi		
	1899-1900	1900-1901
Naib	Hamid Efendi	Hüseyin Remzi Efendi
Katip	Boş	Boş

KAYMAKAMLAR

Kaymakamlar		
Yıllar	Kaymakam	Kaymakam Vekili
1875	Mehmed Bey	
1876	Şevket Bey	
1880-1881	Ahmed Ağa	
1889-1890	Arif Efendi	
1890-1891	Ziya Paşa Efendi	
1891-1892	Ziya Paşa Efendi	
1892-1893	Mehmed Sabri Efendi	Osman Nafiz Efendi
1893-1894	Hüseyin Rüşdi Efendi	
1894-1895	Hüseyin Rüşdi Efendi	
1895-1896	Hüseyin Rüşdi Efendi	
1896-1897		Hacı Hasan Ağa
1897-1898		Hacı Hasan Ağa
1898-1899		İsa Hilmi Efendi/Şeyh Habib Efendi
1899-1900		İsa Hilmi Efendi
1900-1901	Asaf Efendi/İsmail Sabri Efendi	
1901-1902	İsmail Sabri Efendi	
1902-1903	Rifat Efendi	
1904	Sultan Efendi	
1905	Sultan Efendi	

Kaymakamlar		
Yıllar	Kaymakam	Kaymakam Vekili
1906	Sultan Efendi	
1907	Sultan Efendi	
1908	Asaf Efendi	
1910	Arif Tevfik Efendi	
1911	Arif Tevfik Efendi	
1912	Ahmed Hamdi Efendi	
1917-1918	Zeki Bey	
1925-1926	Haydar Bey	
1926-1927	Nevzat Bey	
1927-1928	Münir Sabri Bey	
1928-1929	Sıtkı Bey	

MALİYE MEMURLARI

Maliye Memurları			
Yıllar	Mal Müdürü	Sandık Emni	Mal Müdürü Yardımcısı
1875	İsmail Hakkı Efendi	Diçan Ağa	
1876	Hüseyin Efendi		
1892-1893	Abdülaziz Efendi	Şevket Efendi	Ali Efendi
1898-1899	Mehmed Efendi	Kasım Rıfkı Efendi	Davud Efendi
1899-1900	Mehmed Şakir Efendi	İsmail Efendi	Süleyman Efendi
1900-1901	Mehmed Şakir Efendi	İsmail Efendi	
1925-1926	Cemil Bey		
1926-1927	Cemil Bey		
1927-1928	Cemil Bey		
1928-1929	Cemil Bey		

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

İdare Meclisi Heyeti		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1875	Reis: Kaymakam Mehmed Bey	Mustafa Efendi
	Naib Abdullah Feyzi Efendi	Bako Ağa
	Mal Müdürü İsmail Hakkı Efendi	Markos Ağa
	Müftü (Boş)	Malkon Ağa
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1876	Reis: Kaymakam Şevket Bey	Mustafa Efendi
	İdare Katibi: Kasım Efendi	Bako Ağa
	Naib Abdullah Feyzi Efendi	Markos Ağa
	Mal Müdürü Hüseyin Efendi	Malkon Ağa
	Müftü (Boş)	

İdare Meclisi Heyeti		
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1892-1893	Reis: Kaymakam Osman Nafiz Efendi(Vekil), Mehmed Sabri Efendi	Raşid Ağa
	Naib Mehmed Emin Efendi	İlo Ağa
	Mal Müdürü Abdülaziz Efendi	Musa Ağa
	Tahrirat Katibi Abdülkerim Efendi	Boş
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1898-1899	Reis: Kaymakam Vekilleri İsa Hilmi Bey /Şeyh Habib Efendi	Faris Ağa
	Naib	Musa Ağa
	Mal Müdürü Mehmed Şakir Efendi	Kerakos Ağa
	Tahrirat Katibi Selim Efendi	İstavr Ağa
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1899-1900	Reis: Kaymakam İsa Hilmi Bey (Vekil)	Faris Ağa
	Naib Hamid Efendi	Musa Ağa
	Mal Müdürü Mehmed Şakir Efendi	Kerakos Ağa
	Tahrirat Katibi (Boş)	İstavr Ağa
	Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
1900-1901	Reis: Kaymakam Asaf Efendi/İsmail Sabri Bey	Faris Ağa
	Naib Hüseyin Remzi Efendi	Musa Ağa
	Mal Müdürü Mehmed Şakir Efendi	Kerakos Ağa
	Tahrirat Katibi Mustafa Efendi	İstavr Ağa

MÜFTÜLER

Müftüler		
	1917-1918	1927-1928
Müftü	Mehmed Mahfuz Bey	Abdülaziz Efendi

NAHIYE MEMURLARI ⁷⁷

Nahiye Memurları		
Yıllar	Nahiye Müdürü	Katip
1870	Emrullah Ağa	Kasım Efendi
1871	Emrullah Ağa	Kasım Efendi
1872	Mustafa Bey	Kasım Efendi
1873	Emrullah Ağa	Kasım Efendi
1874	Emrullah Ağa	Kasım Efendi

NAİBLER

Naibler	
1875	Abdullah Feyzi Efendi
1876	Abdullah Feyzi Efendi
1888-1889	Mehmed Hayri Efendi
1889-1890	Mehmed Emin Efendi

77.Mutki, 1875 yılından itibaren kaza olmuştur. Bu sebeple bu yıla kadar Mutki'de nahiye teşkilatı mevcuttur.

Naibler	
1890-1891	Mehmed Efendi
1891-1892	Hasan Fehmi Efendi
1892-1893	Mehmed Emin Efendi
1893-1894	Mehmed Emin Efendi
1894-1895	Abdülhamid Efendi
1895-1896	Abdülhamid Efendi
1896-1897	Hamid Efendi
1897-1898	Hamid Efendi
1898-1899	
1899-1900	Hamid Efendi
1900-1901	Hüseyin Remzi Efendi
1902-1903	Hayrullah Efendi
1903-1904	Hayrullah Efendi
1904	Mehmed Kemal Efendi
1905	Mehmed Kemal Efendi
1906	Mustafa İzzet Efendi
1907	Mustafa İzzet Efendi
1908	Mustafa İzzet Efendi
1910	Mustafa İzzet Efendi
1911	İbrahim Halil Efendi [Bidayet Mahkemesi Reisi]
1912	Mehmed Nuri Efendi

NÜFUS KALEMİ

Nüfus Kalemî				
	1892-1893	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Katip	Mehmed Emin Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi	Mustafa Efendi
Nüfus Memuru	İsmail Efendi	İsa Hilmi Efendi	İsa[Hilmi] Efendi	İsa Hilmi Efendi
Tahsildar			Tevfik Efendi	Tevfik Efendi

POSTA VE TELGRAF TEŞKİLATI

Posta ve Telgraf Teşkilatı		
	1926-1927	1928-1929
Posta ve Telgraf Müdürü	Hulusi Bey	Nuri Bey

TAHRİRAT KALEMİ

Tahrirat Kalemî			
	1892-1893	1898-1899	1900-1901
Tahrirat Katibi	Abdülkerim Efendi	Selim Efendi	
Tahrirat Katibi Vekili			Mustafa Efendi

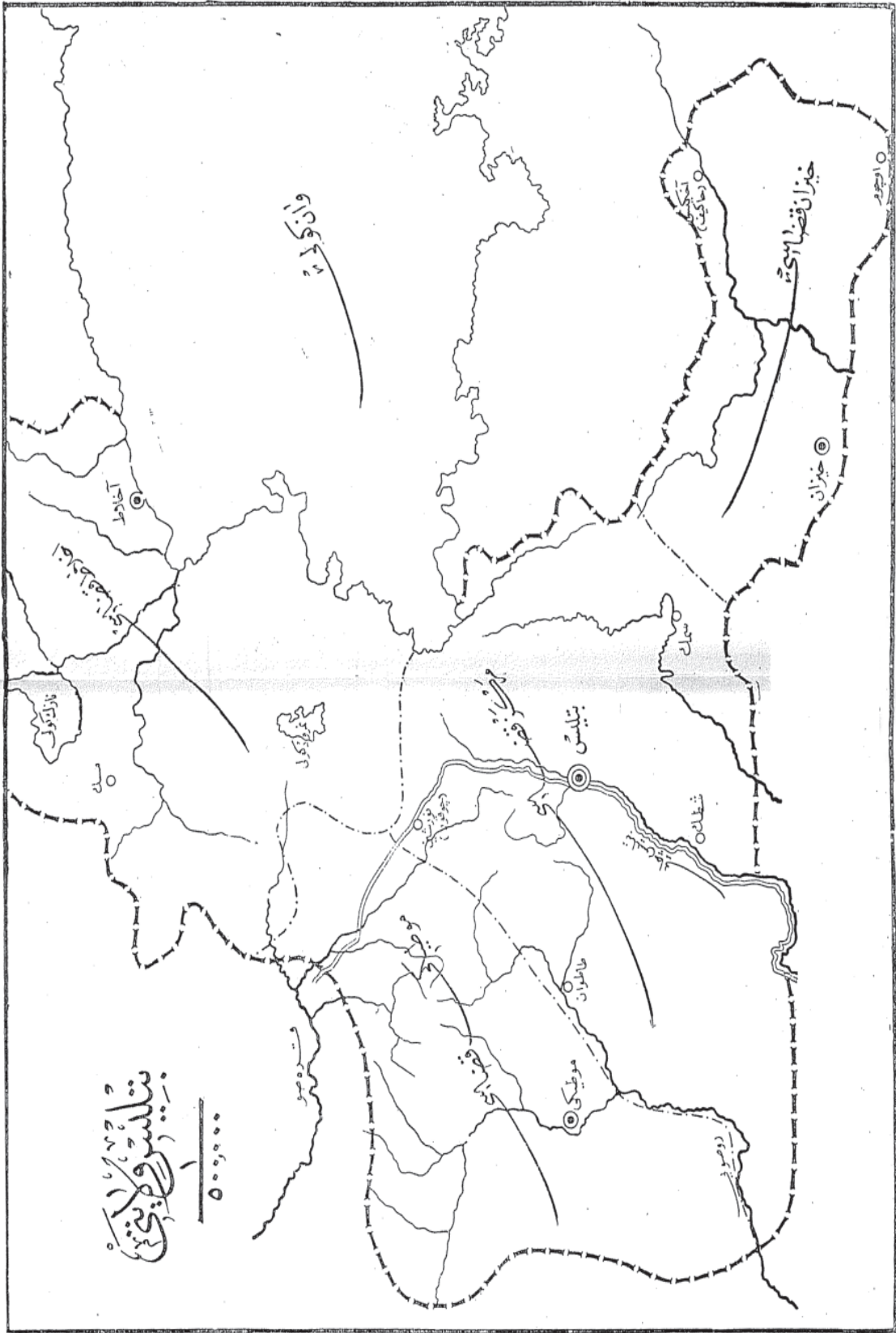
TAPU KALEMİ

Tapu Kalemı			
	1875	1876	1892-1893
Tapu Katibi	Kasım Efendi	Kasım Efendi	Mehmed Emin Efendi

ZABITA TEŞKİLATI

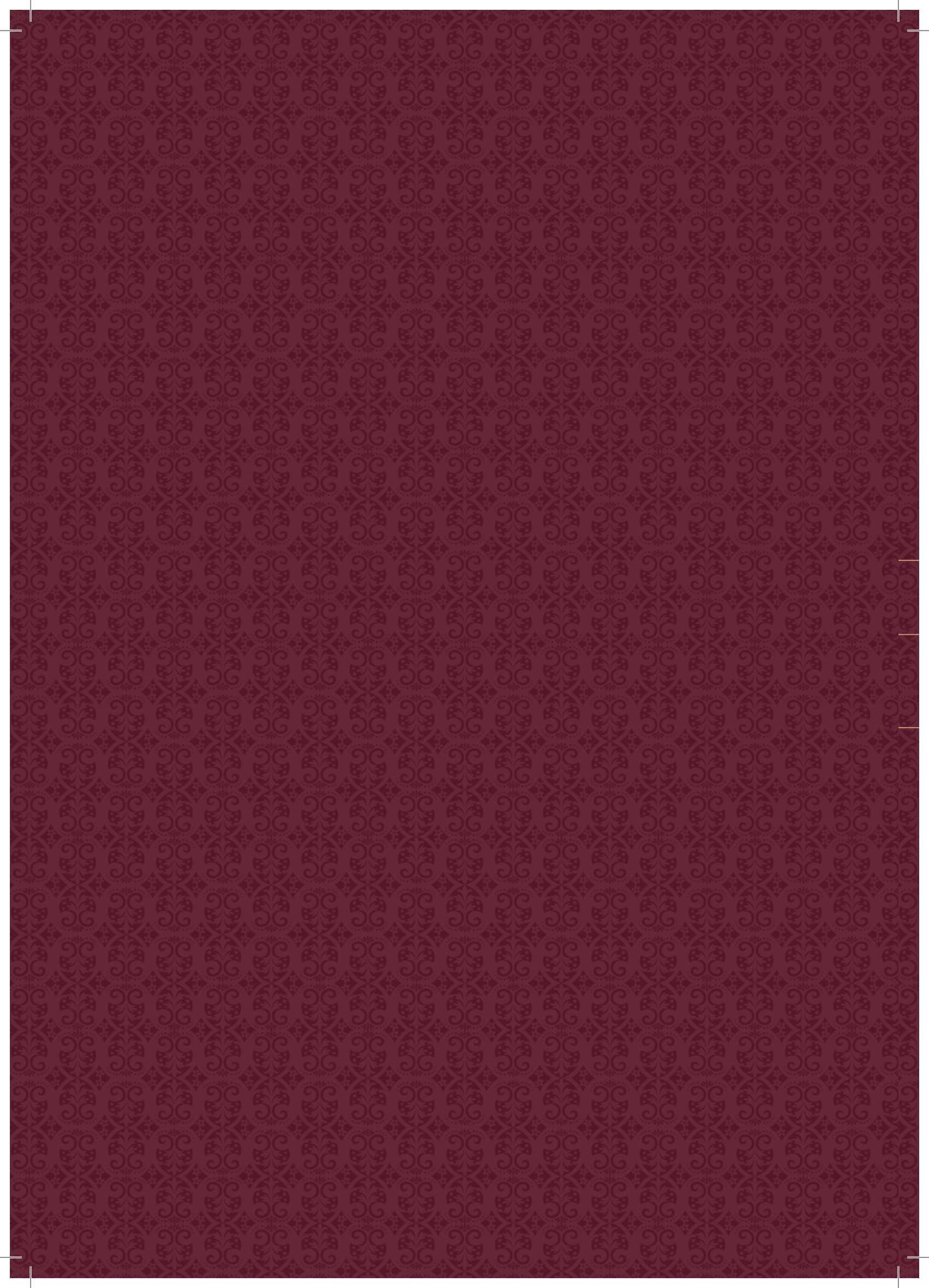
Zabıta Teşkilatı		
	1899-1900	1900-1901
Zabıta Memur Vekili	Rüstem Onbaşı	Rüstem Onbaşı
Görevliler	6 Kişi	

• Bitlis Vilayet Haritası (1925-1926 Devlet Salnamesi).

HUYUT NAHİYESİ

Adliye Teşkilatı, Kaymakamlar, Maliye Memurları, Meclis-i İdare
Kalemi, Nahiye Teşkilatı, Naibler

ADLİYE TEŞKİLATI

Adliye Teşkilatı					
	1870	1871	1872	1873	1874
Başkan	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi
Katip	Osman Efendi	Fethullah Efendi	Fethullah Efendi	Şemseddin Efendi	Şemseddin Efendi
Mümeyyizan	Rüstem Ağa	Rüstem Ağa	Rüstem Ağa	Beşar Ağa	Beşar Ağa
Mümeyyizan		Haydar Efendi	Molla Haydar Efendi	Rüstem Ağa	Rüstem Ağa
Mümeyyizan		Beşar Ağa	Beşar Ağa	Manuk Ağa	Manuk Ağa
Mümeyyizan	Manuk Ağa	Manuk Ağa	... Manuk Ağa		

KAYMAKAMLAR⁷⁸

Kaymakamlar	
Yıllar	Kaymakamlar
1870	Osman Ağa
1871	Abdurrahman Ağa
1872	Abdurrahman Ağa
1873	Hurşid Efendi
1874	Hurşid Efendi

MALİYE MEMURLARI

Maliye Memurları		
Yıllar	Mal Müdürü	Sandık Emni
1870	Abdurrezzak Efendi	Minas
1871	Abdurrezzak Efendi	Simo Ağa
1872	Yusuf Efendi	... Minas
1873	Cemal Efendi	Diçan Ağa
1874	Cemal Efendi	Diçan Ağa

MECLİS-İ İDARE KALEMİ

Meclis-i İdare Kalemi					
	1870	1871	1872	1873	1874
Başkan	Kaymakam Osman Ağa	Kaymakam Abdurrahman Ağa	Kaymakam Abdurrahman Ağa	Kaymakam Hurşid Efendi	Kaymakam Hurşid Efendi
Katip	Süleyman Efendi		Hafız Mehmed Efendi	Şemseddin Efendi	Şemseddin Efendi
Azalar	Molla Haydar	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi	Naib Abdullah Efendi
	İbrahim Efendi	Mal Müdürü Abdurrezzak Efendi	Mal Müdürü Yusuf Efendi	Mal Müdürü Cemal Efendi	Mal Müdürü Cemal Efendi
			Mahmud Ağa	Hazer Ağa	Hazer Ağa
			Mehmed Ağa	İsa Ağa	İsa Ağa
			İsa Ağa	Ohan Ağa	Ohan Ağa
			...	Haço Ağa	Haço Ağa

78.1875 yılından itibaren Huyut, nahiye statüsüne geçirilmiştir.

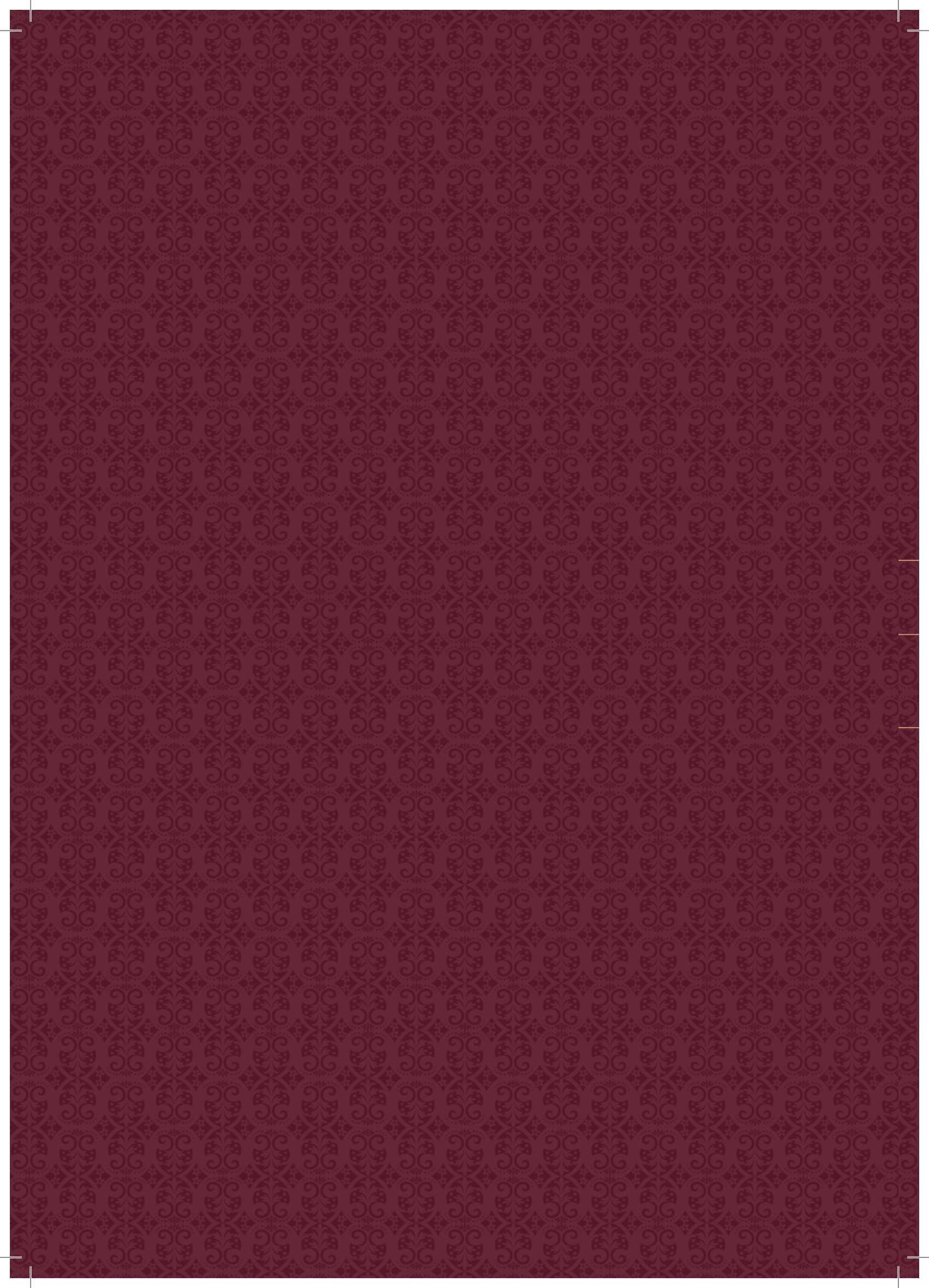
NAHİYE TEŞKİLATI

Huyut Nahiyesinin 1892-1893 Yılları Teşkilatı	
Müdür	Mehmed Sabri Efendi
Katib	Mehmed Efendi
Naib Vekili	Ali Efendi
Nahiye Meclisi Azaları	Beşar Ağa, Hüseyin Ağa, Mustafa Ağa, Şakir Ağa, Manuk Ağa, İstepan Ağa

NAİBLER

Naibler	
1870	Abdullah Efendi
1871	Abdullah Efendi
1872	Abdullah Efendi
1873	Abdullah Efendi
1874	Abdullah Efendi

NAHİYELER

Çukur / Norşin, Hakif, İspayert, Karckan / Karçkan, Rabat, Simek,
Şetek, Uçum ve Misk Nahiyeleri

Çukur/Norşin Nahiyesi Teşkilatı					
Yıllar	Nahiye Müdürü	Nahiye Katibi	Naib Vekili	Müdür Muavini	Azalar
1870	Yusuf Efendi	Mehmed Efendi			
1871	Yusuf Efendi	İbrahim Efendi			
1872	Ahmed Ağa	Osman Efendi			
1873	Süleyman Ağa	Musa Efendi			
1874	Süleyman Ağa	Musa Efendi			
1875	Ahmed Şevket Ağa	Musa Efendi			
1876	Hakverdi Ağa	Musa Efendi			
1892-1893	Mehmed Said Efendi	İbrahim Efendi	Mehmed Nuri Efendi		
1898-1899	Zamanhan Ağa	Yasin Efendi		Kaspar Efendi	Abdülmecid ve Fakih İsmail Efendiler, Abdülaziz Ağa
1899-1900	Zamanhan Ağa	Yasin Efendi		Kaspar Efendi	Abdülmecid ve Fakih İsmail Efendiler, Abdülaziz Ağa
1900-1901	Zamanhan Ağa	Yasin Efendi		Kaspar Efendi	Abdülmecid ve Fakih İsmail Efendiler, Abdülaziz Ağa

Hakif Nahiyesinin Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Ohannes Ağa	Ohannes Ağa	Ohannes Ağa
Muavin	Şahin Ağa	Şahin Ağa	Şahin Ağa
Katip	Fazıl Efendi	Boş	Boş
Polis Memuru	Halil Efendi		Boş
Azalar	Mahmud Ağa	Mahmud Ağa	Mahmud Ağa
	Agob Ağa	Agob Ağa	Agob Ağa
	Murat Ağa	Murat Ağa	Murat Ağa

İspayert Nahiyesinin 1892-1893 Teşkilatı	
Müdür	İbrahim Edhem Efendi
Katip	Kasım Rıfkı Efendi
Nahiye Meclisi Azaları	Hurşid Bey, Yusuf Efendi, İgo Ağa ve Bogos Ağa

Karçkan / Karckan Nahiyesi Teşkilatı		
Yıllar	Müdür	Katip
1870	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1871	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1872	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1873	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1874	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1875	Rüstem Ağa	Osman Efendi
1876	Rüstem Ağa	Osman Efendi

Karckan / Karçkan Kazasının 1897-1898 İdare Meclisi	
Doğal Üyeler	Seçilmiş Üyeler
Reis: Kaymakam Hacı İhsan Efendi	Ömer Ağa
Naib (Boş)	Osman Ağa
Mal Müdürü Efendi Hacı Nuri Efendi	Vartan Ağa
Tahrirat Katibi Efendi Yusuf Efendi	Boş

Karçkan / Karckan Kazasının 1897-1898 Yıllarına Ait Kaza Memurları	
Kaymakam	Hacı İhsan Efendi
Naib	Boş
Mal Müdürü	Hacı Nuri Efendi
Tahrirat Katibi	Yusuf Efendi
Mal Müdürü Muavini	Şevki Efendi
Tapu Katibi	Musa Bey
Sandık Emini	Hüseyin Efendi
Nüfus Memuru	Ali Efendi
Nüfus Memuru Katibi	Bekir Efendi
Telgraf Memuru	Süleyman Efendi
Zabıta Memuru	Yüzbaşı Ahmed Bey
Polis Memuru	Hurşid Efendi

Misk Nahiyesinin Teşkilatı				Rabat Nahiyesinin Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901		1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Haçador Ağa	Boş	Boş	Müdür	Beşar Ağa		İbrahim Efendi
Müdür Yardımcısı	İslam Bey			Müdür Vekili		Abdurrezzak Efendi	
Azalar	Fakı Hüseyin Efendi	Fakih/Fakı Hüseyin Efendi	Fakih/Fakı Hüseyin Efendi	Muavin	Temo Ağa	Temo Ağa	Temo Ağa
	Hurşid Ağa	Hurşid Ağa	Hurşid Ağa	Üye	Mehmed Ağa	Mehmed Ağa	Mehmed Ağa
	Murat Ağa	Murat Ağa	Murat Ağa	Üye	Hüseyin Ağa	Hüseyin Ağa	Mehmed Ağa
Katip	Reşid Efendi	Boş	Boş	Üye	Mehmed Ağa	Mehmed Ağa	Hüseyin Ağa
Polis	Müstecab Efendi			Katip	Abdurrezzak Efendi	Abdurrezzak Efendi	Abdurrezzak Efendi

Simek Nahiyesinin Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Yakub Ağa	Yakub Ağa	Yakub Ağa
Müdür Yardımcısı	Bedros Ağa	Bedros Ağa	Bedros Ağa
Üye	Hasan Çavuş	Hasan Çavuş	Hasan Çavuş
Üye	Şeyh Nadir Ağa	Şeyh Nadir Ağa	Şeyh Nadir Ağa
Üye	Mosis Ağa	Mosis Ağa	Mosis Ağa
Katip	Zeyneddin Efendi	Zeyneddin Efendi	Boş

Şetek Nahiyesinin Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Boş	Boş	Ömer Ağa
Müdür Muavini	Ömer Ağa	Ömer Ağa	Hasan Ağa
Üye	Receb Ağa	Receb Ağa	Receb Ağa
Üye	Fakih Musa Efendi	Fakih Musa Efendi	Fakih Musa Efendi
Üye	Hasan Efendi	Hasan Efendi	Hasan Efendi
Üye	Şeyh Yazid Efendi	Şeyh Yazid Efendi	Şeyh Yazid Efendi
Katip	Selim Efendi	Boş	Boş

Uçum Nahiyesinin Teşkilatı			
	1898-1899	1899-1900	1900-1901
Müdür	Sadullah Bey	Sadullah Bey	Sadullah Bey
Muavin	Aygo Ağa	Aygo Ağa	Aygo Ağa
Üye	Fakih Yusuf Efendi	Fakih Yusuf Efendi	Fakih Yusuf Efendi
Üye	Hacı Ağa	Bogos Ağa	Boş
Üye	Bogos Ağa		Boş
Katip	Vasfi Efendi	Nezir Efendi	Bedir Efendi
Polis Memuru	Faik Efendi	Boş	Boş

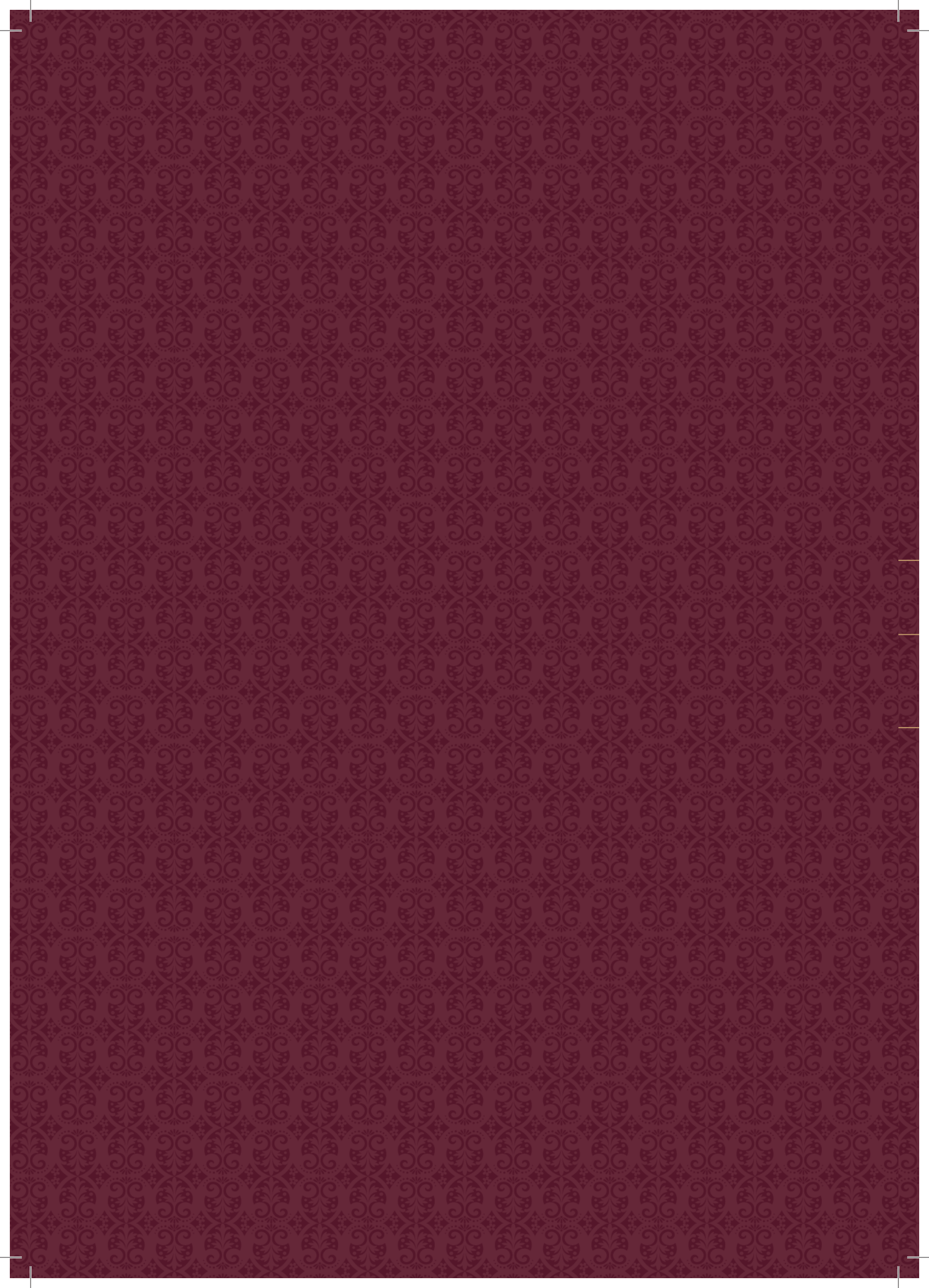

3. Bölüm

BİTLİS KAZALARI İLE NAHİYELERİNE AİT SOSYO- EKONOMİK VERİLER

Bitlis Merkez Kazası, Adilcevaz Kazası, Ahlat Kazası, Hizan Kazası,
Mutki Kazası, Çukur / Norşin Nahiyesi, Huyut Nahiyesi, Karckan /
Karçkan Kazası, Rabat-Simek-Şetek Nahiyeleri

BİTLİS MERKEZ KAZASI

Arazi, Tarım, Hayvancılık, Gelir-Gider, Nüfus, Köy ve Nahiye
Sayısı, Yapılar, Eğitim

ARAZİ

Bitlis Merkez ve Bağlı Nahiyelerin Arazi Durumu		
	1880-1881	1892-1893
Arazi ve Yapılar/Binalar	119810 Dönüm	
Sulu ve Susuz Arazi		118500 Dönüm
Çayır, Mera ve Yaylak		110000 Dönüm
Bozkıraç		115000 Dönüm
Yapraklık Meşelik		65000 Dönüm
Bağlık Bahçelik		15000 Dönüm
Toplam		423500 Dönüm

TARIM

Bitlis'in 1899-1900 Yılına Ait Tarımsal Verileri		
Cinsi	Kile	Kıyye
Buğday	1687384	20
Çavdar	82900	14
Arpa	275400	12
Darı	216000	10
Kakıl?	17000	10
Pirinç	60000	2
Pamuk	3000	5
Keten Tohumu	33500	15
Mercimek	100	13
Söz Konusu Ürünlerin Toplam Dönümü:	1232916	

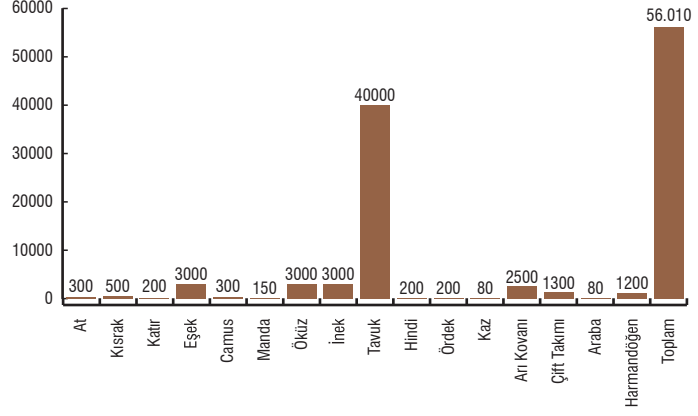
Bitlis'in Tarımsal Verileri				
Cinsi	1927-1928		1928-1929	
	Dönümü	Kilosu	Dönümü	Kilosu
Arpa	6624	1000000	159954	4451163
Buğday	26805	3108000	613910	13278315
Çavdar	15880	785900	41740	186655
Darı	8748	4453000	32454	7272982
Fasulye ve Bakla	83	2800	1411	214285
Kenevir			355	17750
Kitre	20	1063		
Mısır	365	50000	650	143900
Pamuk			355	3550
Patates	817	74425	3710	243950
Pirinç	100	6000	221	18109
Tütün	410	45951	726	94477
Yonca			34065	4622186
Bağ			1900	110000

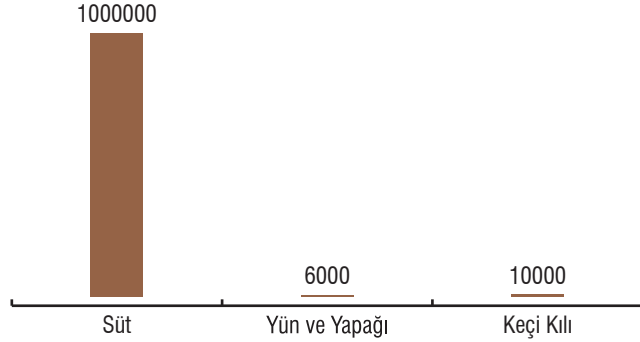
HAYVANCILIK

Çukur ve Huyut Nahiyeleri ile Bitlis'in 1892-1893 Yıllarına Ait Hayvan Sayıları	
Cins	(Adet)
At	300
Kısırak	500
Katır	200
Eşek	3000
Camus	300
Manda	150
Öküz	3000
İnek	3000
Tavuk	40000
Hindi	200
Ördek	200
Kaz	80
Arı Kovanı	2500
Çift Takımı	1300
Araba	80
Harmandöğen	1200
Toplam:	56.010

■ Çukur ve Huyut Nahiyeleri ile Bitlis'in 1892-1893 Yıllarına Ait Hayvan Sayıları (Adet)

Bitlis'in 1927-1928 Yıllarına Ait Hayvansal Ürünleri	
Cinsi	(Kilogram)
Süt	1000000
Yün ve Yapağı	6000
Keçi Kılı	10000

■ Bitlis'in 1927-1928 yıllarına ait hayvansal ürünleri (Kilogram)

Bitlis'in Yıllara Göre Hayvancılık Bilgileri			
Cinsi	1892-1893	1927-1928	1928-1929
Beygir		150	
Kısırak		115	1200
Eşek		424	1350
Katır		230	110
İnek		2926	21295
Öküz		2329	21462
Manda		38	2114
Koyun	27835	3301	103269
Keçi	30940	14498	98666
Tiftik	38		
At			848

Bitlis'in 1899-1900 Yılları Arası Hayvan Sayısı ve Hayvancılık Mahsulünün Miktarı		
Cinsi	Adedi	Her Bir Kıyyenin Fiyatı (kuruş)
Çift Mandası	12978	5
Manda İneği	57695	5
Manda Boğası	2060	8
Bulak?	1530	1
Çift Öküzü	38800	1
Kara Sığır İneği	28500	1
Kara Sığır Boğası	6800	1

Bitlis'in 1899-1900 Yılları Arası Bal ve Bal Mahsulü			
	Kovanın Mikdarı	Her Bir Kovanın Alınan Mahsul	Her Bir Kıyyenin Fiyatı (kuruş)
Bal	22400	3	6
Balmumu		1	15

Bitlis'in 1899-1900 Yılları Arasındaki Mevcut Hayvanlardan Alınan Ürünün Türü ve Miktarı		
Hayvanın Cinsi	Alınan Ürün	Miktarı/Birimi
Koyun	Yapağı	Dirhemi 300

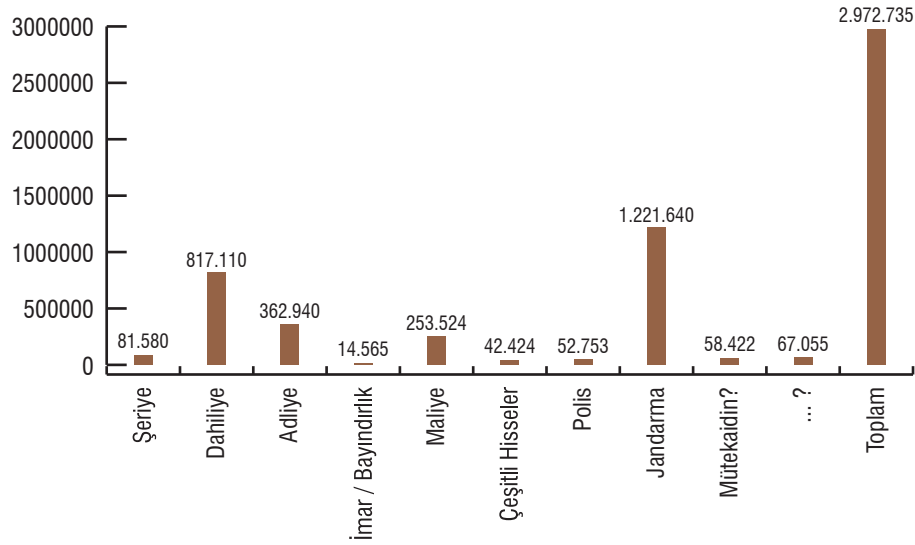

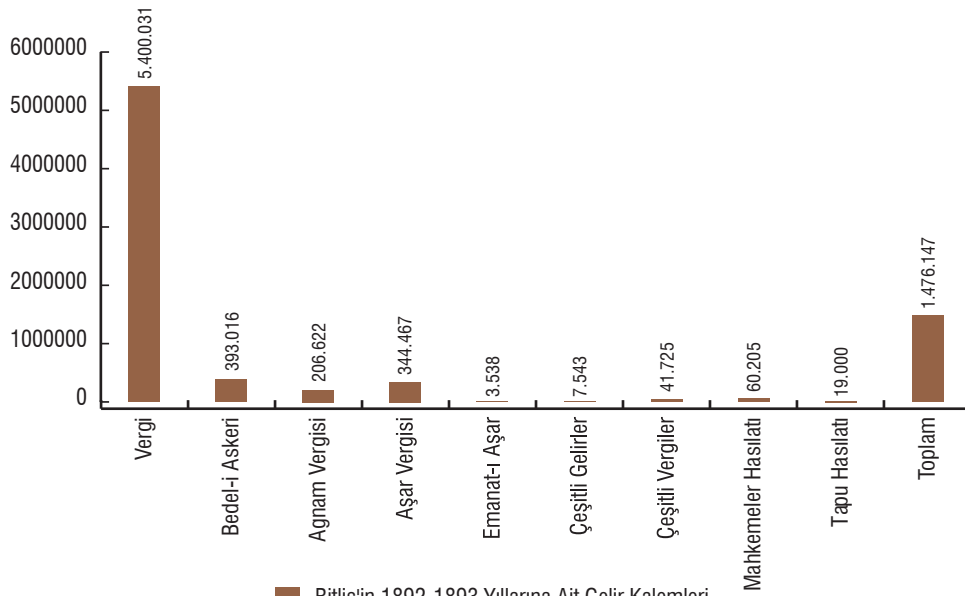
Bitlis'in 1899-1900 Yılları Arası Hayvan Sayısı ve Hayvancılık Mahsulünün Miktarı		
Cinsi	Adedi	Her Bir Kıyyenin Fiyatı (kuruş)
Dana	14080	
Büyük Binek Beygiri	3670	
Ester	370	
Merkeb	5200	
Koyun	306305	
Keçi	326330	
Tilki ve Tavşan	1500	

Bitlis'in 1899-1900 Yılları Arasındaki Mevcut Hayvanlardan Alınan Ürünün Türü ve Miktarı		
Hayvanın Cinsi	Alınan Ürün	Miktarı/Birimi
Koyun	Süt	45 kıyye
Keçi	Kıl	Dirhemi 250
Keçi	Tiftik	Dirhemi 200
Keçi	Süt	60 kıyye
İnek	Süt	150 kıyye
Manda	Süt	300 kıyye

GELİR - GİDERLER

■ Bitlis'in 1892-1893 Yıllarına Ait Gider Kalemleri

■ Bitlis'in 1892-1893 Yıllarına Ait Gelir Kalemleri

NÜFUS

Bitlis Merkez Kazasının Nüfus, Doğum, Ölüm, Evlilik ve Boşanma Verileri			
	1927-1928		
	Erkek	Kadın	Toplam
Kayıtlı Genel Nüfus	10594	8023	18617
Doğumlar	221	1186	417
Ölümler	77	68	145
Evlilikler			58
Boşanma			4

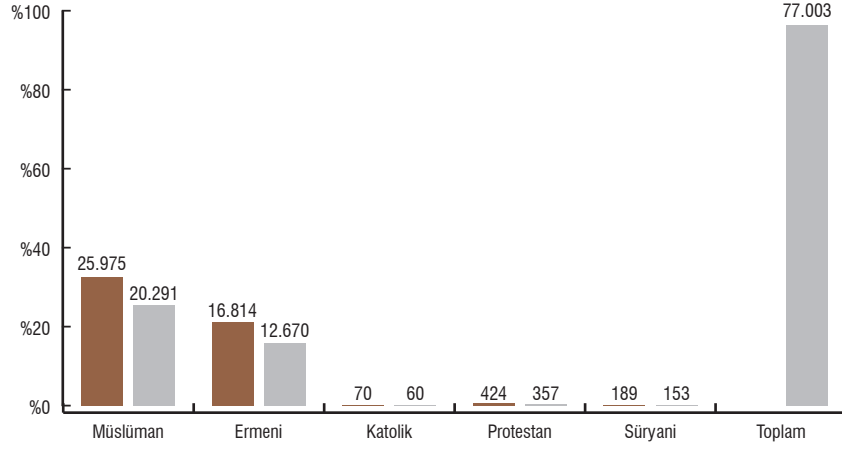
Çukur, Huyut ve Bitlis Merkez Kazasının Nüfus Bilgileri		
Dini ve Mezhebi	1892-1893	
	Erkek	Kadın
Müslüman	15751	11925
Katolik	70	60
Protestan	356	291
Süryani	189	153
Ermeni	8880	6437
TOPLAM:	44.109 [44.112]	

Bitlis Merkez Kazasının Yıllara Göre Nüfus, Hane ve Köy Sayılarına Ait Bilgiler							
	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1880-1881
Ermeni			7834	7834	6024	6024	
Hane	6044	6024	6024	6024	6024	6024	21529
Hristiyan	6970	7270					
İslam	10.287	10.782	11.693	11.693	7693	7693	
Katolik			139	139	329	329	
Köyler	54	54	54	54	14	14	
Protestan			159	159	159	159	
Erkek Nüfusu							49096

Bitlis ve Kazalarının 1928-1929 Yıllarına Ait Nüfus Dökümü												
	Kayıtlı Genel Nüfus			Doğanlar			Ölenler			Evlenenler		Boşananlar
Kazalar	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam		Toplam	
Bitlis	10594	8023	18617	206	102	308	49	30	79		111	2
Ahlat	4296	3961	8257	34	19	53	9	9	18		10	1
Hizan	4204	4141	8345	90	117	207	27	5	32		10	0
Mutki	5400	5587	10987	33	26	59	24	3	27		0	0

Bitlis Sancağının 1892-1893 Yıllarına Göre Toplam Nüfus Cetveli		
Dini ve Mezhebi	1892-1893	
	Erkek	Kadın
Müslüman	25.975	20.291
Ermeni	16.814	12.670
Katolik	70	60
Protestan	424	357
Süryani	189	153
TOPLAM:	77.003	

■ Bitlis Sancağı'nın 1892-1893 Yıllarına Göre Toplam Nüfus Cetveli 1892-1893 Erkek

■ Bitlis Sancağı'nın 1892-1893 Yıllarına Göre Toplam Nüfus Cetveli 1892-1893 Kadın

KÖY VE NAHİYE SAYISI

Bitlis Merkez Kazasına ve Bitlis Nahiyelerine Bağlı Köy Sayıları							
Yıllar	Bitlis Merkez	Çukur/Norşin	Huyut	Simek	Şetek	Rabat	Toplam
1888-1889	172						172
1889-1890	100						
1890-1891	100						
1891-1892	100						
1892-1893	100						
1893-1894	100						
1894-1895	100						
1895-1896	100	30	47				177
1896-1897	100	30	47				177
1897-1898	31	32		41	32	52	188
1898-1899	31	32		41	32	52	188
1899-1900	31	32		41	32	52	188
1900-1901	31	32		41	32	52	188
1901-1902	31	32		41	32	52	188
1902-1903	31	32		41	32	52	188
1903-1904	31	32		41	32	52	188
1904	31	32		41	32	53	189
1905	31	32		41	32	52	188
1906	31	32		41	32	52	188
1907	31	32		41	32	52	188
1908	31	32		41	32	52	188
1910	31	32		41	32	52	188
1911	31	32		41	32		136
1912	31	32		41	32		136

Bitlis Merkez Kazasına Bağlı Nahiyeler	
Yıllar	Nahiyeler
1895-1896	Çukur/Norşin, Huyut
1896-1897	Çukur, Huyut
1897-1898	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1898-1899	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1899-1900	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1900-1901	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1901-1902	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1902-1903	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1903-1904	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1904	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1905	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1906	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1907	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1908	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1910	Çukur/Norşin, Simek, Şetek, Rabat
1911	Çukur/Norşin, Simek, Şetek
1912	Çukur/Norşin, Simek, Şetek

YAPILAR

Bitlis ve Bitlise Bağlı Nahiyelerin Yıllara Göre Yapı İstatistiği							
Cinsi	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1892-1893
Berberhane							3
Boyahane							50
Camii ve Mescitler	22	33	23	23	23	23	107
Debbağhane							8
Değirmen							133
Depo							1
Dükkan	1357	1357	1357	1357	1288	1288	1334
Eczahane							1
Ev							11549
Fırın							14
Hamam	3	3	3	3	3	3	3
Han	3	3	3	3	3	3	17
Harabe Kale							5
Hükümet Konağı							1
Kahvehane							15
Kaza							1
Kilise	8	8	8	8	8	8	
Köprü							26
Köy							202
Manastır ve Kilise							33
Medrese	12	12	12	12	12	12	24
Minare							3

Bitlis ve Bitlise Bağlı Nahiyelerin Yıllara Göre Yapı İstatistiği							
Cinsi	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1892-1893
Nahiye							2
Tekke ve Zaviyeler							14
...?							1
...?							4

EĞİTİM

Bitlis'in Yıllara Göre Müslüman Okulları, Öğretmenleri ve Öğrenci Sayıları					Bitlis'in 1892-1893 Yıllarına Ait Medrese, İbtidai ve Sıbyan Mektebi ve Öğrenci Sayısı Bilgileri		
Yıllar	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Mubassır	Medrese	Okul	
1871	Bitlis Rüşdiyesi	Abdülmelik Efendi	45		9	25	
1872	Bitlis Rüşdiyesi	Abdülmelik Efendi			97	764 Erkek ve 97 Kız	
1872	İslam Sıbyan Mektebi		12				
1873	Bitlis Rüşdiyesi	Abdülmelik Efendi	40	Yusuf Efendi			
1873	İslam Sıbyan Mektebi		11				
1874	Bitlis Rüşdiyesi	Abdülmelik Efendi	40	Yusuf Efendi			
1874	İslam Sıbyan Mektebi		11				
1875	Bitlis Rüşdiyesi	Said Efendi		Süleyman Efendi			
1875	İslam Sıbyan Mektebi		11				
1876	Bitlis Rüşdiyesi	Said Efendi	40	Süleyman Efendi			
1876	İslam Sıbyan Mektebi		11				
1880-1881	Bitlis Rüşdiyesi	Tevfik Efendi					
1881-1882	Bitlis Rüşdiyesi	Mehmed Tevfik Efendi	25				
1882-1883	Bitlis Rüşdiyesi		33				
1883-1884	Bitlis Rüşdiyesi		50				

Bitlis Rüştiye Mektebinin Yıllara Göre Eğitim Kadrosu			
	1892-1893	1898-1899	1899-1900
Öğretmen	Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]	Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]	Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]
Öğretmen	Hacı Said Efendi	Hacı Said Efendi	Hacı Said Efendi
Rika Öğretmeni	Şemsi Efendi		Abdülmecid Vehbi Efendi
Sülüs Öğretmeni	Halil Bey		Hacı Kasım Efendi
Riyaziye ve Fransızca Ö.		Mehmed Zeki Efendi	
Hüsni Hatt Öğretmeni		Abdülme-cid Vehbi Efendi	
Riyaziye ve Ahlak Ö.			Mehmed Efendi
Mubassır	İbrahim Ağa	İbrahim Ağa	İbrahim Ağa

Bitlis Erkek Rüşdiye Mektebinin Yıllara Göre Eğitim Kadrosu			
	1900-1901	1901-1902	1903-1904
Öğretmen	Hacı Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]	Hacı Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]	Hacı Mehmed Tevfik Efendi [Müderis]
Öğretmen	Hacı Said Efendi		

Bitlis Erkek Rüşdiye Mektebinin Yıllara Göre Eğitim Kadrosu			
	1900-1901	1901-1902	1903-1904
Hıfzı's-sıhha ve Ahlak Öğretmeni	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi	Mehmed Efendi
Rika Öğretmeni	Abdülmecid Vehbi Efendi	Abdülmecid Vehbi Efendi	Vehbi Efendi
Sülüs Öğretmeni	Hacı Kasım Efendi	Said Efendi	Said Efendi
Öğrenci Sayısı	47	27	27
Hademe	1	1	1

Bitlis Kız Rüşdiye Mektebinin Yıllara Göre Eğitim Kadrosu			
	1900-1901	1901-1902	1903-1904
Öğretmen	Nefise Servet Hanım	Sultan Hanım	Sultan Hanım
Nakış Öğretmeni	Emine Safvet Hanım	Madmazel Agavani	Madmazel Agavani
Öğrenci Sayısı	67	80	80
Hademe	1	1	1

Bitlis'te Hristiyan Sıbyan Mektebi Sayıları	
Yıllar	Adedi
1872	4
1873	1
1874	1
1875	1
1876	1

Bitlis Vilayetine 1892-1893 Yılları Gayr-i Müslim Okulları ve Öğrenci Sayıları			
	Okulun Adedi	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci
Ermeni	15	503	1
Protestan	10(2 Adeti Kız)	388	145
Keldani	23		

Bitlis'in Yıllara Göre Gayr-i Müslim Mektepleri, Mensup Olduğu Cemaatler, Öğrenci Sayısı, Okulun Derecesi ve Okulların Açılış Tarihleri						
Yıllar	Okulun Adı	Kurucusu	Okulun Derecesi	Öğrenci S.	Okulun Açılışı	Ruhsat Tarihi
1898-1899	Protestan Misyoner Mektebi		Rüşdiye	130(Erkek)	1865	
1898-1899	Protestan Misyoner Mektebi		Rüşdiye	160 (Kız)	1865	
1898-1899	Karseran Ermeni Kilisesi Mektebi		Rüşdiye	75 (Erkek)	Bilinmiyor	
1898-1899	Karseran Ermeni Kilisesi Mektebi		Rüşdiye	62 (Erkek)	Bilinmiyor	
1899-1900	Protestan Misyoner Mektebi		Rüşdiye	130 (Erkek)	1865	
1899-1900	Protestan Misyoner Mektebi		Rüşdiye	160 (Kız)	1865	
1899-1900	Karseran Ermeni Kilisesi Mektebi		Rüşdiye	75 (Erkek)	Bilinmiyor	
1899-1900	Karseran Ermeni Kilisesi Mektebi		Rüşdiye	62 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Protestan Misyoner Mektebi		Rüşdiye	60 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Ermeni Karmirak Mektebi		Rüşdiye	70 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Ermeni Hozrekatar Mektebi		Rüşdiye	42 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Ermeni Honkhavran Mektebi		Rüşdiye	75 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Ermeni Surp Kivork Mektebi		İbtidai	35 (Erkek)	Bilinmiyor	
1900-1901	Ermeni Surp Markis Mektebi		İbtidai (15)	12 (Kız)	Bilinmiyor	
1901-1902	Protestan Misyoner Mektebi (2 Ad.)	Mister Col [Royal Merriman Cole]				

Bitlis'in Yıllara Göre Gayr-i Müslim Mektepleri, Mensup Olduğu Cemaatler, Öğrenci Sayısı, Okulun Derecesi ve Okulların Açılış Tarihleri						
Yıllar	Okulun Adı	Kurucusu	Okulun Derecesi	Öğrenci S.	Okulun Açılışı	Ruhsat Tarihi
1901-1902	Protestan Misyoner Mektebi (2 Ad.)	Mister Corc Nap [George Cushing Knapp]				
1901-1902	Ermeni Karmirak					
1901-1902	Ermeni Hazirekatar/Hozrekatar					
1901-1902	Ermeni Honekethavran/Honkhavran					
1901-1902	Ermeni Surp Kevork/Surp Kivork					
1901-1902	Ermeni Surp Sarkis/Surp Markis					
1903-1904	Protestan Misyoner Mektebi	Mister Col	Rüşdiye	75 (Erkek)	1862	H.19 Temmuz 1316
1903-1904	Protestan Misyoner Mektebi	Mister Col	Rüşdiye	45 (Kız)	1860	H.19 Temmuz 1316
1903-1904	Protestan Misyoner Mektebi	Mister Corc Nap [George Cushing Knapp]	İbtidai	35 (Erkek)	1890	H. 2 kanun-ı Sani 1318
1903-1904	Protestan Misyoner Mektebi	Mister Corc Nap [George Cushing Knapp]	İbtidai	25 (Erkek)	1890	H. 2 kanun-ı Sani 1318
1903-1904	Ermeni Karmirak Mektebi		İbtidai	30 (Erkek)	Bilinmiyor	
1903-1904	Ermeni Hazirekatar Mektebi		İdadî (Gece-Gündüz)	70 (Erkek)		
1903-1904	Ermeni Honekethavran Mektebi		Rüşdiye	80 (Erkek)		
1903-1904	Ermeni Surp Kevork Mektebi		İbtidai	40 (Erkek)		
1903-1904	Ermeni Surp Sarkis Mektebi		İbtidai	35 (Erkek)		

Bitlis Vilayeti'nin 1901-1902 Yılları İbtidai, Rüşdiye, Geceli-Gündüzlü Mektepler			
Okullar	Öğrenci Sayısı	Açılış Tarihi	Ruhsatname Tarihi
Rüşdiye	75 (Erkek)	1862	[1 Ağustos 1900]
Rüşdiye	45 (Kız)	1860	[1 Ağustos 1900]
İbtidai	35 (Erkek)	1890	[15 Ocak 1903]
İbtidai	25 (Erkek)	1890	[15 Ocak 1903]
İbtidai	30 (Erkek)	Bilinmiyor	
İbtidai	15 (Erkek) ve 12 (Kız)	Bilinmiyor	
Rüşdiye	50 (Erkek) ve 30 (Kız)	1853	
Rüşdiye	120 (Erkek) ve 130 (Kız)	1882	
Rüşdiye	48 (Erkek) ve 50 (Kız)	Bilinmiyor	
İbtidai	25 (Erkek)	Bilinmiyor	
Rüşdiye	80 (Erkek)		
İbtidai	40 (Erkek)		
İbtidai	35 (Erkek)		
Geceli / Gündüzlü Sıbyan	80 (Erkek)	1869	[6 Eylül 1900]

Bitlis Vilayeti'nin 1901-1902 Yılları İbtidai, Rüşdiye, Geceli-Gündüzlü Mektepler			
Okullar	Öğrenci Sayısı	Açılış Tarihi	Ruhsatname Tarihi
Geceli / Gündüzlü	90 (Kız)	1865	[6 Eylül 1900]
Geceli / Gündüzlü İbtidai	70 (Erkek)		

Bitlis Vilayetinde 1901-1902 ve 1903-1904 Yıllarındaki Öğrenci Sayısı ve Nüfusa Oranı		
	1901-1902	1903-1904
Genel Nüfus	318.911	318.911
Okullarda Eğitim Gören Öğrenci Sayısı	110.93	110.93
Öğrencinin Genel Nüfusa Oranı	34,8 / 1000	34,8 / 1000

Bitlis Vilayetinde 1898-1899, 1899-1900 Yıllarındaki Medreselerin Yeri, Müderrisleri, Öğrenci Sayıları ve Kurucuları				
Okulun Adı	Yeri	Müderrisi	Talebesi	Kurucusu
İdrisiye/Reşkiye Medresesi	Hüsrev Mahallesi	Mehmed Emin Efendi	3	Mevlana İdris-i Bitlisi
Taş Camii Medresesi	Mermutlu Mahallesi	Hüseyin Efendi	7	Hacı Yusuf Efendi
Mermutlu Camii Medresesi	Mermutlu Mahallesi	Şeyh Fethullah Efendi	10	Eskidir
İhlasiye Camii Medresesi	Gökmeydan Mahallesi			Eskidir
Eş-şeyh Hasan Banukî Camii Medresesi	Gökmeydan Mahallesi	Ahmed Efendi	4	Şerif Paşa(Hacı Ağa)
Gazi Bekiye Medresesi	Kızılmesjid Mahallesi	Abdülmecid Efendi	3	Şükri Bey (Gazi Bey)
Hacı Bekiye Medresesi	Hersan Mahallesi	İsa Efendi	16	Emir Mehmed bin İbrahim Edhem
Ağa Camii Medresesi	Kızılmesjid Mahallesi	Hamza Efendi	10	Şerif Paşa
Halil Bey Medresesi	Çarşı Civarında	Hasan Efendi		Halil bin Yusuf
Yusufiye Medresesi	Kızılmesjid Mahallesi	Abdülmecid Efendi	8	Hacı Yusuf
Hacı Bey Ağa Medresesi	Hersan Mahallesi	Şeyh Abdülhadi Efendi	3	Hacı Bey
Mehmed Dede Medresesi	Alemdar civarı	İsmail Efendi		Eskidir
Mehmed Ağa Medresesi	Hersan Mahallesi			Mehmed Ağa
Şerefiye Medresesi		Mehmed Said Efendi	15	Şeref Han-ı Kebir
Hıdır Bey Medresesi	Norşin [Güroymak / Bitlis] Köyü	Abdurrahman Efendi	51	Ahmed Ağa
Şeyh Abdurrahman Medresesi	Norşin [Güroymak / Bitlis] Köyü	Mehmed Emin Efendi	59	Şeyh Abdurrahman Tagi
Sor Medresesi	Hizan Köyü			Bilinmiyor
Meydan Medresesi	Hizan Köyü			Bilinmiyor
Kuse? Medresesi	Hizan Köyü			Bilinmiyor

Bitlis Vilayetinde 1900-1901, 1901-1902 ve 1903-1904 Yıllarındaki Medreselerin Yeri, Müderrisleri, Öğrenci Sayıları ve Kurucuları				
Okulun Adı	Yeri	Müderrisi	Talebesi	Kurucusu
Şerefiye Medresesi	Merkez	Said Efendi	7	Şerefhan
Hacı Bekiye Medresesi	Merkez	Molla İsa Efendi	14	Belirsiz
Yusufiye Medresesi	Merkez	Abdülmecid Efendi	9	Hacı Yusuf Ağa
Ağa Camii Medresesi	Merkez	Molla Hamid Efendi	8	Muşlu Şerif Paşa
Molla Hasan Banuki Medresesi	Merkez	Molla Süleyman Efendi	13	Maksud Paşa
İhlasiye Medresesi	Merkez			Şerefhan
Hacı Ağa Medresesi	Merkez	İsa Efendi	5	Maksud
İdrisiye Medresesi	Merkez			Şeyh İdris-i Bitlis

Bitlis Vilayetinde 1900-1901, 1901-1902 ve 1903-1904 Yıllarındaki Medreselerin Yeri, Müderrisi, Öğrenci Sayıları ve Kurucuları				
Okulun Adı	Yeri	Müderrisi	Talebesi	Kurucusu
Halil Bekiye Medresesi	Merkez			Halil Bey
Hatibe Medresesi	Merkez			Belirsiz
Nuhiye Medresesi	Merkez			Belirsiz
Muhammediye Medresesi	Merkez			Müezzinzade Mehmed Ağa
Gazi Bekiye Medresesi	Merkez	Molla Ahmed Efendi	3	Belirsiz
Taş Camii Medresesi	Merkez	Hasan Efendi	10	Hacı Yusuf Efendi
Mermutlu Camii Medresesi	Merkez	Hacı Abdülkerim Efendi	20	Şeyh Fethullah
Behişan? Medresesi	Behişan Köyünde	Mehmed Efendi	17	Mehmed Efendi
Gayda Medresesi	Gayda Merkez	Abdülalim Efendi	25	Seyyid Hamza Hazretleri
Tagik Medresesi	Tagik Köyü [Hizan]	Mehmed Emin Efendi	15	Şeyh Bahaeddin Efendi Hazretleri
Tap Medresesi	Tap Köyü	Nureddin Efendi	10	Molla Abdullah Efendi
Kuçvak Medresesi	Kuçvak Köyü	Molla Muhyiddin	8	Şeyh Fethullah Efendi
Kudeşkan Medresesi	Kudeşkan Köyü	Molla Abdurrahman Efendi	5	Şeyh Fethullah
Balekan Medresesi	Balekan Köyü [Durak Mah/Hizan]	Mehmed Şerif Efendi	10	Abdurrahman Tagi Hazretleri
Norşin Medresesi	Norşin Köyü [Hizan]	Şeyh Ziyaeddin	30	Abdurrahman Tagi Hazretleri

Bitlis Askerî Rüştiyesi		
Kadro	1898-1899	1899-1900
Müdür	Kolağası Mustafa Şerefeddin Efendi	Kolağası Mustafa Şerefeddin Efendi
Dahiliye Zabiti	Yüzbaşı Mehmed Efendi	Yüzbaşı Mehmed Efendi
Resim Muallimi	Mülazım-ı Evvel Rüşdi Efendi	Mülazım-ı Evvel Rüşdi Efendi
Dahiliye Zabiti	Mülazım-ı Evvel İbrahim Efendi	Mülazım-ı Evvel Nazım Efendi
Dahiliye Zabiti	Mülazım-ı Evvel Osman Nuri Efendi	Mülazım-ı Sani Cemil Efendi
Riyaziye Muallimi	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi
Arapça Muallimi	Yusuf Ziya Efendi	Yusuf Ziya Efendi
Arapça Muallimi	Hacı Ömer Hulusi Efendi	Hacı Ömer Hulusi Efendi
İmla Muallimi	İzzet Efendi	Boş
Hüsn-i Hatt Muallimi	Abdülmecid Efendi	Abdülmecid Efendi
Farsça Muallimi		Abdülaziz Efendi
Fransızca Muallimi		Yüzbaşı Şevki Efendi
Osmanlıca Grameri Muallimi		Ahmed Efendi
Coğrafya Muallimi		Boş

Bitlis Askerî Rüştiyesi			
Kadro	1900-1901	1901-1902	1903-1904
Müdür	Kolağası Mustafa Şerefeddin Efendi	Kolağası Mustafa Şerefeddin Efendi	Kolağası Mustafa Şerefeddin Efendi
Resim Muallimi	Mülazım-ı Evvel Rüşdi Efendi	Mülazım-ı Evvel Rüşdi Efendi	Mülazım-ı Evvel Mehmed Rüşdi Efendi
Riyaziye Muallimi	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi	Mülazım-ı Sani Mehmed Efendi
Coğrafya Muallimi	Boş		
Lisan Muallimi	Boş	Mülazım-ı Sani Hüseyin Efendi	Mülazım-ı Sani Hüseyin Efendi
Dahiliye Zabiti	Mülazım-ı Sani Cemil Efendi	Mülazım-ı Evvel Nazım Efendi	Mülazım-ı Evvel Nazım Efendi

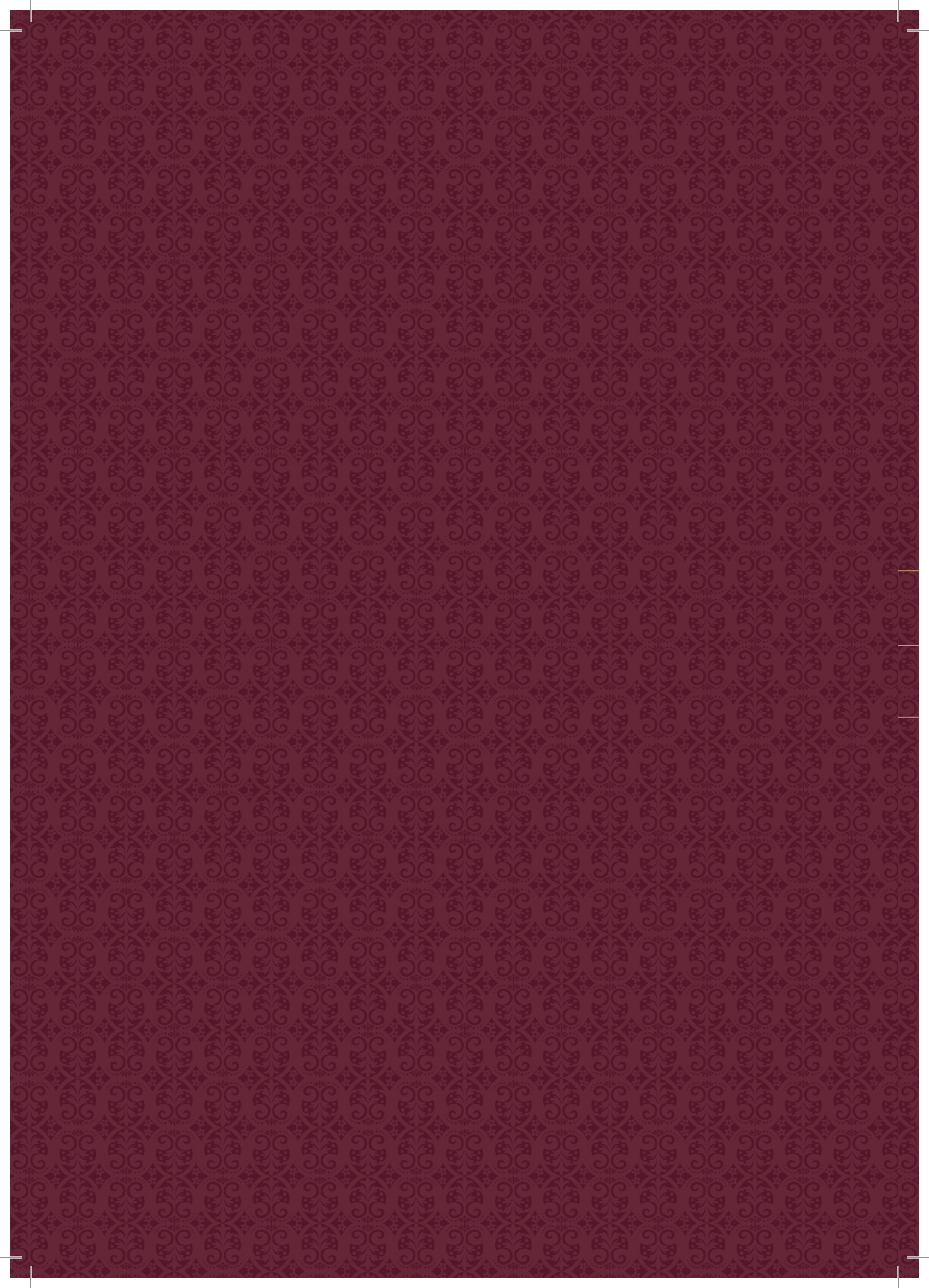

Bitlis Askerî Rüştiyesi			
Kadro	1900-1901	1901-1902	1903-1904
Dahiliye Zabiti	Mülazım-ı Sani Nazım Efendi	Mülazım-ı Sani Hasan Efendi	Mülazım-ı Sani Hasan Efendi
Arapça Muallimi	Ömer Hulusi Efendi	Yusuf Efendi	Yusuf Efendi
Farsça Muallimi	Abdülaziz Efendi	Abdülaziz Efendi	Hacı Ömer Efendi
Osmanlı Grameri Muallimi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi	Ahmed Efendi
İmla Muallimi	İzzet Efendi	Mahmud Efendi	Mahmud Efendi
Hüsn-i Hatt Muallimi	Abdülmecid Efendi	Abdülmecid Efendi	Mecid Efendi
Talebe Adedi/ Hademe:	102/1	111/5	111/5

Bitlis'in 1925-1926 Yılları ve 1927-1928 Yıllarına Ait İlk ve Ortaokulları ile Öğrenci Sayılarını Gösterir Cetvel										
	İlkokul				İlkokul Yatılı		Ortaokul		İlkokul Gece Mek-tebi ve Yetimhane	
Yıllar	Erkek		Kız		Erkek		Erkek		Kız	
	Okulun S.	Öğrenci S.	Okulun S.	Öğrenci S.	Okulun S.	Öğrenci S.	Okulun S.	Öğrenci S.	Okulun S.	Öğrenci S.
1925-1926	8	199					1	85		54
1927-1928	18	520	3	80	2	115	1	109		

ADİLCEVAZ KAZASI

Nüfus, Köy ve Nahiye Sayısı, Eğitim, Yapılar

NÜFUS

Adilcevaz Kazasının Erkek Nüfusu ve Sair Bilgiler				
	Hristiyan	İslam	Hane	Köyler
1871	1070	2100	1118	48
1872	1070	2100	1118	48
1873	1400	3000	1300	48
1874	1400	3000	1300	48
1875	1400	3500	1300	48
1876	1400	3500	1300	48

Adilcevaz Kazasının Nüfusu (1897-1898)			
	Erkek	Kadın	Toplam
Müslüman	4926	4850	
Müslüman Olmayan	2728	2188	14.692

KÖY VE NAHİYE SAYISI

Adilcevaz Kazasına Bağlı Nahiye ve Bu Nahiyelere Bağlı Köy Sayıları						
Yıllar	Arin N.	Taşkın N.	Aktepe N.	Peşnekömür N.	Norşincik N.	Toplam
1888-1889	10	7	12	7	8	44
1889-1890	10	7	12	7	8	44
1890-1891	10	7	12	7	8	44
1891-1892	10	7	12	7	8	44
1892-1893	10	7	12	7	8	44
1893-1894	10	7	12	7	8	44
1894-1895	10	7	12	7	8	44
1895-1896	10	7	12	7	8	44
1896-1897	10	7	12	7	8	44
1897-1898	10	7	12	7	8	44
1898-1899	10	7	12	7	8	44
1899-1900						44
1900-1901						44
1901-1902						44
1902-1903						44
1903-1904						44
1904						44
1905						44
1906						44
1907						44
1908						44
1910						44
1911						44
1912						54

EĞİTİM

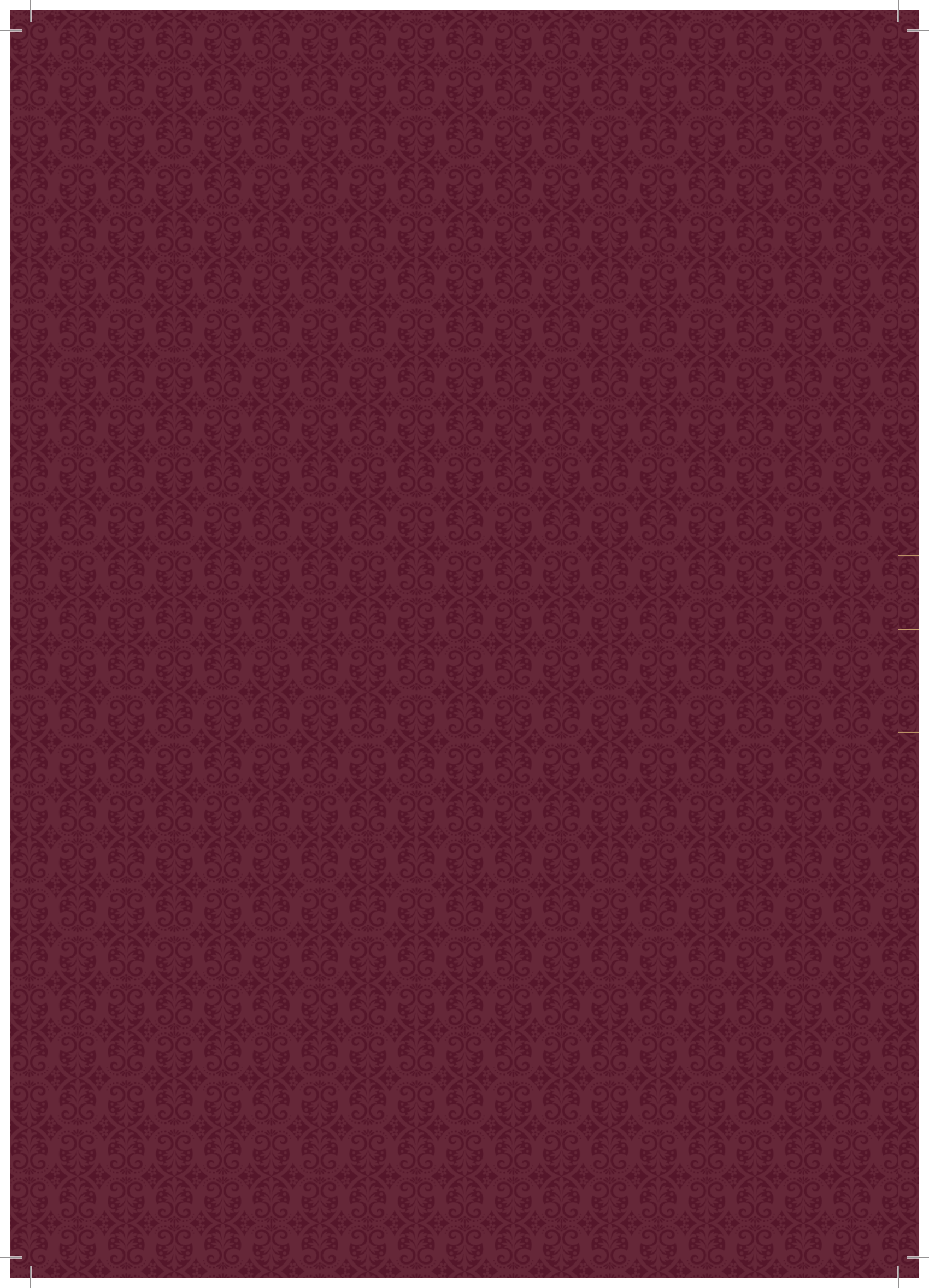
Adilcevaz Kazasının Sıbyan Mektebi Sayıları		
Yıllar	İslam Sıbyan Mektebi	Hristiyan Sıbyan Mektebi
1871	2	5
1872	2	5
1873	2	5
1874	2	5
1875	2	5
1876	3	5

Adilcevaz Rüştîyesi					
Yıllar	Muallimi	Hüsn-i Hatt Muallimi	Hatt Muallimi	Talebe	Hademe
1881-1882				22	
1882-1883				41	
1883-1884				41	
1884-1885				42	
1885-1886				25	
1886-1887				25	
1898-1899	Mehmed Efendi	Boş		22	1
1899-1900	Hasan Efendi		Boş	21	1
1900-1901	Mehmed Efendi		Cemal Efendi	25	1
1901-1902	Mehmed Efendi			17	1
1903-1904	Mehmed Efendi	Halil Efendi		17	1

YAPILAR

Adilcevaz Kazasının Yapı İstatistiği							
Cinsi	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1897-1898
Dükkan	20	20	25	25	25	25	75
Camii ve Mescitler	5	5	5	5	5	5	8
Kilise	10	10	10	10	10	10	
Köy							62
Hane							1934
Değirmen							28

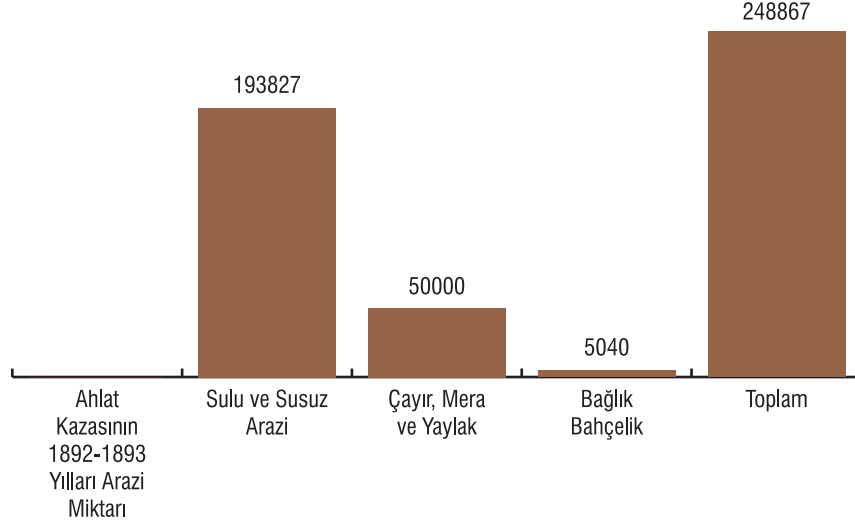

AHLAT KAZASI

Arazi, Tarım, Hayvancılık, Gelir-Giderler, Nüfus, Köy ve Nahiye
Sayısı, Yapılar, Eğitim,

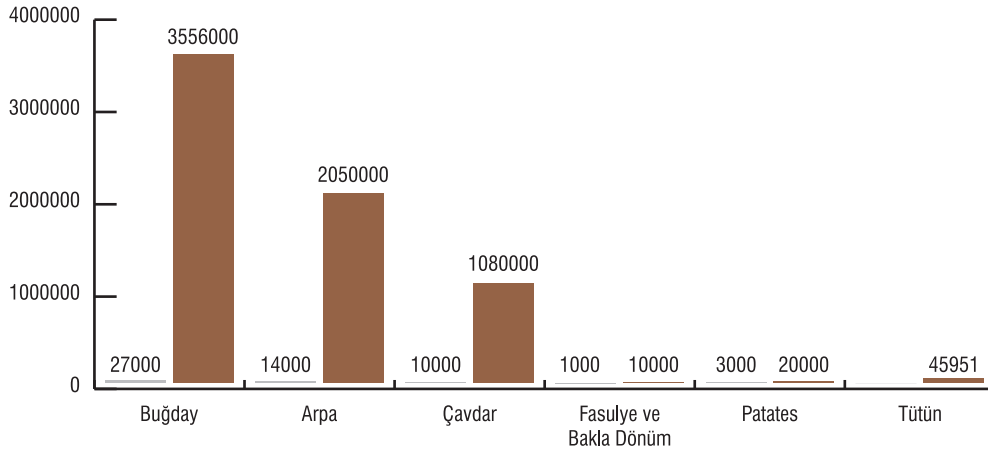

ARAZİ

Ahlat Kazasının 1892 -1893 Yılları Arazi Çeşitleri ve Dönümleri

TARIM

Ahlat Kazasında 1927-1928 Yıllarında Ekilen Ürünler / Dönümü

Ahlat Kazasında 1927-1928 Yıllarında Ekilen Ürünler / Kilogramı

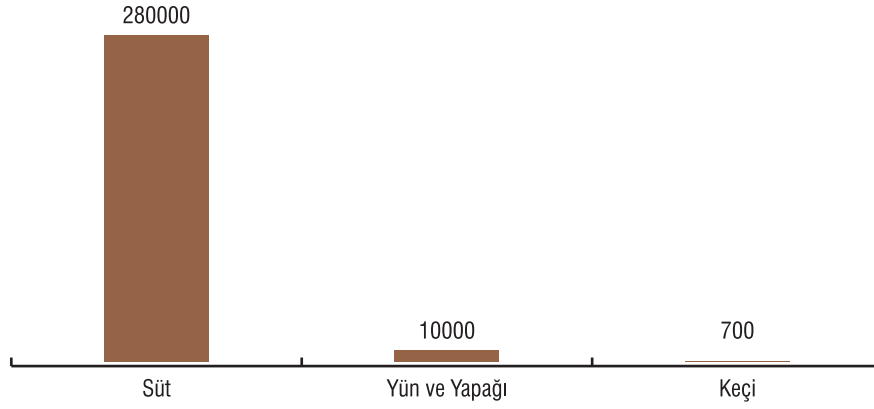
HAYVANCILIK

Ahlat Kazasındaki Hayvan Sayıları		
Cinsi	1892-1893	1927-1928
Tiftik	4605	
Keçi	18860	1000
Koyun	16064	5000

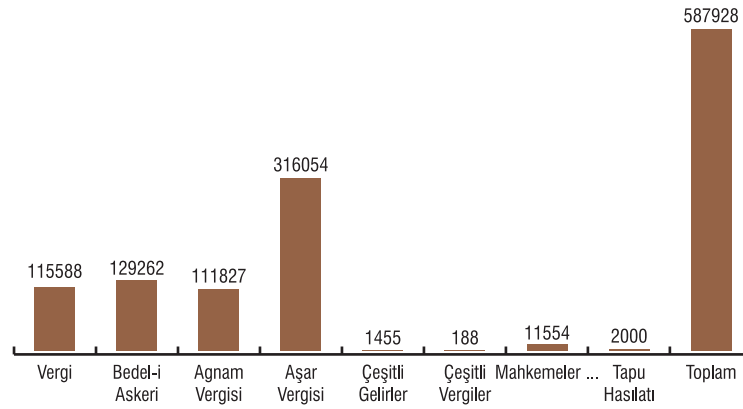

Ahlat Kazasındaki Hayvan Sayıları		
Cinsi	1892-1893	1927-1928
At	100	
Beygir		50
Manda		100
Kısrak	300	100
Eşek	300	500
Camus	160	
Öküz	4000	1500
İnek	2500	1500
Tavuk	20000	
Hindi	300	
Arı Kovanı	280	
Çift Takımı	800	
Araba	500	
Harmandöğen	500	

Ahlat Kazasının 1927-1928 Yıllarına Ait Hayvansal Ürünleri / Kilosu

GELİR - GİDER

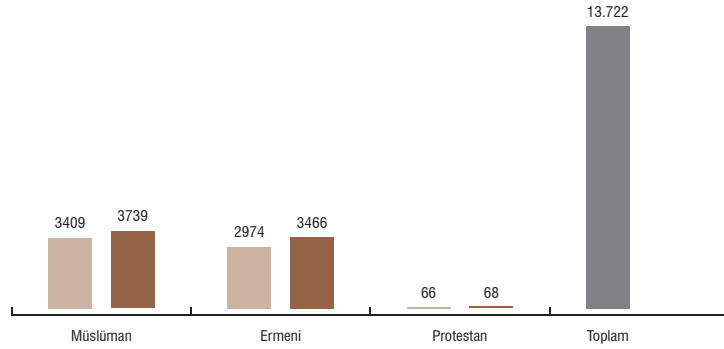
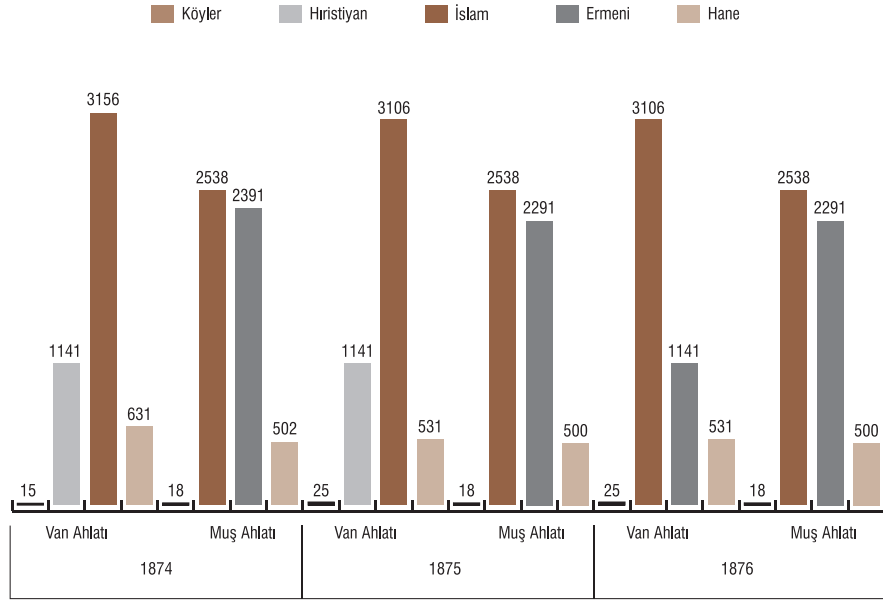
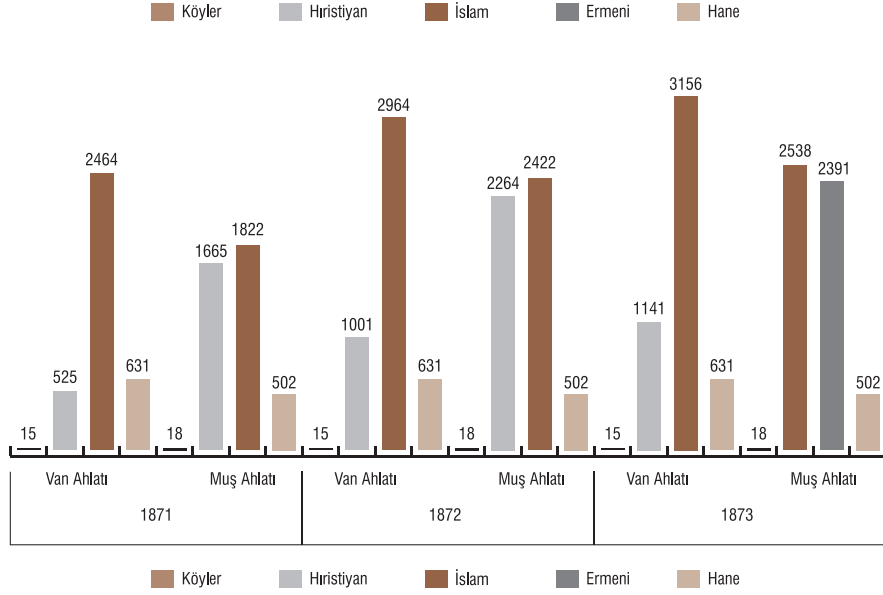

Ahlat Kazasının 1892-1893 Yıllarına Ait Gelir Kalemleri / Tutarı

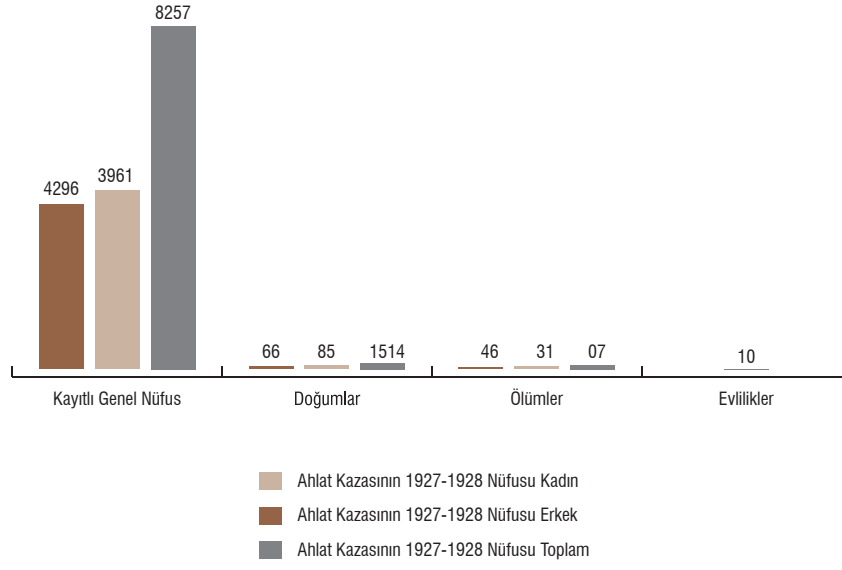

NÜFUS

Ahlat Kazasının 1892-1893 Yılları Nüfusu Kadın
Ahlat Kazasının 1892-1893 Yılları Nüfusu Erkek
Ahlat Kazasının 1892-1893 Yılları Nüfusu Toplam Erkek - Kadın

KÖY VE NAHİYE SAYISI

Ahlat Kazasına ve Misk Nahiyesine Bağlı Köy Sayıları			
	Ahlat Merkez	Misk	Toplam
1888-1889			32
1889-1890			32
1890-1891			32
1891-1892			32
1892-1893			32
1893-1894			32
1894-1895			32
1895-1896			32
1896-1897			32
1897-1898			33
1898-1899	20	13	33
1899-1900	20	13	33
1900-1901	20	13	33
1901-1902	20	13	33
1902-1903	20	13	33
1903-1904	20	13	33
1904	20	13	33
1905	20	13	33
1906	20	13	33
1907	20	13	33
1908	20	13	33
1910	20	13	33
1911	20	13	33
1912	20	13	33

YAPILAR

Ahlat Kazasının Yıllara Göre Yapı İstatistiği						
Cinsi	1871		1872		1873	
	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Van Ahlatı	Muş Ahlatı
Dükkan	40		40		40	
Han	2		2		2	
Camii ve Mescitler	8		8		8	
Medrese	7		7		7	
Kilise	6	15	6	15	6	15
Hamam						
Rüştiye Mektebi						

Ahlat Kazasının Yıllara Göre Yapı İstatistiği						
Cinsi	1874		1875		1876	
	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Van Ahlatı	Muş Ahlatı
Dükkan	40		45		45	
Han	2		2		2	
Camii ve Mescitler	8		8		8	
Medrese	7		1		1	
Kilise	6	15	6	15	6	15
Hamam				1		1
Rüştiye Mektebi					1	

Ahlat Kazasının 1892-1893 Yapı İstatistiği	
Kaza	1
Köy	43
Ev	2806
Depo	1
Camii ve Mescitler	15
Minare	1
Tekkeler ve Zaviyeler	3
Manastır ve Kilise	5
Harabe Kale	1
Han	1
Dükkan	55
Değirmen	27
Berberhane	6
Debbağhane	8
Köprü	4

EĞİTİM

Ahlat Kazasının Sıbyan Mektepleri						
Okullar	1872		1873	1874	1875	1876
	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı
İslam Sıbyan Mektepleri	3	1	8	8	7	7

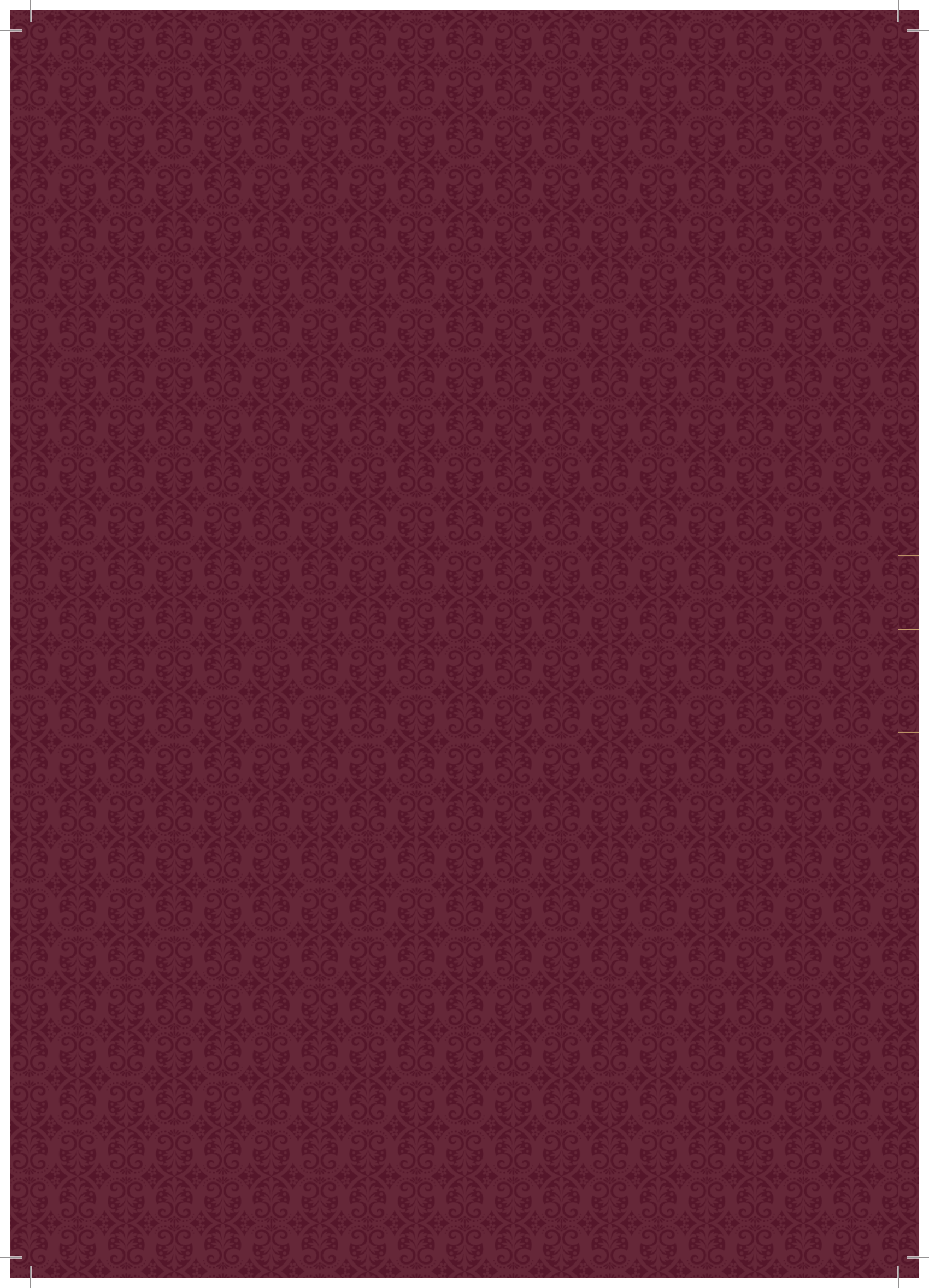
Ahlat Kazasının Sıbyan Mektepleri						
Okullar	1872		1873	1874	1875	1876
	Van Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı	Muş Ahlatı
Hristiyan Sıbyan Mektepleri	2	1	1	1		

Ahlat Kazasının 1892-1893 Yılları Medreseleri İle İbtidai ve Sıbyan Mektepleri ve Öğrenci Sayıları		
Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	
	Erkek	Kız
8	303	135

Ahlat Rüştîye Mektebinin Öğretmenleri İle Öğrenci Sayıları ve Bakıcı/Hizmetli Bilgileri							
	Öğretmeni	Rika Muallimi	Hatt M.	Hüsn-i Hatt M.	Öğrenci S.	Bevvab / Hademe	Mubassır
1876	Halil Efendi				30		İsmail Efendi
1881-1882	Halil Efendi				30		
1882-1883					30		
1883-1884					24		
1884-1885					20		
1885-1886					31		
1886-1887					31		
1887-1888					30		
1898-1899	Halil Efendi	Hamza Efendi			30	Ali Ağa	
1899-1900	Halil Efendi	Hamza Efendi	Hamza Efendi		30	Ali Ağa	
1900-1901	Halil Efendi ve Rifat Efendi		Hamza Efendi	Hamza Efendi	25	Ali Ağa	
1901-1902	Mehmed Rifat Efendi		Hamza Efendi		80	1	
1903-1904	Mehmed Rifat Efendi	Hamza Efendi			80	1	

Ahlat Kazasının İbtidai Mektepleri ve Mektebin Öğretmenleri		
Yıllar	Okulun Adı	Öğretmeni
1898-1899	Hulik [Otluyazı (köy) Ahlat] İbtidai Mektebi	Ali Efendi
1899-1900	Hulik [Otluyazı (köy) Ahlat] İbtidai Mektebi	Mehmed Nuri Efendi
1899-1900	Ağcaviran [Akçaören (köy) Ahlat] İbtidai Mektebi	Mustafa Fehmi Efendi
1900-1901	Hulik [Otluyazı (köy) Ahlat] İbtidai Mektebi	Mehmed Nuri Efendi
1900-1901	Ağcaviran [Akçaören (köy) Ahlat] İbtidai Mektebi	Mustafa Fehmi Efendi
1900-1901	Yoğurtyemez İbtidai Mektebi	Ali Efendi

HİZAN KAZASI

Tarım, Hayvancılık, Gelir -Giderler, Nüfus, Köy ve Nahiye Sayısı,
Yapılar, Eğitim

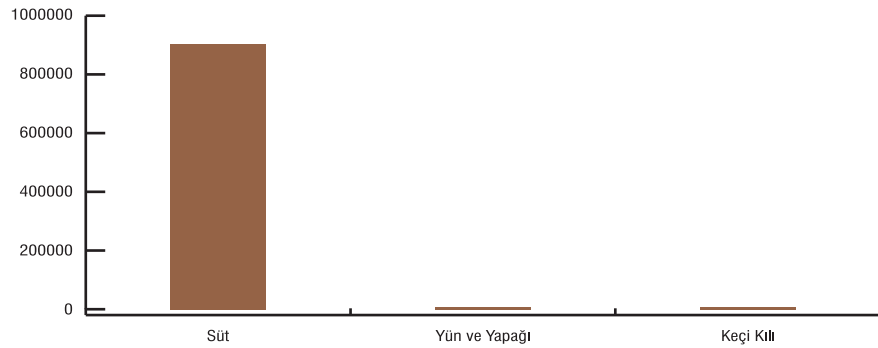

TARIM

Hizan Kazasında 1927-1928 Yıllarında Ekilen Ürünler		
Cinsi	Dönümü	Kilogramı
Buğday	51210	5435285
Arpa	1224	68544
Çavdar	2153	193770
Pirinç	50	3200
Darı	2005	712200
Fasulye ve Bakla	40	22400
Patates	55	16500
Üzüm Bağı Asma	3122	
Arı Kovanı	5125	
Yaş Üzüm		499520
Bal		15375

HAYVANCILIK

Hizan Kazası ve Kazaya Bağlı İspayert Nahiyesinin Yıllara Göre Hayvan Sayıları			
Cinsi	1892-1893		1927-1928
	İspayert Nahiyesi ve Hizan Kazası	Hizan Kazası	Hizan Kazası
Arı Kovanı	2000		
At	10		
Beygir			20
Çift Takımı	700		
Eşek	250		196
Harmandöğen	150		
İnek	4000		1193
Katır	150		15
Keçi		7709	11573
Kısarak	30		35
Koyun		24160	5744
Manda	90		20
Öküz	1600		1000
Tavuk	5000		
Toplam:	13.980	31869	19796

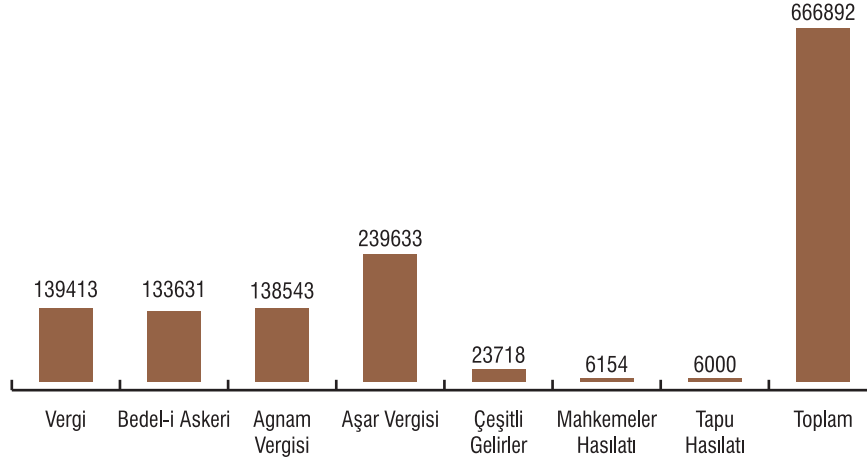

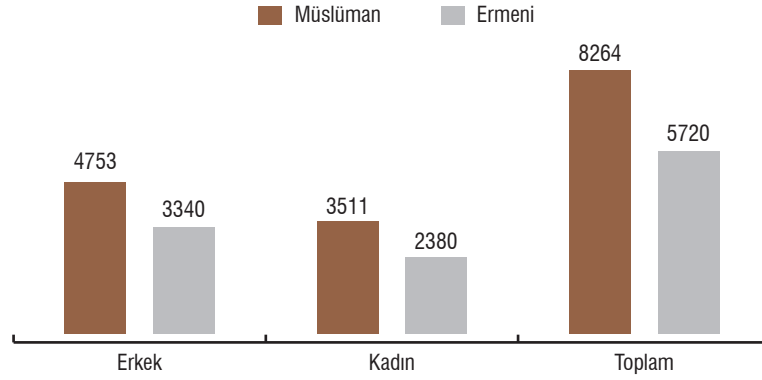
	Süt	Yün ve Yapağı	Keçi Kılı
Kilogramı	900000	7000	8000

Hizan Kazasının 1927-1928 Yıllarına Ait Hayvansal Ürün Miktarları

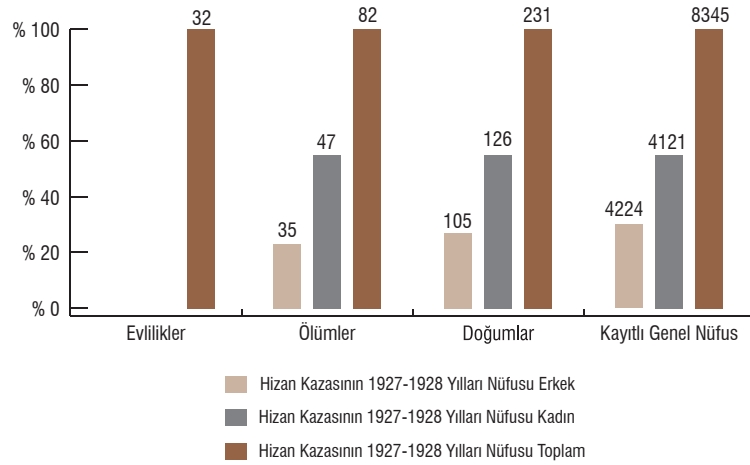
GELİR - GİDERLER

NÜFUS

İspayert Nahiyesi ve Hizan Kazasının 1892 -1893 Yılları Nüfusu

KÖY VE NAHİYE SAYISI

Hizan Kazasına ve Hizana Bağlı Nahiyelere Ait Köy Sayıları						
Yıllar	Hizan Merkez	Uçum	Hakif	Uçum-İspayert	Hakif-Durmervan	Toplam
1888-1889						170
1889-1890						173
1890-1891						173
1891-1892						173
1892-1893						173
1893-1894						173
1894-1895						173
1895-1896						173
1896-1897						173
1897-1898						168
1898-1899	40	79	49			168
1899-1900	40	79	49			168
1900-1901	40	79	49			168
1901-1902	40	79	49			168
1902-1903	40	79	49			168
1903-1904	40	79	49			168
1904	40	79	49			168
1905	40	79	49			168
1906	40	79	49			168
1907	40	79	49			168
1908	40	79	49			168
1910	40	79	49			168
1911	40	79	49			168
1912	40			79	49	168

Hizan Kazasına Bağlı Nahiyelerin Yıllara Göre Dağılımı					
Yıllar	Uçum	Hakif	Uçum-İspayert	Hakif-Durmervan	Toplam
1898-1899	1	1			2
1899-1900	1	1			2
1900-1901	1	1			2
1901-1902	1	1			2
1902-1903	1	1			2
1903-1904	1	1			2
1904	1	1			2
1905	1	1			2
1906	1	1			2
1907	1	1			2
1908	1	1			2
1910	1	1			2
1911			1	1	2
1912			1	1	2

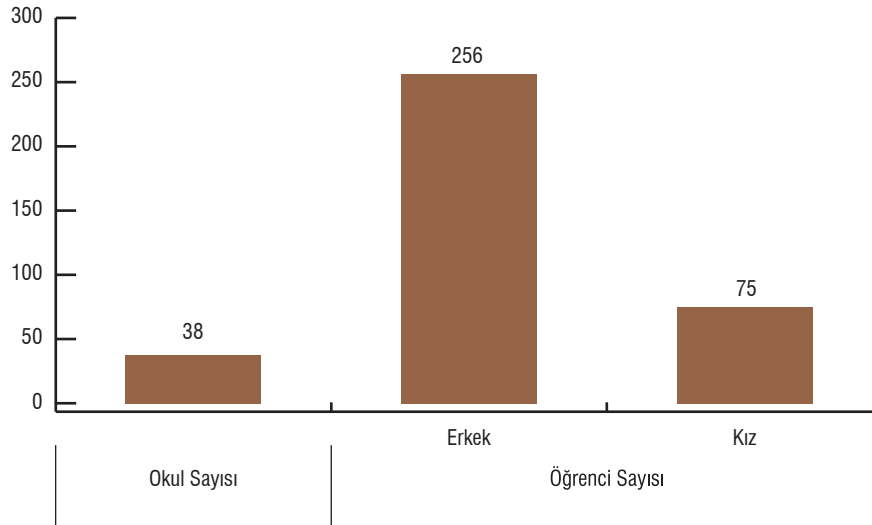

YAPILAR

İspayert ve Hizan Kazasının 1892-1893 Yıllarına Ait Yapıları	
Yapının Cinsi	Adedi
Kaza	1
Nahiye	1
Köy	177
Ev	2605
Hükümet Konağı	1
Camii ve Mescitler	98
Medreseler	7
Tekke ve Zaviyeler	3
Manastır ve Kilise	7
Harabe Kale	6
Han	1
Dükkan	4
Değirmen	7
Fırın	1
Berberhane	1
Köprü	27

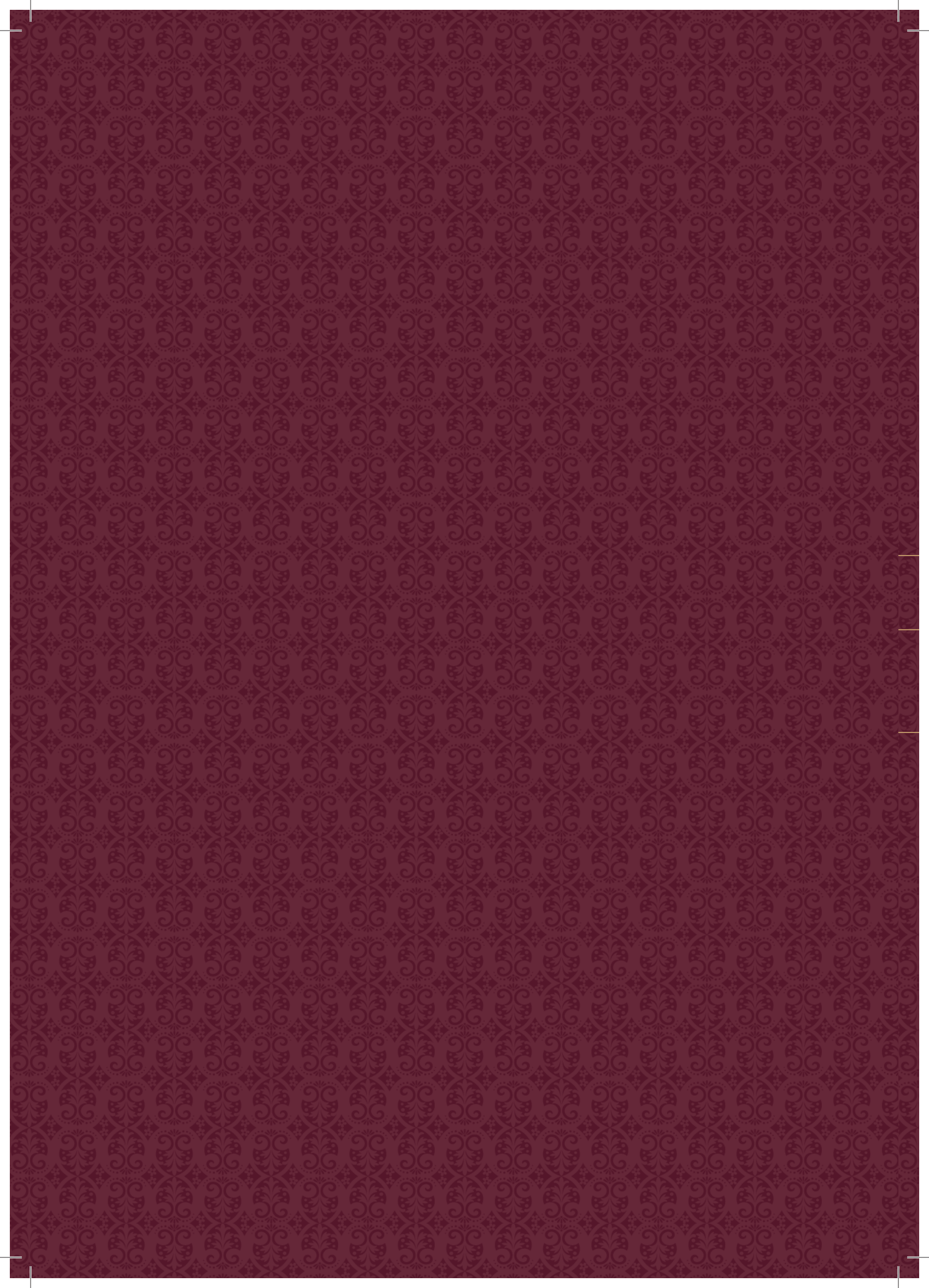
EĞİTİM

Hizan Kazasındaki İbtidai Mektepleri		
Okullar	Öğretmenler	
	1899-1900	1900-1901
Gülat Köyü [Gökay (köy) / Hizan / Bitlis] İbtidai Mektebi	Hasan Efendi	
Kulpik Köyü [Süttaş (köy) Hizan / Bitlis] İbtidai Mektebi	Mehmed Efendi	Hasan Efendi

Hizan Kazasının 1892 - 1893 Yılları Eğitim Bilgileri

MUTKİ KAZASI

Tarım, Hayvancılık, Gelir -Giderler, Nüfus, Köy ve Nahiye Sayısı,
Yapılar, Eğitim

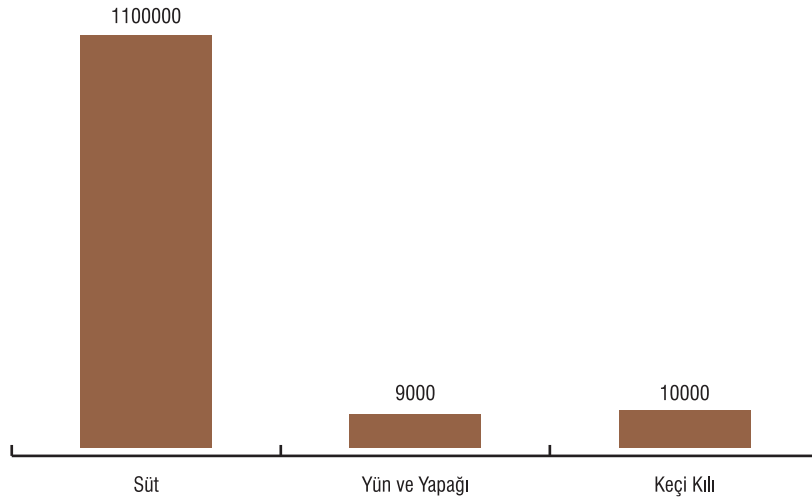

TARIM

Mutki Kazasında 1927-1928 Yıllarında Ekilen Ürünler		
Cinsi	Dönümü	Kilogramı
Buğday	5600	528000
Arpa	3500	17500
Darı	10000	150000
Fasulye ve Bakla	300	2000
Patates	300	6000
Pamuk	300	1500
Arı Kovanı	2500	
Bal		10000
TOPLAM:	22500	715000

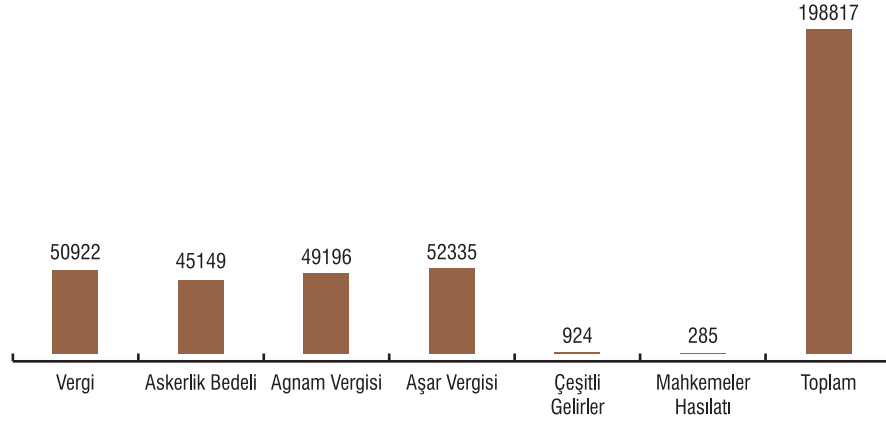
HAYVANCILIK

Mutki Kazasında Bulunan Küçük ve Büyükbaş Hayvan İstatistiği		
Hayvanın Cinsi	1892-1893	1927-1928
At	2	
Eşek	100	
Manda	10	20
Öküz	1500	800
İnek	3000	2814
Tavuk	3000	
Arı Kovanı	700	
Çift Takımı	150	
Keçi	11035	13500
Koyun	3021	6700
Beygir		35
Kısırak		45
Katır		20
Toplam:	22518	23934

GELİR - GİDERLER

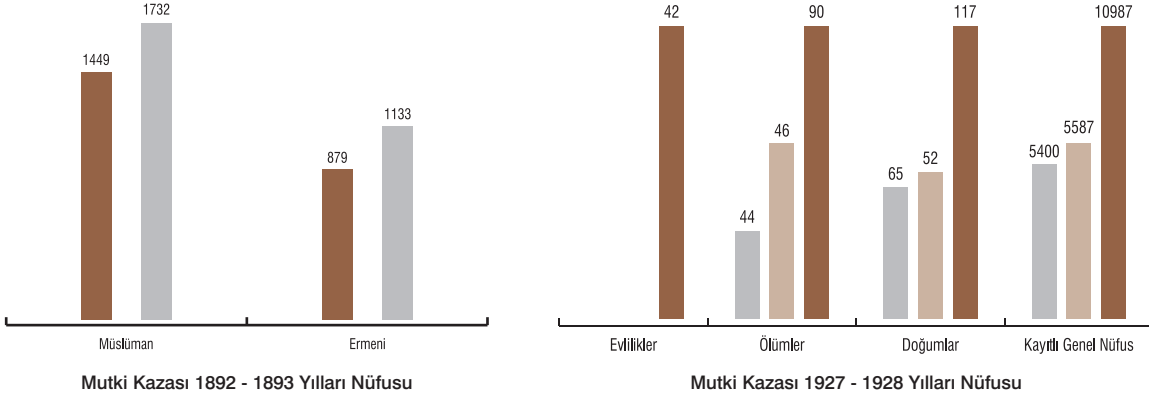

NÜFUS

Mutki Kazasının Yıllara Göre Erkek Nüfusu						
Yıllar	Hane	Kilise	Köyler	Ermeni	Hristiyan	İslam
1871			69		1251	5615
1872	2669	5	69		1301	5855
1873	2669	1	69	1301		5825
1874	2669	1	69	1031		5825
1875	1665	1	69	1300		3825
1876	1665	1	69	1300		3825

■ Kadın ■ Erkek

■ Kadın ■ Erkek ■ Toplam

Mutki Kazası 1892 - 1893 Yılları Nüfusu

Mutki Kazası 1927 - 1928 Yılları Nüfusu

KÖY VE NAHİYE SAYISI

Mutki Kazasına ve Mutki'ye Bağlı Nahiyelerin Köy Sayıları						
Yıllar	Çukur	Huyut	Mutki Merkez	Korsuvak	Huyut-Rabat	Toplam
1888-1889						49 ⁷⁹
1889-1890	30	47	52			129

79.1888-1889 yıllarındaki 49 rakamı Çukur ve Huyut Nahiyelerine aittir.

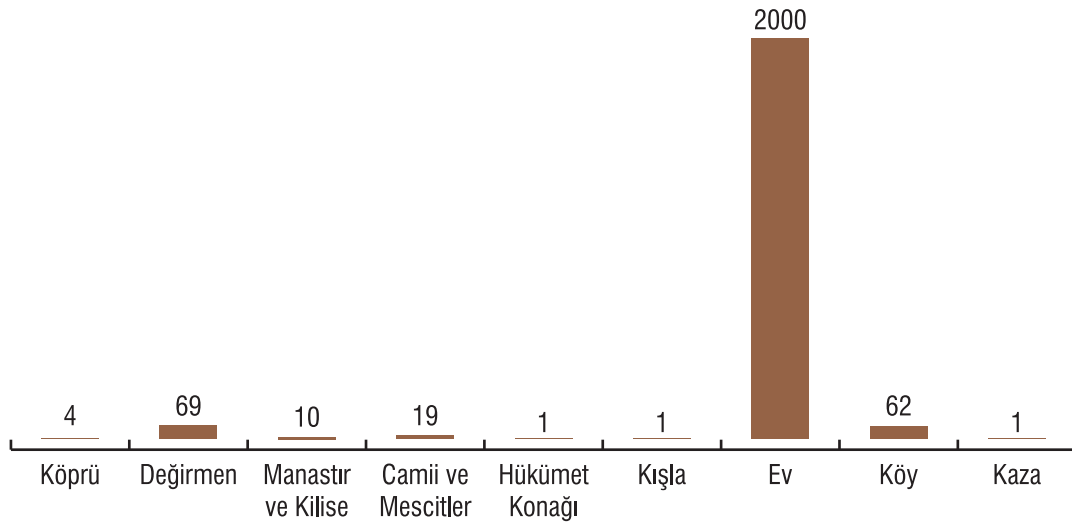

Mutki Kazasına ve Mutki'ye Bağlı Nahiyyelerin Köy Sayıları						
Yıllar	Çukur	Huyut	Mutki Merkez	Korsuvak	Huyut-Rabat	Toplam
1890-1891	30	47	52			129
1891-1892	30	47	52			129
1892-1893	30	47	52			129
1893-1894	30	47	52			129
1894-1895	30	47	52			129

Mutki Kazasına ve Mutki'ye Bağlı Nahiyyelerin Köy Sayıları				
Yıllar	Mutki Merkez	Korsuvak	Huyut-Rabat	Toplam
1895-1896	52			
1896-1897	52			
1897-1898	52			
1898-1899	52			
1899-1900	52			
1900-1901	52			
1901-1902	52			
1902-1903	52			
1903-1904	52			
1904	52			
1905	52			
1906	52			
1907	52			
1908	52			
1910	52			
1911		62	56	118
1912		62	56	118

YAPILAR

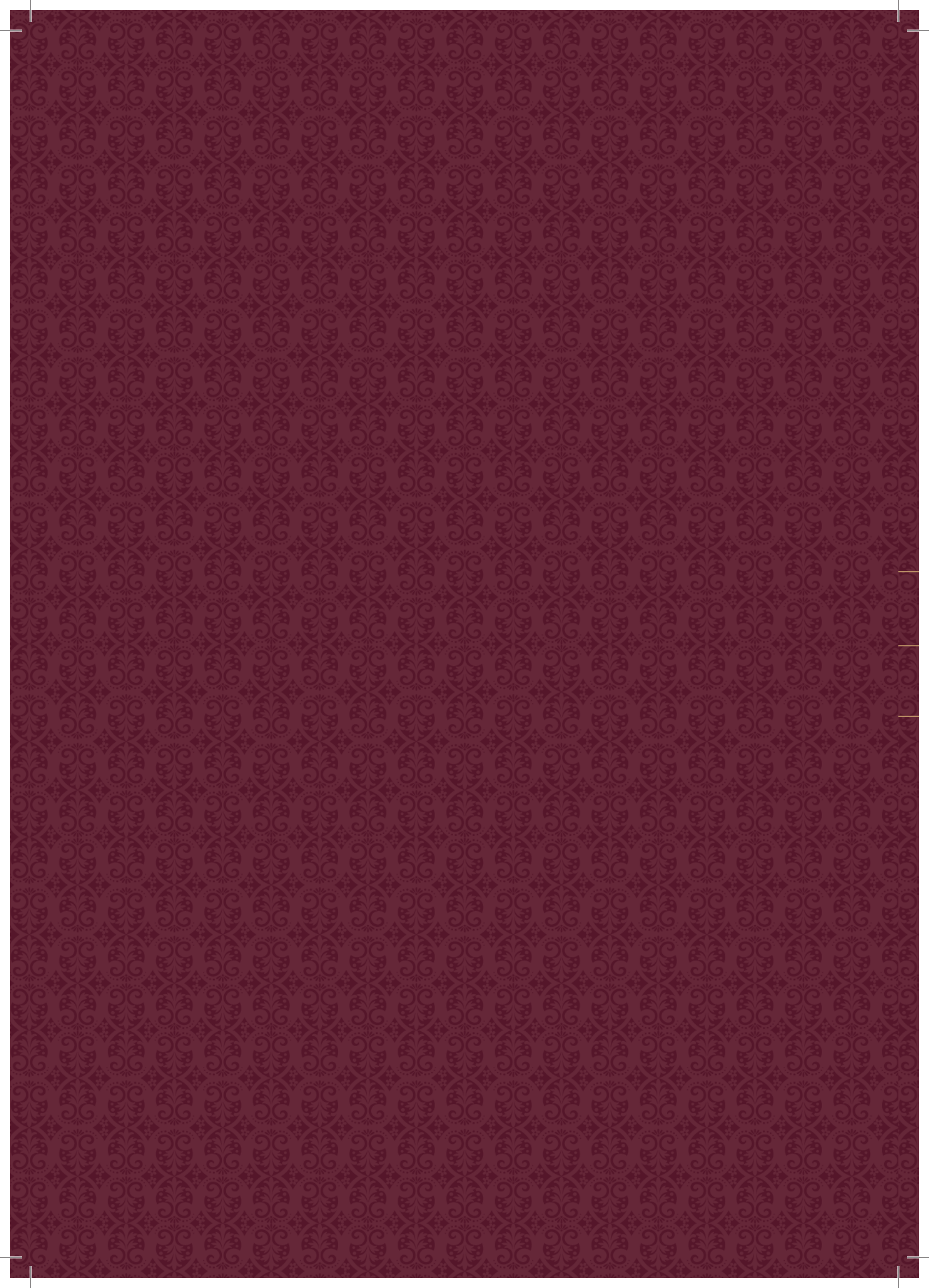

EĞİTİM

Mutki Kazasına Bağlı İbtidai Mektepleri		
Okulun Adı	Öğretmenler	
	1899-1900	1900-1901
Tatvan [Sekiliyazı (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi	Şeyh Mehmed Efendi	
Kolanis [Geyikpınarı (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi	Molla Kasım Efendi	
Tatvan [Sekiliyazı (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi		Şeyh Mehmed Efendi
Kolanis [Geyikpınarı (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi		Molla Kasım Efendi
İgik [Çiğdemalan (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi		Resul Efendi
Mermend [Bağarası (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi		Hacı Ali Efendi
Niç [Çatalerik (köy) / Mutki] İbtidai Mektebi		Yahya Efendi
Terlan? İbtidai Mektebi		Şemseddin Efendi

Mutki Kazası 1892-1893 Eğitim Bilgileri		
Okul Sayısı	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci
4	140	15

ÇUKUR / NORŞİN NAHİYESİ

Nüfus, Yapılar, Eğitim

NÜFUS

Çukur/Norşin Nahiyesinin Erkek Nüfusu İle Köy ve Hane Sayıları				
Yıllar	Hane	Köyler	Hristiyan	İslam
1871	524	26	77	2562
1872	526	26	177	3962
1873	524	26	246	4158
1874	524	26	246	4158
1875	520	26	246	3158
1876	520	25	246	3158

YAPILAR

Çukur/Norşin Nahiyesinin Yıllara Göre Yapı İstatistiği				
Yıllar	Camii ve Mescit	Medrese	Kilise	Hamam
1871	15	2	2	
1872	5	2	2	
1873	15	2	2	
1874	15	2	2	
1875	15	2	3	1
1876	15	2	3	1

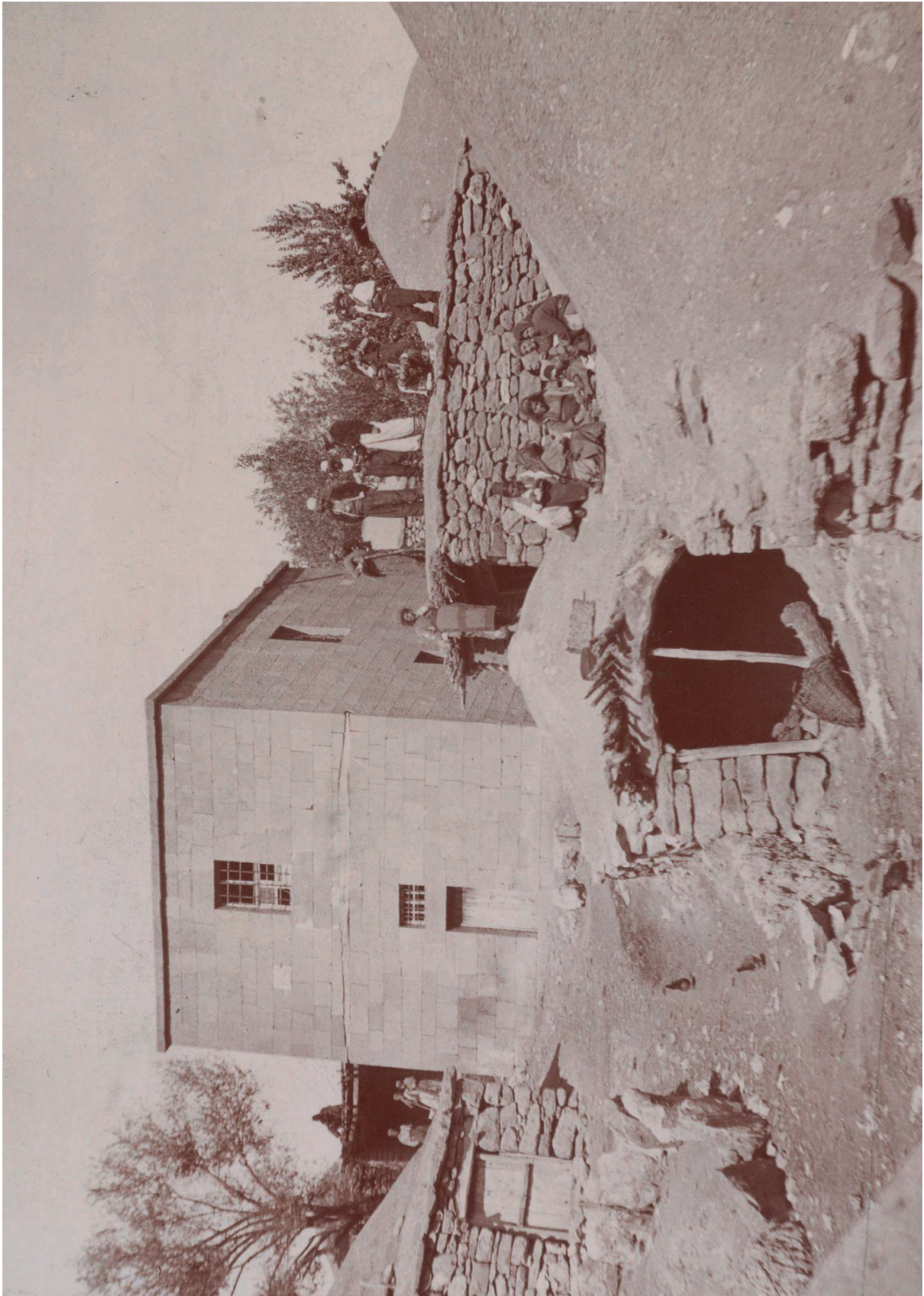
EĞİTİM

Çukur/Norşin Nahiyesinin Sıbyan Mektepleri			
Okullar	1872	1873	1874
İslam Sıbyan Mektebi	1	1	1
Hristiyan Sıbyan Mektebi	2	2	2

Çukur/Norşin Nahiyesinin İbtidai Mektepleri ve Öğretmenleri		
İbtidai Mektepleri	Öğretmenleri	
	1899	1900
Kotni Köyü [Günkırı (belde) / Güroymak]	Ömer Efendi	Mustafa Efendi
Şeyhan Köyü [Çayarası (köy) / Güroymak]	Şükri Efendi	Şükri Efendi
Norşin (Hamidi) Mektebi		Hayreddin Efendi

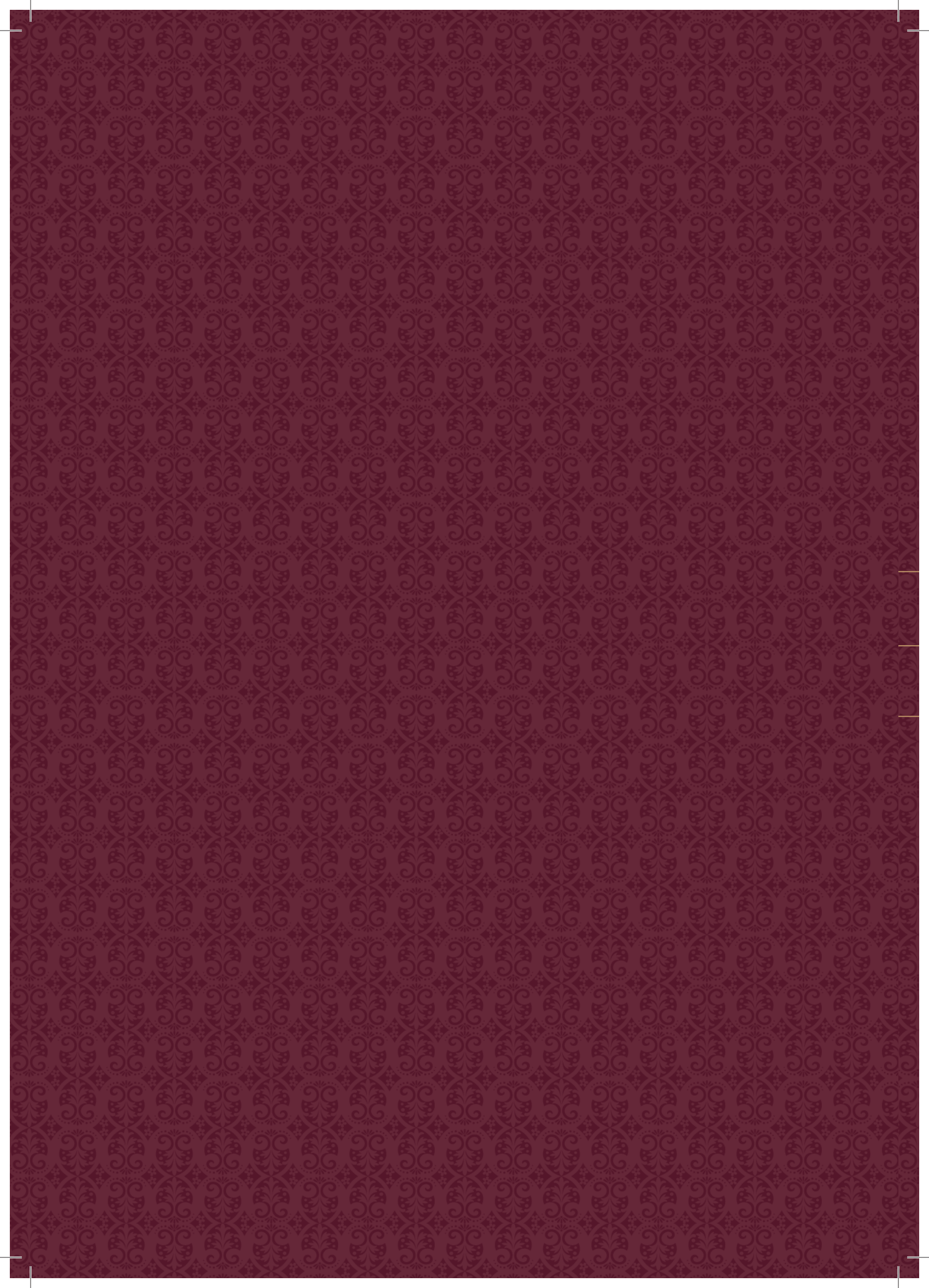
Çukur/Norşin [Güroymak (ilçe), Bitlis] Nahiyesinin 1892-1893 Yıllarına Ait Eğitim Bilgileri			
Öğrenci	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı	Okul Sayısı
100	229	66	7

- Bitlis, Harvard University, Houghton Library.

HUYUT NAHİYESİ

Nüfus, Yapılar, Eğitim

NÜFUS

Huyut Nahiyesinin Nüfusu İle Köy ve Hane Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Köyler	İslam	Hristiyan	Ermeni	Hane
1871	33	2561	417		605
1872	74	2106	640		449
1873	74	2350		925	449
1874	74	2350		925	449
1875	77	2350		925	449
1876	77	2350		925	449

YAPILAR

Huyut Nahiyesinin Yıllara Göre Yapı İstatistiği

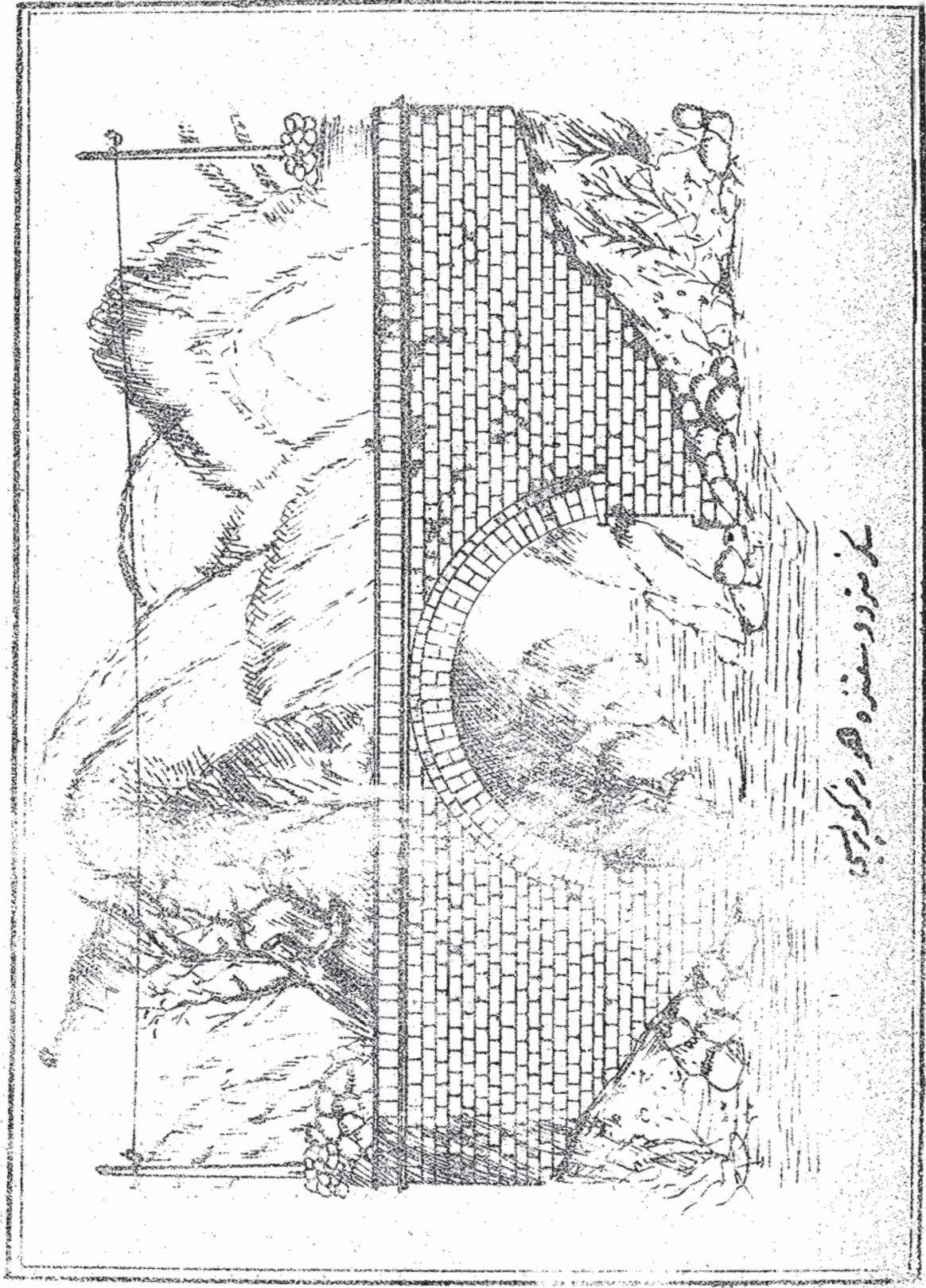
Yıllar	Dükkan	Camii ve Mescitler	Kilise	Medreseler
1871	2	8	5	
1872	2	8	7	
1873	2	8	5	
1874	2	8	5	
1875	2	8	5	1
1876	2	8	5	1

EĞİTİM

Huyut Nahiyesindeki Sıbyan Mektepleri

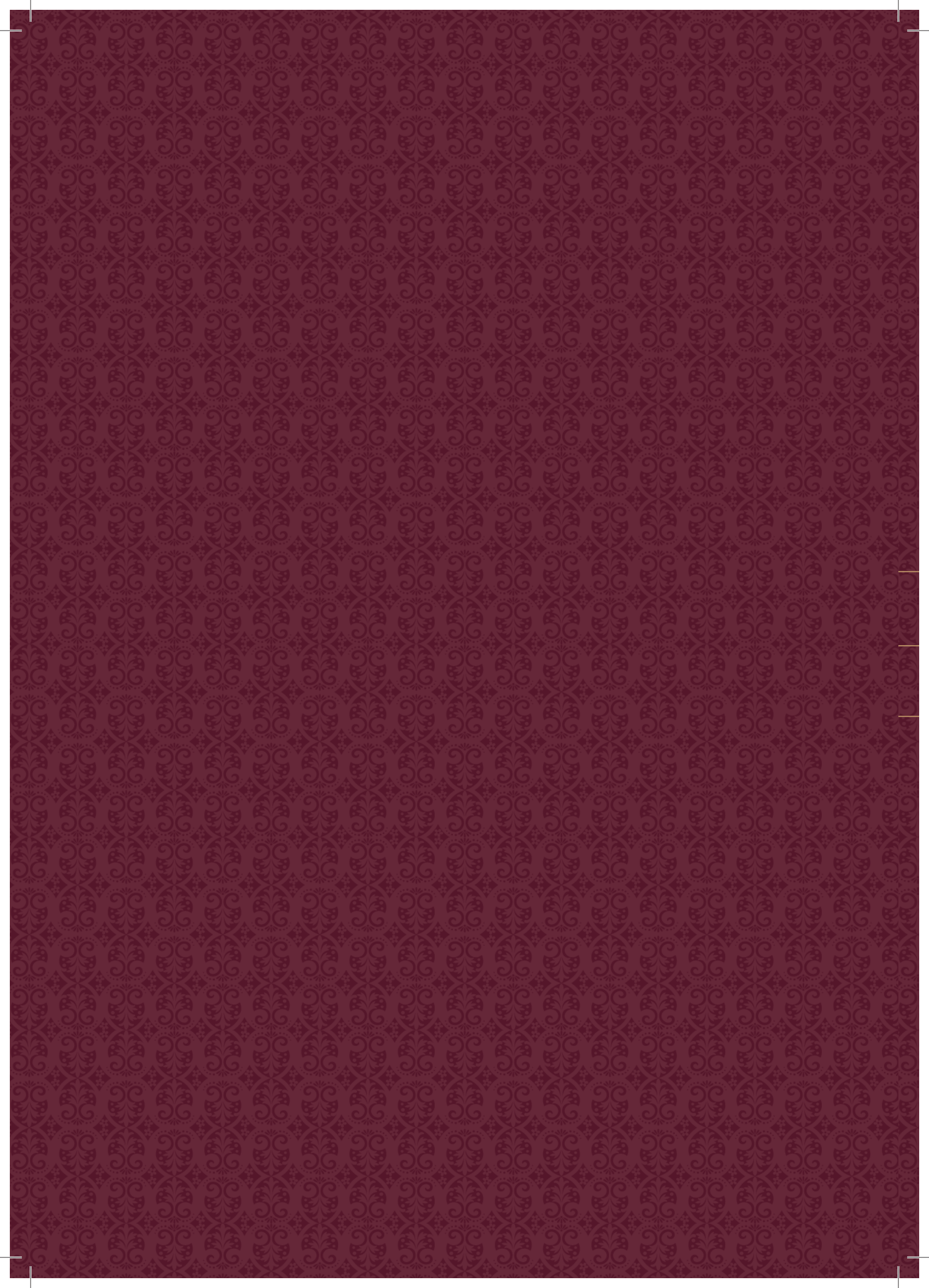
	1872	1875	1876
Hristiyan Sıbyan Mektebi	1		
İslam Sıbyan Mektebi		1	1

- Sekiz metre vüsatinde Hürmüz Köprüsü (1892-1893 Bitlis Vilayet Salnamesi).

KARCKAN / KARÇKAN NAHİYESİ

Nüfus, Yapılar

NÜFUS

Karçkan/Karçkan Nahiyesi Erkek Nüfusu İle Köy ve Hane Bilgileri						
	1871	1872	1873	1874	1875	1876
Hane	400	400	500	500	900	900
Köyler	28	28	28	28	28	28
Hristiyan	800	800	650	650	1000	1000
İslam	400	400	450	450	2500	2500

Karçkan/Karçkan Kazasının (1897-1898) Nüfusu			
	Erkek	Kadın	Toplam
Müslüman	4432	2434	
Gayr-i Müslim	2587	1916	11.329

YAPILAR

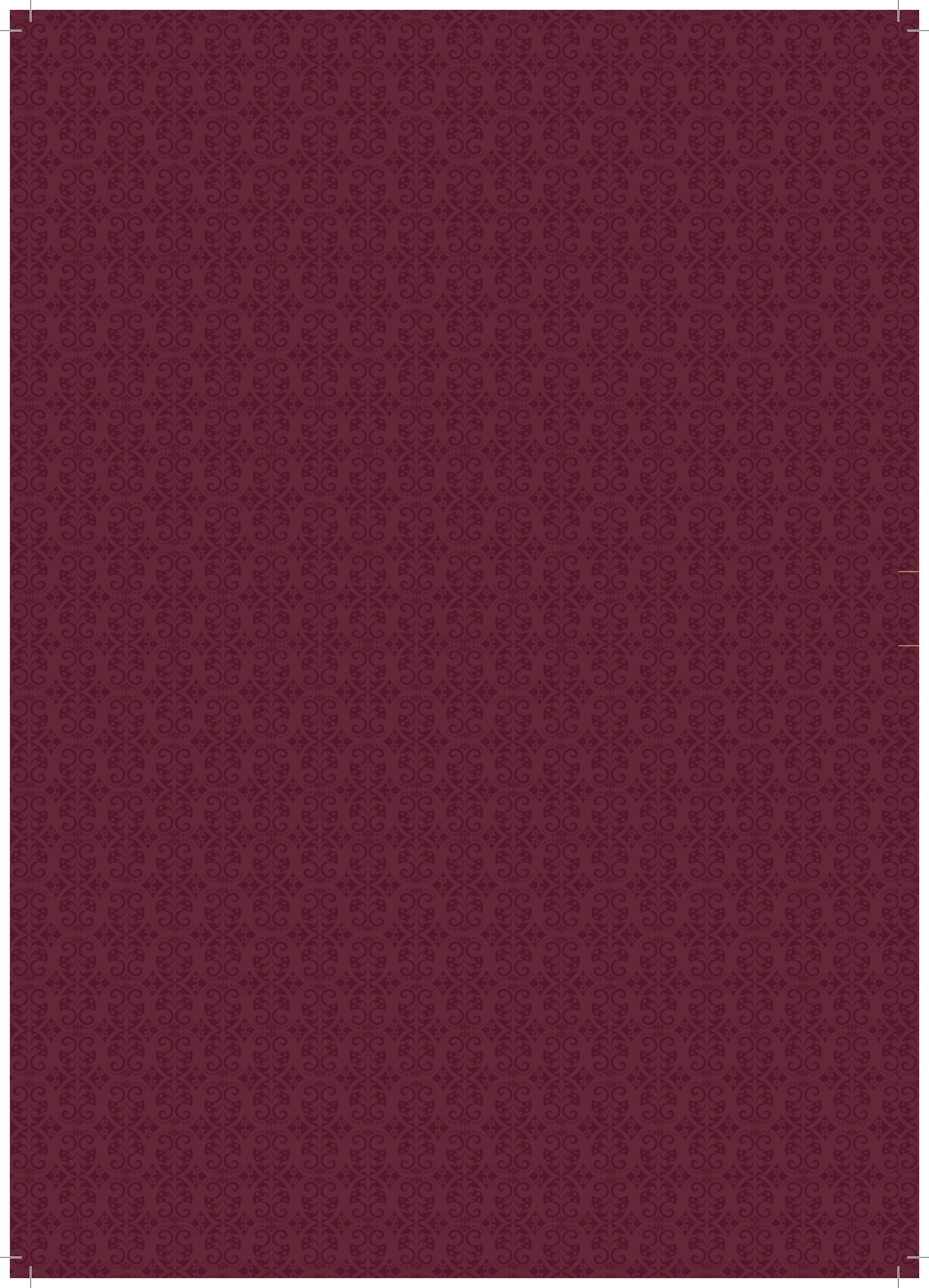
Karçkan//Karçkan Nahiyesinde Bulunan Yapılar							
Cinsi	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1897-1898
Dükkan	2	2	2	2	2		8
Han							
Hamam							
Camii	10	10	10	10	10	13	
Medrese						1	
Kilise	13	13	23	23	13	15	
Köy							70
Hane							1860
Değirmen							55

- Bitlis, Victor Pietschmann, Durch kurdische Berge und armenische Städte, Viyana

RABAT - SİMEK - ŞETEK NAHİYELERİ

Rabat Nahiyesi	
Yıllar	Rabat Nahiyesi İbtidai Mektebi Öğretmenleri
1899-1900	Selim Bey
1900-1901	Selim Efendi

Simek Nahiyesi Okulları		
Okulun Adı	Öğretmeni	Yılı
Hevris Köyü [Bölük yazı (köy) / Merkez / Bitlis] İbtidai Mektebi	Şükri Efendi	1899-1900
Simek (Hamidi) Köyü İbtidai Mektebi	Mustafa Efendi	1899-1900
Hevris Köyü [Bölük yazı (köy) / Merkez / Bitlis] İbtidai Mektebi	Şükri Efendi	1900-1901

Şetek Nahiyesinde Bulunan Okullar		
Okulun Adı	Öğretmeni	Yılı
Sürim Köyü [Deliktaş (köy) Merkez / Bitlis] İbtidai Mektebi	Yusuf Efendi	1899-1900
Sürim Köyü [Deliktaş (köy) Merkez / Bitlis] İbtidai Mektebi	Yusuf Efendi	1900-1901

- Bitlis, H.F.B Lynch, Armenia Travels and Studies, Vol II, London, 19. Yy.

